

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

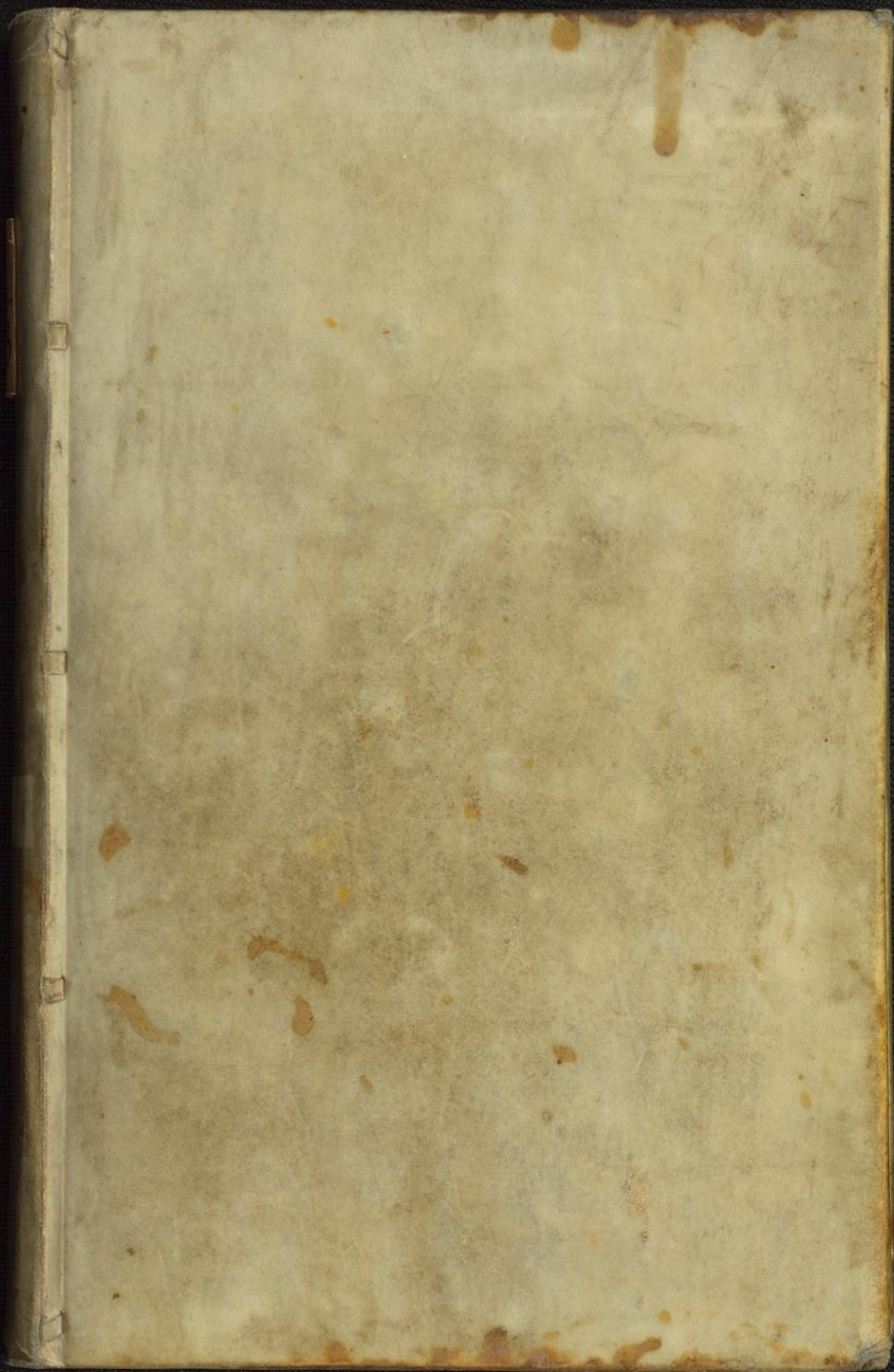
Mōrias enkōmion, stultitiae laus

Erasmus, Desiderius

Basileae, 1676

VD17 VD17 39:141344Z

[urn:nbn:de:bsz:31-411828](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-411828)

Sticker von *S.*
Haschar Merian 1627-16... 3
Sohn von Math. Merian d. Ä.

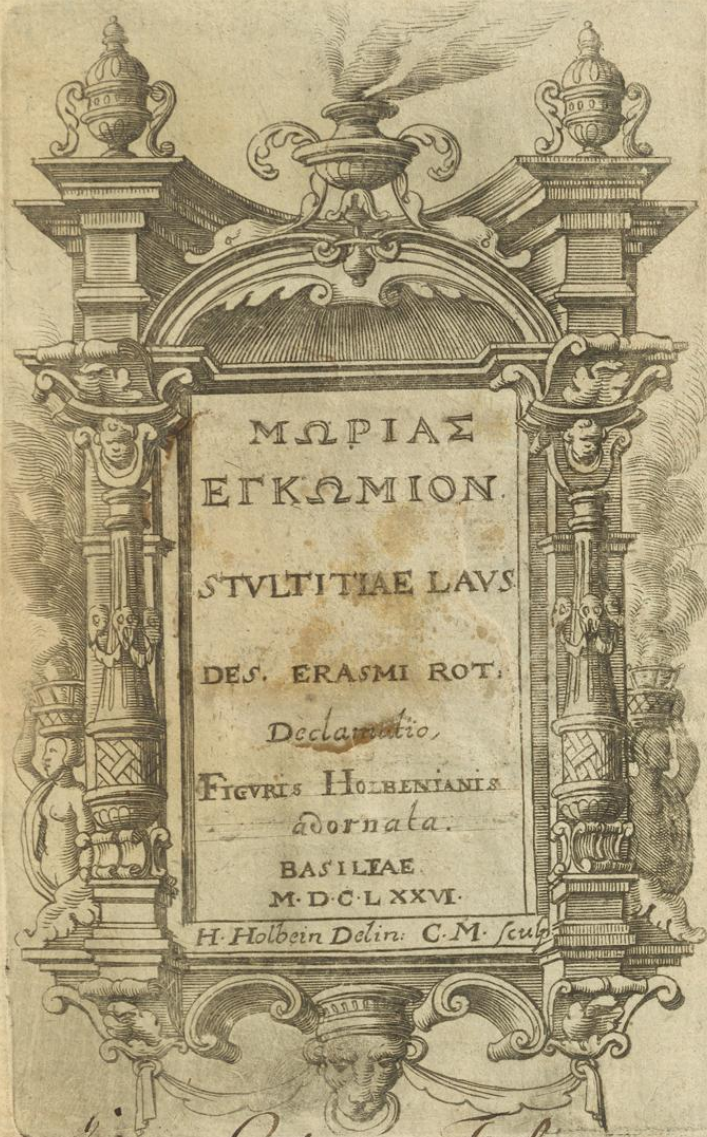
52 R
A 1263

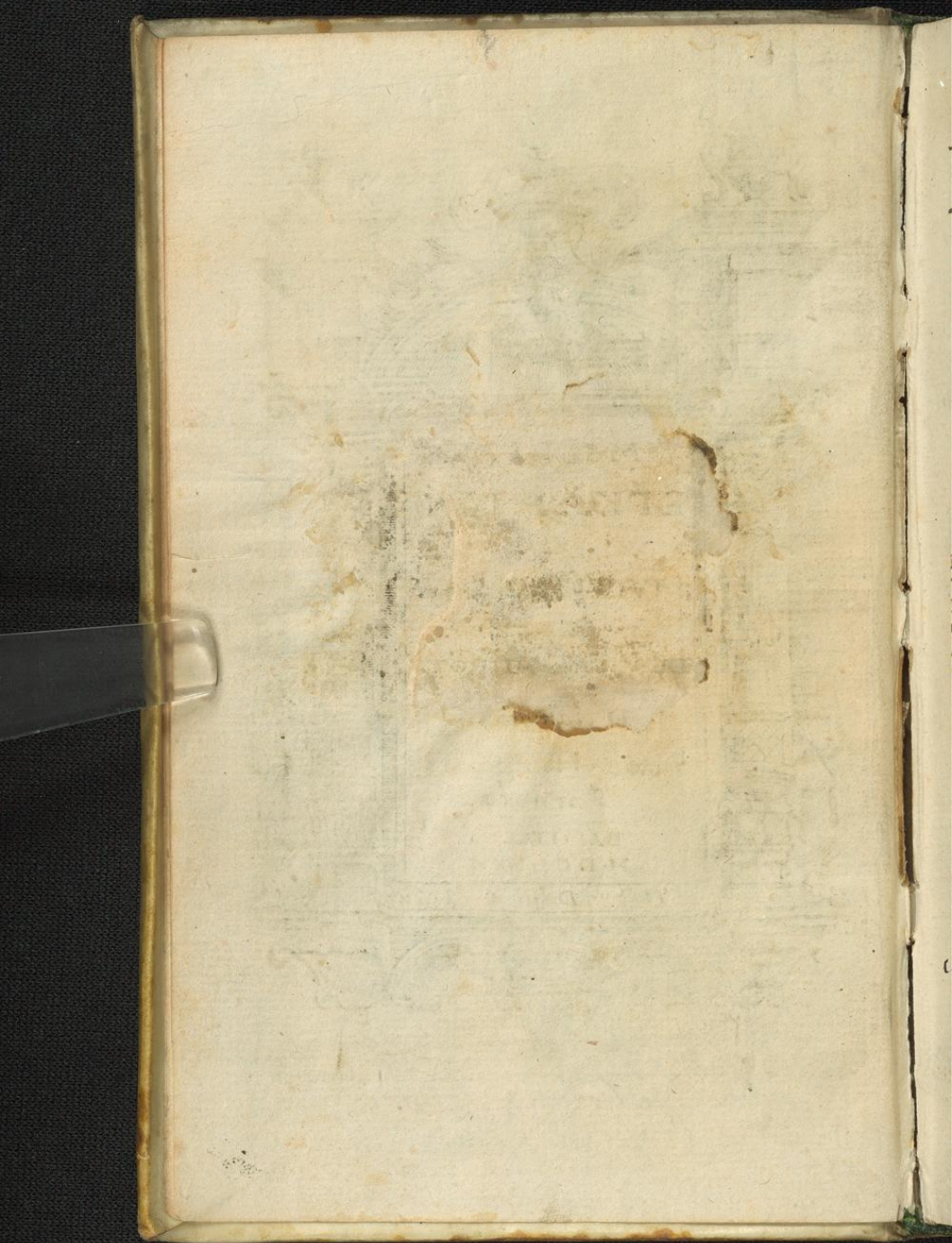
coll. e. eper
200.-

0
Auch das Mustan, Zerstörung
in Dänemark Wilhelm Stettin
^{neigend} Kuhn anstaltsschreibung,
„Landsmuth in J. E. Stettin“
Lahn am 1. Febr. 157.
157. —

— Da machte ich auch fort
meinen Herrn Dr. Radin
die Figuren nach Halbein
in der Grammatik Maria, wo-
nach durch Herrn Caspar
Merida zu Frankfurt in
Kopier gebracht —
— etc

*Ordin. Guilielm. Ferber:
Gosequa-Thur.*

M Ω P I A Σ
 ΕΓΚΩΜΙΟΝ.
 STULTITIÆ LAUS.
 DES. ERASMI ROT.
 DECLAMATIO,

*Cum commentariis Ger. Listerii,
 & figuris Jo. Holbenii.*

E codice Academiae Basiliensis.

Accedunt,

Dedicatio Illustrissimo Colberto.

Praefatio Caroli Patini.

Vita Erasmi.

Catalogus operum Erasmi.

Vita Holbenii pictoris Bas.

Opera Holbenii.

Epistola Ger. Listerii ad Jo. Paludanum.

Praefatio Erasmi ad Th. Morum.

Epistola Erasmi ad Marc. Dorpium.

Epistola Erasmi ad Th. Morum.

Epistola Th. Mori ad Marc. Dorpium.

Index rerum & vocum.

M. Erdmann

Wilhelm Ferber.

Basilæ,

TYPIS GENATHIANIS,
 M. DC. LXXVI.

1952 m. 1834

52
A 1263 R

SICOLBERTVS humum prior illustrâsset ERASMO,
Lectorum studiis hoc caruisset Opus.
Nam quis STULTITIAE laudes miretur, ab uno
Orbem conspiciat si SAPIENTE regi?
Nunc, quia COLBERTO Dî tempora nostra beârunt,
Hoc sibi præscripto nomine prodit Opus.
Scilicet HOLBEINVS quod pinxit, finxit ERASMVS:
Iste VIR exemplo corrigit omne suo.

Landesbibliothek
Karlsruhe

20

ILLUSTRISSIMO VIRO
 DOMINO,
 D. JOANNI BAPTISTÆ
 COLBERT,

Regi ab intimis consiliis & secre-
 tioribus Mandatis,

GENERALI AERARII
 MODERATORI,

Summo Regiorum adificiorum Praefecto,
 Regiorum Ordinum Quaestori,
 Marchioni de Seignelay, &c.

CAROLVS PATINVS.

SENTIO insolenti nescio qua
 cupiditate animum ferri ad red-
 dendam Tibi rationem meorum

DEDICATIO.

studiorum, Vir Illustrissime, eamque, quod
 aequo animo se acceptum iri persuasum
 habet, augeri subinde atque cumulari.
 Incredibilis quippe Tua in agendis rebus
 dexteritas & perspicacia, qua Regis, &
 sapientia & animi rerumque gestarum
 magnitudine toto orbe inclyti, benevo-
 lentiam jure quodam suo meruere,
 prosperi successus mihi spem propè fa-
 ciunt indubitata. Plures jam anni
 prateriere, ex quo vehementi malorum
 tempestate impetitus tempori cedere,
 ac solum natura ipsa gratissimum
 vertere coactus sum. Verum in hoc
 rerum mearum naufragio mentem
 semper servavi incolumem & adversus
 gravissimos fortune insultus egregie
 munitam. Virtutis certè & elegantioris
 litteraturæ studia, à quibus equidem
 fateor nullum ætatis meæ tempus ab-
 horruisse, tantum abest ut cum Patria
 reliquerim, ut majori etiam incremento

DEDICATIO.

*aucta palmarum instar sub pondere
magis viguisse videri possint. Nihil
enim usquam terrarum neglexi eorum,
quæ usui quondam patriæ amicisque
vel rei litterariæ ornamento futura
credidi. Quibus modis in Anglia, Belgio,
Germania, Italia medicina exerceatur,
sedulo inquisivi. Antiquitatis verò
reique nummariæ studia, quibus secun-
das dicaveram curas, tandem ob felicio-
res progressus potiore penes me locum
occupaverunt. Etenim quasunque
regiones adibam, in iis quidquid rari,
quidquid præclari ac notatu digni oc-
currebat, depingere mihi atq; in schedas
meas redigere, mira quadam felicitate
contigit. Unde factum est, ut præter ve-
terum lapidum & aliorum monumen-
torum non penitendum numerum, ultra
septem millia nummorum antiquorum
singulari raritate ac elegantia, qui in
hoc usq; tempus lucem non aspexerunt, ex*

DEDICATIO.

archetypis descripserim, suo, si Deo visum fuerit, tempore in publicum mittenda. Neq^q tamen his studiis intentus aliarum rerum, quæ ad politiores artes, naturæq^q & morum disciplinas exornandas spectant, curam abjeci. Igitur cùm in bibliotheca Academiae Basiliensis, ENCOMIVM MORIAE ab Erasmo olim A.S. cl^o l^o XIV. typis Frobenianis vulgatum, atq^q Holbenii, celeberrimi pictoris, manu tribus & octoginta picturis, calamo juxta libelli verba in margine notatis, illustratum conspexissem, operæ pretium me facturum existimaui, si opus hoc duplici, Auctoris nempe & Pictoris, nomine insigne in lucem producerem. Nec defuit conatui Civitatis hujus Magistratus, qui qua est erga bonas artes & utilitates publicas propensione, cùm ejus rei potestatem mihi ultro concessisset, continuo inde Stettleri Bernensis perita & Holbenio non indigna manu apogra-

DEDICATIO.

phum comparavi, atq; id *Cass. Meriani*
Francof. eximii chalcographi industria,
quæ nec sefellit expectationem meam, in
as transcribendum commisi. Habes, Vir
Illustrissime, originem libelli, qui Tuum
jam efflagitat patrociniû, quo si minùs
potens contingeret, iniqua haud dubiè
multa experiri necesse haberet. Conflavit
ille quidem Auctori suo plurimum odii,
cùm iniquè multi ferrent sæculi sui in-
eptias & per-versos mores tam liberè per-
stringi. Verùm sic censuere semper viri
probi & æqui rerum æstimatores, Erasmo
cùm hoc Opusculum scriberet, nunquam
id consilii fuisse, ut æquales suos protervè
irrideret, sed ut detecta opinionum mo-
rûmque per-versitate, ad frugalem &
meliozem vitam eos instigaret. Hanc
certè ob causam non ab eruditis modò,
sed etiam moderatis viris omnibus, scri-
ptum hoc laudatum, & à centum inde
& sexaginta annis, quibus inter homi-

DEDICATIO.

*nes versatur, in varias linguas versum,
ac centies plus minus typis mandatum
est. Omnium verò editionum hanc fore
præcipuam, sperare me jubet tum illu-
strissimi Nominis Tui amplitudo, tum
felicissima Holbenii manus, quæ, ut mihi
quidem videtur, opus hoc non minus
illustrat, quàm Gerardi Listerii Commen-
taria doctissima. Hæc si Tibi, Vir Illu-
strissime, probari cognovero, nihil me
prorsus aliorum censura morabitur,
cùm judicii tanto rerum usu subacti
dexteritate, ac sapientiæ gloria, quibus
inter homines excellis, non possim non
acquiescere. Deus Te Patriæ, Musis,
mihi, bonisque omnibus quàm diutissi-
mè servet incolumem.*

Scribebam Basileæ, Eid. Octob. M DC LXXV.

PRAEFATIO

PRAEFATIO CAROLI PATINI.

Oties recusas STULTITIÆ

LAUDES iterum prælo subicere
operæpretium esse duxi, cum
ad tantam ejus libelli penuriam
redacta sit litteraria respublica, ut
licet in omni ferè lingua & regione
semel iterumque excusum, venalem tamen vix
reperias, adeo ab omni hominum genere probatur;
quin & ab improbantibus passim expetitur. Etenim
asperiores illum censeat quispiam, suo Genio, vel
potius suis moribus infensum; certè & elegantissimè
& ingeniosissimè scriptum fatebuntur omnes, qui
& ipsum propriâ suæ causæ ducti conscientia vitu-
perant. Audi Erasmus nostrum, in *Epist. lib. 10.*
Antonio à Bergis Abbati Bertinico scribentem:
*Ad hac, argumentum ipsum per se jocosum est; neque
tamen ullum hominum genus infector odiosius: neque
quenquam nominatim taxo, nisi meipsum. Postremò
opus hoc, qualecunque est, placet eruditis totius orbis
omnibus, placet Episcopis, Archiepiscopis, Regibus,
Cardinalibus, atque ipsi Leoni Pontifici Maximo, qui à
capite usque ad calcem totum perlegit. Plura videas in
eiusdem Epistola OMNIBVS VERITATEM AMANTIBVS*

P R A E F A T I O

scripta lib. XII. p. 888. Unde verba hæc exscribere non abs re futurum existimo; *MORIAM* scripsi tranquillis rebus, quum mundus altum indormiret cerimoniais ac præscriptis hominum, haudquaquam scripturus, si horum temporum tempestatem exorturam præscissem. Sed attende, Lector amice, stultissimam hujus auctoris [monachus is est Ludovicus Leopoldus] collectionem: Si *MORIA* ideo tollit papatum, eò quòd attingit quadam vitia Pontificum, eadem operâ tollit universos humani generis ordines, quoniam nullum omnino præterit intaxatum.

Clarissimum est hoc Pauli Jovii, Episcopi Nucerini judicium, in iconibus & elogiis clarorum virorum. Edidit *MORIAM* Erasmus, atque inde primam nominis famam longissimè protulit, imitatione Luciani satyra pungentes aculeos passim relinquens, omnium scilicet sectarum actionibus ad insaniam revocatis. Opus quidem salsa aspergine perjucundum, vel gravibus & occupatis; sed sacrato viro prorsus indecorum, quum divinis quoque rebus illuisse videretur. Sed maturè demum quòd ejus intemperantia, malè audiendo pœnas daret, sanctiores litteras complexus est, tanta robustissimi ingenii contentione, ut vertendo græcæ, & commentarios excudendo, plura quàm quisquam alius volumina publicarit, &c.

Sed ejus apologeticum scribere tum virium tenuitas, tum animus prohibet: Quod quisque mali reperiet, prætereat; hauriat, si quid sit boni. Cogitet, Erasmus in omnes lusisse, eò magis excusandum

CAR. PATINI.

quòd nullum peculiariter læserit: Qui ad rem plura desiderabit, epistolas legat in calce hujus libelli hâc de causâ appositas, leporibus, elegantiss, eruditione plenas. Mihi porrò reipublicæ litterariæ bono assiduè intento, è re publica visum est libellum hunc quem pluribus & utilem & perju-
cundum fore perspiciebam, è Bibliotheca Academiae Basiliensis gratioſo ejus Procerum indultu denuò producere. Imagines deinde Jo. Holbenii hoc merebantur, ut non soli Basileæ, verùm & toti orbi litterato communicarentur: sive artis ejus præstantiam admireris, sive quæ ex iis oritur, DE-
CLAMATIONIS hujus illustrationem. Tantâ enim diligentia figurarum lineas calamo circumduxit, ut ad miraculum usque illarum aliquot mihi vide-
antur elaboratæ.

Initio libelli, hæc manu exarata leguntur: *Hanc MORIAM pictam decem diebus ut oblecta-
retur in ea Erasmus, habuit*: Pagina ejus 53. quæ nostræ editionis paginæ 193. respondet, à latere Erasmi sedentis & scribentis, docti cujusdam viri hæc manu scripta sunt: *Quum ad hunc locum
perveniebat Erasmus, se pictum sic videns exclamavit,
Ohe! Ohe! si Erasmus adhuc talis esset, duceret profectò
uxorem*: Erasmi verò manu, libro inscriptum est:
ADAGIA ERASM. quo indicaretur librorum sibi dilectissimus. Ad ejusdem pag. 54. quæ nostræ editionis 196. facit, *Epicuri de grege porcum* cernens Erasmus uno verbo rem totam declaraturus & in amicum lusurus, adscripsit *HOLBEIN*, quo

P R A E F A T I O

scilicet pictoris illius mores indicaret. Pagina sequenti, quæ 198. nostræ respondet, ineptas ridens Scotistarum distinctiones scripsit Erasmus: *Scoti anima cacat stulta logicalia.* Sunt & alia ad marginem adscripta partim declarandi causâ, si quæ obscuriora occurrebant, partim confirmandi, si quæ minus incredibilia viderentur, interim cum omnia enarrare longum nimis foret & superfluum, satius est silentio hæc præterire.

COMMENTARIOS GERARDI LISTRII RHENENSIS subjunximus, ab erudita MORIÆ declamatione inseparabiles, pari doctrinæ gressu cum ipso contextu procedentes. Hinc conjecturam arriperunt aliqui, eosdem non à Listrio, sed ab ipso Erasmo fuisse concinnatos, adeo mens & eruditio Scriptoris cum commentatore conveniunt. Illam firmat *Gerardi* nomen, quod Erasmi parenti commune fuit, & *Rhenensis* patria: Ad Mosam enim quæ Rheni partem facit, situm est Roterodamum, in quo natus Erasmus. Hic postea totum ejus tractum frequenter incoluit, lustratis sæpè Basileâ, Argentinâ, Moguntia, Colonia, aliisque ad ejus oram sitis: hinc putant Erasmus sub hoc ænigmate latuisse, qui ne insolentiæ cujusdam accusaretur, quod in proprium opus commentatus fuisset, amici, bona cum illius venia, nomen sibi substituit. Accedit non modò styli æqualitas, verum & opinionum convenientia: Non enim reprehendit quod bellent Pontifices, *quod jure,* *reprehendi poterat in omnibus etiam Christianis, meâ*

CAR. PATINI.

quidem sententiâ: Eandem certè in cæteris Erasmi operibus fuisse conspicuum est. Hanc in rem sunt Petri Opmeeri verba, in OPERE CHRONOGRAPHICO, pagina 454. Erasmus edebat tunc quoque MORIAM, salsa aspergine perjucundum, sed Theologo prorsus indecorum opus: quod ne quid deesset, illustravit Commentariis sub nomine Gerardi Listrii Rhenensis in Batavis grammatici: De quo malè audiendo, animum ad sacras litteras appulit, &c. Eadem fermè recenset And. Desselius, in BIBLIOTHECA BELGICA, pagg. 276. & 277.

Gerardum Listrum Rhenensem existisse porrò nullum est dubium: De eo hæc habe. ERASMV ROT. JACOBO WIMFELINGO, DE SODAL. LITER. ARGENT. *Item Gerardus Listrus medica rei non vulgariter peritus: ad hæc latina, græca, & hebraica litteratura pulchrè gnarus. Denique ad me amandum natus: hanc trium linguarum peritiam ipsi Trilinguis cognomen peperisse, inde observavimus.*

EX GERMANIAE EXEGESI Franc. Irenici, lib. 2. cap. 41. p. 44. *Præceptoribus nostris, pietatis conscientiâ antepositis, ERHARDVM LISTRIVM alterum Capnionem tot linguis sonantem duxi esse referendum, cujus animi recessum sola in MORIAM ERASMI lucubratiuncula ostendunt, & quanti vir ille censeri dignus sit, pateat.*

EX GESNERI BIBLIOTHECA, p. 274. *Gerardus Listrus Rhenensis Doctor edidit Ultrajectina regionis seu diæcesis, qua Batavia finitima est, descriptionem elegantem, carmine hexametro, & quorundam*

P R A E F A T I O

eiusdem dioecesis *Episcoporum laudes*. Quadrans chartæ impressus Marpurgi ab Egenolpho, cum variis historiis germanicis: in 8. 1542. *Commentarii in Desid. Erasmi Roterod. ENCOMIUM MORIAE*, excusi Basileæ in officina Frobeniana, anno 1522. in 8. cum Senecæ ludo, & morte Claudii, &c. *Commentarii in dialecticam Petri Hispani*; excusi [Svrollæ ut opinor, illic saltem ab Autore scripti sunt] anno 1520. in 4. chartis 16. A re alienum non est exponere diversissima inter se scripta Erasmi & Petri Hispani à litteratis omnibus haberi, neque unum minus fuisse eloquentem & eruditum, quàm alium, barbarum: sic tamen quod utriusque opera aggressus sit Ger. Listerius sese excusat in præfatione: *Quamvis multa in dialecticis scripta longè meliora quàm Petri Hispani habeamus; morem tamen typographo gessi, ut ea explicarem, quoniam penitus extirpari non poterant, &c.*

Ex Francisci Svvertii *ATHENIS BELGICIS*, pagin. 282. Gerardus Listerius Rhenensis Batavus, grammaticus & medicus, vixit tempore Leonis X. Pont. Max. edidit Ultrajectinæ regionis descriptionem carmine heroïco, & quorundam Episcoporum Ultrajectinorum laudes: Marpurgi, 1542. in 8. *Commentarium in dialecticam Petri Hispani*, Svrollæ 1520. in 4. De viii. figuris constructionis, libellum: Antverpiæ apud Hillerum, 1529. *Commentarium in Desiderii Erasmi Roterodami MORIAE ENCOMIUM*, Colonia & Basileæ.

Illis insuper addit Valerius Andreas Desselius

CAR. PATINI.

in BIBLIOTHECA BELGICA, p. 276. & 277. Ejusdem
Listrii, *De tropis & schematibuss*: Antverpiæ, an.
1524. in 4.

Gerardi Listrii commentariorum mentionem
facit Erasmus, l. 3. epistolâ Georgio Haloino scriptâ
1517. qui MORIAM in linguam gallicam translu-
lerat, his verbis: *Clarissime Georgi: Tandem olseci, ne
fallor, quis fuerit ille Gandavi, quem nostra offenderit
MORIA. Monachus est, niger est, nil nisi venter est.
Primum à paucis intelligebatur, donec LISTRIUS
adderet commentaria. Verum ubi per Te, gallicè
quoque loqui cœpit, ab his quoque intelligitur, qui
nec psalmos suos intelligunt. Optarim & ipse audire
meam MORIAM gallicè differentem: Quod si Tibi
non est exemplar, saltem demonstra unde possim
petere. Cujus occasione lubet quæ de hac versione
alibi sensit Erasmus hic adscribere, quibus illam
minimè ei placuisse constat. Sunt ejus verba ad
LISTRIVM scripta, in epist. pag. 448. MORI sic
gallicè versa est, ut alia dixerit interpres, non solum
aliter, & pleraque reliquit, quæ non intellexerit,
quadam assequi non potuit. En alia, Antonio à
Bergis Abbati Bertinico, lib. 10: Post hæc accepi à
nonnullis, quod me vehementer commovit, Te mihi
nescio quid subirasci: opinor ob MORIAM quam vir
clarissimus Georgius Haloinus me dehortante ac deter-
rente fecit gallicam hoc est, ex mea fecit suam, additis,
detractis & mutatis quæ voluit.*

In epistola Thomæ Mori Erasmo scripta, hæc
leguntur: *Vale, Erasme charissime, & Rhenanum ac*

LISTRIVM meo nomine saluta, quos ego & Tua
predicatione & ipsorum scriptis chariores habeo.

In epistola Erasmi Zasio suo, pag. 419. Resalutat
Te Gerardus Listerius noster, ut ex animo Tui studio-
sissimus, ita dignus profecto quem Tu mutuo, sicut
facis, diligas.

In epistola Erasmi Martino Dorpio theologo,
hujus editionis, pag. 279. Joanni Paludano multam
ex me salutem dicito: cum quo fac ut hanc de
MORIA litem partiaris, propter commentarios illi
dicatos à LISTRIO nostro.

Denique Epist. Lib. XIII. pag. 448. Listrio sic
gratularur: Uxorem esse Tibi ex animi sententia sane
gratulor: Faxit Christus ut ista felicitas sit vobis
perpetua: &c. Bene vale, LISTRIO doctissime.
Lovanii III. Id. Sept. A. MDXVII.

Quid tandem de Autore commentariorum
MORIAE censendum est? Eum quippe LISTRIVM
vixisse luce clariùs patet, uxoratum fuisse, gramma-
ticum, medicum, trilinguem, πολυμαθέβατον,
variorumque etiam operum scriptorem. Opinio
nostra est quæ cæteras conciliare valet, eum quidem
commentarios edidisse, sed in iis usum plerumque
Erasmi operâ. Præter alia, conjecturam suppeditant
hæc Erasmi verba ad Listrivm scribentis, epist. l. 13.
pag. 448. De ENCHIRIDIO non satis intelligo quid
velis: si Tu explicabis, mihi pergratum fuerit. Si à me
vis explicari, notes oportet quæ videntur obscuriora.
Si quid isthic tribuitur Erasmo, tuo candori potis-
simum debeo.

CAR. PATINI.

Vitas postea addidimus ERASMI & HOLBENII;
illius quidem è diversis autoribus collectam,
hujus in quantum eruiere licuit ex tanta familiaritate ejus
obscuritate. Operum denique utriusque catalogum
subteximus omnium quæ quidem nobis comperta
sunt: de eorum quippe indagatione sedulâ, pro
temporis ratione à quo illam suscepimus, dili-
gentiam & industriam spondere audemus, quâ
quidquid laboris tantorum virorum superest,
litterarum ac picturæ amantium oculis subpicere
annisi sumus.

Ad libelli calcem eas adjicere curavimus
epistolas, quæ tum egregiè MORIAE ENCOMIUM
à calumniis defendere; tum tanti Autoris gloriam
& vim atque aciem mentis incredibilem
palam facere mihi visæ sunt.

Fruere & vale.

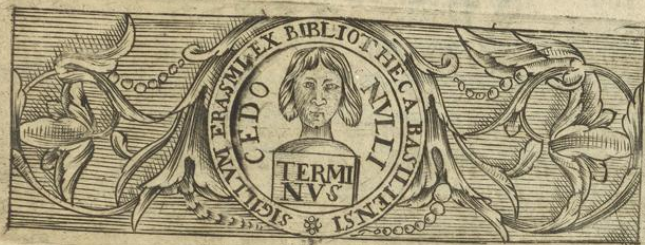

H. Holbein pinxit.

*Ingens ingentem quem personat orbis ERASMVM,
 Hæc tibi dimidium picta tabella, refert
 At cur non totum? mirari desine, Lector,
 Integra nam totum terra nec ipsa capit.*

Theodorus Boza.

V I T A DES. ERASMI ROT.

DESIDERIVS ERASMVVS,
à patria Roterodamus cognomento
dictus, natus est ad V. Cal. Novembr.
anno, ut quidem volunt, c15 CCCC
LXVI. [de hoc enim inter Scriptores
non convenit, cum de die constet] sub initium imperii
Friderici III. August. Roterodami in Hollandia, ubi
etiamnum monstratur exigua domus, non procul à
coemiterio, tantorum natalium gloriam hac inscri-
ptione præ se ferens,

Hæc est parva domus, magnus quâ natus ERASMVVS.

Item:

Fatalis series nobis invidit ERASMVVM,

At DESIDERIVM tollere non potuit.

Puer vocatus est Gerardus Gerardi, à patre scilicet,
more Belgis, Anglis, Danis, aliisque ad septentrionem
populis inter plebeios maximè usitato, & à priscis
Græcis, Romanis, Hebraisque petito. Inde postquam in
græcis latinisque litteris fuisset aliquantum versatus,
nomen hoc germanicum in cognatas eruditiorum

VITA DESID.

linguarum voces mutavit, seq̃, Desiderium Erasmus appellari voluit, quamvis saepius dolere se testatus sit quòd Erasmus potius quàm Ερasmus, id est, amabilem, voce verè græca nuncupaverit, quando primum ad scriptionem animum applicuit. Mater ejus Margareta nomine, filia fuit medici cuiusdam Petri, è Septimontio vulgò Zevenbergen oriunda, cujus fratres vidit Dordraci penè nonagenarios. Pater Erasmus, Gerardus Helia filius clam cum Margareta spe conjugii concubuit, quidam & verba intercesisse ferunt. Eam rem indignè ferentes parentes Gerardi & fratres, quorum erant decem omnes conjugati, matrimonium evertere, atque hunc ex tanto fratrum cœtu, natu ferè minimum Deo consecrare totis viribus annitebantur; neque enim rem suam minui optabant, sed esse apud quem ipsi gratis convivarentur. Gerardus pater ERASMI videns se magno consensu fratrum & parentum à matrimonio excludi, neque spem ullam sibi in patria esse reliquam, clam inde profugit, nisi q̃ ex itinere litteras parentibus cum hoc epiphonemate, Valetè, nunquam vos videbo. Relicta est itaque gravis Margareta, quam partui propinquam placuit Roterodamum mitti Gouda, quòd res occultius transigeretur: Ita puer apud aviam educatus. Gerardus Romam profectus est, ubi scribendo rem assatim paravit, cum ignota adhuc arte typographica, manu esset admodum felici. Mox honestis studiis totum se tradidit, græcè & latinè non vulgariter pro tempore doctus, etiam in jurisprudentia non contemnendos fecit profectus: Floruit enim tunc Roma viris doctis, inter

ERASMI ROT.

quos audivit & Guarinum. Parentes ubi rescivere
Romæ degere Gerardum, litteris illi significarunt obiisse
puellam cujus ambibat matrimonium. Id ille credens
præ merore habitu sumpto presbyteri, religioni se
totum devovit. Inde domum reversus falso se nuntio
deceptum, & vivere Margaretam suam comperit;
illa tamen per omnem vitam deinceps abstinuit.
Neque ea ulli unquam nubere voluit; sed curâ
omni in puerum suum versâ, parentes liberaliter
educandum curavere.

Vix quartum annum egressus, in ludum littera-
rium missus est. Ac primis quidem annis minimum
proficiebat in litteris illis inamænis, quibus natus non
erat. Ubi nonum ageret annum, missus Daventriam,
mater sequuta est, custos & curatrix teneræ ætatis.
Ea schola tunc adhuc erat barbara. Prælegebatur
Pater meus: exigebantur tempora: prælegebatur
Ebrardus & Joannes de Garlandia: nisi quod
Alexander Hegius & Zinthius cæperant aliquid
melioris litteraturæ invehere. Ingenium Erasmi mox
eluxit, quum statim quæ docebantur, perciperet &
fideliter retineret, æquales suos omnes superans. Erat
tum inter eos quos illuc Fratres vocant, non quidem
monachos sed contubernii ratione & vestitus simplicioris
& uniformis convenientia monachis similes, Joannes
Sinthemius vir probè litteratus, ut illa ferebant
tempora, testantur id commentarii grammatici quos
edidit, magnum ea tempestate nomen in scholis Germa-
niarum consequutus. Is delectatus Erasmi profectu,
nam cænobita isti palliati quibusdam scholasticorum

VITA DESID.

classibus præsunt & publicè docent, complexus aliquando puerum, Maeste ingenio, Erasme, inquit, Tu ad summum eruditionis fastigium olim pervenies, simulque osculum dedit, & dimisit. Hac tempestate pestis vehementer ibi sevens sustulit matrem, relicto filio, jam annum decimum tertium agente. Quum pestis in dies magis ac magis incrudesceret, tota domo, in qua agebat, desolata, reversus est in patriam. Gerardus accepto tristi nuntio, cepit agrotare, ac paulò post mortuus est. Uterque decessit non multo supra annum quadragesimum. Tres tutores instituit ille quos habebat fidesimos: Horum precipuus erat Petrus Winckel, tum ludi litterarii magister Gouda. Legavit rem mediocrem, si tutores bona fide administrassent. Itaque ablegatus est in Buscum-Ducis, quum jam satis maturus esset academia. Verùm illi academiam metuebant, quòd statuerant puerum religioni alere. Illic vixit, hoc est perdidit annos ferme tres in adibus Fratrum, ut vocant, in quibus tum docebat Romboldus. Hic cum mirè adamaret ingenium pueri, cepit eum sollicitare, ut suo gregi accederet: Puer excusabat incitiam ætatis. Hic exorta peste, cum diu laborasset febris quartana, reversus est ad tutores. jam stylo quoque satis prompto, ex aliquot autoribus bonis parato. Unus tutor perierat peste: cæteri duo, re non admodum bene gesta, ceperunt agere de monasterio. Adolescens languens febris, quæ supra annum illum tenuerat, non abhorrebat à pietate; cæterum à monasterio abhorrebat. Itaque sinunt diem ad cogitandum. Interim Tutor subornat qui pelliceant, qui minitentur, qui

ERASMI ROT.

perpellant animum imbecillem. Atq; interea repererat locum in monasterio canonicorum, qui vulgò vocantur Regulares, in collegio quod est juxta Delft, dicto Sion: quæ domus est principalis ejus capituli. Ubi dies venisset respondendi, respondit prudenter adolescens, se nondum scire, neque quid esset mundus, neque quid esset monasterium, neque quid esset ipse; proinde videri consultius, ut adhuc annos aliquot agat in scholis, donec sibi notior esset. Hæc quum videret constanter dici ab adolescente, statim infremuit Petrus: Ergo, inquit, frustra laboravi, qui talem locum Tibi magnis precibus pararim: Tu es nebulo: non habes spiritum bonum: ab dico tutelam tuam: vide unde alaris. Adolescens respondit, se accipere abdicationem, & ea esse ætate ut non opus sit tutoribus. Ubi vidit se minis nihil proficere, subornat fratrem, qui & ipse tutor erat, negotiatorem. Is blanditiis agit. Accedunt instigatores undiq;. Habebat sodalem qui prodidit amicum. Et urgebat febris: nec tamen arridebat monasterium, donec forte-fortuna viseret monasterium ejusdem ordinis in Emaus, sive Steyne, juxta Goudam. Ibi reperit Cornelium quem Daventria habuerat sodalem in eodem cubiculo. Is nondum acceperat sacrum illum cultum: viderat Italiam, sed redierat parùm doctus. Hic suum agens negotium, cæpit mirâ loquentiâ depingere vitæ genus sanctissimum, copiam librorum, otium, tranquillitatem, sodalitatem angelicam. Quid non? Trahebat affectus ille puerilis ad veterem sodalem. Alii alliciebant, alii propellebant. Onerabat febris. Hunc locum delegit,

VITA DESID.

*altero fastidito: lætabatur interim, donec haberet
sacram vestem. Interea tametsi adolescens, sensit quam
non esset illic ad quod aspirabat, & tamen totum illum
cætum excitavit ad studium. Parantem abire ante
professionem, partim pudor humanus, partim minæ,
partim necessitas coërcuit. Hic dum degebat Guillelmum
Hermannum Goudensem literis deditissimum juvenem
aliquot annis studiorum sodalem habuit, cujus exstat
Odarum sylva. Hoc socio adjutus & accensus, nullum
Latinorum autorum volumen non excussit: diu noctūq;
erat in litteris. Tempus quod equales alii jocis, somno,
comessationibus ignaviter absolvebant, hi duo libris
evolvendis & exercendo stylo impendebant.*

*Auditâ ERASMI: famâ, Cameracensis Antistes
Henricus ex Bergensium regulorum familia prognatus,
juvenem jam sacris initiatum ad se vocat, adornans
iter in Italiam, Romamque petiturus. Videbat enim
ERASMUM valere litteris, valere eloquentiâ, moribus
ingenuis præditum, epistolis eleganter scriptis id docen-
tibus, unde cum usui tum ornamento, comitatui suo
esse posset, si cum Pontifice Romano, si cum Cardinalibus
agendum foret. Verum quid intervenerit, quo minùs
ea profectio sit ab Episcopo suscepta, non liquet. Certè
Guillelmus ipse valde doluit ereptum sibi ERASMUM,
sic enim in Oda quadam canit.*

At nunc fors nos divellit, Tibi quod benè vertat,
Sors peracerba mihi,
Me sine solus abis, Tu Rheni frigora & Alpes
Me sine solus abis.
Italiam Italiam lætus penetrabis amœnam, &c.

ERASMI ROT.

Quaquam verò de Roma adeunda consilium mutavit
Cameracensis praesul. tamen ERASMUM in aula sua
retinuit ingenii suavitatem & praestantia ac candore
juvenis delectatus. Hicque ille in multorum amicitiam
se insinnavit verè ieq̃ui, in primis Antonii
Abbatis apud Div. Bertinum, qui ex eadem Bergensium
gente ducebat originem, & Jacobi Batti, qui senatui
oppidi Bergensis fuit à secretis, ad quem tot ejus exstant
epistola, qui postea apud Annam Borsolam Adolphi
principis Veriensis matrem diu vixit in summo honore.
At Cameracensis felicissimum ERASMI alumni sui
ingenium contemplatus, haud gravatim eum sumptibus
instruxit, ut Lutetiam proficisceretur, & illuc theologia
quam scholasticam vocant, daret operam. Ergo
Scotista factus est, in collegio Montis-acuti agens, vulgò
Mont-aigu: nam inter Theologos disputatores, Jo. ille
Dunsius Scotus ab acumine ingenii maximè pradicatur.
Illic ex putribus ovibus & cubiculo infecto concepit
morbum, cum antea firmissima frueretur valetudine,
quare non invitatus emigravit ad Anglum quemdam
generosum, adolescentes duos generosos secum habentem,
Montioium alterum ex illis fuisse conjicio. Videbant
enim Angli inter Professores bonarum litterarum in
tota academia Parisiensi nullum existere, qui vel
eruditius posset, vel fidelius docere consueffet. Atque
hinc cepit ERASMVS in Anglia innotescere: in
quam insulam paulò post ipse concessit à discipulis illis
suis domum regressis invitatus.

Ubi quum aliquandiu mansisset, in reditu apud
Douariense littus à telone fortunae propemodum

VITA DESID.

omnibus exutus est, ac nondum navem ingressus naufragium fecit, quod complusculos aureolos ultra præscriptum numerum & sine regio diplomate [nihil periculi subesse, nisi in Britannica moneta à Montjoio & Moro persuasus, imprudens legum anglicarum] efferre tentasset. Quæ injuria utcumque musitanda fuit; nec enim erat ullum remedium, obstante lege. Nec tamen hoc damnum vel alienavit animum ERASMI, vel deterruit, quo minùs in Angliam sapiùs postea redierit. Alii hanc rem ita narrant. Evocatus ERASMVS ab Henrico VIII. Rege, ut de religione cum ipso conferret, tandem in Britanniam abiit; ubi à Rege humanissimè exceptus & post aliquot de religione colloquia, agrè dimissus est. Numeratis honorarii loco quinquaginta Angelottis: Tunc ERASMVM in illos inquisitores incidisse qui pecuniam anglicam de more fisco regio addixerint, relicto tantùm viatico quantum satis videbatur. ERASMVM tot aureis privatum monitum ab aliis in aulam retrò iter suscepisse, Regique jacturam suam tristi vultu exposuisse, qui in risum solutus, laudata suorum fide, aliis etiam quinquaginta aureis donaverit, atque insuper priores reddi jufferit. Ita ERASMVM letum duplicato munere in Holandiam rediisse.

Abundare tum cepit Anglia viris doctissimis, Guillelmo Grocino, Thoma Linacro, Guillelmo Latimero, qui in Italia litteris operam dederant, utriusque lingue peritiâ celebres. Item Jo. Coleto, Th. Moro, Richardo Paceo, & Guiberto Tonstallo, à quibus omnibus certatim amabatur; ut de Episcopis nihil dicam, quorum ut

ERASMI ROT.

quisquis erat litterarum callentior, ita pluri-
ERASMI faciebat, & benignius tractabat. In
 academia Cantabrigiensi docuit aliquandiu: idem &
 Lovanii facit, quum apud Jo. Paludanum ejus schola
 rhetorem diversaretur. Demum persuasus ab amicis,
 quò tandem Italiam videret, cujus miro desiderio
 semper tenebatur [nec immeritò, quando totus hic orbis
 ea regione nihil modis omnibus cultius habet] cum
 filiis Baptista Boerii Genuensis, regii in Britannia
 medici, Joanne & Bernardo Bononiam profectus est:
 non ut pedagógus, nam morum curam exceberat, nec
 ut præceptor, sed ut inspector futurus, ac studiorum
 viam commonstraturus, teste epistola ad Botzhemium,
 ubi inter professores Paulum Bombasium amicum
 habuit, hominem nivei pectoris, & eruditum, qui
 vicissim ingenio ac doctrina ERASMI miriscè
 delectatus est. Jam enim obierat Beroaldus professorum
 sui temporis Achilles, & Baptista Pius antiquitatem
 infeliciter amulatus Oscos & Volscos somniabat. In
 itinere cum socio Anglo Taurini in Alpibus Cotiis
 theologia Doctor factus est. Itaque dignitatem &
 eruditionem in Italiam importavit, quam cæteri inde
 reportare consueverunt.

Dum Bononia volumen Adagiorum pridem
 cæptum absolvit, nam breve & rude specimen operis
 futuri Lutetia ante multos annos ediderat, cultum
 Canonicorum cænobiticum, quo hætenus usus fuerat,
 hujusmodi de causa mutare coactus est. Mosest ejus
 urbis haudquaquam reprehendendus, ut si suspicio sit
 de quodam infecto peste, medicus ad hoc constitutus

VITA DESID.

statim accersatur : Is ut commodius ab obviantibus
 & prætereuntibus devitari possit propter contagium
 exitiabile , solet albam mappulam ab altero humero
 transversim pendentem gestare , & virgam in manu.
 Forte fortuna die quodam nescio quid acturus
 ERASMVVS per plateam oppidi infrequentiore[m] solus
 incedebat , in cultu suo canonicali , quemadmodum
 consueverat. Ibi duo tres-ve iuvenes imperiti obviam
 veniunt & omophorio candido conspecto, pestis explo-
 ratorem illum rati, quum in via pergeret ERASMVVS
 nihil huiusmodi suspicans, correptis saxis vim minati
 sunt, & convitiis impetiverunt, intra verba tamen
 grassati. Causam indignationis demirans inquit :
 Ajunt de adibus prospicientes, qui rixantes audierant,
 scapularem illam vestem eos provocasse nodo substri-
 ctam ad latus, deceptos ob cultus similitudinem, qui
 putarint eum ab infecto aliquo redire, nec de via
 decedere velle. Proinde ne simile periculum deinceps
 incurreret ERASMVVS ad Julium II. Pontif. Max.
 misit supplicem libellum, quo sibi religiosi cultus utendi
 aut non utendi gratiam faceret. Id promerentibus suis
 singularibus virtutibus haud gravatim concessum,
 modo veste sacerdotali uteretur : quod Leo X. dein
 accedentibus aliis etiam justis causis, non tam ad vitæ
 institutum, quàm ad illustrandam ERASMI existi-
 mationem pertinentibus, in plenissima, quod ajunt,
 forma corroboravit.

Ad umbilicum perducto Opere Proverbiorum,
 scripsit Aldo Manutio, an librum excudendum formis
 suscipere vellet : Is respondit se lubenter facturum.

ERASMI ROT.

Venetias delatus quum in officinam venisset, diu coactus est expectare, donec ad colloquium admitteretur, cum quia Aldus recognoscendis archetypis operarum laboribus formulas stanneas tumultuariè concinnantium occupatus erat, tum quia putabat eum esse ex vulgaribus saluatoribus unum, qui magis curiositatis studio, quàm auxilii vel consilii præbendi causâ assiduè ventitando homini aliis rebus intento nunquam non molesti erant. Vbi cognovit ERASMUM esse, veniam precatus suavissimè eum complexus est, & in adibus Andrea Asulani famigerati illius mancipis soceri sui, secum tenuit, ubi contubernalem habuit Hieron. Aleandrum Mortensem eruditione trilingui nobilem, nunc Cardinalem. Inter alios etiam amicitia Pauli Canalis patritii, Ambr. Nolani medici præstantis, Baptistaque Egnatii familiariter usus, nec adeo brevi tempore: Nam & Euripidis tragædias duas, Hecubam & Iphigeniam in Aulide, recognitas hîc denuò edidit, & Terentii Plautique comædias habita carminis ratione castigavit. Sub id tempus Alexander Jacobi Scotorum Regis filius, Patavii litteris operam dabat, Raphaelis Regii auditor, & jam ecclesiæ D. Andrea in Scotia archiepiscopus; ERASMUS sibi in rhetoricis præceptorem adsciscit, cum quo postea Senas commigravit. Boerios enim discipulos post unicum cohabitationis annum dudum dimiserat, ob patris morositatem. Patavii doctissimorum virorum Marci Musuri Cretensis & Scipionis Cateromachi Pistoriensis usus est commercio, quorum humanitatem sæpius depradicare solebat. Dum agit Senus in adibus Præfulis

VITA DESID.

D. Andrea quem instituebat, cujus indolem saepe laudavit, commeatum impetravit, vicinam Romam invifendi.

Ibi dici non potest quanto plausu, quantoque gaudio litteratorum hominum sit exceptus, non mediocrium tantum, sed & eorum qui cardinalitia dignitate praefulgebant: in quibus praecipuus Joan. Medices qui in Julii II. demortui locum successus, Leonis X. nomen obtinuit, & Domin. Grimanus Venetus, atque Aegidius Viterbiensis trium linguarum peritissimus: Tres equidem egregii heroës fovendis studiis nati ac dediti, in quibus adeo non vulgariter excellebant. Vidit, ut ferunt, & Thomam illum Phaedram facundiâ extemporali incomparabiliter eloquentem, qui ludis & comædiis recensendis priscam antiquitatem representabat. Vidit & alios professores. Oblata est Poenitentiarii dignitas, si Romæ manere vellet: via futura ad altiora conscendendi: nam emolumentum non contemnendum inde esse poterat.

Sed redeundum fuit ad Archiepiscopum, cum quo postea denuo Romam adiit, quam nobilissimus adolescens videre cupiebat, priusquam in Scotiam suam rediret. Nec Roma sola, quamquam dissimulato Archiepiscopi fastigio, ne cuiquam molestus esset, sed ulterior illa pars Italiae Cumas usque perlustrata, ac antrum Sibyllæ subindictum quod illic ab accolis etiamnum ostenditur. Post discessum Antistitis ecclesiæ Div. Andreae veteram amicorum memoria, quos in Britannia reliquerat, in causa fuit Erasmo cur reditum in patriam & ipse maturandum duceret.

Itaque

ERASMI ROT.

Itaque per Alpes Reticas, Curiam primum, deinde Constantiam ad lacum Brigantium profectus, transito Lentiensium tractu qui sunt ad Martianæ sylvæ initium, quod priscis Hercynium fuit, per Brisavos Argentoratum venit, unde secundo Rheno in Hollandiam vectus est; mox amicis suis Antverpiæ & Lovanii salutatis, Angliam adit.

Tenebatur desiderio Jo. Coleti theologi, qui Londini Decanus erat apud Div. Paulum, Grocini, Latimeri, Linacri, quorum antea meminimus, & præcipuè Th. Mori. Vetus macenas erat Guilelmus Vvaramus Cantuariensis archiepiscopus, totius Angliæ primas, & ejus regni cancellarius, hoc est iudex summus, qui omnes Episcopos ejus insula sua liberalitate vicit. Hic & pecuniam dedit, & præterea sacerdotium ecclesiæ Aldingtonensis in agro Cantuariensi; quo quum religione ERASMVS obstringeretur, quo minus statim acciperet, emolumentis integris potius ad pastorem pertinentibus, qui præsens diu noctuque subjectam plebem institueret, id quod nullus inficiari potest, ad cuncta bundum Cantuariensis. Quis, inquit, Te æquius ex ecclesiastico proventu vivat, qui scriptis tuis utilissimis ipsos ecclesiarum præfectos præbyteros instituis, doces, adjuvas, unus omnes: nec illos tantum, sed & cunctas ubique terrarum ecclesias, quibus illi singulis singuli duntaxat præfint & profint.

Caterum ut Montioium inscriptione Proverbiorum honestavit, & Joan. Coletum nova scholæ Londini institutorem, libris Copiæ duplicis, verborum &

VITA DESID.

rerum, ad quem ludens aliquando dixit se pauperem planè factum emissâ utrag, Copiâ: Ita præstantissimum mæcenatem suum Guilelmum VVararum recognitione Hieronymianarum præcipuè lucubrationum immortalitati consecrare statuit. Opus Adagiorum Aldum æmulatus flagitantibus studiosis Jo. Frobenius typis suis non infeliciter excuderat: Qua arridente editione simul officina diligentioris celebritate motus ERASMVVS, quum alterum Proverbiorum exemplar cum accessione pridem Badio promissum & destinatum, adjunctis aliquot Plutarchi libellis recenter versis, Fr. Pircmanni consilio Basileam aberrâsse cognovisset, & illic omnes D. Hieronymi lucubrationes sub Frobenianis prelis esse, ipse quoque eodem se contulit, simulans iter ad Urbem, voti solvendi gratiâ.

Nec fuerat vanus rumor. Pridem enim Joan. Amerbachius absolutis Ambrosii Augustinique libris totum se comparaverat ad castigationem voluminum Hieronymi, undique conquisitis vetustis exemplaribus, & doctis viris conductis, qui græcæ dictiones passim restituerent. De quorum numero fuit Jo. Reuchlinus J. C. qui è Lexicis vacuas lacunas replere conabatur: Cui successit felicior castigator Jo. Cono Norimbergensis instituti dominicani, qui meliorem viam sequutus, è vestigiis antiquorum codicum, ea qua vel deerant, vel depravata erant, diligenter reponebat. Idque poterat homo propemodum græcè quàm latine doctior, versatus nimirum in optimis autoribus, aliquot annis excellentissimorum in Italia professorum Musuri & Scipionis, quorum ante meminimus, atque Jo. Cretenensis

ERASMI ROT.

minimè pœnitendus auditor. Et jam defuncto patre, Bruno & Basilius Amerbachii unà cum Jo. Frobenio Hieronymi informationem aggressi erant, & in Prophetis aliquo usque progressi. ERASMO novo hospiti statim in aedes Frobenianas recepto placuit editionis nitor, sed imprimis incredibilis fratrum Amerbachiorum in castigando sedulâque diligentia. Ipse ergo si quando consulebatur, ubi iudicio opus erat propter exemplarium variationem, nusquam deerat. Verùm Epistolarum volumina sibi peculiariter vendicabat, partim absolvendis scholiis, quæ jam pridem cæperat, partim novis addendis & argumentis adscribendis occupatus. Hic labor non erat exiguus: Accessit longè major. Desiderabant studiosi Galliarum & Germaniarum seorsim edi Novum Testamentum græcè, quod cum Veteri Venetiis conjunxerat. In id olim scripserat Annotationes, Laurentium Vallam imitatus. Eas quum reperiisset inter schedas suas, tumultuariè recognovit & auxit inter pralorum strepitus. Nec deerant qui ipsum Nov. Testamentum elimandum putarent, vulgò Christianorum, ut videtur, scriptum vel potius versum: & hac monentibus pro sua facilitate paruit: Hunc verò laborem Leoni X. Pont. Max. inscripsit. At Hieronymianorum operum recognitionem Cantuariensi Archiepiscopo VVarano consecravit, æternum observantia singularis monumentum.

Nova hac Testamenti editio monachorum turbam maximè in ipsum tanquam hereticum & novitatis studiosissimum autorem exacuit. Traduxerunt in aulis, in gynæceis, in concionibus, tollendum è medio, confictis

VITA DESID.

*criminibus & fabellis imperita plebi acceptis contende-
bat. Sed ERASMVVS doctrina & eloquentiâ
armatus, ineptiam horum hominum irrisit, ac forti
animo hostes omnes repulit.*

*Rediit hinc in inferiorem Germaniam propter
negotia: paulo post Basileam recurrit. Mox Colonia
Ubiiorum adfuit sub conventum VVormatiensem, in
ordinem enim Consiliariorum ab Imp. Carolo V. receptus
jam pridem erat. Solutis comitiis Vangionum, cum
Hispanias è Brabantia Caesar repetiisset, Basileam
ERASMVVS redit, iterum editurus Adagiorum
Chiliadas & Paraphraseis Paulinas atq; Evangelicas
absoluturus, quas dubium est majori-ne studioforum
applausu orbis exceperit, an majori alacritate ipse
scripserit: Hic sum, inquit, in meo campo, Patres
deinde plerofq; expositos ac notis illustratos in publicum
emisit. Ob insolitam hanc eruditionem, omnium ferè
Principum Europa, ERASMVVS promeruit & expertus
est benignitatem. A Carolo V. Imperatore cui juveni
Institutiones Principis Christiani paravit, in consilium
adscitus est, nec non à Ferdinando ejus fratre germano:
Ab Henrico Rege Angliæ magnis muneribus & evocatus
& honoratus, imò vivente etiamnum parente Henrico
VII. litteris ipsius manu scriptis salutatus est, ut & à
Clemente VII. Pont. Max. Nec alia mente Hadrianus
Pontifex fuit, si sacerdotium oblatum, vel munus
honorarium ERASMVVS accipere voluisset.*

*Quid porro ERASMO à Francisco Valesio
Galliarum Rege Christianissimo non expectandum fuit,
si animum spectemus, & quid in eum conferre voluerit?*

ERASMI ROT.

Unis certè litteris, longè gratissimum ejus adventum fore, sua ipsius manu subscribere non est dedignatus.

Paulum verò Pontif. Max. ejus nominis tertium, studuisse virtuti & eruditioni Erasmiæ judicio & animo, tum etiam affectu ad quamlibet opportunitatem fuisse paratum, inde apparet quod præterquam de ERASMO in collegium Cardinalium cooptando actum fuerat, ipse eidem præposituram Daventricensem Trajectensis diæcesis, quæ sexcentorum aureorum redditum tunc tribuebat, ultrò obtulerit: eam tamen noster ad hæc suscipere noluit, satis viatici sibi paulò post morituro superesse dicens.

Principum sanè & Episcoporum in ERASMUM munificorum catalogum texere perlongum sit. Nec solum à Principibus honoratus est, sed etiam à civitatibus Germania: Si qua transfiret, & Magistratus rescissent, vino donatus, qui honor Magnatibus & civitatum legatis, more gentis impenditur. Equidem ob excellentiam doctrinæ, quam editis indies libris testatorem cunctis faciebat, dignus alioqui censebatur, quem omnes missis muneribus nihil tale ambientem certatim ornare, & quovis honoris genere reverenter cuperent afficere. Potuisset in splendore vivere apud quosvis Reges. Quis enim summorum principum cum non ambiit: potuisset in otio, in voluptatibus versari; sed prætulit communem studiorum utilitatem universis honoribus & hujus vitæ crassis deliciis.

Verisimile est præter alias causas felicem quoque succrescentium studiorum successum hominem haud parum inflammasse ad quidvis perferendum. In

VITA DESID.

Germania Galliâque mirè frigeabant, vix & unus & alter latinè sciebat, græcè nullus. Et ecce statim ut editæ sunt Adagiorum chiliades, & libri De utraque copia, velut in nebulis coorto sole, emergere linguarum peritia cœpit. Prodibant alii atque alii libelli ad hanc rem conducibiles, Theodori grammaticæ institutiones latina versæ multorumque autorum in utraque lingua monumenta græcè citra praeceptoris operam discere volentibus admodum accommoda. Nam hac ratione etiam Hermolaus Barbarus immortale decus Venetiarum olim profecisse fertur privato studio collatis doctissimi Gaza versionibus. Jamque quasi signo dato, litterarum causam in his provinciis optimus quisque promovebat.

Sed omnium maximum subsidium attulit Trilingue collegium illud in academia Lovaniensi institutum suadente ERASMO. Magnas opes moriens reliquerat Aviensis praepositus Hieronymus Buslidius, Francisci Vesontini quondam archiepiscopi in Hispania peregrè extincti frater, quas quum ille studiosorum usibus destinasset, ERASMVS testamentariis autor fuit, ut Athenæum Lovanii constituerent, in quo stipendiis ordinatis tres linguae publicè docerentur, è quo tanquam ex equo Trojano innumeri cognitione linguarum instructi prodire hætenus. Eares Franciscum quoque Galliarum regem movit, ut ad similis collegii Lutetiae Parisiorum institutionem animum adjuiceret, ERASMVM per litteras evocando, cujus consilio omnia disponderentur. Et jam regium diploma acceperat ad itineris securitatem, sed intervenère

ERASMI ROT.

*causa qua profectiorem impedirent : Instituti tamen
& illic Professores.*

*Itaque in confesso est litterarum in his provinciis
incrementa potissimum ERASMO deberi. Quem
enim ille lapidem non movit, quod ajunt, ut studia
procederent ? Quanto candore tradidit omnia, ab
omnibus intelligi volens : quum multi res obscuras
multò obscurius explicent. Editurus Proverbiorum
opus à quibusdam doctis audire coactus est, ERASME,
Tu evulgas mysteria nostra. Sed cupiebat is omnibus
ea aperta esse, quò perfectam eruditionem conseque-
rentur. Hoc candore destituebatur ille qui Venetiis
olim Aldo Manutio commentarios græcos in Euri-
pidem & Sophoclem edere paranti dixit, Cave, cave
hoc facias, ne Barbari istis adjuti, domi maneat,
& pauciores in Italiam ventitent. Jam nihil tam
humile fuit, quo tantus vir studiorum gratia se non
demittebat. Etiam ipsum Catonem, carmen juxta
titulum, emendare & interpretari dignatus est, ut
nec in magnis, nec in minutis ejus opera desideraretur.
Adeo vix proferri queat, qui unus studiis communibus
plus profuerit. In theologicis multum operæ posuit.
Quam studiorum partem paulò liberius tractavit quòd
videret [ut ipsius utar verbis, ad amicum quemdam
scribentis] plus satis tribui theologia argutatrici,
veterem prorsus abolere : sicque Theologos argutis
Scoticis incumbere, ut non attingant fontes divine
sapientia. Ad hac disciplinam ecclesiasticam longè
prolapsam esse à sinceritate evangelica : Populum
christianum multis modis gravatum esse : conscientias*

VITA DESID.

hominum variis tricis illaqueatas. Atque hanc ob rem alicubi quorundam arrogantiam, ambitionem, avaritiam, superstitionemque liberiori stylo subtaxat, nemini hic adulatus quamlibet potenti, quod tamen hodie nimium multi faciunt. Nec alia res plus officit Principibus, maxime ecclesiasticis, dum laudamus quod faciunt, non quid facere debeant commonstrantes. In hac ille parte nusquam cessat: Quamquam sepe dixerit, si præscisset tale sæculum exoriturum quale sequutum est, se multa non fuisse scripturum, aut isto modo non scripturum.

Veterum Scriptorum Patrumque lucubrationes recognovit, emendavit & exemplaria vetusta contulit. Addidit plerisque locis censuras, quas ceu singularem dotem ac evidens argumentum præsentissimi perspicacissimique ingenti magis admiror, quàm quidvis aliud. Nullum enim arbitror fuisse multis jam sæculis qui iudicio plus valuerit, id quod consummate eruditioni postremo omnium contingere solet. Quibusdam visus est non satis Ciceronianus, ad structuram & verba Tullianæ dictionis omnia severè eixgentibus. Sed ipsum stylum apertum, extemporalem, purum, facilem & argutum semper amavit: Vocabulis quibusdam uti coactus est christianæ religionis materiæ quam tractabat servientibus. Neque enim probabat eorum superstitionem, qui veriùs inanes modulos quosdam antiquitatis referunt, quàm sententias densas & præstantes. Sanè fatemur sæculum Ciceronis fuisse purissimum & imitatione dignum, ac proinde magnam felicitatem si quis sinceram illius temporis, quo lingua latina

ERASMI ROT.

maximè floruit, phrasin assèquatur. Et quibusdam rem bellè procedere cernimus. At proferant nobis in medium tot tamque utilia scripta, tam sancta tam cordata, quot ab ERASMO christianus orbis accepit, & cum illis sentiemus, ac Ciceronianos etiam à pietate sanctimoniâque predicabimus.

Horum librorum magnam partem Basilea in adibus Frobenianis in monte Divi Petri sitis, partem etiam Friburgi Brisigavorum elucubravit. Ad hoc enim oppidum in ditione Regis Rom. Ferdinandi positum, monitu Bernardi à Gles Cardinalis Tridentini cum sarcinulis suis migrare coactus est, verentis ne quid illi accideret, Basilea mutato sacrorum cultu: quæ tamen res longè placidius transacta est, magistratuum prudentia, quam multi divinabant, nemine ex universo numero sacerdotum per contumeliam attracto.

Friburgi primum in adibus illis magnificis habitavit, quas D. Maximilianus Imp. pro senectutis suæ nido per Jacob. Villingenum à thesauris suis, parari quondam sibi jusserat. Deinde propriam domum emit. At quum à Maria Hungaria regina provinciarum inferioris Germaniæ gubernatrice in Brabantiam revocaretur & Ecclesiasten suum prius esset editurus, ut præsens adesset dum excuditur in officina, ac operi colophonem, quod ajunt, adderet: Simul ut cæli mutatione reliquias morbi pertinaciores discuteret, vendita domo Basileam cum universa suppellectile sua, quæ libris maximam partem constabat, post septimum annum reversus est, ad Hieron. Frobenium amicum veterem hospes gratissimus divertens.

VITA DESID.

Interim articularis morbus, qui aliquandiu conquieverat, rursus hominem corripit & miseris modis vexat, ut se loco movere nequiret frustra cælo mutato. Hic remittentibus cruciatibus ex bipede primùm quadrupes, deinde tripes factus est, scipionum auxilio se sustentans, & sensim prorepens. Quumq; scedas epistolarum quas annis superioribus à diversis amicis acceperat, sigillatim evolueret, novæ nescio cujus editionis gratiâ, ac plurimæ eorum qui è rebus humanis excesserant, in manus venirent, subinde aiebat: Et hic mortuus est; ac tandem. Nec ego diutius vivere cupio, si Christo Domino placeat. Sic languentem & viribus destitutum dysenteria, malum exitiale, semè mensem integrum vexavit, ac paulatim exhaustum in summa equanimitate & tolerantia tandem extinxit, Christi misericordiam extremis sæpe repetitis vocibus implorantem. Qui Christi doctrinam vivens tam sincerè tractavit mortuus indubiè mercedem ab illo summo Agonotheta amplam accepit. Cubiculum autem, in quo diem clausit ultimum Basileæ etiamnum monstratur in adibus Frobenianis, hodie Mitzianis, quas ad aërem incolæ vocant.

Testamentum Imperatoris autoritate fretus condiderat, quo pauperum inopie relictis à morte facultatibus suis trifariam consultum voluit, invalidis senioque confectis, virginibus elocandis, quibus dos deesset mariti conciliatrix, & studiosis fovendis. Id Bonifacius Amerbachius juris professor, hæres nuncupatus, ademptis annuis stipendiis redditibusve bona fide cum sociis juxta testatoris mentem exequutus est; &

CHRISTO SERVATORI S.
DES. ERASMO ROTERODAMO
VIRO OMNIBVS MODIS MAXI
MO CVIVS INCOMPARABILEM
IN OMNI DISCIPLINARVM GE
NERE ERVDITIONEM PARI CON
IUNCTAM PRVDENTIA POSTE
RI ET ADMIRABVNTVR ET PRÆ
DICABVNT BONIFACIVS AMER
BACHIVS HIER. FROBENIVS, NIC
EPISCOPIVS HÆRES ET NVNCV
PATI SYPREMÆ SVÆ VOLVNTA
TIS VINDICES PATRONO OPTIMO
NON MEMORIA QVAM IMMORTA
LEM SIBI EDITIS LYCVERATIONI
BVSCOMPARAVIT IIS TANTISPER
DVN ORBIS TERRARVM STABIT
SVPERFVTVRO AC ERVDITIS VBI
QVE GENTIUM COLLOQVTVRO SED
CORPORIS MORTALIS QVO RECON
DITVM SIT ERGO HOC SAXVM
POSVERE. MORTVVS EST IIII.
EID. IVI. IAM SEPTVAGENARIVS
AN. A CHRISTO NATO
M. D. XXXVI.

VITA DESID.

quæ fieri ille voluit, cuncta ad amussim accuravit. Is ipse memoriam in eade sacra cathedrali Basiliensi, patrono optimo in columnari structura, cui saxum tumulum operiens Termino sculptili insigne adjacet, affigendam locavit in marmore Rhetico, quam hic vides.

Statuâ fuit, ut ipse Th. Moro quâdam epistolâ scribit, infra proceritatem, supra tamen prorsus notabilem humilitatem. Corpusculo satis compacto & eleganti, sed quod esset tenerrima complexionis, & minimarum etiam rerum mutatione, puta vini, cibi, cœli-ve facile offenderetur, in senio crebris quoque calculi doloribus, obnoxius: ut de pituita nihil dicam, alioqui perpetuo communique studioforum omnium malo. Cute corporis & faciei candida, capillitio in juvenia sufflavo, oculis castis, vultu festivo, voce exili, linguâ pulchrè explicitâ, cultu honesto & gravi, qui Casareum consiliarium, Theologum & Sacerdotem deceret.

Fuit in retinenda amicitia constantissimus, nullis unquam inscriptionibus quacunque de causa mutatis. Memoriam felicissimâ: nam puer totum Terentium & Horatium memoriter complexus est. Inter egenos liberalis, quos ut alibi, sic à sacro domum rediens per famulum nunquam non numerare solebat: maxime verò in bonæ spei & indolis adolescentes studiosos, si qui ad se viatico destituti venissent, largus, benignus, & munificus. In convictu comis & suavis citra omne supercilium, ubique certè egrotantibus hoc est, amabilis: quod ille nomen à se dolebat non usurpatum, quum primum scribere cepisset & editis libellis innotescere.

ERASMI ROT.

*Quis enim, inquit, quemquam mortalium Amorem
audivit appellari, id quod Græcis significat ἐρασμός.*

*De libris porro suis, quos in omni vita conscripsit
innumeros quâ sacros quâ prophanos, conjunctim &
universim edundis, vir modestissimus nihil moriens
statuit, opinatus futurum ut cultioribus quotidie
emergentibus ista sua scripta facile negligenterentur.
Cæterum cum Hieron. Frobenius & Nicol. Episcopi
typographi sensissent ea à studiosis in eo ordine simul
collecta desiderari, quem ipse cum viveret ad Joan.
Botzheimum & postremò ad Hectorem Bæotium suarum
lucubrationum catalogum recensens, indicavit vide-
licet iis primùm conjunctis, quæ vel ad institutionem
litterarum, vel ad pietatem pertinent, tum moralibus,
deinde apologiis & ultimo loco recognitis autoribus
suas partes implentibus, obsequendum studiosis rati,
rem ausi sunt, cum magnificam, tum omnium favore
dignam, nulla nec sumptuum nec laborum magnitudine
deterriti, quicumque tandem sequeretur eventus,
modo ut voluminum ERASMI tomos conficerent,
authoris catalogum ad Hectorem Bæotium, tanquam
recentiorem potissimum sequuti: adjectis etiam ab
Amerbachio, suo quodque loco, iis quæ postea idem ille
Erasmus elucubravit: omissio tamen decimo tomo,
non nisi alios autores ab ipso recognitos complectente:
in quibus seorsim successu temporum excudendis, etiam
suam operam studiis iidem calcographi pollicebantur, si
modo æquum experti fuerint lectorem. Quæ editio
quum ob alia magni facienda est, tum ob hoc quòd
tanti litterarum Antistitis existimationi consulit, ne*

VITA DESID.

quis aut animo nocendi aut quæstus studio, gratiam videlicet Erasimici genii captans, deinceps aliquid illi tribuat quod ipse non scripsit: quod vivente eo factum scimus; id aut tanquam suum non agnovit, aut etiam agnitum, minimè editione dignum existimavit.

Habuit tamen, ut virtutis comes est invidia, suos etiam Monos & zoilos; atq; à tenebrionibus velut à cimicibus ac pediculis passim fuit admorsus. A Fabro primùm est impetitus; nam Dorpiana orsa suppressa sunt: Insimularat ille ERASMVM nescio cuius impietatis, in versione Novi Testamenti. Bellum deinde ipsi factum est, ab indoctis monachorum ordinibus, qui ut noctuæ in claustris latitantes, non poterant ferre lucem exorientium litterarum, aut voculam aliquam liberiolem, quàm ipsorum superstitiosæ opiniones notarentur. Duces illorum ordinum fuerunt Leus, Stunica, Sutor & Bedda, & aliquot alij terræ filij, qui tum conviciis immerentem lacerarunt, tum libellis prosciderunt, sed majori suo quàm alterius dedecore, imo nullo. Romæ quidam Franciscanus librum edidit, in quo Lutherum, Zuinglium & Oecolampadium vocat milites Pilati, qui crucifixerunt Christum: ERASMVM illis annumerans, & addens hunc eodem spiritu eodemq; consilio scripsisse, quo scripserunt illi: Nihil interesse, nisi quòd ERASMVS jocetur, illi rem serio agant. Adjicit dictum de monachorum dictis melioribus: ERASMVM posuisse ova, Lutherum & cæteros exclusisse pullos.

Lutetia quidam illud, conculcabis leonem & draconem, sic interpretatus est, Leonem Lutherum,

ERASMI ROT.

Draconem ERASMV M : Et huic scurrili dicto frequens datus est plausus à Franciscanorum centuriis praesertim inter pocula : quibus visum est opera pretium , etiam picturâ sententiam tam lepidam exprimere.

Brugis fuit Minorita quidam à vino lippus , qui totas horas deblateravit in Lutherum & ERASMV M , subinde eos bestias , asinos , grues , stipites appellans , nec quicquam tamen refellens. Cùm in altera quadam concione palam dixisset : in libris ERASMI esse quadam haeretica : quidam è magistratu doctus adiit hominem , rogavit quid esset in libris ejus tale : Non legi , inquit scurra , libros ERASMI : volui legere Paraphrases , sed latinitas erat nimis alta. Timeo igitur ne possit labi in aliquam haeresin propter altam latinitatem. Nec solum integras horas publicè è suggestu , tanquam è plaustro , in ipsum debacchati sunt , sed è bibliothecis submoverunt quidquid fuit ERASMI.

Constantia etiam fuit quidam doctor , qui ERASMI effigiem in charta impressam habuit in conclavi suo , non ob aliud nisi ut cùm inambulareret , quoties eam praeteriret , conspiceret : Percontantibus odii causam , respondit : se ERASMO acceptum ferre calamitosum illud saeculum. Et hujusmodi plura ipse recenset ERASMV S passim in libris , praecipue in Epistolis , quas qui volet , adeat. Verum vivit & vivet ERASMI memoria , quamdiu bona littera inter homines manebunt : cùm jam pridem inauspicatarum illarum avium garritus conticuerit.

VITA DESID.

Cæterum offenderunt aliquorum animos libri quos edidit, præsertim Colloquia, quæ passim male audiverunt: Adagia publico edicto Pauli IV. prohibita fuerunt: MORIA sive ENCOMIUM STULTITIÆ, & alia ejus opera, quæ salibus & iis interdum aculeatis abundant: quibus crassos errores quasdam superstitiones orationis libertate perstringit.

Acuit etiam stylum in ERASMO Huldaricus Huttenus eques Germanus, antea amicus: Verum ut videbatur, subornatus ab Heppendorpio & aliis. ERASMVS Spongiâ [id nomen scripto] aspergines illas delevit. Tandem pertractus fuit in arenam cum Luthero, quem de libro arbitrio provocavit: cui Lutherus opposuit de servo arbitrio librum. Sed hac palàm sunt omnibus nota.

Denique quid de ERASMO sentiendum refert Nic. Francus dialogo octavo, cujus verba hac subnectere lubet. CAVTANO. Intendo benissimo cio che dici. Ma mi occorrono alcuni dubbii de' quali il primo si è che mi si faccia à sapere, se con le cose di ERASMO, mi debba impacciare, o no. SANNIO. Che dubbio fai di non douer trafficare l'Opere del grande Erasmo. Forse perche in Roma hà vietato il Collegio che non si vendano? Credi che intervenga questo, è che elle non siano buone, o perche ci sia scrupolo o eresia? Sai perche gl'hanno dato bando, poi che vuoi che tel dica. Perche il Tedesco miracoloso t'hà concia incorrodvana tutta quella brigata. E per ciò hanno pigliato in urto quel valent'huomo e non vogliono che

ERASMI ROT.

che in Roma comparisca Erasmo, perche dare
trionfano non si cantino le lor magagne. Ma
non resta per questo, ch'egli non si stampi, è
ristampi; non si venda è rivenda, non si legga è
rilegga per ogni luogo. Anche Clemente fece
abbruciare l'Opere dell' Alamanni in Roma, la
prima volta che vi comparsero, è tolse la pena à
chi vel'haveva condotte. E perche conto? Perche
il divino Spirito gli era paruto eretico, piangendo
la ruina della sua patria, biasimando la tirannide,
è confortando i suoi cittadini alla libertà. Che
manca al buono ERASMO, ch'egli non sia eloquente,
catolico e mirabile nel suo dire? *Majoris mo-
menti hunc locum facit illius Nicolai Franci religio,
& nomen quod in Italia sibi paravit: hinc & ejus opera
frequenter ibidem excusa sunt, neque unquam inter
prohibita recensita.*

In obitum Erasmi

Epitaphium Julii Caesaris Scaligeri.

TUne etiam moreris? ah! quid me linquis Erasme,
Ante meus quam sit conciliatus amor?
Tune etiam? cui jam parvus fuit orbis, ut alta
Expleres mentis flumina torva tuæ.
Ergo fidereis postquam est subveſta quadrigis,
Atque Dei læto lingua recepta sinu:
Ille ego, qui infanæ ridebam vulnera mortis,
Conditæque Ætnæa tela trifulca manu,
Ad quod vis stupeo momentum, ac territus asto:
Maxima cùm videam numina posse mori,

d

I N D E X

OMNIVM LVCVBRATIONVM DES. ERASMI ROT.

Primo Tomo hac habentur.

DE copia verborum ac re-
rum, libri duo.
Theodori Gaze Gramma-
tices, lib. 2.

Syntaxis.

Ex Luciano versa: Saturnalia.
Cronosolón, Epistolæ Saturnales.
De luctu. Abdicatus. Icaro-Me-
nippus, Toxaris. Alexander, sive
Pseudomantis. Somnium. Timon.
Tyrannica: Et Erasmi Declama-
tio Lucinianicæ respondens. De
iis qui mercede conducti degunt.
Dialogi amatorii XVIII. Hercu-
les Gallicus. Eunuchus. De sacri-
ficiis. Lapithæ, sive convivium.
De astrologia.
De ratione conscribendi epistolas
De pueris statim ac liberaliter in-
stituendis.
De ratione studii.
De laude medicinæ.
Libanii aliquot Declamationes
versæ,
Similium liber unus.
Colloquiorum liber.
De rectâ Latini Græque sermo-
nis pronuntiatione.
Ciceronianus, sive de optimo di-
cendi genere.
De civilitate morum puerilium.
Galenî exhortatio ad bonas artes,
versâ.

Epitome in elegantias Laurentii
Vallæ.

Euripidis Hecuba & Iphigenia,
Erasmo interprete.

In Nucem Ovidii Commentarius.

Secundo Tomo.

Adagiorum opus.

Tertio Tomo.

Epistolarum opus.

Quarto Tomo.

E Plutarcho versa: De disci-
mine Adulatoris & Amici. Quo-
modo utilitas capiat ab inimi-
cis. De ruendâ bonâ valetudine.
Principi maximè philosophan-
dum. Animi an corporis graviores
morbi. Num rectè dictum sit, *Ad se
videtur*. De cupiditate divitiarum.
De cohibendâ iracundiâ. De cu-
riositate. De vitiosâ verecundiâ.
Apophthegmatum libri VIII.
Moriæ Encomium, hoc est, Stul-
titiæ laus.

Panegyricus ad Philippum Bur-
gundionum principem.

Ad eundem Carmen gratulato-
rium.

Institutio principis Christiani.

Isocrates de regno administran-
do, Erasmo interprete.

De morte Declamatio.

Declamatio uncula gratulatoria.

Pacis querimonia.

Lingua.

INDEX OMNIUM LVCVRAT.

Xenophontis tyrannus, ex interpretatione Erasmi.
De senectute carmen.

Quinto Tomo.

Enchiridion militis Christiani.
Oratio de virtute amplectendâ.
Ratio veræ Theologiæ.

Paraclesis.

Modus confitendi.

Enarratio Psalmi, *Beatus vir.*

Enarratio Psalmi, *Quare fremuerunt Gentes.*

Paraphrasis in Psalmum, *Domine quid multiplicati.*

Concio in Psalmum, *Quum invocarem.*

De puritate Ecclesiæ Christi.

Enarratio in Psalmum, *Dominus regit me.*

De bello Turcis inferendo Consultatio.

Enarratio in Psalmum, *Benedicam Domino in omni tempore.*

Enarratio in Psalmum, *Dixi custodias vias meas.*

De amabili Ecclesiæ concordia.

Concio in Psalmum LXXXV.

De misericordia Domini Concio.

Virginis & Martyris Comparatio.

Concio de puero Jesu.

Epistola consolatoria ad virgines sacras.

Christiani matrimonii Institutio.

Vidua Christiana.

Ecclesiastes, five de ratione concionandi.

Modus orandi Deum.

Symbolum, five Catechismus.

Precationes.

Pæan Virgini matri dicendus.

Oratio ad Mariam in rebus adversis.

De contemptu mundi.

De radio & pavoie Christi disputatio.

De præparatione ad mortem.

Ode de casâ natalitâ Jesu.

Expostulatio Jesu cum homine pereunte.

Hymni varii.

Liturgia Virginis Lauretanæ.

Carmen votivum Genovesæ.

Commentarius in duos Hymnos Prudentii, de natali & epiphania pueri Jesu.

Christiani hominis institutum, carmine.

Epitaphia in Odiliam.

Sexto Tomo.

Novum Testamentum, cum Annotationibus.

Septimo Tomo.

Paraphrases, in Matthæum. In Marcum. In Lucam. In Joannem. In Acta.

In Epistolas Pauli. Ad Romanos. Ad Corinthios I. Ad Corinthios II. Ad Galatas. Ad Ephesios. Ad Philippenses. Ad Colossenses. Ad Thessalonicenses I. Ad Thessalonicenses II. Ad Timotheum I. Ad Timoth. II. Ad Philemonem.

In Epistolam Petri I. In Epistolam Petri II. *In Epistolam Judæ.* In Epistolam Jacobi. *In Epistolam Joannis I.* In Epistolam Joannis II. *In Epistolam Joannis III.* In Epistolam ad Hebræos.

Octavo Tomo.

Ex Chrysostomo versa: Adversus Judæos, Homiliæ V. De Lazaro & divite, Homiliæ IV. De visione, Homiliæ V. De Philogonio martyre, Homilia I. De orando Deum, Libri II. De David & Saule, Libri III. Quum presbyter esset designatus, Homilia I. In Psalmum, *Cantate Domino.* Quum Sarcenus & Aurelianus acti essent in exilium, Homilia I. De fide

INDEX OMNIUM LVCVRAT.

Annæ, Homilia II. Commenta-
riorum in Acta Apostolorum, Ho-
milia IV. Commentariorum in
secundam ad Corinthios, Homi-
lia VII. In Epistolam ad Galatas.
In Epistolas ad Philippenſes, Ho-
milia II.

Ex Athanaſio: De ſancto Spi-
ritu, Epistolæ II. Contra Euse-
bium de Nicænâ ſynodo, Episto-
læ II. Apologetici duo aduerſus
eos, qui calumniabantur, quod in
perſecutione fuſiſſet. De paſſione
Domini, Homilia I. De hoc quod
ſcriptum eſt, *Euntes in vicum qui
contra vos eſt*. De virginitate. De
peccato in Spiritum. De Spiritu
ſancto.

Ex Origine: De vitâ, phraſi,
operibus Origenis. Fragmentum
in Evangelium Matthæi.

Ex Baſilio: Principium Eſaiæ.
De Spiritu ſancto, Liber. De lau-
dibus Ieiunii, Homilia II.

Nono Tomo.

Epistola Apologetica, ad Dor-
pium.

Ad Iacobum Fabrum Stapulen-
ſem.

Ad Iacobum Latomum.

Ad Atenſem pro declamatione
Matrimonii.

Apologia de In principio erat ſermo.

Apologiæ tres ad Notationes
Eduardi Lei.

Ad Iacobum Lopim Stunicam.

Aduerſus Sanctium Caranzam.
De loco *Omnes quidem reſurgemus*
In Natalem Beddam.

Aduerſus Petrum Sutorem Car-
tuſianum.

Appendix de ſcriptis Clithovei.
Declarationes aduerſus Theolo-
gos Pariſienſes.

Ad Phimoſtomum de diuortio.

Ad Iuuenem Gerontodidaſcalum.

Ad monachos quosdam Hiſpanos.

Ad Albinum Pium Carporum prin-
cipem.

De eſu carniū.

De libero arbitrio Collatio.

Hyperaſpiſtæ diatribes, Libri II.

Purgatio aduerſus Epistolam Lu-
theri.

Detectio præſtigiariū libelli cu-
juſdam.

Aduerſus pſeudo evangelicos E-
piſtola.

Ad Eleutherium Epistola.

Ad Grunniū.

Ad fratres Germaniæ Inferioris.

Spongia aduerſus aſpergines Hur-
teni.

Pantalabus, ſive aduerſus febrici-
tantem.

Aduerſus mendacium & obtre-
ſtationem.

Antibarbarorum liber.

Ad quosdam gracculos Epistola.

Reſponſio ad Petri Curtii defen-
ſionem.

De Terminis Epistola.

Indicis operum Deſ. Eraſmi Roterodami.

F I N I S.

O V V E N V S in Erasmus.

*Nunc Desiderium desiderat orbis Erasmus,
Cui soli licuit scribere quod libuit.*

O V V E N V S in Erasmi Moriam.

*Stultitia laudem scripsisti primus, Erasme.
Indicat ingenium stultitia ista tuum.*

I N M O R I A M E R A S M I
Picturis Holbenii exornatam.

*Rex Macedum Coe tumidus pictore, cani se
Mæonio doluit non potuisse sem.
Stultitia potior sors est; hanc alter Apelles
Pingit, & eloquium laudat, Erasme, tuum.*

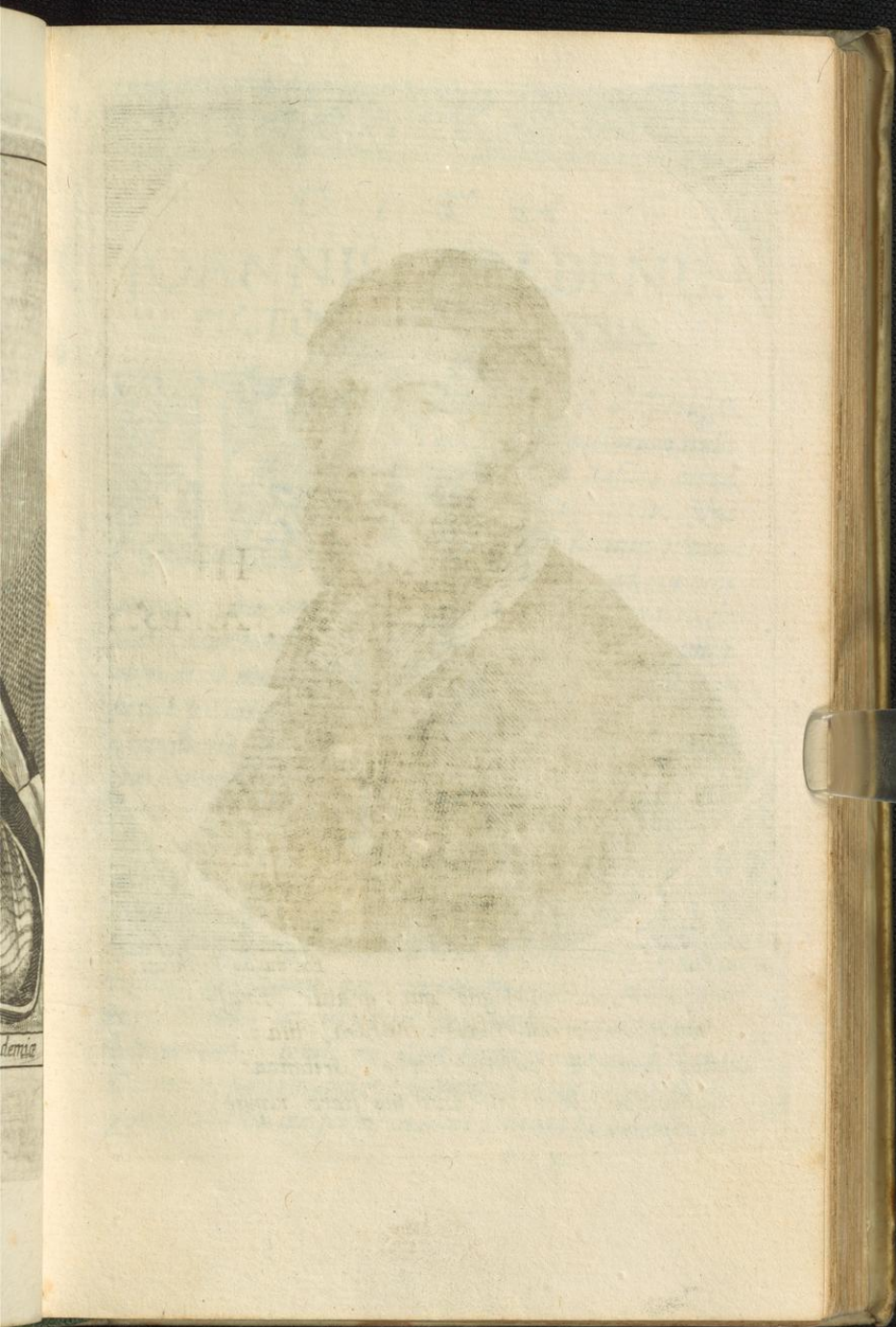
SER. FESCHIVS Basil.

H. Holbein

Ex bibliotheca Academiae

Iohannes Holberius Basiliensis
Pictor Celeberimus

H. Holbein

Ex museo Feschiano.

Principe Pictorum, magno qui gratus Erasmo,
Immersum crevit laus, Basilea, tua.

Divus nostro te suscipit orbe Britannus,
HOLBENI, orbe uno laus tua stare nequit.

V I T A
JOANNIS HOLBENII,
PICTORIS BASILIENSIS.

HO. HOLBENIVS, vulgò
HANS HOLBEIN, pictorum nulli
secundus, natus est Basileæ circa
annum Chr. c15 CCCC XCV. Qui
enim ipsum triennio faciunt juno-
rem, minùs videntur ad verum
accedere, cùm anno sequentis sæculi decimo quarto &
sexto, eam jam artis peritiàm ostenderit, quæ nonnisi
ab judicio maturo & harum rerum usu subactò pro-
ficisci potuit. Sunt qui Augusta Vindelicorum, alii
Grunstadii in Palatinatu natum volunt, decepti sortè
seu nominis seu familiæ ejusdem varia in loca diffu-
sione. Satis quippe constat sub hanc ferme tempe-
statem, hujus nominis pictorem non imperitum etiam
Augustæ floruisse. Caterùm Holbenium nostrum Basileâ
fuisse oriundum vel illud argumento sit, quòd fratres
ejus duo, quorum alteri AMBROSIO alteri, BRV-
NONI prænomen fuit, in eadem civitate picturam
exercuerint, atque artis suæ monumenta ibidem
reliquerint. Unde & illud haud vana conjectura
discimus, patrem quoque horum eandem artem fuisse
professum, cùm ita fermè in more positum sit parentibus

V I T A

rei familiaris inopiâ pressis, ut seu liberorum neglectu, seu impensarum metu, filios etiam duos pluresve, in id quod ipsi sectantur vita genus inducant, neque aliâs facile plures fratres eandem artem addiscant. Firmat hanc conjecturam HOLBENII nostri incredibilis in pingendo dexteritas, ad quam cum non tam doctus quam factus, atque ab ipsa natura imbutus videatur, tum ab ineunte etate, a patre institutum, arte atque exercitatione ingenium perfecisse vix est quod dubitemus. Itaque cum tantos brevi in arte sua fecerit progressus, ut cum peritissimo quoque facile contenderet, tum & calatura, fusoria, plastica, & architectonica excelleret, cum summa tamen egestate conflixit, quam & mores inconditi & nimius vini amor adauxit. Hinc Erasmus cum MORIAM hanc suam, quam HOLBENIVS variis picturis exornaverat, evolveret, atque ad illa verba, Epicuri de grege porcus, hominem genio suo natum, obeso ventre, manu altera puellam prehendentem, alterâ vinum avidè ingurgitantem, videret depictum, figuræ adscripsit HOLBEIN, fieri vix posse ratus, ut HOLBENIVS ad virum magis quam hunc in modum effingeretur. Sublevavit tamen aliquantum hominis miseriam Erasmi & Amerbachii J.C. liberalitas, qui operam ejus certatim conducebant, ut ex indice operum, quem hic subjiciemus, manifestum est.

In tanta itaque egestate dum versabatur, comitem quendam Anglum Arundelium credo, legationis nomine Basileâ transeuntem, cum tabulas quasdam ab eo pictas fortè conspexisset, viri industriam miratum, exhortatè illum ferunt, in Angliam trajiceret: nam & summo in pretio ibi artem suam haberi, & regem ipsum (Hen-

JOANNIS HOLBENII.

ricum VIII.) illâ unicè delectari. Neglexit tunc salubre consilium HOLBENIUS, temulentorum hominum consortio penitus immersus; Verùm aliquot annis post, superioris scilicet sæculi anno vigesimo sexto, cum familiam aliquot liberis auctam jam in patria sustentare, & imperiosa uxoris contubernium ulterius ferre se posse diffideret, de profectione in Angliam cogitare cepit, sumptisque ab Erasmo litteris ad Thom. Morum summa autoritate ac eruditione virum, Angliæ tum Cancellarium, aliosque viros claros & doctos Basileâ abiit. Inter illos & Petrus Aegidius fuit, ad quem Erasmus inter alia hoc anno Antverpiam ita scribit: Qui has reddit, est qui me pinxit; ejus commendatione te non gravabo, quanquam est insignis artifex. Si cupiat visere Quintinum, poteris monstrare domum. Hic frigent artes, perit Angliam, ut corradat aliquot Angelottos, &c. Fuit autem Quintinus ille pictor Antverpiensis, qui cum vicinam sibi virginem deperiret, nec ejus potiunda spes ulla affulgeret, cum nemini nisi pictori se nupturam asseveraret, brevi è fabro ferrario eximius pictor evasit: ut indicat versus, quem hujus pictoris tabula, puella primùm exhibita, quidam subjunxit: Connubialis amor ex Mulcibre fecit Apellem. Ejusdem autoris pictura plures in cimeliarchio Casareo non sine admiratione visuntur. Sed ad nostrum redeamus. Cum relictâ patriâ Argentoratum venisset, dies aliquot ibi commoraturus, præstantissimum ejus urbis pictorem dicitur compellasse, atq; ut operâ suâ uti vellet rogasse: cum ille annuisset, utque artis suæ specimen exhiberet, jussisset; insequenti die cum fortè herus foràs prodisset,

V I T A

HOLBENIVS imagini quam modò perfeceret, muscam in fronte adiecit, atque inde clam ex adibus & urbe sese surripiciens, iter susceptum est persecutus. Pictor domum rediens, cum imaginis elegantiam & artificium primo intuitu esset admiratus, muscam, quam vivam in fronte sedere censebat, inde manu dejicere semel atque iterum tentabat: Sed cum eam Homericum illud *μῦθος ἴστω* & egregiè retinere, neque inde abigi posse videret, propius rem contemplatus, deceptum se esse praeclara muscae imagine comperit: Inde totus in discipuli sui admirationem versus diu illum tota urbe sed frustra requisivit; tandem multum percontando & rerum omnium momenta pensitando, nomen hominis & institutum rescivit. in Angliam cum pervenisset ferè mendicando, Thomæ Moro litteras Erasmi cum ejusdem effigie obtulit, qui non minùs tanti artificis praesentia, quàm effigie tam chari capitis latus, hominem humanissimè exceptum, secum in adibus manere compulit. Ibi latitans ferè per biennium picturas varias mira arte ac elegancia perfecit. Interea temporis, cum inter confabulandum, mentionem fortè injecisset Comitis Angli, qui se olim Basilea, ut Angliam peteret, fuisset exhortatus, Moro nomen Comitis sollicitè percontanti; id quidem non occurrere, fertur respondisse, speciem tamen ejus & aliquam vultus similitudinem, qualis quidem etiamnum menti obversetur, siquidem urgeat Dominus, se penicillo adumbraturum: Ita extemplo Comitem adeo feliciter expressisse, ut Morus & quicunque regiam aulam frequentabant, exinde hominem è vestigio cognoscerent. Has ob causas undies gravior Moro HOLBENIVS, biennio domum

JOANNIS HOLBENII.

eius plurimis & exquisitissimis picturis exornavit. Interim omnicurâ provisum, ne quid earum rerum in Regis conspectum veniret, utpote quem, cum artem hanc impensè amaret, quamprimum hominem sibi vindicaturum esse facile apparebat. Tandem cum satis jam elegantiam tabularum & effigierum dives sibi videretur Cancellarius, lautum convivium parat, illig. Regem ut interesse velit, rogat. Picturas interim tota domo, quàm fieri potuit elegantissimè disponit. Rex præsstituto tempore cum adesset, tabularum artificium continuò miratus, num tantus artifex in vivis adhuc esset, & an pretio conducì quocunque posset, à Cancellario quæsivit. Cum annuisset ille, mox etiam præssto futurum affirmasset, accersitum HOLBENIUM Regi commendat: qui tanto viro mirum in modum delectatus, eum in regiam deductum, magno deinceps in honore habuit, eaque benevolentia qua vix ullum aulicorum est complexus. In cuius rei fidem, hanc quæ de HOLBENIO circumfertur, narrationem subungere non abs re futurum existimo. Comitem quendam Anglum ferunt, qui arte hac non parùm oblectabatur, ad conclave HOLBENII temporis fallendi causâ accessisse, cum fortè tabulam pingeret, quam ne quis præter se inspiceret, Rex ipse mandaverat. Comes cum pulsatâ semel iterumque januâ non admitteretur, & primùm precibus mox etiam rudioribus quàm volebat & conditioni sua decorum existimabat, verbis abire iussus esset, januam effringere ac per vim irrumpere parabat: Qua re incensus irâ pictor, profiliens è conclavi, arreptum comitem per scalas dat præcipitem, qui dum vociferatur & Deorum homi-

V I T A

nūmque auxilium implorat, *HOLBENIUS* corio suo metuens, clausā & munitā quā potuit firmissimè conclavis januā, quantocius per ejus fenestram evasit, neque ullā interpositā morā ad Regem advolat, illique re omni expositā, veniam delicti, si quod esset Regis mandato paruisse, petit. Quā impetratā, licet eā lege ut culpam à Comite deprecaretur, apud Regem manere, donec ira deferbuisset, & res esset composita, jubetur. Paulo post, Comes ad Regem affertur, ligatus membra, sanguine conspersus, & ad miseriam toto corpore maximam partem ex industria compositus: Illum ubi Rex audit, nihil aliud quā ut precibus *Pictoris*, delicti veniam petentis, locum daret hortatur. Ea re magis etiam irritatus Comes, cū internecinum in *Pictorem* odium prae se ferre, ac crudelem ipse vindictam sumpturus videretur, illudque Rex haud difficulter animadverteret, ipse etiam Comiti iratus: Jam verò, inquit, non cum *HOLBENIO* tibi res est, sed cum Rege ipso, à quo pœnam, si contra illum quicquam fueris machinatus, velim certò tibi paratam putes. Tu cū virum illum flocci pendas, mēne etiam tam parvi facere existimas? Quinimò memineris me septem rusticos, quandocunque libuerit, in Comitum ordinem & dignitatem evehere, verū ne ex septem quidem Comitibus unicum *HOLBENIUM* efficere posse. Verbis his territus Comes, & ad Regis genua devolutus, illi petenti promittit, nihil se unquam contra *HOLBENIUM* moliturum, neque ut alii moliantur permissurum. Ita *HOLBENIUS* metu liberatus ad inchoatum opus se recipit. Cū triennium & quod excurrit in Anglia exegisset, de re familiari dispo-

JOANNIS HOLBENII.

turnus, uxoremque & liberos ac amicos invisurus in patriam redit. Ibi cum ad adventum ejus & amici veteres & cives in dignitate positi accurrissent, multique amicitiam viri Principibus tam accepti certatim ambirent; rejectis his utpote ad fortunatum se inclinantibus, combibonibus pristinis se totum tradidit, eosque quotidianis ferme epulis exceptit. Quo facto repetitâ Angliâ, ibi ultra vicennium miranda artis suæ specimina edidit, quæ jam thesauri loco à Magnatibus universæ Europæ expetuntur & assevantur, ac tanto in honore habentur, ut Fredericus Zuccarius pictor non incelebris, cum anno MD LXXIV. per Angliam iter faceret, illa cum Raphaëlis Urbinatis operibus certare, Hubertus Goltzius, ea etiam superare constanter asseverarent. Sed & illud in hoc viro singulare quod læva manu, quod in solo Turpilio equite Romano observabat olim Plinius, pinxerit, tantamq. sibi vivo adhuc nominis famam quaesiverit, ut eâ permotus Senatus Basiliensis huic civi suo A. S. cId Id XXXVIII. quinquaginta florenorum salarium annuum constituerit, promittente vicissim Holbenio, se intra biennium ad uxorem liberósque in patriam rediturum: Cujus rei authenticum instrumentum exstat etiamnum in Bibliotheca publica Basiliens. Tandem anno quinquagesimo quarto superioris sæculi, peste correptus obiit Londini.

Præfiximus huic narrationi geminam Holbenii effigiem, quarum illa juniorem illum adhuc & vix vigesimum annum egressum exprimens, è Bibliotheca Academiae Basiliensis descripta: Hac ad exemplum, quod in Feschiano Musæo extat, expressa est.

I N D E X
Operum JOH. HOLBENII.

1. D. N. J. C. pro genere humano patientis & à Judæis in crucem acti historia in octo tabellis junctas & combinatas divisa: opus incomparabile. Vistur in penitenti curiæ Basiliensis, vulgò *Rathhaus*. Pro hac tabula Duem Bavarix Maximilianum aliquot millia imperialium obtulisse ferunt.

In superiori parte ejusdem curiæ tres parietes variis historiis eadem munu ornati sunt.

2. Corpus D. N. J. C. mortui jacens, in tabula quadruplo latiori quàm alta. M D XXI. annum designant: H. H. Pictoris nomen. Hans Holbein, JESVS NAZARENVS REX JVD. litteris aureis inscriptus est. In Bibliotheca Acad.

3. Cœna D. N. J. C. unâ cum Apostolis. Iconomachiam religiosam sensit hæc tabella lignea, seu fragmentum potius tabulæ, magnâ parte amissæ, parte altera fissuris deformatæ. Arte tamen quantum potuit fieri, restaurata & restituta est. In bibliotheca Acad.

4. Alia cœna D. N. J. C. in linteo picta ligno agglutinata, opus preciosum, & si ab Holbenio admodum juvene elaboratum. In bibliotheca Academiæ.

5. Christus D. N. columnæ alligatus, à carnificibus irrisus & flagellatus. Videtur opus ut pote in juventute minus affabre pictum. In bibliotheca Academiæ.

6. Tabella lignea utrinque picta: hinc ludimagister duos adolescentes docet, alterum legere, alterum scribere. Illinc idem ludimagister puerum docet litteras ABC virgam tenens, duobus aliis scamno insidentibus. E regione mulier puellam docet, patet hanc tabellam prætoribus suspensam, juvenes ad *κατασκευασίαν* invitasse scholamque indicasse ex adjecta hac inscriptione.

Wer jemand hie der gern wolt lernen dutsch schreiben und lesen uff dem aller kurzesten Grundt den jemand erdencken kan, dodurch ein jeder der vor nit ein Buchstaben kan, der mag kurzlich und bald begreiffen ein Grunat, doadurch er mag von jm selbs lernen sein Schuld uffschriben und lesen, und vver es nit gelernen kan. so ungefehrlic wvere den vvil ich um nit und vergeben gelehrt haben, und gantz nit von jm zu lohn nemmen. er syg vver er vvol, Burger oder Handvereksgesellen, Frouwen und Fuackfrouwen, vver sein bedarf der kumm harin, der vwid iruvvlich gelehrt um ein zimlichen lohn. Aber die jungen Knaben und Meitlin noch den Fronvassen, vwie gevvonheit ist, 1516. ab altera parte. Anno M. ccccc. xvi. In bibliotheca Academiæ.

7. Imago obliqua seu *κατασκευασίαν* Def. Erasmi scribentis *Paraphrasin in Evangelium D. Marci*. manu

JOH. HOLBENII.

manu variis annulis ornata. In bibliotheca Acad. Basil.

8. Imago ejusdem minor circularis. In bibliotheca Acad. Basil.

9. Imago V. C. Bonifacii Amerbachii J. C. & Professoris juris. Arboris ramo appensa est tabella sic inscripta.

PICTA LICET FACIES, VIVÆ NON CEDO, SED INSTAR

SYM DOMINI; JVS TIS NOBILE LINEOLIS.

OCTO IS DVM PERAGIT TPIETH, SIC GNAVITER IN ME,

ID QVOD NATVRÆ EST EXPRIMIT ARTIS OPVS.

BONIF AMERBACHIVM JOH. HOLBEIN DEPINGEBAT A. M. D. XIX. EID. OCTOBR. In bibliotheca Acad. Basil.

10. Effigies mulieris sedentis puellam gestantis, puerumque manu foventis. Illam dicunt Holbenii conjugem, hos verò liberos. In bibliotheca Acad. Basil. Scalpra est à Jo. Wirtz.

11. Effigies nobilis matronæ Alsatæ cum puero ludentis. In bibliotheca Acad. Basil.

12. Effigies formosæ mulieris, cum hac epigraphe, LAIS CORINTHIACA. 1526. In bibliotheca Acad. Basil.

13. Adamus & Eva *Ὁ ἀδάμ καὶ ἡ εὐά*. Hæc pomum tenet. Pictorem & annum hæc inscriptio prodit, 1517. H. H. In bibliotheca Acad. Basil.

14. Tabellæ duæ junctæ, colore albo & nigro pictæ, quarum altera Christum refert, sedentem in porticu eleganti nudum, spinis coronatum & moerentem: Altera B. Virginem Mariam orantem in templo. In biblioth. Acad. Basil.

15. Duo capita sceleta juxta

clathrum. In Bibliotheca Acad.

16. Imago Jo. Holbenii, galero seu bireto rubro, vesteque alba falcis nigris intertexta. In bibliotheca Acad. Basil.

17. Delineationes præstantissimæ in charta, seu prima picturarum lineamenta, quæ *maeyeg-plas* antiqui vocabant. Hæc Cl. Amerbachius diligenter collecta hoc titulo notavit: HANS HOLBEIN GENVINA, 103. *Stuck*: tot enim foliis continentur. Præcipua sunt quæ historiam patientis D. N. J. C. repræsentant, & quæ Th. Moii familiam. Magna pars eorum ab Holbenio parata videtur, ut exemplaria essent pingendis vitris. In Bibliotheca Basil.

18. Imago Jac. Meieri Consul. Basiliensis, vulgò *Bourgmajster*, & Annæ Scheckenbürlin, ejus uxoris, unâ cum prima delineatione seu *maeyeg-pla*, quam Pictores Galli *exquisse* vocant, notâ hac insignita, H. H. 1516. In Museo Fescliano.

19. Imago D. Erasmi Rot. In Museo Fescliano.

20. Tota domus parte exteriori picta est ab Holbenio, in platea ferrea. *Eisen-gassen* dicta, non longe à ponte Rheni: Inter plurimas columnas & ædificia pictus est hinc M. Curtius in Fori Romani abyssum se Reipublicæ servandæ causâ præcipitans: Illinc conspicietur chorea rusticorum rusticarumque saltantium. Opus certè elegans quodque nobiliores ædes, ampliorémque prospectum mereretur. Pro hujus picturæ mercede Holbenius habuit florenos XL. notante Zwingero, in *meth. Apodemica* f. 199.

INDEX OPERVM

21. Effigies Caroli V. Imper. quam pictor Amstelodamensis nomine *le Blond*, à Buckinghamio Anglo ad conquirendas toto orbe picturas, celebriores imprimis Holbenianas, emissus, comparavit Lugduni in Gallia centum coronatis, an. 1633.

22. Effigies Des. ERASMI ROT. ab eodem *le Blond* empta Basileæ ducatis aureis centum, quam postea delatam in Belgium inde accuratissime iusta magnitudine in æs incidi curavit, Wischeri chalcographi operâ.

23. Tabulæ huic ferreis ligamentis iuncta erat ad dextram effigies Jo. Frobenii typographi clarissimi. Has duas tabellas sine dubio ERASMVVS in gratiam & honorem Frobenii, quem impensè amabat, fieri curavit, atque eidem dono obtulit, unde & dextram illi cessit. Opinor hæcæ duas effigies ERASMI & Frobenii eas esse quas in cimeliarchio Regio Londini observasse memini, an. 1672.

24. ERASMVVS sæpius ab Holbenio pictum & in Galliam, Angliam aliâque loca delatum fuisse, ex illius epistolis liquet.

25. Tabula quadrata trium circiter ulnarum Basiliensium, imagines continens Jac. Meieri Cos. Basiliensis, à latere dextro unâ cum filiis, Ex opposito uxor Consulis cum filiabus. Omnes ad vivum depicti ad altare procumbunt. Primum illa centum aureis solaribus venit Basileæ: pro qua postea *le Blond* pictor Amstelodamensis persolvit mille imperiales, an. 1633. Basileæ, quam deinde triplo majoris vendidit Reginæ Mariæ Mediceæ, Christianiss. Lu-

dovici XIV. aviæ, tum in Belgio agenti.

26. Effigies Henrici VIII. Angliæ Regis, Reginæ ejus conjugis, Eduardi filii, atque Mariæ Catholicæ postea dictæ & Elizabethæ. In pariete cubiculi regii, palatii vulgò *Witchal* dicti: Londini.

27. Effigies Thomæ Howardi Comitis Norfolciæ, &c. Præfecti claslis &c. sculpta est à L. Vorstermano. In ædibus Arundelianis, Londini.

28. Effigies virginis Basiliensis, veste nuptiali serica coloris purpurei indutæ, torquibus, armillis, annulisque aureis ornata. In ædibus Arundelianis, Londini.

29. Effigies Annæ Clivenfis uxoris quartæ Henrici VIII. Regis Angliæ. Scalpta est à Venceslao Hollaro, an. 1648. In ædibus Arundelianis, Londini.

30. Effigies Thomæ Mori Angliæ Cancellarii. Scalpta est à L. Vorstermano. In Musæo Jo. Waverii, Antverpiæ.

31. Tabula exhibens Thomam Morum cum tota familia iconica; cujus picturæ mentionem facit Erasmus, *epist.* 21. *lib.* 26. ad Th. Morum, & ad ejus filiam Margaritam Ruperam, *epist.* 50. *lib.* 26. Extatque ejus prima adumbratio inter schedas Academiæ Basiliensis, quæ iussu sequentia hæc nomina figuris singulis inscripta refert. JOANNES MORVS pater an. 76.

ANNA GRISACRIA Joannis Mori Sponsa, anno 15.

THOMAS MORVS, anno 50.

ALICIA Thomæ Mori uxor, anno 57.

JOANNES MORVS Thomæ filius, anno 19.

JOH. HOLBENII.

MARGARETA RYPERA Thomæ Mori filia, anno 22.

ELIZABETA DAMEA Thomæ Mori filia, anno 21.

CÆCILIA HEROINA Thomæ filia, anno 20.

MARGARETA GIGA Clementis uxor, Thomæ Mori filiabus familiaris & cognata, anno 22.

HENRICVS PATERSONVS Thomæ Mori morio, anno 40.

32. Effigies Des. ERASMI ROT. in Theſauro Cæſareo. Vindobonæ.

33. Effigies Magnatis cujuſdam Angli, forſe Jo. Mori, cancellarii patris, inter prætioſiores Holbenii cenſenda. In Theſauro Cæſareo, Vindobonæ.

34. Duæ tabulæ, quinque circiter pedes altæ, monachos repræſentantes, oſſa cujuſdam ſancti è ſepulchro eruentes, & in templum ſolenni illis pompa, quam *proceſſionem* vocant, portantes. In Theſauro Cæſareo, Vindobonæ.

35. Imago Archiep. Cantuarienſis cum dignitatis ſuæ inſignibus, cruce ſcilicet duplici & mitra, corpore dimidio, juſta magnitudine: ad velum viride, quod fundi loco eſt, hæc inſcripta videntur. *Anno Domini M.D. XXVII. Ætatis ſuæ LXX.* In pinacotheca Regis Chriſtianiffimi.

36. Imago cujuſdam Mathematici cum variis artis ſuæ inſtrumentis, juſta etiam magnitudine ac corpore dimidio. In pinacotheca Regis Chriſtianiffiſ. Nicolaus ſine dubio eſt, Henrici VIII. Anglorum regis Aſtologus.

37. Imago Annæ Clivenſis, uxoris quartæ Henrici VIII. regis Angliæ, ad corpus dimidium, juſta

magnitudine. In pinacotheca R. Chriſtianiffimi.

38. Imago Holbenii propria manu depicta. In pinacotheca R. Chriſtianiffiſ.

39. Imago Eraſmi ſcribentis, forma minor. In eadem pinacotheca.

40. Imago ſenis cujuſdam, torquem aureum collo appenſum geſtantis cum alligata cruce, quam manu altera prehendit, altera ſchedulam tenet: forma minor. In pinacotheca R. Chriſtianiffiſ.

41. Imago Thomæ Mori juſta minor, in cujuſ fundo hæc adſcripta ſunt: *X. Julii, anno H. VIII. XXXVIII. ætatis ſuæ an. XXXIII.* In pinacotheca R. Chriſtianiffiſ.

42. Imago viri tenentis globulos precatórios juxta oſſa capitis humani. In dicta pinacotheca R. Chriſtianiffimi.

43. Tabula quadrata, quinque circiter palmorum, in qua choreæ, piſcationes, venationes, haſtiludia, aliæq; ludicra plurima picta conſpiciuntur. Tiguri in Bibliotheca publica.

44. Camera inſtar templi, in qua Virgini Deiparæ ſedenti cererum præfert S. Johannes, reliquis Apoſtolis circumſtantibus, & Angelis ex alto concinentibus. Tiguri in pinacotheca D. Werdmüller Senatoris.

45. Imago Comitris cujuſdam Angli. Ibid.

46. Imago Conradi Pellicani Theologiæ & linguæ ſanctæ in ſchola Tigurina Profeſſoris: cui hoc adjectum tetractichon.

Biſ ſeptem luſtris vixi, & quinque in ſuper annos:

Fatidico quare cum Simeone precor

INDEX OPERVM JO. HOLBENII.

*Nunc in pace tuum Deus ô dimitte
ministerium.*

Detur & in Christi regna redire tui.
apud D. Martinum Werdmyl-
lerum Reip. Tigurinæ ducentum-
virum.

47. Christus in cunis & coram
eo Virgo Despara flexis genibus,
adstante Josepho, in loco remo-
tiori comparent bos & asinus, & è
longinquo pastores ab Angelo
moniti. Lucernæ in templo Au-
gustinianorum.

48. Christus in gremio matris
à Magis adoratus. Ibid.

49. Christus è cruce depositus,
circumstantibus B. Virgine, Jo-
hannæ Apostolo, Magdalena, Ni-
codemo, & aliis: latronibus adhuc
utrinque de cruce pendentibus.
Ibidem.

50. Christi facies in sudario à
puerilis gestato expressa. Ibid.

51. Christus è cathedra Judæos
docens. Ibid.

52. CHRISTVS S. N. cruci ap-
pensus quatuor clavis, inter B. Vir-
ginem & D. Joannem moerentes.
Inscriptio crucis est hebraïca,
græca & latina.

53. Tabula qua Chirurgorum
Princeps privilegium ab Henrico
Rege oblatum suscipit, ad vivum
personas omnes representans.

54. Triumphus Pluti seu divi-
tiarum: Dispulcherrimo curru
insidens, quem sequuntur Cræsus,
Midas & alii. In Anglia.

55. Triumphus paupertatis:
Mulier fame penè confecta qua-

drigis macerrimorum equorum
insideas, prosequente ingenti pau-
perum turba. In Anglia.

56. Prophetæ omnes majores
& minores, in novem tabulis bi-
cubitalibus, ita ut binos quævis il-
larum exhibeat, coloribus aqueis
nullo admixto oleo depicti. Has
tabulas Bartholomæus Sarbruck,
pictor eximius, in Belgium Basilea
detulit, atque hîc illarum apogra-
pha manu sua depicta reliquit, quæ
servantur in Musæo Feschiano.

57. Effigies Mariæ Angliæ Re-
ginæ. Apud Car. Patinum.

58. Effigies senis, barbâ rufâ
bicuspidè. Ex ejus cruce aurea
quatuor aliis interpositis, nigro
loro suspensa, conjectura est
ipsum fuisse Præfectum ordinis
sancti Joannis Hierosolymitani,
quem postea Rhodiensem ac de-
mum Melitensem nuncupavere.
Apud Car. Patinum.

59. Præterea HOLBENIVS no-
ster plurimas pinxit effigies Ma-
gnatum, virorum & feminarum,
quæ passim, in Anglia præcipuè,
ubi maximam vitæ partem exegit,
summo studio servantur.

60. Insculpsit & ligno varia:
Inter quæ figuræ Biblicæ & chorea
mortalitatis, vulgò *der Todtentanz*.
Cui non multum absimilis
illa, quæ ad vivum depicta manu,
ut quidam volunt, ipsius Holbenii,
clathris ligneis inclusa ab exteris
summa cum animi voluptate vi-
situr Basileæ, in cimiterio Prædi-
catorum suburbii S. Joannis.

F I N I S
OPERVM HOLBENII.

ΜΩΡΙΑΣ
ΕΓΚΩΜΙΟΝ.

WOLFF
ETKÖMION

GERARD. LISTRIVS
RHENENSIS
JOANNI PALUDANO,
INCLYTÆ LOVANIENSIVM
Academiæ publico rhetori,

S. D.

*QVIDEM non in infima
felicitatis meæ parte duco, doctissime
Paludane, quod mihi contigit cum
Erasmo domesticam consuetudinem
menses aliquot agitare. Tanta est
hominis integritas, comitas, festi-
vitas: nam eruditionem quid attinet predicare, tot
ipsius editis libris vel orbi testatissimam? Is mecum
de nullo mortalium colloqui consuevit, vel crebrius,
vel amantius, vel honorificentius, quàm de suo Palu-
dano, nec ego de quoquam audiebam libentius. Deum
immortalem, quo ore, qua facundia solet ille referre
tuam eruditionem, iudicium, multo rerum usu colle-
ctam prudentiam, incredibile studium erga doctrina
præstantes viros, singularem ingenii candorem, sum-
mam vitæ comitatem, civilitatem miram, morum in-
auditam suavitatem, in amicitia fidem plusquam
Pyladeam, ut magis te perspexerim, illo te depingente,*

GER. LYSTRII AD JO. PALVD.

quam cum Lovanii publice profitentem audirem. Hic igitur inflammavit animum meum, licet antea quoque flagrantem, ut aliquo xeniolo Paludanum mihi conciliarem: neque defuit votis nostris occasio. Forte fortuna parabatur ad excudendum Erasmi Morias encomium, exiguus libellus, & quem ille, quod compertissimum habeo, pauculis diebus lusit magis quam scripsit, sed ejusmodi profectò, ut dubites, plusne adferat utilitatis, an voluptatis. Itaque non sine causa, tantopere placuit, ut jam plus decies sit excusus typis: verum sunt in eo permulta, quæ non nisi ab eruditis, & attentis possint intelligi: partim ob Græcitatem passim admixtam, partim ob allusiones & crebras & tacitas, partim ob argutiam in jocando, quam non facile sentiat, nisi qui varis sit emunctissima. Nihil enim ingeniosius, quam erudite joculari. Proinde suffuratus aliquot horas studiis meis, quæ Græcis & Hebraicis litteris, præcipue verò rei medicæ solitus sum impendere, scholiis in loco additis, Erasmi mei Moriam illustravi. Magis placebit, si magis fuerit intellecta: & felicius exibat in manus hominum, tui quoque nominis auspicio. Quare xeniolum hoc tibi dicatum, pro tuo candore libenter accipies, & in uno libello duos pariter agnosces, Erasmus veterem amicum, & Lysrium quondam tuum auctoritatis, nunc novum amicitia tuæ candidatum si non rejicis, nemini tuorum fide benevolentiaque cessurum.

Bene vale.

PRÆFATIO.
ERASMVS ROTERODAMVS
THOMÆ MORO,
SVO. S. D.

UPERIORIBVS diebus cum me ex Italia in Angliam reciperem, ne totum hoc tempus, quo equo fuit insidendum, * ἀμύστοις & illiteratis fabulis tereretur, malui mecum aliquoties vel de communibus studiis nostris aliquid * agitare: vel amicorum, quos hic ut doctissimos, ita & suavissimos reliqueram, recordatione frui. Inter hos tu mihi, MORE, vel in primis occurrebas: cujus equidem absentis absens memoria non aliter frui solebam, quam præsentis præsens consuetudine consueveram, qua * dispeream, si

Mωρεως ἐγκώμιον. Id est: Morias encomium. Μωρεία stultitiam significat, & ἐγκώμιον scriptum aliquod in alicujus laudem compositum, ut Lucianus scripsit encomium Demosthenis. Et laudatorium genus Græci vocant encomiasticum. Et ἐγκωμιάζειν, est laudes alicujus oratione prosequi. Differt autem encomium ab hymno, ut scribit Hammonius.

Hymnus namque est Deorum, encomium autem hominum.

Ἀμύστοις. Ἀμύσσει vocantur inelegantia, parumque docta, velut à Musis aliena.

Agitare. Est aliquid in animo volvere.

Dispeream. Deierantis est, sicut emoriar. Horatius: *Dispeream ni optimum erat.*

hor
dec
ceu
fuso
me
ga
nu
m
m
co
a
a
v
j
a

est, proprium familiæ.

Democritum quendam. Is quicquid esset in vita mortalium ridebat. Adeo stulta quædam res illi videbatur universa nostra vita. Juvenalis Satyra 10. Famine igitur laudas quod de sapientibus alter ridebat, quoties à limine moverat unum. Protuleratque pedem.

Omnium horarum hominem. Tiberius Cæsar apud Suetonium, cap. 42. duos sibi in omni negotio jucundissimos & apertissimos *omnium horarum homines* appellabat etiam in codicillis. Relege chiiades Erasmi, si super hoc plura scire cupis.

Gentile. Id est, gentilitium, hoc

IN MORIAE ENCOMIVM.

hominem agere, & potes & gaudes. Hanc igitur declamatiunculam * non solum lubens accipies, ceu * *μνημόσυον* tui sodalis, verum etiam tuendam suscipies, utpote tibi dicatam, jamque tuam non meam, Etenim non deerunt fortasse * vitilitigatores, qui calumnientur, partim leviores esse nugas, quam ut theologum deceant, partim mordaciores, quam ut Christianæ conveniant modestiæ, nosque clamitabunt * veterem comœdiam aut * Lucianum quempiam referre, atque omnia * mordicus arripere. Verum quos argumenti levitas, & ludicrum offendit, cogitent velim, non meum hoc exemplum esse, sed idem jam olim à magnis autoribus factitatum. Cum ante tot sæcula * *Βατραχομοχίαν* luserit Homerus, Maro culicem & moretum, nucem

Non solum. Accipimus quocunque modo: suscipimus, quorum curam recipimus. Accipimus quæ admittimus & approbamus: suscipimus onus.

Μνημόσυον tui sodalis. Hemistichium est Catulli, ad quod allusit. Mnemosynum autem dicitur pignus aut simile quippiam relictum apud amicum, quod illum nostri commonefaciat.

Vitilitigatores. Id est, obrectatores, quos Cato novato verbo à vitio & morbo litigandi vitilitigatores appellabat, ut testatur Plinius in præfatione historia mundi, qui & Zoili, & Homeromastiges dicuntur.

Vetus comœdia. Cujus inventor fuit Sufarion Megarensis, magna libertate, etiam nominatim quos-

vis taxabat, donec lex lata vetuit cujusquam nomen præstringi, atque ita nata est nova comœdia. Apud Latinos autem in locum veteris comœdiæ successit Satyra.

Lucianum. Lucianus rethor Samosatensis adeo dicax, ut nec Diis ipsis parceret, unde *ἀθεός*, id est, *impium* cognominatus est.

Mordicus arripere. Mordicus adverbium, quemadmodum apud Græcos *ἰδὼς*, id est, *dentibus* & *morsu*.

Βατραχομοχίαν. Id est: *Bellum ranarum*, & *murum*. *Βάτραχος* enim rana dicitur, *πύς*, *μύς*, & *μοίχη*, pugna. Extat autem titulo Homeri, quamquam docti magis putant esse compositum alicujus, facera quadam Homeri imitatione.

ERASMI ROT. PRAEFATIO

Ovidius. Cum * Busiridem laudarit * Polycrates
& hujus castigator Isocrates, * injustitiam Glauco,
* Therfiten & quartanam febrim Favorinus,
* Calvitium Synesius, muscam & parasiticam
Lucianus. Cum Seneca Claudii * luserit *ὑποθέσιν*,
Plutarchus * Grylli cum Ulyssæ dialogum,
Lucianus & Apuleius asinum, & nescio quis
* Grunnii Corocottæ porcelli testamentum, cuius
& divus meminit Hieronymus. Proinde si

Busiridem. Hanc orationem
carpit & corrigit Isocrates: fuit
autem tyrannus Ægyptius, quem
interemit Hercules.

Polycrates. Rhetor Atheniensis,
qui scripsit encomium Busiridis.
Idem composuit orationem, qua
fuit accusatus Socrates.

Injustitiam Glauco. Id est, apud
Plato. de Rep. lib. 2.

Therfiten & quartanam febrim.
Aulus Gell. libr. 17. cap. 12. scribit
Favorinum philosophum: oppi-
do quàm libenter in eas materias
dicere solitum quas Græci *ἀδόξους*
καὶ ἀπίκτους ὑποθέσεις, id est: Inopi-
natas & absurdas materias appel-
lant. Sicut cum Therfitæ laudes
quæsit, & febrim quartis diebus
recurrentem laudavit. Therfitem
autem Homer. Il. 6. sic describit:

Αἶψας ὅτ' ἀνὴρ ὑπὸ ἔλῳ ἦλθε.
Φολιγὸς ἔλῳ, χαλκὸς δ' ἔτερον πόδα,
παῖ δ' ἐοὶς ὤμῳ
Κυρταῖο, ἐπὶ στήθεσσι σκουροχρότε, αὐτὰρ
ὑπερθεῖν

Φόξ ὅτ' ἔλῳ κεφαλῇ, ψεδνὴ δ' ἐπε-
νύωθε λάρχη. id est:

Ad Trojam venit, quo non desor-
mior alter,

Distortis oculis, claudus pede, dein
humèri illi
Gibbi, pectore contracti, caput extæ
acutum,

Raris conspersum villis.

Calvitium Synesius. Synesius
patriam habuit Ptolemaida Pen-
tapolin. Episcopus fuit, qui inter
multa alia scripsit encomium cal-
vitii, quod opusculum plenum in-
genii & eruditionis adhuc extat.

Luserit Apotheosin. Luserit, id
est, jocosè descripserit, quo pacto
Claudius Imperator Caligulæ
avunculus, qui Neronem præcef-
sit, referri voluerit in nume-
rum Deorum.

Grylli cum Ulyssæ dialogum. Gryl-
lus Græcus, veneficii Circes ver-
sus in suum, disputat cum Ulyssæ,
asserens brutorum animantium
conditionem feliciorē esse
humana. Extat inter opera Plu-
tarchi.

Grunnii corocotta. Est jocosum
argumentum de porco condente
testamentum. Cuius meminit
divus Hieronymus in quadam
præfatione commentariorum in
Esaïam.

IN MORIAE ENCOMIVM.

videbitur, fingant isti me * latrunculis interim animi causa luisse, aut si malint, * equitasse in arundine longa. Nam quæ tandem est iniquitas, cum omni vitæ instituto suos lusus concedamus, studiis nullum omnino lulum permittere, maxime si nugæ seria ducant, atque ita tractentur ludicra, ut ex his aliquanto plus frugis referat lector non omnino * naris obesa, quàm ex quorundam tetricis ac spléndidis argumentis? veluti cum alius diu * confarcinata oratione, rhetoricen aut * philosophiam laudat, alius * principis alicujus laudes describit, alius ad bellum * adversus

Latrunculis. Latrunculorum ludus est ille, qui vulgò dicitur Schacorum, de quo Martialis in *Aphoretis*:

*Insidiorum si ludis bella latronum,
Gemmeus iste tibi miles & hostis erit.*

Ovidius item:

*Sive laurocinii sub imagine calculus
ibit,*

Fac pereat vitreo miles ab hoste tuus.

Animi causa. Animi gratia dicimur facere, quod non ad utilitatem, sed oblectationem facimus.

Equitasse in arundine longa. Allusum ad carmen illud Horatian.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Sic enim significat ludos pueriles & ineptos.

Obesa naris. Id est, crassa: dicuntur qui nullo sunt iudicio. Horatius in *Odis*:

*Nec firmo juveni, neq; naris obesa.
E diverso, emundatæ naris apud
eundem dicitur, qui acri est ju-*

dicio.

Confarcinata. Id est, undique collecta, quam Græci *παρρησια* *παρρησια* quod est fuere. Cuiusmodi opera Græci vocant *κρηγας*, Latini abjecto e, centones. Tacite autem notat eos, qui non suo Marte, sed hinc atque hinc emendicatis verbis & sententiolis componunt orationem.

Philosophiam. Huiusmodi orationes solennes habentur in auspiciandis studiis, ad ostentationem ingenii magis, quàm utilitatem.

Principis alicujus. Nam in his plerumque plurimum est adulationis, minimum fructus.

Adversus Turcas. Complures huiusmodi orationibus conati sunt provocare Principes ad bellum, ut sub illius prætextu quam maxima pecuniæ vis exhauriretur, cum magis expediat exhortari Christianos ad bellum capefendum adversus vitia.

ERASMI ROT. PRAEFATIO

Turcas movendum adhortatur. * Alius futura praedicat, * alius noxas de lana caprina comminiscitur quaestiunculas. Ut enim nihil nugacius, quam seria nugatorie tractare, ita nihil festivius quam ita tractare nugas, ut nihil minus quam nugatus fuisse videaris. De me quidem aliorum erit iudicium: tamen, nisi planè me fallit * *Φιλαυτία*, stultitiam laudavimus, sed non omnino stulte. Jam vero ut de mordacitatis cavillatione respondeam, semper hæc ingeniis libertas permessa fuit, ut in communem hominum vitam * salibus luderent impune, modo ne licentia exiret in rabiem. Quo magis admiror hujus temporis aurium delicias, quæ nihil jam ferè nisi * solennes titulos ferre possunt. Porro nonnullos adeo præpostere religiosos * videas, ut vel gravissima in Christum convitia ferant

Alius futura praedicat. Notat Astrologos *αεθνώτας*, vanissimum & pestilentissimum hominum genus.

Alius noxas de lana caprina, &c. Veluti de conceptione Deiparae Virginis, de potestate pontificis, de præcellentia Petri & Pauli, & similibus, in quibus plurimum est contentionis & rixarum, nihil autem pietatis. De lana caprina proverbialiter dictum est, pro eo quod est, de re nihili. Horatius in epistolis: *Alter rixatur de lana saepe caprina.* Confine autem est illi Demosthenis: *ἄνδρ' οὐκ οὐκῶν*, id est, *aeasini umbra.*

Φιλαυτία. Id est: *Amor sui.*

Φίλος amicus, & αὐτὸς ipse. Hunc Horatius in Odis vocat *cacum*, & in Sermonibus *stultum* & *improbum*.

Salibus. Sales dicteria falsa dicuntur. Lucianus: *Nec soliti lufere sales.*

Solennes titulos. Solennes vocat jam veluti consuetudine receptos, qua Reges vocamus *invictissimos* & *serenissimos*, Cardinales *reverendissimos*, Pontifices *sanctissimos*, Episcopos *reverendos*, Abbates *venerabiles*, atq; item de cæteris.

Videas. Ὡς πικρὰ γὰρ, aut ἐτέρως. Ponitur enim secunda persona pro quavis persona, & est modus potentialis.

IN ENCOMIUM MORIAE.

citius, quam pontificem aut principem levissimo joco * aspergi, praesertim * si quid *αὐτῷ πρὸς τὴν ἀλφειάν* attinet. At enim qui vitas hominum ita taxat, ut neminem omnino perstringat nominatim, quaeso utrum is mordere videtur, an docere potius, ac monere? Alioqui quot obsecro nominibus ipse me taxo? Praeterea qui nullum hominum genus praetermittit, is nulli homini, vitiis omnibus iratus videtur. Ergo si quis extiterit, qui sese laesum clamabit, is aut conscientiam prodet suam, aut certe metum. Ludit hoc in genere multo liberius ac mordacius divus Hieronymus, ne nominibus quidem aliquoties parcens. Nos praeterquam quod à nominibus in totum abstinemus, ita praeterea stylum temperavimus, ut cordatus lector facile sit intellecturus, nos voluptatem magis quam

Aspergi. Id est: *Leviter contemnari.*

Si quid αὐτῷ πρὸς τὴν ἀλφειάν. Hoc loco verba Latina, quae in limine marginali fuerant ascripta nescio quis retulerat in contextum. Est autem dictum hoc apud Aristophanem in Nebulis: *Τὶ δὲ μὲν ἀφ' αὐτοῦ οἱ ἰουδαῖοι αὐτῷ τὴν ἀλφειάν.* Id est: *Quid autem mihi proderunt numeri ad farinas?* Farina vivimus, unde quod ad cibum ac victum attinet, ad farinas pertinere dicitur, quod vulgò dicunt *de pane lucrando.*

A Stultitia vituperari. Nullus igitur, opinor, erit tam iniquus, ut si quid dictum videbitur in principes, aut sacerdotes, aut

alios, offendatur, cum non taxentur ulli nisi leniter & jucunde magis quam acriter. Nec ipsum hominum genus notatur, sed qui in bonorum genere mali sunt. Postremo cum stultitiae personam loquentem fecerit, non conveniet imaginari personam auctoris id dicere, quod sub persona Moriae dictum est: non hercle magis quam si quis diabolum faciat disputantem cum Michaële de corpore Moysis, quemadmodum est in Apocryphis, quicquid diabolus dixerit, hoc ex auctoris persona dictum videatur: Aut si quis Phalaridem loquentem inducat, sensisse videatur quicquid Phalaridem loquentem fecerit.

ERASMI ROT. PRAEF. IN ENC. MORIAE.
 morsum quæsisse. Neque enim ad Juvenalis
 exemplum, occultam illam scelerum sentinam
 usque movimus, & ridenda magis, quàm foeda
 recensere studuimus. Tum si quis est, quem nec
 ista placare possunt, is saltem illud meminerit,
 pulchrum esse * à stultitia vituperari, quam cum
 loquentem fecerimus, * decoro personæ serviend-
 um fuit. Sed * quid ego hæc tibi * patrono
 tam singulari, ut causas etiam non optimas,
 optime tamen tueri possis? Vale, disertissime
 MORE, & Moriam tuam gnaviter defende. Ex
 Rure. quinto Idus Junias. AN. M. D. VIII.

Decoro personæ serviendum fuit.
 Decorum, quod Græci *νεῖκος* vo-
 cant, situm est in dignitate rerum
 & sermonum, cujus præcipua
 ratio habetur in tragicæ diis comæ-
 diis, & dialogis.

Quid ego & tibi. A' ποιά μοι
 est.

Patrono tam singulari. Patronus
 hic significat, advocatum causa-
 rum: nam aliquando refertur ad
 libertum. Est autem Thomas
 Morus, præter egregiam opti-
 marum litterarum cognitionem,
 inter Britannicarum legum Pro-
 fessores præcipui nominis.

ΜΟΡΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ,

I D E S T :

STULTITIÆ LAUS,
ERASMI ROTERODAMI
* DECLAMATIO.

Stultitia loquitur.

TCVNQVE de me vulgò
mortales loquuntur, neque enim sum
nescia, quàm malè audiat STULTITIA
etiam apud stultissimos, * tamen hanc esse, hanc

Declamatio. Aptè vocavit decla-
mationem, ut intelligas rem exer-
cendi ingenti causa scriptam, ad
lulum ac voluptatem. Porro
Moriàm fingit veterum more ceu
Deam quandam suas laudes nar-

rantem, idque decorè, quod hoc
stultis peculiare sit, seipso admiran-
ti, atq; seipsis gloriòse prædicare.

Tamen hanc esse Hanc ostendit
accipiendum, ut seipsam digito
ostendat.

A

inquam esse unam, quæ meo numine Deos atque homines exhilaro, vel illud abundè magnum est argumentum, quòd simulatque in hunc coetum frequentissimum dictura prodii, sic repente omnium vultus nova quadam atq; insolita hilaritate enituerunt, sic subito * frontem exporrexistis, sic læto quodam & amabili applausistis risu, ut mihi profectò quotquot undique præsentes intueor, pariter * Deorum Homericorum nectare * non sine nepenthe temulenti esse videamini, cùm antehac tristes ac solliciti sederitis, perinde quasi nuper * è Trophonii specu reversi. Cæterùm quemadmodum fieri consuevit, ut cùm primum sol formosum illud & aureum os terris ostenderit, aut ubi post asperam hyemem, novum ver blandis

Frontem exporrexistis. Frontem exporrigimus, cùm bilarescimus. Contra mæsti frontem contrahimus: quæ in *Chiliadibus* Erasmi.

Deorum Homericorum. Facetè vocat Homericos, qui cùm non sint ulli in rerum natura, tamen ab Homero finguntur ejusmodi.

Non sine nepenthe. Nepenthes herba, cujus meminit & Plinius. Apud Homerum Penelope hujus succo addito poculis, discutit tristitiam convivii. Unde illud *Odyssea* d. Εἴθερ ἐπὶ πόνον Νηπενθὲς τ' ἀχλὺς τε καὶ ὀϊνὸς ἐνὶ νῆσσι ἀπάρται, id est: *Unde livebant, Ira, Nepenthes, omniisque oblivia cura.* Nam hanc vim habere traditur. & hinc nomen habet. Nam πινόμεναι Græce, luctus est, ne

privandi vim habet. Sunt qui putant esse buglossam, de qua Gale-nus scribit, Ὅτι οἷος ἐπεὶ αὐτοῦ μὲν ὁ φρεσὺς αἰτῆς γίνεται, id est: *Quod vino immissa læticia causa fit.*

E Trophonii specu. Proverbium est, de vehementer mæstis ac sollicitis. Nam olim in Lebadia, ut Suidas ait, Χερσέλιον καὶ ὁ καὶ ὁ δόσιον ἐκάλετο, id est: *Oraculum erat, quod Cataphon, id est, descensum vocabant.* Specus autem erat Trophonii dictus, in quo putabant oracula reddi per dæmonem quempiam, unde macie confecti, lqualidique redire consueverunt, si qui fuissent ingressi, qualia vulgò ferè narrant de specu Patricii apud Hybernos. Qui plura de hoc cupit cognoscere, legat Erasmi *Chiliades*.

* aspirarit Favoniis, protinus nova rebus omnibus facies, novus color ac planè juvena quædam redeat, ita vobis me conspectâ, mox alius accessit vultus. Itaque quod magni alioqui Rhetores, vix longa diùque meditata oratione possunt efficere, nempe ut molestas animi curas discutiant, id ego solo statim aspectu præstiti. Quamobrem autem hoc insolito cultu prodierim hodie, jam audietis, si modo non gravabimini dicenti præbere aures, non eas sanè quas * sacris concionatoribus, sed

Aspirarit Favoniis. Favonii venti sunt verni, ad quorum flatum solvitur gelus, & laxatur humus. Horatius, *Solvitur ævis hyems grata vice veris & Favoni.* Alludit ad carmen Horatianum, *Lucem redde tua dux bone patria. Instar veris enim vulnus ubi tuus Affulsit populo, gratior is dies, Et Soles melius nitent.*

Sacris concionatoribus. Obiter taxat vulgus hominum, qui concionantes in templis, oscitantes ac dormitantes audiunt, multi ne audiunt quidem, cum circumforaneos ac scurras miris modis auscultent. Id verum esse facile fatebitur qui noverit Italiam, præsertim Roman & Venetiarum urbem.

quas fori circulatoribus, scurris ac Morionibus
 consuevistis arrigere, quasque olim * Midas ille
 noster exhibuit Pani. Lubitum est enim paulisper
 apud vos * Sophistam agere non quidem hujus
 generis quod hodie nugas quasdam anxias
 inculcat pueris, ac plusquam muliebrem rixandi
 pertinaciam tradit, sed veteres illos imitabor, qui
 quo * infamem Sophorum appellationem vitarent,
Sophista vocari maluerunt. Horum studium erat,
 Decorum ac fortium virorum laudes encomiis
 celebrare. Encomium igitur audietis non Herculis,
 neq; Solonis, sed meum ipsius, hoc est, STULTITIAE.
 Jam verò * non hujus facio sapientes istos qui
 stultissimum & insolentissimum esse prædicant, si
 quis ipse laudibus se ferat. Sit sanè quàm volent
 stultum, * modò decorum esse fateantur. Quid
 enim magis quadrat, quàm ut ipsa Moria suarum
 laudum sit buccinatrix, & * Αὐτὴ ἑαυτῆς αὐλή,
 Quis enim me melius exprimat quàm ipsa me?
 Nisi si cui fortè notior sim, quàm egomet sum mihi.

Midas. Nota est fabula de Mida, qui Panem canentem Apollini prætulit. Alludit autem ad proverbium, *Mida aures.*

Sophistam. Olim Sophistæ dicebantur Philosophi & sapientiæ Professores, deinde Rhetores. Postremò abiit nomen in invidiam, ut Sophistæ dicerentur, qui fictam quandam sapientiæ speciem jactarent.

Infamem. Hoc ad Moriae personam referendum est, apud quam vocari sapientem contumelia est: veluti apud aulicos, docti stulti

vocantur, apud doctos vicissim aliud.

Non hujus facio. Et hoc *ἡ ἐν κλικῶν* accipiendum, ut floccum aut pilum ostendat.

Modo decorum. Decorum vocat non simpliciter, quod per se deceat, sed quod Stultitiæ personam deceat, veluti non est decorum lenoni loqui de fide.

Αὐτὴ ἑαυτῆς αὐλή. Id est: *Ipse sui tibicina sit.* Proverbium est, ubi quis se ipsum factis commendat. Tamen hic aliò detorsit, nempe ad eam, quæ sua jactat.

Quamquam ego hoc alioqui, non paulo etiam modestius arbitror, quàm id quod optimatum ac sapientum vulgus facit, qui perverso quodam pudore vel * Rhetorem quenpiam palponem, vel poetam vaniloquum, subornare solent, eumque mercede conductum, à quo suas laudes audiant, hoc est, mera mendacia, & tamen * verecundus interim ille, pavonis in morem pennas tollit, cristas erigit, cum impudens assentator nihili hominem diis æquiparat, cum absolutum omnium virtutum exemplar proponit, à quo sciat ille se plusquam * *ἢς Ἀἰὲ πῶς ὦν* abesse: cum corniculam alienis convestit plumis: cum * *τὸν αἰθίοπα λευκαίνει*, denique cum * *Ἐκ μύας τὸν ἐλέφαντα ποιεῖ*. Postremò sequor tritum illud * vulgi proverbium, quo dicitur is rectè laudare sese, cui nemo alius contigit laudator. Quamquam hic interim demiror mortalium, ingratitude dicam, an

Rhetorem palponem. Si quis audiat solennes istas orationes, quæ habentur in publico apud Romanos Pontifices, apud Reges, apud Principes, mirum est, qua fronte vel isti sic audeant adulari, vel illi possint tam ineptas laudes audire. Nec dubiro, quin ista molesta sint cordatis Principibus.

Verecundus ille. Ironicè dicit verecundum, impudentissimum significans, qui talia possit audire.

Ἀἰὲ πῶς ὦν. Id est: *Bis per omnia.* Ea enim musicorum harmonia, quam vulgò *duplicem octavam* vocant. Abiit autem in proverbium, quo maximum inter-

vallum significamus. Vide Chilides Des. Erasmi.

τὸν αἰθίοπα λευκαίνει. Id est: *Æthiopem dealbat*, est proverbium de re impossibili. Verum hic eleganter detorsit ad id, quod is qui niger est factis, hoc est infamis, ut candidus laudatur, & alius pingitur quàm est.

Ἐκ μύας τὸν ἐλέφαντα ποιεῖ. Id est: *Ex musca elephantem facit.* Adagium est, cum quis rem nihili, verbis attollit.

Vulgi proverb. Sic enim jocantur vulgò, ut cum quis de se prædicat arrogantius, ut dicant, malos habere vicinos, & ob id cogitur se laudare,

segnitiem, quorum cū omnes me studiosè colant, meamque libenter sentiant beneficentiam, nemo tamen tot jam sæculis extitit, qui grata oratione STULTITIÆ laudes celebrarit, cū non defuerint, qui Busrides, * Phalarides, febres quartanas, mûscas, calvitia, atque id genus pestes, accuratis magnâque & olei & somni jacturâ elucubratis laudibus vexerint. A me extemporariam quidem illam & illaboratam, sed tantò veriore audietis orationem. Id quod nolim existimetis ad ingenii ostentationem esse confictum, quemadmodum vulgus Oratorum facit. Nam ii, sicuti nostis, cū orationem totis triginta annis elaboratam, nonnunquam & alienam proferunt, tamen triduo sibi quasi per lûsum scriptam, aut etiam dictatam esse dejerant. Mihi porro semper gratissimum fuit * ὅτι αὐτὸ ἐπὶ γλῶττι ἐλθοῖ dicere. At ne quis jam à nobis expectet ut juxta vulgarium istorum Rhetorum consuetudinem, me ipsam finitione explicem * porro ut dividam, multo minùs. Nam utrumque ominis est inauspicati, vel sine circumscribere eam cujus numen tam latè pateat, vel secare, in cujus cultum omne rerum genus ita consentiat. Tamen si quorsum tandem attinet mei velut umbram atque imaginem finitione

Phalarides. Phalaridis Apologia n̄ scripsit Lucianus. De cæteris jam dictum est.

Olei & somni jacturâ. Quia vigilant ad lucernam.

ὅτι αὐτὸ ἐπὶ γλῶττι ἐλθοῖ. Id

est: *Quicquid in linguam veneris.* Proverbium est, sumptum ex Æichyle trag. poëta, citante Plat.

Porro ut dividam. Alludit ad dialecticos, quibus mos est primùm definire, quod aggrediuntur,

repræsentare, cùm ipsam me coram præsentem oculis intueamini? Sum etenim uti videtis, vera illa * largitrix εὐχων, quam Latini STULTITIAM, Græci ΜΟΡΙΑΝ appellant. Quanquam quid vel hoc opus erat dicere, quasi non ipso ex vultu * frontêque, quod ajunt, satis quæ sim præ me feram, aut quasi si quis me Minervam, aut Sophiam esse contendat, non statim solo possit obtutu coargui, etiam si nulla accedat oratio, * minimè mendax animi speculum. Nullus apud me fucis locus, nec aliud fronte simulo, aliud in pectore premo. Sumque mei undiq; simillima,

Largitrix idem. Id est: *Bonorum.* Alludit hic quod Homerus subinde vocat Deos *δωρητάς* idem, id est: *largitores bonorum.*

Frontêque, quod ajunt. Relucet

enim in vultu quoque stultitia aut sapientia hominis.

Minimè mendax. Ex sermone enim potissimum colligitur animus hominis.

adeo ut nec ii me dissimulare possint, qui maximè
Sapientiæ personam ac titulum sibi vendicant, * καὶ
ἐν τῇ πορφύρᾳ πίθηται, καὶ ἐν τῇ λεοντῇ ὄνοι, obambulant.
Quamvis autem sedulò fingant, tamen alicunde
prominentes auriculæ Midam produnt. Ingratum
me-Heracle & hoc hominum genus, qui cùm
maximè sint nostræ factionis, tamen apud vulgum
cognominis nostri sic pudet, ut id passim aliis
magni probri vice objiciant. Proinde istos * cùm
sint μωρότατοι re, cæterùm sophi ac * Thaletes

καὶ ἐν τῇ πορφύρᾳ πίθηται, καὶ
ἐν τῇ λεοντῇ ὄνοι obambulant. Id
est: Et in purpura simia, & in
leonina pelle asini, nam simia vulgò
habentur in delitiis, & nonnun-
quam ad lulum purpurâ vestiun-
tur. Est autem græcum prover-
bium in eos, qui magnificam per-
sonam præ se gerunt, cùm sint
nebulones. Cui simile est quod

subtexitur in exuvio leonis asini.
Notus est Apologus de asino, qui
pelle leonis amictus aliquandiu,
apud Cuntanos habitus est pro
leone, donec auricularum indicio
deprehensus, poenas daret.

Cum sint μωρότατοι. Id est: Stul-
tissimi.

Thaletes. Is fuit unus è numero
septem sapientum.

videri v
appellat
nostris
esse sele
appareat
latinis o
vocalis,
nunc no
exotica
prisca v
lectori,
sibi plac
admire
est san
non ine
sulpice
arridea
* ta a
yidean

M
fita, ex
dicas, p
Si in
guisuga
animan
Plinio.
Emo
id eoin
caravre
guat in
varior
lego sim
præcipue
blemara
de impie
Sine p

videri velint, nōne jure optimo * *μορῶσφες* illos appellabimus? Visum est enim hac quoque parte nostri temporis Rhetores imitari, qui planè Deos esse sese credunt, * si hirudinum ritu bilingues appareant, ac præclarum facinus esse ducunt, latinis orationibus subinde græculas aliquot voculas, velut * emblemata intertexere, etiam si nunc non erat his locus. Porro * si desunt exotica, è putribus chartis quatuor aut quinque prisca verba eruunt, quibus tenebras offundant lectori, videlicet, ut qui intelligunt, magis ac magis sibi placeant: qui non intelligunt, hoc ipso magis admirentur quò minus intelligunt. Quandoquidem est sane & hoc * nostratium voluptatum genus non inelegans, quàm maximè peregrina maximè suspicere. Quod si qui paulo sunt ambitiosiores, arrideant tamen & applaudant, atque asini exemplo * *τὸ ὦτα κινῶσι*, quo cæteris probè intelligere videantur, * *καὶ τῶτα δὲ μὴ τῶτα*. Nunc ad

Μορῶσφες. Dicitio est composita, ex stulto & sapiente, quasi dicas, stultè sapientes.

Si hirudinum. Has vulgò sanguisugas vocant. Est autem huic animanti lingula bisulca, ut tradit Plinius.

Emblemata. Id est: immixturas, id enim sonat vox græca, significat autem tessellas, ex quibus pingunt in opere musæco, aut quibus variant pavimenta. Hispani ex ligno similia conficiunt in mensis præcipuè. Dicuntur autem emblemata *τὸ δὲ τὸ μὲν αὖ*, id est: ab injiciendo.

Si desunt exotica. Id est: extranea,

hoc est, alienæ linguæ, puta græcæ aut hebraicæ.

Nostratium voluptatum. Nostratium, id est, italorum, ut Cicero dixit: *Verba vestratia*.

Τὸ ὦτα κινῶσι. Id est: *Aures moveant*. Asinus aures habet mobiles ac prælongas. Et videtur valere aurium judicio, cum sit stolidissimus. Allusum est autem ad proverbium Græcorum.

Καὶ τῶτα δὲ μὴ τῶτα. Id est: *Et hæc quidem hæc verba sunt ridiculè dicta à servo Carione in Plato Aristophanis*. Idem est aliquoties apud Platonem.

institutum recurro. Nomen igitur habetis: * Viri, Quid addam epitheti? Quid nisi stultissimi? Nam quo alio honestiore cognomine * Mystras suos compellet Dea STULTITIA? * Sed quoniam non perinde multis notum est, quo genere prognata sim, id jam * Musis bene juvantibus exponere conabor. Mihi verò neque * Chaos, neque Saturnus, neque Japetus, aut alius id genus obsoletorum, ac putrium Deorum quispiam pater fuit. * Sed *πλῆτ' ὁ* ipse unus, vel invitis * Hesiodo & Homero, atque ipso adeo Jove, *πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε*. Cujus unius nutu, ut olim ita nunc quoque sacra prophanâque omnia sursum ac deorsum miscentur. Cujus arbitrio bella, paces, imperia, consilia, judicia, comitia, connubia, pacta, foedera, leges, artes, ludicra, seria, jam spiritus me deficit, breviter publica privatâque omnia mortalium negotia administrantur. Citra cujus opem,

Viri, quid addam. Mos est addere epitheton aliquid honorificum, Viri fortissimi, aut Viri splendissimi, aut aliud simile. Porro hoc jocandi genus, *ἀπλοδοκῆν* vocant, cum aliud expectatur, aliud succedit.

Mystras. Mystras dicuntur initiati mysteriis alicujus numinis, unde & symmystras dicuntur, iisdem initiati sacris. Dicuntur autem *ἡμίθεοι*, quod est initio, sive à *μῦθος*, quod est occulto arcana mysteriorum, quæ nefas erat re velare.

Sed quoniam. Allust ad partes laudatorii generis, quod à natiuitate solet incipere.

Musis bene juvantibus. Alludit ad morem Scriptorum, ut significet rem fore poeticam ac fabulosam.

Chaos neque Orcus. Ad hos veluti antiquissimos Deos Hesiodus refert omnium Deorum genus, in *Theogonia*.

Sed πλῆτ' ὁ. Id est: *Divitia*: quanquam ea vox apud Græcos sit masculini generis, & numeri singularis. Hunc veluti Deum inducit Aristophanes.

Hesiodo & Homero. Nam apud utrumque sæpius est hoc hemistichium de Jove, *πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε*, id est: *Pater hominūmq; Deūmq;.*

totus ille poëticorum numinum populus, dicam
audaciùs, ipsi quoq; * Dii selecti, aut omnino non
essent, aut certè * οἰκίστη sanè quàm frigidè
viçtitarent. Quem quisquis iratum habuerit, huic
* ne Pallas quidem satis auxilii tulerit. Contra,
quisquis propitiùs, is vel summo Jovi, cum suo
fulmine mandare laqueum possit. * Τέτρα πατὲρ
ἔχουσαι ἔνα. Atque hic quidem me progenuit
non è cerebro suo, quemadmodum tetricam illam
ac torvam Palladem Jupiter, verùm * ex Neotete
nympha multò omnium venustissima, pariter ac
festivissima. Neque rursùm id tristi illi illigatus
conjugio, quomodo * faber ille claudus natus
est, verùm quod non paulò suavius * ἐν φιλότῃ
μυχθεῖς, quemadmodum noster ait Homerus.
Genuit autem, ne quid erretis, non Aristophanicus
ille Plutus, * jam capularis, jam oculis captus,

Dii selecti. Nam prisca Theologi
gentilium, duodecim Deos sele-
ctos, hoc est, summos habebant,
veluti primates in tanta Deorum
turba.

Οἰκίστη. Οἶκος domus, οἶτος cibus.
Unde qui domi capiunt cibum, &
de suo vivunt, οἰκίστη vocantur.
Porro, sunt qui ob parsimoniam
domi tenuissimo utantur victu,
eòque libenter foris pransiunt.

Ne Pallas quidem. Palladem
potissimum nominat, quòd Dea
sapientiae, Stultitiae sit in visa, vel
quòd illa strenua sit bellatrix, &
patrem defenderit adversus gi-
gantes.

Τέτρα πατὲρ ἔχουσαι ἔνα. Id est:

Hujus patris gloriòs esse. Hemisti-
chium est solenne apud Homer.

Ex Neotete. Id est: *Ex juvenute;*
id enim sonat Græcè *Neotes.* In-
nuit autem ex divitiis & juventute
nasci potissimum stultitiam.

Faber ille. Vulcanum significat
ridiculum, & tamen ex matrimo-
niò natum, puta Jovis & Junonis.

Ἐν φιλότῃ μυχθεῖς. Id est: *In
amore mixtus.* Est autem hemisti-
chium tolense apud Homerum,
quoties significat furtivum con-
cubitum, extra matrimonium.

Jam capularis. Capulares dicun-
tur senes decrepiti. Talis autem
inducitur Plutus apud Aristophanum.

sed quondam integer adhuc * calidusq; juventâ,
neque juventâ solum, verum multò magis nectare,
quod tum fortè in deorum convivio largius ac
meracius hauserat. Quòd si locum quoq; natalem
requiritis, quandoquidem id hodie vel inprimis
ad nobilitatem interesse putant, quo loco primos
edideris vagitus, ego nec in erratica Delo, * nec
in undoso mari, nec * ἐν ἀπείρῳ γλαφυροῖσι sum
edita, sed in ipsis insulis fortunatis, ubi * ἀσπαρὰ
καὶ ἀνήροτα omnia proveniunt. In quibus neque
labor, neque senium, neque morbus est ullus, nec
usquam in agris * asphodelus, malva, squilla,
lupinûmve, aut faba, aut aliud hoc genus nugarum
conspicitur. Sed passim oculis, simûlque naribus

Calidûsque juventâ. Alludit ad
illud Horatianum, Non ego hac fer-
rem calidus juventâ.

Erratica Delo. Hic natus fuit
Apollo cum sua sorore, quorum
beneficio insula prius fluitans cœ-
pit immobilis esse.

Nec in undoso mari. Nam hinc
fingitur nata Venus.

Εν ἀπείρῳ γλαφυροῖσι. Id est: *In
specubus cavis.* Est hoc carmen in
primo *Odyssæ* libro, tum aliàs cre-
brum apud Homerum.

Ἀσπαρὰ καὶ ἀνήροτα. Id est: *Inse-
minata & inarata*, hoc est, citra
arationem. Est autem proverbium
quoties utilitas contingit citra
laborem. Estq; apud Lucianum in
Parasito, & item in *Rhetorum præce-*

ptore, sumptum ex Homer. *Odyssæ*
lib. 9. Οὐπὶ φυλάσσει χερσὶ Φύβη, ἔτ'
δρόσωσιν Ἀ'λλὰ τὰν' ἀσπαρὰ καὶ ἀνή-
ροτα πύλας φέρονται, id est: Neque
plantant manibus plantam, neque
arant, sed in seminata & inarata
omnia crecunt.

Asphodelus malva. Hæc sunt
vilis, ac plebis mensis apta, quæ
Lucianus scripsit nasci in insulis
fortunatis, odit igitur hæc, veluti
sobria, & tetricis apta. De aspho-
dello & malva, Hesiodus in opere
cui titulus, ἔργα καὶ ἡμέραι, *Opera
& dies.* Οὐδ' ὅσον ἐν μεγάλῃ καὶ
ἀσφodelῷ μέγ' ὄνειρα, id est: Neque
quidem in malva & asphodelo ma-
gna utilitas. Lupini meminit Lu-
cianus.

adblandiuntur * moly, * panace, * nepenthes, amaracus, ambrosia, lotus, rosa, viola, Hyacinthus, Adonidis hortuli. Atque in his quidem nata delitiis, nequaquam à fletu sum auspicata vitam, sed protinus blandè * arrisi matri. Jam verò non invideo * τῷ ὑπάρτῳ κρονίωνι * capram altricem, cùm me duæ lepidissimæ nymphæ suis aluerint mammis, * Methe Baccho progenita, & * Apædia Panos filia. Quas hic quoque in ceterarum comitum ac pedisequarum mearum consortio videris. Quarum me-hercle nomina, si voletis cognoscere, ex me quidem non nisi Græcè audietis. Hæc nimirum quam sublati superciliis conspiciamini,

Μῶλυ. Herbæ sunt fabulosæ. De Moly meminit Homerus *Odyssea* K. quod dicit Mercurium dedisse Ulyssi, ut à beneficiis Circes tutus esset. Versus Homeri sunt:

Ὡς ἄρα φωνήσας, πῶρε Φαίρμονα
δῶρει Φόντης.

Ἐκ γαίης ἐρύσας καὶ μοι φύσει αὐτῇ
ἔθηκεν

Ῥίζη δὲ μέλαν ἔσται, χαίλα κὲν δὲ
εἰκελὸν αἰδέσθω.

Μῶλυ δὲ μιν καλίσσι θεοί, χαλεπὸν
δὲ τ' ὀρύσσειν

Αἰδέσθαι γὰρ θνητοῖσι, θεοὶ δὲ π
πάντα δυνάμειται.

Id est: Sic igitur dicens dedit medicamen Mercurius Ex terra trahens & mihi naturam ipsius monstravit. Radix quidem nigra erat, laetæ autem similis flos. Moly autem ipsam vocant Dii, difficile autem fodere Viri mortalibus, Dii autem omnia possunt.

Panace. Dicitur efficax adversus

omnes morbos. Unde ut Plinius dicit, nomen habet, πᾶν ὄμμα, ἀκαστος medela, & ἀνέω medeor.

Nepenthes. Tristitiam discutit in conviviis. Cætera nota sunt.

Arrisi matri. Vulgus risum tribuit stultis. Alludit autem ad hoc, quòd prima vox hominis est ploratus. Et tamen legimus quosdam natos statim arrisisse matri, quòd signum putant auspicatissimum.

Τῷ ὑπάρτῳ κρονίωνι. Id est: Summo Jovi, quem Saturnium, hoc est, Saturni filium vocant. Est autem hemistichium Homericum.

Capram altricem. Jupiter in Creta clam est educatus lacte capræ, cujus cornu inter astra posuit, non ingratus alumnus.

Methe. Id est: Temulentia. Nam id græcè μέθη, cui aptè tribuit patrem Bacchum vini autorem.

Apædia. Id est: Imperitia. Pan autem crassus, & agreitis est juxta fabulas.

* Φιλαυτία est. Huic quam velut arridentibus oculis, ac plaudentem manibus videtis, * χαλακία nomen. Hæc semisomnis ac dormitanti similis * λήθη vocatur. Hæc cubito utroque innitens, confertisque manibus, * μισοπονία dicitur. Hæc roseo revincta ferto, & undique delibuta unguentis, * ἡδονή. Hæc lubricis & huc atque illuc errantibus luminibus, * ἀνοια dicitur. Hæc nitida cute, probèque faginato corpore * τρυφή nomen habet. Videtis & deos, puellis admixtos, quorum alterum * κῶμον vocant, alterum * νήρξετον ὕπνον. Hujus, inquam, famulitii fidelibus auxiliis genus omne

Φιλαντία. Id est: *Amor sui*.
Quamquam græca vox foeminiini
generis est. Hanc sublati super-
ciliis fecit ob arrogantiam.

Κολακία. Id est: *Adulatio*, cujus
est applaudere.

Λήθη. *Oblivio*.

Μισοπονία. Id est: *Odium labo-*

rum, viciū contrarium industriae,
quam Græci vocant φιλοπονίαν.

Ἡδονή. Id est: *Voluptas*.

Ἀνοια. Id est: *Amentia*.

Τρυφή. Id est: *Delitia*.

Κῶμοι. Comum græci Deum fa-
ciunt temulentie & intemperantie
ac juveniliū comperationum.

rerum meæ subijcio ditioni, ipsis etiam imperans
Imperatoribus. Genus, educationem, & comites
audistis. Nunc, ne cui sine causa videar mihi Deæ
nomen usurpare, quantis commoditatibus Deos
simul & homines adficiam, quàmque latè meum
pateat numen arrectis auribus accipite. Etenim si
non inscitè scripsit quidam, hoc demum esse Deum,
juvare mortales, & si meritò in Deorum senatum
asciti sunt, qui vinum, aut frumentum aut unam
aliquam hujusmodi commoditatem mortalibus
ostenderunt, cur non ego jure, Deorum omnium
* ἄλφα dicar, habeârque, quæ una omnibus largior
omnia? Principio quid esse potest vitâ ipsâ vel
dulcius, vel pretiosius? At hujus exordium cui
tandem acceptum ferri convenit, nisi mihi? Neque
enim aut * Ὀβριμότης hasta Palladis, aut
* νεφεληγερέτης Jovis * ægis hominum genus vel
progignit, vel propagat. Verùm ipse Deum pater
atque hominum rex, qui totum nutu tremefactat
Olympum, fulmen illud trifulcum ponat oportet,
& vultum illum * Titanicum, quo, cum lubet,

Νήριον ὕπνον. Id est: *Alissimum*
somnium, sic enim vocat Home-
rus somnum, unde quis experge-
fieri non possit.

Ἄλφα. Id est: *Alpha*, ita per jo-
eum significabant *primum*, quod
literis olim notarēt numeros. Un-
de illud, *Ego sum alpha & omega*.

Ὀβριμότης. Hoc epitheton
Homerus tribuit Palladi, quod for-
tem ac potentem habeat patrem
Jovem. Est autem tetrica Pallas,
maximè cum vibrat hastam.

Νεφεληγερέτης. Id est: *Nubium*
congregator: sic enim subiinde
appellat Homerus Jovem νεφελη-
γερέτη Ἰόβι.

Ægis. Est clypeus Jovis, ex pelle
capræ altricis, hanc obtendit cum
sævire, cum amat.

Titanicum. Id est: *Torvum*.
Nam Titanes vocantur antiquis-
simi Deorum. Porro senes tetrici
dicuntur *πρωτοὶ εὐιδότες*, id est:
Titanicum obruentes, qui torvo
truculentoque sunt aspectu.

Deos omnes territat, planéque histriionum more, aliena sumenda misero persona, si quando velit id facere, quod nunquam non facit, hoc est * *παυδομοίειν*. Jam verò Stoici se Diis proximos autumant. At date mihi térque quaterque, aut si libet, sexcenties Stoicum, tamen huic quoque, si non barba insigne sapientiae, etiam si cum hircis commune, certè supercilium erit ponendum, explicanda frons, abjicienda * dogmata illa adamantina, ineptiendum ac delirandum aliquantisper, In summa, me, me inquam, sapiens accersat oportet, si modò pater esse velit. Et cur non apertius meo more vobiscum fabuler? Quæso num caput, num facies, num pectus, num manus, num aures, quæ partes honestæ putantur, progenerant deos aut homines? Non opinor imò

Παυδομοίειν. Παις, puer. μοίειν, facere, hoc est, liberis creandis operam dare, sic verecundè vocant habere rem cum muliere.

Dogmata. Id est: Decreta, sic enim vocantur placita Philosophorum. *Adamantina*, vocat quòd certissima habeantur.

ea

ea pars adeò stulta, adeoque ridicula, ut nec nominari citra risum possit, humani generis est propagatrix. Is est sacer ille fons, unde vitam hauriunt omnia veriùs quàm ille * Pythagoricus quaternio. Age verò, qui vir, obsecro, matrimonii capistro velit præbere os, si quemadmodum isti sapientes facere consueverunt, prius ejus vitæ incommoda secum perpenderit: aut quæ tandem mulier virum admissura sit, si partus periculosos labores, si educationis molestiam, vel nôrit, vel cogitarit? Porro si conjugii debetis vitam, conjugium autem debetis *αἰσία* pedissequæ, mihi nimirum quid debeatis, intelligitis. Tum quæ semel hæc experta, denuo repetere velit nisi *λύσις* præsens nomen adfuerit? Neque verò id Venus ipsa, vel * reclamante Lucretio, unquam inficias iverit, sine nostri numinis accessione, suam vim mancam atque irritam esse. Itaque ex nostro illo temulento ridiculòque lusu, proveniunt, & superciliosi philosophi, in quorum locum nunc succedere, quos * vulgus *Monachos* appellat, & purpurei Reges & pii Sacerdotes, & ter sanctissimi Pontifices. Postremò totus etiam ille Deorum poëticorum coetus, adeò frequens, ut

Pythagoricum. Alludit ad carmen vulgatilimum Pythagoræ. *Ναὶ μὲν τὴν αἰσθητικὴν ψυχὴν ἀφ' ἑσθλῶν τετραγώντων πάλιν ἀνέκλινε φύσις,* id est: Per anima nostra dantem quaternionem fontem perpetua natura.

Reclamante Lucretio. Nam is in

carmine suo tribuit Veneri rerum omnium gignendarum vim, ac principatum.

Vulgus Monachos. Quod olim apud Hebræos erant filii Prophetarum, quod apud Græcos & Indos Philosophi, hoc apud Christianos Monachi videntur esse.

turbam vix jam ipse capiat Olympus, tametsi spatiosissimus. * At sanè parum sit mihi vitæ seminarium, ac fontem deberi, nisi quicquid in omni vita commodi est, id quoq; totum ostendero mei muneris esse. Quid autem vita hæc, num omninò vita videtur appellanda, si voluptatem detraxeris? * Applausistis. Equidem sciebam neminem vestrûm ita sapere, * vel desipere magis, imò sapere potius, ut in hac esset sententiâ. Quanquam ne Stoici quidem isti voluptatem aspernantur, tametsi sedulò dissimulant, milleque convitiis eam apud vulgus dilacerant, nimirum * ut deterritis aliis, ipsi prolixiùs fruantur. Sed dicant mihi per Jovem, quæ tandem vitæ pars est, non tristis, non infestiva, non invenusta, non insipida, non molesta, nisi voluptatem, id est, stultitiæ condimentum adjunxeris? Cujus rei cùm satis idoneus testis esse possit, ille nunquam satis laudatus Sophocles, cujus extat pulcherrimum illud de nobis * Elogium *αἰ τῷ Φρονεῖν ὃ μὴ δ' ἐν,*

At sanè parum. Ostendit Stultitia vitæ initium sibi deberi, nunc demonstrat & omnia vitæ comoda à se proficisci.

Applausistis. Innuit stultis ita maximè videri, vitam absque vulgaribus istis voluptatibus non esse expetendam.

Vel desipere potius. Quanto cum decoro personæ, variat correctionem? Porro quod aliis est desipere, id est Stultitiæ, sapere.

Ut deterritis aliis. Alludit ad Philoxenum in pulparientum nâsi

mucum emungere solitum, ut aliis averfantibus cibum, ipse solus vesceretur.

Elogium. *Εἰ τῷ Φρονεῖν ὃ μὴ δ' ἐν, ἡδύς ἐστι βίη.* Verius est senarius Jambicus, id est: *In nihil sapiendo vita jucundissima.* Ni fallor, verba sunt Ajacis, dolentis quòd ab insania respuerit. Est similis fabella apud Horatium de quodam Argivo, expostulante cum amicis, quòd illorum opera restitutus esset ab insania. Sic incipit: *Fuit haud ignobilis Argivus, &c.*

ἡδίστῳ βίῳ, tamen age, rem omnem sigillatim
aperiamus. Principio quis nescit primam hominis
ætatem multò letissimam, multòque omnibus
gratissimam esse? Quid est enim illud in
infantibus, quod sic exosculamur, sic amplectimur,
sic fovemus, ut hostis etiam huic ætati ferat opem,
nisi stultitiæ lenocinium, quod datâ operâ prudens
natura, recens natis adjunxit, ut aliquo voluptatis
velut autoramento, & educantium labores delinire
queant, & tuentium favores eblandiantur? Deinde
quæ succedit huic adolescentia, quàm est apud
omnes gratiosa, quàm candidè favent omnes,
quàm studiosè provehunt, quàm officiosè
porrigunt auxiliares manus? At unde quæso ista

juventæ gratia? unde nisi ex me? Cujus beneficio
quàm minimum sapit, atque ob id quàm minimè
ringitur. Mentior, nisi mōx ubi grandiores facti,
per rerum usum, ac disciplinas virile quiddam

sapere cœperint, continuò deflorescit formæ nitor, languescit alacritas, frigescit lepos, labascit vigor. Quòque longius à me subducitur, hoc minùs minusq; vivit, donec succedat * τὸ χαλεπὸν γῆρας, id est, molesta senectus, non jam aliis modò, verùm etiam sibimet invisa. Quæ quidem prorsum nulli mortalium foret tolerabilis, nisi rursus tantorum miserta laborum dextra adesset, & quemadmodum Dij poëtarum solent pereuntibus * aliqua metamorphosi succurrere, itidem ego quoque * jam capulo proximos denuo quoad licet ad pueritiam eos revocarem. Unde non abs re vulgus eos * παλιμπαίδας appellare consuevit. Porro si quis transformandi rationem requirat, ne id quidem celarim. * Ad Lethes nostræ fontem, nam insulis fortunatis oritur (siquidem apud inferos tenuis modò rîvulus labitur,) eos produco, ut simul atque illic longa potarint oblivia, paulatim dilutis animi curis repubescant. At isti jam delirant, inquirunt, jam desipiunt. Esto sanè. Sed istuc ipsum est repuerascere. An verò aliud est puerum esse quàm delirare quàm desipere?

Τὸ χαλεπὸν γῆρας. Id est: *Molesta senectus*. Nam id epitheti subinde tribuit illi Homerus.

Aliqua metamorphosi. Id est: *transformatione*, ut Phaëtonem in cygnum, Alcyonem in avem transformant.

Jam capulo. Id est: *Morti*, unde & *capulares* senes vocantur, ad modum defecti ætate. Capulus autem est locus, quo cadavera effertur.

Παλιμπαίδας. Id est: *Iterum pueros*, quod ad pueritiam redisse videntur. Notum est proverbium, *Bis pueri senes*, ad quod alludit.

Ad Lethes. Quoniam paulò superius Lethem, id est, *oblivionem*, unam ex suis fecit pedisse quis. Invenit autem senes obliuissimos esse, & ob id jucundius vivere, quòd multorum vitæ malorum non meminert.

An non hoc vel maximè in ea delectat ætate, quod nihil sapit? Quis enim non ceu portentum oderit, atq; excretur puerum virili sapientiâ? Astipulatur & vulgò jactatum proverbium, * *Odi puerulum præcoci sapientiâ*. Quis autem sustineret habere commercium aut consuetudinem cum eo sene, qui ad tantam rerum experientiam, parem animi vigorem judiciiue acrimoniam adjunxisset? Itaq; delirat senex meo munere. Sed tamen delirus iste meus interim miseris illis curis vacat, quibus sapiens ille distorquetur. Interim non illepidus est compotor. Non sentit vitæ tædium, quod robustior ætas vix tolerat. Nonnunquam cum sene Plautino * ad tres illas literas revertitur, infelicissimus si sapiat: At interim meo beneficio felix, interim amicis gratus, ne congerro quidem infestivus. Quandoquidem & apud Homerum è Nestoris ore fluit oratio * *τὴν λειρόεσαν* vocem edunt. Quo quidem calculo ipsam etiam superant pueritiam, suavem quidem illam, sed infantem, ac præcipuo vitæ oblectamento, puta garrulitate

Odi puerulum. Senarius est proverbialis, & citatur ab Apulejo, in *apologia magia secunda*. Præcox autem dicitur quod ante tempus maturefcit.

Ad tres literas. Ita quidam senex apud Plautum ait, se tres didicisse literas, a, m, o. Sic enim innuit se cepisse amare.

Melle dulcior. Sic enim scripsit

Homerus *Iliados* α.

τὴν λειρόεσαν. Id est: *Floridam*. Sic enim ait, *Iliados* γ, de senibus sedentibus, ἐπὶ σκαίῃσι πύλῃσι ὅππῃ λειρόεσαν ἰέεισι. Id est: *Super lavas portas vocem floridam mittunt*. Est autem tacita allusio ad λῆρον, quod *nugas* significat, Minimum discrimen est inter λῆρον & λείρον, id est, inter *nugas* & *floridas*.

carentem. Addite huc quod pueris quoque gaudeant impensius senes, ac pueri vicissim senibus delectantur, * *ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἀγεί θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον.* Quid enim inter illos non convenit, nisi quòd hic rugosior & plures numerat natales? Alioqui capillorum albor, os edentulum, corporis modus minor, lactis appetentia, balburies, garrulitas, ineptia, oblivio, incogitantia, breviter omnia cætera congruunt. Quòque magis accedunt ad senectam, hoc propiùs ad pueritię similitudinem redeunt, donec puerorum ritu, citra vitæ tædium, citra mortis sensum emigrant è vita. Eat nunc qui volet, & hoc meum beneficium cum reliquorum deorum metamorphosi comparet. Qui quid irati faciant, non libet commemorare: sed quibus quàm maximè propitii sunt, eos solent in arborem, in avem, in cicadam aut etiam in serpentem transformare: quasi verò non istud ipsum sit perire, aliud fieri. Ego verò hominem eundem optimæ ac felicissimæ vitæ parti restituo. Quòd si mortales prorsus ab omni sapientiæ commercio temperarent, ac perpetuò mecum ætatem agerent, ne esset quidem ullum senium, verùm perpetuâ juventâ fruerentur felices. An non videtis tetricos istos & vel philosophiæ studiis, vel seriis & arduis addictos negotiis plerunque priusquàm planè juvenes sint, jam consenuisse, videlicet curis, & assiduâ acríque cogitationum agitatione sensim

ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἀγεί θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον. Id est: *Ut semper similem ducit Deus ad similem.* Versus est Homericus ex *Iliades*.

spiritus & succum illum vitalem exhauriente? Cùm
contra Moriones mei pinguiculi sint, & nitidi, & benè
curatâ cute, planè * *χοῖροι*, quod ajunt, ἀκαρπάνιοι,

nunquam profecto senectutis incommodum ullum
sensuri, nisi nonnihil, ut fit, sapientum contagio
inficerentur. Adeo nihil patitur hominum vita,
omni ex parte beatum esse. Accedit ad hæc
vulgati proverbii non leve testimonium, quo
dicunt, STULTITIAM unam esse rem, quæ &
juventam alioqui fugacissimam remoretur, &
improbam senectam procul arceat. Ut non temerè
* de Brabantis populari sermone jactatum sit.
Cùm cæteris hominibus ætas prudentiam adferre
soleat, hos quo propiùs ad senectam accedunt,

Χοῖροι ἀκαρπάνιοι. Id est: Porci
Acarnanii, in delicatos ac nitidos
dicebatur, fortassis quòd ea regio
pinguissimos mitteret porcellos.

Non temerè de Brantiis. Nulla
ratio, nec humanior, nec melior

quàm Brabantorum. Verùm ob
perpetuam hilaritatem, quam illis
nec senectæ adimit dictum est
hoc joco vulgari proverbium,
*Brabantus quod natus grandior,
hoc stultior.*

hoc magis atque magis stultescere. Atqui hac gente non est alia, vel ad communem vitæ consuetudinem festivior, vel quæ minus sentiat senectutis tristitiam. His quidem ut loco, ita & vitæ instituto confines sunt * *Hollandi mei*, cur enim non meos appellem, usque adeo studiosos mei cultores, ut inde vulgò cognomen emeruerint? cuius illos adeo non pudet, ut hinc vel præcipuè sese jactitent. Eant nunc stultissimi mortales, & * *Medeas*, *Circes*, *Veneres*, *Auroras*, * & fontem nescio quem requirant, quo sibi juventam restituant, cùm id sola præstare & possim & soleam. Apud me succus est ille mirificus, quo *Memnonis* filia *Tithoni* avi sui juventam prorogavit. Ego sum *Venus* illa, cujus favore *Phaon* ille repubuit, ita ut à *Saphone* tantopere deamaretur. *Meæ* sunt herbæ, si quæ sunt, mea precamina, meus ille fons, qui non solum revocat elapsam adolescentiam, sed quod est optabilius, perpetuam servat. Quod si omnes huic sententiæ subscribitis, adolescentiâ nihil esse melius, senectute nihil detestabilius, quantum mihi debeatis videtis opinor, quæ tantum bonum

Hollandi mei. Et hæc laudatissima gens est, tamen ob ingenii simplicitatem, & mores minimè fucatos, vulgo *stulti* vocantur, proverbio jocosò. Porro quod dicit, *mei*, non ad *Erasmum* qui *Hollandus* est, sed ad *Stulticiæ* personam referri debet.

Medeas, Circes, Veneres. *Medea* magicis herbis senibus revocavit juventutem. *Circe* item suâ virgâ,

suoque poculo vertebat homines in quas vellet formas. *Venus Phaonem* ex sene fecit adolescentem elegantissimum, adeo ut postea à *Saphone* deamaretur. *Aurora* succo suo juventutem produxit in plurimos annos suo *Tithono*.

Et fontem, nescio quem. Significat fontem juventutis appellatum in quem ingressi senes repubescant. *Et pueri senes.*

retineat, tanto excluso malo. Sed quid adhuc de mortalibus loquor? Caelum omne lustrate, & mihi * meum nomen opprobret licebit, quicumque volet, si quem omnino Deorum repererit non insuavem & aspernabilem, nisi meo numine commendetur. Etenim cur * semper ephebus & comatus Bacchus? Nempe quia vecors ac temulentus, convivii, saltationibus, choreis,

lusibus vitam omnem transigens, ne tantulum quidem habet cum Pallade commercii. Denique tantum abest, ut sapiens haberi postulet, ut * ludibriis ac jocis coli gaudeat. Neque proverbio offenditur, quod illi *fatui* cognomentum attribuit, id est hujusmodi, * *μοῦχος μωρότερος*. Porro

Meum nomen. Id est: *Stultam* me vocet.

Semper ephebus. Veteres Bacchum puerili specie, & promissis capillis fingeant, teste Macrobio.

Ludibriis ac jocis. Sentit de personis, oscillis, & utribus unctis,

de quibus meminit Virgilius in *Georgicis*.

Μοῦχος μωρότερος. Id est: *Morycho stultior*: lege *Chiliades Erasmi*, in quibus eruditè juxta ac copiose proverbium hoc explicatur.

B 5

Morycho nomen verterunt, quod illum pro templi foribus sedentem, musto ficisque recentibus, agricolarum lascivia consueverit oblinere. Tum autem quid non scommatum in hunc * vetus jactit comœdia? O insulsum, inquit, Deum, & dignum qui * ex inguine nasceretur. At quis non malit hic fatuus & insulsus esse, semper festivus, semper pubescens, semper omnibus lusus ac voluptatem adferens, quàm vel * ἀγκυλομήτης ille Jupiter omnibus formidabilis, vel * Pan suis tumultibus omnia senio vitians, vel * favillis oppletus Vulcanus, ac semper officinæ laboribus squalidus, aut Pallas etiam ipsa, suâ Gorgone & hastâ terribilis * καὶ αἰὲς ἐνοράσαι δεμν. Cur semper puer Cupido? Cur? nisi quia nugator est, καὶ * μηδὲν ὕμεις neque facit, neque cogitat? Cur * aureæ Veneri semper vernat sua forma? Nimirum, quia mecum habet affinitatem, unde & patris mei colorem vultu refert, atque hac de causa est apud Homerum, ἥρυσσ' ἀφροδίτῃ. Deinde

Vetus jactit comœdia. Nam Aristophanes in *Ranis*, ridiculum inducit Bacchum, Herculis ornatum ad inferos euntem, ut tragicos audiat.

Ex inguine. Nam Bacchus bis natus fingitur, semel ex matre, semel ex Jovis femore.

Αγκυλομήτης. Hoc cognomen Homerus subinde tribuit Jovi, quod aliud ostendat, & aliud habeat in animo.

Pan. Is Deus putatur immittere subitos terrores, qui *Panici* vocan-

tur, & senex fingitur.

Favillis. Quod faber sit ætarius.

Καὶ αἰὲς ἐνοράσαι δεμν. Id est: Semper intuens torvè: sic enim apud Lucianum, Cupido ait se deterreri, ne Palladem adeat, quod semper sit torvis oculis.

Μηδὲν ὕμεις. Id est: Nihil sanum.

Est Græcis proverbium, cum omnia scelerata ac stulta significant.

Aureæ Veneri. Sic enim vocat Homerus, ἥρυσσ' ἀφροδίτῃ, tum *Iliados* s. tum alibi frequenter.

* perpetuò ridet, si quid modò Poëtis credimus, aut horum æmulis Statuariis. Quod numen unquam religiosius coluere Romani, quàm Floræ omnium voluptatum parentis? Quanquam si quis etiam tetricorum Deorum vitam diligentius requirat ab Homero, reliquisque poëtis, reperiet stultitiæ plena omnia. Quid enim attinet reliquorum facta commemorare, cùm Jovis ipsius fulminatoris amores ac lusus probè noritis? cùm severa illa Diana oblita sexus, * nihil aliud quàm venetur, * Endymionem interim deperiens? Verùm illi sua facinora à * Momo audiant malim, à quo sæpius quondam audire solebant. Sed hunc nuper irati unà cum * Ate in terras præcipientem dederunt, quòd sapientiâ suâ felicitati Deorum importunus obstreperet. Neque mortalium ullus exulem dignatur hospitio, tantum abest ut illi in principum aulis sit locus, in quibus tamen * mea χαλκία primas tenet, cui cum Momo non magis convenit, quàm cum

Perpetuò ridet. Sic eam fingit Homerus multis locis, unde φιλομειδής dicitur. Theocritus in *Cerintocleptis*, καὶ αἰνέτης χαλκίῳ σπον, id est: Et mater, Venus videlicet ridens, & idem in *Daphnide*, ὡς χαλκίῳ αἰδέϊα καὶ ἡ κόπρος χαλκίῳ σπον, id est: Venit dulcis Venus ridens. Et Virgilius: Olli subridens.

Nihil aliud quàm venetur. Id est: Tantum venetur. Sic Quintilianus: Nihil aliud quàm fiebat.

Endymionem. Nota est fabula de Luna ad Endymionem de-

scendente.

Momo. Is Deus est reprehensionis, apud Platonem. Hunc Lucianus fingit liberè adversus Jovem, & alios Deos loquentem in concilio. Et verus est fabula, illum Palladis, Vulcani, ac Promethei carpsisse opera.

Ate. Græcè sonat *noxa*. Hanc Homerus fingit à Jove in terram derurbatam, & hujus opera inter mortales dissidia nasci.

Mea χαλκία. Id est: *Adulatio*, quam pedissequam fecit.

agno lupis. Itaque sublato illo, jam multo licentius ac suavius nugantur Dii, verè * ῥᾶον ἄγοντες, ut inquit Homerus, nullo videlicet censore. Quos enim non præbet jocos * ficulnus ille Priapus? Quos non ludos exhibet furtis * ac præstigiis suis Mercurius? Quin & Vulcanus ipse in Deorum conviviis * γελωτοποιὸν agere consuevit, ac modò claudicatione, modò cavillis, modò ridiculis dictis exhilarare comotationem. Tum & Silenus ille * senex amator, * τῶν κέρδακα saltare solitus, unà cum Polyphemo * τῶν τρετανελό, Nymphis τῶν * γυμνοποδῶν saltantibus. Satyri

ῥᾶον ἄγοντες. Id est: Facile agentes. Sic & Terentius, *quàm vos facillimè agitis*, de divitibus loquens, quorum vita faciliior & expedita. Theocritus item in *Cyclope*, Οὐτῶ γὰρ φαίνεται Διὶ ὁ κύκλωψ ὁ παρ' ἡμῶν, id est: Sic igitur facillimè egit Cyclops apud nos.

Ficulnus ille. Alludit ad Horatianum Priapum, quem ille ficulnum facit in *satyris*. Olim truncus eram ficulnus inutile lignum. Tum Græcis quicquid contemnunt, ficulnum dicitur, ut in suis Chiliadibus testatur Erasmus.

Ac præstigiis. Lucianus natrat illum Vulcani forcipem furatum. Item Apollinis boves, tum & sagittas præstigiis ademit.

Γελωτοποιὸν. Id est: Mōrionem, sic enim vocant Græci, qui risum movere studeat. Sic apud Homerum, Vulcanus in convivio Deorum ministrat, & claudicatione risum movet. Tum calicem porrigens matri, ridicula quædam lo-

quitur, ut rixam discutiat inter Jovem & Junonem. Unde Homerus loquens de Vulcano, *Ilia* dos α. Α' σέσθ' ὅ δ' ἄρ' ἐνὶ ἔργῳ γέλωτος μετ' ἑρέσει θεοῖσιν, ὧς ἴδον ἤφαισεν Διὶ δὴ μάλ' ἐποιπνύοντα. Id est: Inextinguibili igitur motus est risus beatis Diis, Ut viderunt Vulcanum per domus servientem.

Senex amator. Hinc nymphas persequitur, & insidiatur apud Ovidium.

Τῶν κέρδακα. Cordax genus ridiculæ saltationis ac rusticanæ, cujus, meminit Lucianus in *libro de saltatione*: Meminit & Pbilux *lib. 4. cap. 13.* Περί ἐνδὸν ὀρχήσεως.

Τῶν τρετανελό. Vox ficta, qua repræsentatur saltatio Cyclopi Polyphemi, unde & Horatius: *Saltaret uti Cyclopa rogabas.* Meminit Aristophanes, in *Pluto*.

Γυμνοποδῶν. Et hoc saltationis genus à nuditate pedum dictum: γυμνὸν enim nudum, πῆς pes dicitur. Meminit Lucianus,

femicapri * Atellanas agitant, * Pan insulsâ
quapiam cantiunculâ risum omnibus movet,quem

ita malunt, quam ipsas audire Musas, præcipue
cùm jam nectare coeperint madere. Porro quid
ego nunc commemorem, quæ probè poti Diî
post convivium agitent? adeo me-hercle stulta,
ut ipsa nonnunquam à risu temperare nequeam.
At satius est in his * Harpocratis meminisse, ne
quis fortè nos quoque * Corycæus aliquis Deus
auscultet, ea narrantes, quæ ne Momus quidem
impunè proloquutus est. Sed jam tempus est, ut
* ad Homericum exemplar relictis Coelitibus

Atellanas. Atellana saltationis
est genus, in quo obscœnis gesti-
culationibus libido repræsentaba-
tur, ab Atella civitate vocatum.

Pan. Nam is fistulam habet, sed
agrestem.

Harpocratis. Is erat silentii Deus
quem digito labellum compe-
scentem pingunt antiqui nummi.

Corycæus. Græci proverbio
Corycæos vocant, qui clanculum
auscultant, & explorant quid aga-
tur: vide in *Chiliadibus*.

Ad Homericum exemplar. Nam
huic mos est, nunc quid agant Dî
in cœlo, nunc quid homines in
terris, vicissim miscere narra-
tionem.

vicissim in terram demigremus, quàmque ibi nihil letum, aut felix nisi meo munere, dispiciamus. In primis videtis, quanta providentiâ Natura parens & humani generis opifex, illud caverit, ne usquam deesset stultitiæ condimentum? Etenim cum poicis definitioribus nihil aliud sit sapientia, quàm duci ratione; contra stultitia, affectuum arbitrio moveri, ne planè tristes ac tetrica esset hominum vita, Jupiter quanto plus indidit affectuum quàm rationis? quasi * semiunciam compares ad assem. Præterea * rationem in angustum capitis angulum relegavit, reliquum omne corpus perturbationibus reliquit. Deinde duos quasi tyrannos violentissimos uni opposuit, iram, quæ præcordiorum arcem obtinet, atque adeo ipsum vitæ fontem cor, & concupiscentiam, quæ ad imam usque pubem latissimè imperium occupat. Adversus has geminas copias quantum valeat ratio, communis hominum vita satis declarat, cum illa, quod unum licet, vel * usque ad ravim reclamationat, & honesti dictat formulas: Verùm hi laqueum regi suo remittunt, multoque odiosius obstrepunt, donec jam is quoque fessus ultrò cedit, ac manus dat. Caterum quoniam viro administrandis rebus nato, plusculum de

Semiunciam ad assem. Id est: Vigessimam quartam partem ad totum. Ridiculè autem meminit assis & uncie, quæ sunt ponderum nomina, cum de rebus animi loquatur.

Rationem in angustum. Sic Plato

rationem in cerebro collocat, iram in pectore, in inferioribus concupiscentiam.

Usque ad ravim. Id est: Usque ad raucedinem. Plautinum proverbium est.

rationis unciola erat aspergendum, ut huic quoque pro virili consuleret, me sicut in ceteris in consilium adhibuit, moxque consilium dedi me dignum: nempe uti mulierem adjungeret, animal videlicet stultum quidem illud atque ineptum, verum ridiculum & suave, quo convictu domestico, virilis ingenii tristitiam, suâ stultitiâ condiret atque edulcaret. Nam quod Plato dubitare videtur, utro in genere ponat mulierem, rationalium animantium, an brutorum, nihil aliud voluit, quàm insignem ejus sexus stultitiam indicare. Quod si qua fortè mulier sapiens haberi voluit, ea nihil aliud agit quàm ut bis stulta sit, perinde quasi bovem aliquis ducat * ad ceroma, invitâ reluctantēque, ut ajunt, Minervâ. Conduplicat enim vitium, quisquis contra naturam, virtutis fucum inducit, atque aliò defleat ingenium. Quemadmodum, juxta Græcorum proverbium, *simia semper est simia, etiam si purpurâ vestiatur*: Ita mulier semper mulier est, hoc est stulta, quamcunque personam induxerit. Neque verò mulierum genus usque adeo stultum arbitror, ut eam ob rem mihi succenseant, quod illis & ipsa mulier, & STULTITIA stultitiam attribuam. Etenim si rem rectâ reputent viâ, hoc ipsum Stultitiæ debent acceptum ferre, quòd sint viris multis calculis fortunatiores. Primum formæ gratiam, quàm illæ meritò rebus omnibus anteponunt, cuiusque præsidio in tyrannos etiam ipsos

Ad ceroma. Unguenti genus est, quo inungebantur athletæ.

tyrannidem exercent. Alioqui unde nam horror ille formæ, hispida cutis, & barbæ sylvæ, plane senile quoddam in viro, nisi à prudentiæ vitio, cum foeminarum semper læves malæ, vox semper exilis, cutis mollicula, quasi perpetuam quandam adolescentiam imitentur? Deinde quid aliud optant in hac vita, quàm ut viris quàm maximè placeant? Nōne huc spectant tot cultus, tot fuci, tot balnea, tot compturæ, tot unguenta, tot odores, tot componendi, pingendi, fingendique vultus, oculos & cutem, artes? Jam num alio nomine, viris magis commendatæ sunt, quàm stultitiæ? Quid enim est quod illi mulieribus non permittunt? At quo tandem auctoramento, nisi voluptatis? Delectant autem non alia re, quàm stultitiâ. Id esse verum non ibit inficias quisquis

secum reputarit, quas vir cum muliere dicat inēptias
quas agat nugas, quoties fæminea voluptate
decreverit

decreverit uti. Habetis igitur primum & præcipuum vitæ oblectamentum, quo fonte profisciscatur. Sed sunt nonnulli, cum primis autem senes bibaces quidem illi magis quàm mulierosi, qui summam voluptatem in computationibus constituunt. Equidem an sit ullum lautum convivium, ubi mulier non adsit, viderint alii. Illud certè constat, citra Stultitiæ condimentum, nullum omnino suave esse. Adeò ut si desit, qui seu verâ, seu simulatâ STULTITIA risum moveat, γελοιοποιῶν quempiam vel mercede conductum accersant, aut ridiculum aliquem parasitum adhibeant, qui ridendis, hoc est, stultis diçteriis, silentium ac tristitiam computationis discutiat. Quorsum enim attinebat tot bellariis, tot lautitiis, tot cupediis onerare ventrem, nisi & oculi pariter & aures, nisi totus animus, risu, joci, leporibus pasceretur? At * istiusmodi tragematum ego sum architectrix unica. Quanquam illa ipsa jam in conviviiis solennia, * Regem sortiri talis, luscitare tesseris, * Philotesiis invitare, certare * συμπεριφοραῖς, * ad Myrtum canere, saltare, gesticulari, non à

Istiusmodi Tragematum. Tragemata vocant Græci quæ Latini *bellaria*, nempe secundæ mensæ delictia.

Regem sortiri talis. Rex dicebatur qui singulis præscribebat, quantum deberent bibere.

Philotesis. Græci φιλομασίας vocant, quibus & hodie nostrates utuntur, cum in amicitiae signum præbant alicui, ac deinde porrigunt poculum.

Συμπεριφοραῖς. Id est: *Circumlationibus.* Sic enim vocant, cum dicendi, canendi, bibendique vices, ordine per omnes circumferuntur.

Ad Myrtum canere. Olim qui canere jubebatur, Myrteum ramum accipere solitus erat, ab eo qui ante cecinerat, atque is finita cantione tradebat, quem vellet post se canere, ut copiosius explicat Erasmus, in suis *Chiliadibus*.

C

septem Græciæ Sophis, verum à nobis ad humani generis salutem reperta sunt. Atqui omnium huiusmodi rerum ea natura est, ut quo plus habeant stultitiæ, hoc plus conferant vitæ mortalium, quæ si tristis sit * ne vita quidem appellanda videatur. Tristis autem evadat oportet, nisi cognatum tædium, hoc genus oblectamenti absterferis. Sed erunt fortassis, qui hoc quoque voluptatis genus negligant, & in amicorum charitate & consuetudine acquiescant, amicitiam dictitantes unam rebus omnibus anteponendam, quippe rem usque adeo necessariam, ut * nec aër, nec ignis, nec aqua magis. Rursum adeo jucundam, ut qui hanc de medio sustulerit, Solem sustulerit: adeo denique honestam, si quid tamen hoc ad rem pertinet, ut nec ipsi philosophi vereantur eam inter præcipua bona commemorare. Sed quid, si doceo me huius quoque tanti boni, * & puppim esse & proram? Docebo autem non * Crocodilitis, aut * Soritis

Ne vita quidem. Unde Veteres vivere dicebant, genialiter agere latèque. Catullus: *Vivamus mea Lesbia, atque amemus.*

Nec aër, nec ignis. Ita M. Tullius in *Lalio*, de amicitia.

Et puppim esse & proram. Proverbialiter dixit, præcipuum autorem & fontem. Nam qui puppim ac proram navis habet, totam habet navim.

Crocodilitis. Crocodilites genus est syllogismi captiosus, quem dialectici fingunt Crocodilum proposuisse mulieri, cujus filium ra-

puerat. *Si dixeris*, inquit, *verum reddam tibi filium.* Illa respondit, non reddes. Et ergo redde, quia verum dixi. Imò, inquit, *si reddidero*, non dixeris verum.

Soritis. Sorites syllogismus est, quem Cicero vocat acervalem, quod acervandis paulatim singulis fallat, ut decem nummi non faciunt divitem, quid si unum addas? quid si etiam unum? Ita fiet ut nunquam has dives, si nunquam unus nummus facit divitem. Dicitur autem *ὁπὸ τῆς συρῆς*, id est: à *cumulo*, sive *acervo*.

* ceratinis, aut aliis id genus dialecticorum argutiis, sed pingui, quod ajunt, Minervâ, rem digito propemodum ostendam. Age, connuere, labi, cæcutire, hallucinari in amicorum vitiis, quædam etiam insignia vitia pro virtutibus amare, mirarique, an non stultitiæ videtur affine? Quid cum alius exosculatur nævum in amica, alium delectat * polypus * Agnæ, cum filium * strabonem appellat petum pater: quid, inquam, hoc est, nisi mera stultitia? Clament tæque quaterque, stultitiam esse: atqui hæc una stultitia, * & jungit junctos, & servat amicos. De mortalibus loquor, quorum nemo sine vitiis nascitur, optimus ille est, qui minimis urgetur: cum interim inter sapientes istos Deos, aut omnino non coalescit amicitia, aut tetrica quædam & insuavis intercedit, nec ea nisi cum paucissimis, nam cum nullis dicere religio est, propterea quod maxima pars hominum desipit, imò nullus est, qui non multis modis deliret, & non nisi inter similes cohæret necessitudo. Quod si quando inter severos istos coierit mutua benevolentia, ea certè haudquaquam stabilis est,

Ceratinis. Quos Latini cornutos vocant, cum e duobus quicquid responderis, in te retorquetur. Hujusmodi syllogismis veteres dialectici ludebant. Dicitur autem *ἀνὰ τὴν κίερα*, id est: cornu.

Polypus. Alludit ad versus Horatianos. Polypus vitium est narium grave olentium.

Agnam. Vocat amicam.

Strabonem appellat petum. Strabonem esse, vitium est oculorum distortorum. Petum esse, levius est nam petis oculis pingebatur Venus, quòd id videatur amatorium.

Et jungit junctos. Et hoc carmen est Horatianum, ut est illud: *Nam vitiis nemo sine nascitur.* Et illud. *Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius.*

nec admodum duratura, nimirum inter morosos & plus satis oculatos, ut qui in amicorum vitiis tam cernunt acutum, quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius. At ipsi in propriis vitiis quàm lippiunt, & quàm non vident * manticam in tergo pendentem. Itaque cum ea sit hominum natura, ut nullum ingenium reperitur non magnis obnoxium vitiis. Adde tantam annorum ac studiorum dissimilitudinem, tot lapsus, tot errata, tot casus vitæ mortalis, quo pacto vel horam constabit * inter Argos istos amicitiae jucunditas, nisi accesserit ea, quam mirè Græci *ῥήθειαν* appellant, hanc seu stultitiam, seu morum facilitatem veritas licebit. Quid autem? an non Cupido ille omnis necessitudinis autor & parens, prorsum oculis captus est, cui quemadmodum * *τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται*, itidem inter vos quoque efficit, ut suum cuique pulchrum videatur, ut * *cascus cascā*, perinde ut * *pupus pupam* deamet. Hæc passim & fiunt & ridentur sed tamen hæc ridicula jucundam vitæ glutinant copulantque

Manticam in tergo. Et hoc proverbium in eos, qui aliorum cernunt vitia, sua non vident. Natum ex Æsopi fabula. Persius. *Ut nemo in sese tentat descendere nemo. Sed præcedenti spectatur mantica tergo.*

Inter Argos istos. Argos vocat plus satis oculatos. Nam ut Ovidius ait: *Cinctum luminibus cœcū caput Argus habebat.*

Τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται. Id est: Non pulchra, pulchra videntur. Hemistichium est Theocriti de amante. Sic enim ait in *Idyllio*, ζ.

Ἦ γὰρ ἔρωϊ ποδάκις ὃ πολύφαται μὴ καλὰ καλὰ πέφανται. id est: Etenim amor: sæpe ὁ Polypheme, qui non pulchra, pulchra videntur. Cæcus enim amor à poetis fingitur & *πλεῖται* τὸ φιλεῖν *πρὸς* τὸ φιλεῖν, ut ait Plato, id est: Excacatur amans circa amatum.

Cascus. Id est: Vetulus vetulam. Sic enim prisca Latini loquebantur. Estque proverbium.

Pupus. Pupum antiqui puerum vocabant, pupam puellam.

societatem. Porro quod de amicitia dictum est, id multò magis de conjugio sentiendum, quod quidem nihil est aliud, quàm individua vitæ conjunctio. Deum immortalem, quæ non divortia, aut etiam * divortiis deteriora passim acciderent, nisi viri foeminaeque domestica consuetudo, per adulationem, per jocum, per facilitatem, errorem, dissimulationem, meum utiq; satellitium, fulciretur alereturque? Papæ, quàm pauca coirent matrimonia, si sponsus prudenter exquireret, quos lusus delicata illa sicuti videtur, ac pudens virguncula jam multò ante nuptias luserit? Tum quanto pauciora cohærent inita, nisi plurima uxorum facta per viri vel negligentiam, vel stuporem laterent? Atque hæc quidem meritò stultitiæ tribuuntur, verùm ea interim præstat, ut marito jucunda sit uxor, uxori jucundus maritus, ut tranquilla domus, ut maneat affinitas. Ridetur, * cuculus, curruca, & quid non vocatur, cùm moechæ lachrymas labellis exorbet. At quantò felicius, sic errare, quàm zelotypiæ diligentia cùm sese conficere, tum omnia miscere tragædiis? In summa usque adeo nulla societas, nulla vitæ conjunctio sine me vel jucunda, vel stabilis esse potest, ut nec populus principem, nec servum herus, nec heram pedissequa,

Divortiis deteriora. Significat veneficia, aut homicidia.

Cuculus, curruca. Sic vulgò vocat maritum uxoris parum pudicæ. Quamquam Plautus *cuculum* vocat maritum foris aman-

tem aliam, quod hæc avis ova ponat in nido alieno. Juvenalis *currucam* vocat maritum uxoris parum castæ, quod alienos alar pro suis. *Tu tibi nunc curruca places.*

nec discipulum præceptor, nec amicus amicum,
 nec maritum uxor, nec locator conductorem,
 nec contubernalis contubernalem, nec convictor
 convictorem diutius ferat, nisi vicissim inter sese
 nunc errent, nunc adulentur, nunc prudentes
 conniveant, nunc aliquo stultitiæ melle sese
 deliniant. Jam hæc scio videri maxima, sed
 audietis majora. Quæso num quenquam amabit,
qui ipse semet oderit? Num cum alio concordabit,
qui secum ipse dissidet? Num ulli voluptatem
 adferet, qui sibimet ipsi sit gravis ac molestus?
 Istud opinor nemo dixerit, nisi qui sit ipsâ
 stultior Stultitiâ. Atqui si me excluderis, adeo
 nemo poterit alterum ferre, ut ipse etiam * sibi
 quisque puteat, sua cuique sordeant, sibi quisque
 sit invisus. Quandoquidem id mali natura, non
 paucis in rebus noverca magis quàm parens,

Sibi quisque putens. Putere dicitur quod molestum ac displicet.

mortalium ingeniis inſevit, præcipuè paulò cordatiorum, ut ſui quemque poeniteat, admiretur aliena. Quo fit ut omnes dotes, omnis elegantia decórque vitæ vitietur, pereátque. Quid enim proderit forma, præcipuum Deorum immortalium munus, ſi puriditatis vitio contaminetur? Quid juvena, ſi ſenilis triftitiæ fermento corrumpatur? Denique quid in omni vitæ munere vel tecum, vel apud alios acturus es cum decoro (eſt enim non artis modo, verùm etiam omnis actionis caput, decere quod agas) niſi adſit dextra hæc Philautia, quæ mihi meritò germanæ eſt vice?

Adeò ſtrenuè meas ubique partes agit. Quid autem æquè ſtultum, atque tibi ipſi placere? te ipſum admirari? At ruſum quid venuſtum, quid gratioſum, quid non indecorum erit, quod agas, ipſe tibi diſplicens? Tolle hoc vitæ condimentum & protinus frigebit cum ſua actione orator, nulli

placebit cum suis numeris musicus, explodetur cum sua gesticatione histrio, ridebitur unà suis cum Musis poeta, sordebit cum arte pictor, esuriet cum pharmacis Medicus. Postremò * pro Nireo Therſites, * pro Phaone Nestor, pro Minerva ſus, pro facundo infans, pro urbano ruſticus videberis. In tantum neceſſe eſt, ut ſibi quoque quiſque blandiatur, & aſſentariunculâ quâpiam ſibi priùs commendetur, quàm aliis poſſit eſſe commendatus. Denique cùm præcipua felicitatis pars ſit, ut * quod ſis eſſe velis, nimirum totum hoc præſtat compendio mea Philautia, ut neminem ſuæ formæ, neminem ſui ingenii, neminem generis, neminem loci, neminem inſtituti, neminem patriæ poeniteat, adeo, ut nec Hirlandus cum Italo, nec Thrax cum Athenienſi, nec Scytha cum inſulis fortunatis cupiat permutare. Et ô ſingularem naturæ ſolicitudinem, ut in tanta rerum varietate paria fecit omnia. Ubi dotibus ſuis nonnihil detraxit, ibi pluſculum Philautiæ ſolet addere, quanquam hoc ipſum ſtultè profeſſò dixi, cùm hæc ipſa dos ſit vel maxima. Ut ne dicam interim, nullum egregium facinus adiri, niſi meo impulſu, nullas egregias artes, niſi me autore fuiſſe repertas. An non omnium laudatorum facinorum ſeges ac fons eſt bellum? Porro quid ſtultius, quàm ob

Pro Nireo Therſites. Uterque eſt apud Homerum. Nireum dicit fuiſſe omnium formoſiſſimum, qui ad Trojam venerunt, Therſitem omnium maxime deſormem.

Pro Phaone Neſtor. Phaon beneficio Veneris è ſene revocatus eſt ad adoleſcentiam. Neſtor tria ſecula vixit, teſte Homero *Iliad.* α.

Quod ſis eſſe velis. Hemiftichium eſt Martialis,

causas, nescio quas, certamen ejusmodi suscipere, unde pars utraque semper plus aufert incommodi quàm boni? Nam eorum qui cadunt, veluti * Megarensium ἐδὲις λόγῳ. Dein cùm jam utrinque constitère ferratæ acies, * & rauco crepuerunt cornua cantu, quis oro Sapientum istorum usus, qui studiis exhausti, vix tenui frigidòque sanguine spiritum ducunt, * crassis ac pinguibus opus est, quibus quàm plurimum adsit audaciæ, mentis quàm minimum. Nisi si quis * Demosthenem militem malit, qui * Archilochi sequutus consilium, vix conspectis hostibus, abjecto clypeo fugit tam ignavus miles, quàm orator sapiens. Sed consilium, inquit, in bellis plurimum habet momenti. Equidem fateor in duce, verùm id quidem militare, non philosophicum, alioqui parasitis, lenonibus, latronibus, sicariis, agricolis, stupidis, oberatis,

Megarensium ἐδὲις λόγῳ. Id est: Nullus respectus. Proverbium est apud Theocritum, ex oraculo natum, quo responsum est Megarenses neque tertios esse, neque quartos, perinde quasi in nullo sint numero, de quibus nulla sit mentio.

Et rauca. Hemistichium est Virgilianum.

Crassis ac pinguibus. Hoc ex Aristotelis sententia, qui putat eos, qui minimè valent ingenio, plus pollere audaciâ. Nam crassus sanguis, quo abundant robusti, robur auget, ita ingenium crassum efficit. Contra, sanguis tenuis,

ex quo spiritus tennes exhalant, ut corpusculum imbecillum & meticulosum, ita ingenium acutum timidumque efficit.

Demosthenem. Nam is abjecto clypeo fugit, unde Rhipias dictus est, ut Plutarchus in ejus vita.

Archilochi sequutus consilium. Lacedæmonii Archilochum poetam è finibus suis excedere cogerunt: quòd gloriatus esset se clypeum abjecisse, quasi id consultius sit, quàm mori in pugna. Autor Plutarchus in apophthegmatibus Laonicis; lege proverbium in Chiliadibus, *Abjecit hastam.*

& hujusmodi mortalium fece res tam præclara geritur, non philosophis lucernariis. Qui quidem quàm sint ad omnem vitæ usum inutiles, vel Socrates ipse unus Apollinis oraculo sapiens, sed minimè sapienter judicatus, documento esse potest, qui nescio quid publicè conatus agere, summo cum omnium risu discessit. Quanquam vir is in hoc non usquequaque desipit, quòd sapientis cognomen non agnoscit, atque ipsi Deo rescribit, quòdque censet sapienti à Republica tractanda abstinendum esse, nisi quòd potius monere debuerat, à sapientia temperandum ei, qui velit in hominum haberi numero. Deinde quid eundem accusatum * ad cicutam bibendam adegit, nisi sapientia? Nam * dum nubes * & ideas philosophatur, * dum pulicis pedes metitur, * dum culicum vocem miratur, quæ ad vitam communem attinent, non didicit. Sed adest præceptori de capite periclitanti discipulus Plato, egregius scil. patronus, * qui turbæ strepitu offensus, vix dimidiatam illam periodum pronuntiare potuit.

Ad cicutam. Herba est mortifera, unde Socrates bibit potionem.

Dum nubes. Ita Aristophanes inducit eum adorantem nubes tanquam Deos.

Et ideas. Alludit ad ideas Platonicas, quas irrisit & Aristoteles.

Dum pulicis pedes. Hoc quoque de eodem fingit in Nubibus Aristophanes, irridens illius mathe-

maticam.

Dum culicum vocem. Est & hoc in eadem fabula. Socratem fingit disputantem, unde tantam vocem emittat culex, tantillum animal.

Qui turbæ strepitu. Hoc in ejus vita legitur, & extat initium illius orationis: *Quanquam omnium natus minimus adsum, &c.* Cum alioqui in scholis & circulis esset omnium facundissimus.

Jam quid dicam * de Theophrasto ? qui progressus in concionem, repente obmutuit, perinde * quasi lupo conspecto. Qui militem animasset in bello ?

* Isocrates ob ingenii timiditatem nec hiscere unquam est ausus. * M. Tullius eloquentiæ Romanæ parens, semper indecora trepidatione, perinde quasi puer singultiens exordiri consuevit, Idque Fabius interpretatur cordati oratoris & periculum intelligentis argumentum. Verùm cum hoc dicit, an non palàm fatetur sapientiam obstare ad rem probè gerendam ? Quid isti facient, cum res ferro geritur, qui tum metu exanimantur, cum nudis verbis est decertandum ? Et post hæc celebratur, si Diis placet, præclara illa Platonis sententia, *beatas fore Respublicas, * si aut imperent philosophi, aut philosophentur Imperatores.* Imò si consules historicos, reperies nimirum nullos Reipublicæ pestilentiores fuisse Principes, quàm si quando in philosophastrum aliquem aut literis addictum inciderit imperium.

Cujus rei satis, opinor, faciunt fidem Catones, quorum * alter insanis delationibus Reipublicæ

De Theophrasto. Is Aristotelis discipulus, ab eloquentia nomen etiam invenit, & tamen quia non exercitatus, apud populum dicturus obmutuit.

Quasi lupo conspecto. Lupus etiam si prius hominem videat, vocem adimere putatur.

Isocrates. Scripsit plurimas orationes, nullam egit causam, quod voce esset exili, & naturà timidus, ut in illius vita legitur.

M. Tullius. Hoc vitii Tullius ipse fatetur.

Si aut imperent. Non hæc dicuntur ex animo, sed ad Moræ personam respiciens ludit, cum autor ipse longè diversa sentiat.

Alter insani. De Censorio loquitur, qui quadragies accusatus, semper absolutus est, ipse septuagies ac sæpius alios reos fecit, ut in ejus vita narrat Plutarchus, & Plinius lib. 7.

tranquillitatem vexavit * alter libertatem P. R. dum nimium sapienter vindicat funditus subvertit. Adde his * Brutos, Cassios, * Gracchos, ac * Ciceronem etiam ipsum qui non minus pestilens fuit Romanorum Reipubl. quàm * Demosthenes Atheniensium. Porro * Marcus Antoninus ut donemus bonum imperatorem fuisse, jam id ipsum extorquere possim, fuit enim hoc ipso nomine gravis, atque invisus civibus, quòd tam philosophus esset. Sed tamen ut donemus fuisse bonum, at certè pestilentior fuit Reipublicæ tali relicto filio, quàm fuerat sua administratione salutaris. Quandoquidem solet hoc hominum genus, qui se sapientiæ studio dediderunt, cùm cæteris in rebus, tum præcipuè in liberis propagandis infelicissimum esse, providente opinor naturâ, * ne malum hoc sapientiæ inter mortales latius serpat. * Itaque Ciceroni degenerem fuisse filium constat, & sapiens ille * Socrates

Alter. Uticensem intellige, qui provocato Cæsare, subvertit libertatem Romanam.

Brutos, Cassios. Hi Julium occiderunt: ac postea victi, manu sua sibi necem consciverunt.

Gracchos. Tiberium & Cajum, uterque eloquens, uterque seditiosus, uterque per tumultum perijt: lege Plinium de viris illustribus.

Ciceronem. Cicero Antonium in perniciem Reipubl. provocavit.

Demosthenes. Et hic Athenienses ad bellum adversus Philippum suscipiendum incitavit: quæ res eis vertit malè.

M. Antoninus. Hic Pius dictus est (*cerrè non, sed erat Pii filius*) & cognominatus Philosophus, vir omnium laudatissimus, sed Commodi illaudatissimus pater.

Nec malum hoc sapientia. An non hic palàm ludit, & Stultitiam loqui facit, non suum animum?

Itaque Ciceroni. Cicero filius Ciceronis, remulentus, ignavus, morosus, nulla in re similis patri, nisi in festivitate, ut testatur Sen.

Socrates liberos. Ita testatur Seneca: nam uxorem habuit Socrates morosam ac rixosam, ut testatur Gellius.

liberos habuit matri similiores quàm patri, ut non omnino pessimè scripsit quidam, id est,

stultos. Sed utcunque ferendum, si tantum ad publica munia forent * ὄνοι πρὸς λῦραν, nisi ad omnem prorsus vitæ functionem nihilo essent dexteriores. Ad convivium adhibe sapientem, aut tristi silentio, aut molestis quæstiunculis obturbabit. Ad chorum advoca, camelum saltare dices. Ad publicos ludos trahe, ipso vultu populi voluptatibus obstabit & cogetur è theatro migrare * sapiens Cato, quandoquidem supercilium non potest ponere. In colloquium inciderit, repente * lupus in fabula. Si quid

ὄνοι πρὸς λῦραν. Id est: *Asini ad lyram*. Proverbium est.

Sapiens Cato. Est apud Martialem de Catone censorio, qui cum sederet in theatro, nec auderent agere, qui acturi erant Floralia, in qui-

bus mulieres nudæ & viri turpiter saltabant, iussus est aut mutare vultum, aut exire, exivit itaque.

Lupus est in fabula. Proverbium est de subito silentio, in medio sermone oborto.

emendum, si contrahendum, breviter si quid eorum agendum, sine quibus hæc quotidiana vita transigi non potest, stipitem dicas sapientem istum, non hominem. Usque adeo neque sibi, neque patriæ, neque suis usquam usui esse potest, propterea quòd communium rerum sit imperitus & à populari opinione, vulgaribûsque institutis longè latèque discrepet. Qua quidem ex re odium quoque consequatur necessum est, nimirum ob tantam vitæ atque animorum dissimilitudinem. Quid enim omnino geritur inter mortales non stultitiæ plenum, idque à stultis, & apud stultos? Quod si quis unus universis velit obstrepere, huic ego suaferim, ut * Timonem imitatus, in solitudinem aliquam demigret, atque ibi solus suâ fruatur sapientiâ. Verùm ut ad id quod institueram, revertar: quæ vis faxeos, quernos, & agrestes illos homines in civitatem coëgit, nisi adulatio? Nihil enim aliud significat illa * Amphionis & Orphei cithara. Quæ res plebem Romanam jam extrema molientem, in concordiam civitatis revocavit? Num oratio philosophica?

Timonem. Timon Atheniensis offensu hominum moribus, abiit in solitudinem, & mortalium omnium consortia fugit, adeò ut sepulchrum quoque illius à continente sit undis maris avulsam. Extrat de hoc Luciani dialogus ab Erasmo versus.

Amphionis & Orphei. Est in fabulis Amphione canente, saxa

sua sponte in structuram murorum coisse, atque in cantu, non manibus extructas fuisse Thebas. De Orpheo quoque fabulantur, saxa & quercus, cantu illius commota fuisse. Id Horatius interpretatur agrestem multitudinem, quam per saxa & quercus intelligi voluit. illorum suaviloquentiâ, in civitatis formam fuisse coactam.

Minimè. Imò ridiculus * ac puerilis apologus de ventre, reliquisque corporis membris confictus. Idem valuit * Themistoclis apologus consimilis de vulpe & ericio. Quæ Sapientis oratio tantundem potuisset, quantum commentitia illa * cerva

Ac puerilis apologus. Cum plebs Romana ære alieno demersa, auctore Sicinio, in sacrum montem à Patribus secessisset, atque ita de Republica actum esse videretur, Patres Meneuium Agrippam oratorem ad plebem miserunt, qui huiusmodi apologo, plebem Patribus reconciliavit. Tempore inquit, quo in homine, non ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerat, indignatas reliquas partes, suâ curâ, suo labore, ac ministerio ventri omnia quari, ventrem in medio quietum, nihil aliud, quàm datis voluptatibus frui, conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Ac ita cum ventrem fame domare vellent, ipsa unâ membra, totumque corpus, ad extremam tabem venisse, inde apparuisse ventris quoque haud segne ministerium esse, quippe qui sanguinem hunc, quo vivimus, vigemusque, mitteret in omnes corporis partes. Hòcque apologo, ostendens iram plebis in Patres similem esse intestinæ illi membrorum seditioni, flexit mentes hominum. Hæc fermè Livius, I. Dec. lib. 2.

Themistoclis apologus. Themistocles populum Atheniensem, ægrè ferentem avaritiam magistratus,

huiusmodi apologo deterruit à rebus novandis. *Vulpecula siti bunda, astate media, Sole fervente, dum fossam ingressa, aquam querit, luto à Sole indurato inhaest, inibique musca totum vulpecula corpus obidentes, sanguinem omnem exugebant. Quod erinacius, fossa ripam foris fortunâ pratergrediens, conspiciatus, vulpecula volens suppetias ferre, muscas spinis illis suis abigere parabat. Ibi verè vulpecula obsecrans, ne muscas abigeret, dixit: Ista nunc sanguinis satura sum, quas si abegeris, alia famelica in harum locum succedentes quicquid sanguinis reliquum fuerit, prorsus ebibent.*

Cerva Sertorii. Plutarchus in vita Sertorii refert eum, cum Iberiam sibi subiecisset, Barbaros hoc modo illussisse. Cervam candidi coloris, sic mansuetam, ut vocantem exaudiret, & videntem sequeretur, iactabat sibi à Diana missam, multaque se per illam edoceri. Itaque quoties hostes adventuros conjectaret, simulabat sibi id à cerva indicatum, atque si quando victoria aliqua suorum Ducum deferebatur, occulto nuntio, sibi à cerva, fausta nuntiatum iactabat. Eaque arte fecit, ut Barbari eum Numinis instar colerent.

Sertorii potuit quantum * Laconis illius de
duobus canibus * déque vellendis equinæ

Laconis ductum. Lycurgi videlicet Lacedæmoniorum legislatoris, qui ut Plutarchus scribit in libello de puerorum educatione, duos catulos, iisdem editos parentibus, sic educavit, ut alterum ignavum voracemque, alterum verò generosum venatorem redderet. Deinde Lacedæmonitis in concione congregatis, Magnum momentum ad virtutem, ô Lacedæmonii, inquit, sunt mores, doctrina, & educationes. Atque ego hæc vobis manifesta faciam. Quo dicto, ponens in medium *λόνδα*, id est, ollam ac leporem, è regione catulorum, ipsos catulos dimisit. Ibi verò generosus ille in leporem impetum fecit, alter verò ad ollam se recepit. Lacedæmonitis autem nondum conicientibus quid hæc sibi vellent, Lycurgus, inquit, Catuli isti iisdem parentibus prognati sunt, ceterum diverſam naſti educationem, alter venator strenuus, alter ignavus & gulofus evaſit.

De vellendis pilis. Cum Serto-

rius, ut Plutarchus in ejus vita ſcribit, adverſus Pompejum bellum gereret, multitudôque Barbarorum, Ducis imperio minùs pareret, hoc commento uſus eſt. *Advocatâ totius exercitus concione,* duos eques adduci juſſit, alterum macie ſenioque conſectum, alterum robuſtum, caudamque habentem nigram. Macilento autem admovit virum robuſtum, forti vero homunculum imbecillum. Dato autem ſigno vir ille magnus, ut illi præceptum erat, caudam gracilis equi ambabus manibus prehensens, evellere ſetas omnes uno impetu annixus eſt. Parvus contrâ homunculo robuſti equi caudam paulatim vellebat. Tandem verò ubi ille fruſtra conatus, ſibi moleſtus eſſet, alius que riſum moveret, hic contrâ minimo labore ſetas ſtatim evelleret. Ibi Sertorius aſſurgens: videtis commilitones, inquit, ingenium plus poſſe quàm vires. Multa enim quæ unico impetu ſuperari non poſſunt, paulatim ſuperantur.

caudæ

caudæ pilis ridendum commentum? Ut nequid dicam de * Minoë, deque * Numa, quorum uterque fabulosis inventis stultam multitudinem rexit. Hujusmodi nugis commovetur ingens ac

Minos. Minos Cretensium Rex, fixit se nono quoque anno in consilium Jovis patris admitti, atque inde leges acceptas ad populum ferre, quod major esset legibus autoritas. Unde Homerus, *Odyssee. τ. Μίνως Εὐρώπης βασιλὸς διὸς ἡγεμένης ὀρέσσας.* Id est: Minos nono quoque anno cum Jove familiarem habuit consulationem. Unde Hesiodus dixit eum Jovis sceptrum, quam Plato in Minoë doctrinam interpretatur habere. *Ζῶδὸς ἔχων σκῆπτρον, τὸ καὶ πόλιον βασιλεύς.* id est, Sceptra Jovis retinens, quæ Cretæ rexerat urbis.

Numa item. Cum sub Numa

Pompilio, secundo Romanorum Rege, Romani cum omnibus finitimis pacem haberent, veritus Numa, ne luxuriarent otio animi, quos metus hostium disciplinaque militaris continuerat, omnia primum, rem ad multitudinem imperitam, & illis seculis rudem, efficacissimam, Deorum metum injiciendum ratus est, qui eum descendere ad animos sine aliquo commento miraculi non posset, fixit sibi cum Dea Egeria congressus nocturnos esse, ejusque se monitu sacrificia instituire, legesque ferre. Hæc ferme Livius.

D

potens illa * belua, populus. At rursus, quæ civitas unquam Platonis, aut Aristotelis leges, aut * Socratis dogmata recepit? Tum autem quæ res * Decius persuasit, ut ultrò sese Diis Manibus devoverent? Quid * Q. Curtium in specum traxit, nisi inanis gloria, dulcissima quædam Siren, sed mirum quàm a Sapientibus istis damnata? Quid enim stultius, inquirunt, quàm supplicem * candidatum blandiri populo, * congiariis favorem emere, venari tot stultorum

Belua populus. Plato libr. 6. de Republica dicit, Sophistas nihil aliud docere, quàm vulgi sententias, in quibus cum congregatus fuerit, consentiunt, hancq; vocare scientiam. Veluti si quis *ἡμεῖς τοῦτο*, id est, *bestia magna robustaque nutrita* iras & cupiditates singulas observavit, qua ratione hoc adire, tractareque deceat, quibus rebus mitescat, & quibus acerbius fiat, quibus placetur, quibuscque irritetur. Dicitque Sophistas singula nominare ad illius bestię ingentis opinionem, bona videlicet dicere, quibus delectatur, mala verò, quibus ipsa bestia offenditur, neq; aliam ullam de his asserre rationem. Hæc Plato. Sed & nonnulli concionatores nostri temporis non multum Sophistis illis vulgaribus dissimiles esse videntur. Quippe qui magis in concionibus blaterant, quæ mercatoribus, mulierculisque grata esse putant, quibus & aliquid pecuniolæ corradere queant, quàm ea quibus vulgus ad pietatem trahi possit.

Horatius item Platonem imitatus vocat populum *beluam multorum caputem*.

Socratis dogmata. Id est: *Decreta*. Cujusmodi sunt illa, *satius est injuriam pati, quam facere*: & *mors nihil est mali*: & *Philosophia nihil aliud est, quàm meditatio mortis*.

Decius persuasit. Nam Decii pro salute Reipublicæ se devoverunt: pater, ut Livius scribit *Decad. 1. lib. 8.* in bello Latino, filius, ut idem *libr. 10.* testatur, in bello, quod adversus Umbros, Hetruscos & Samnites gestum est.

Quintum Curtium. Notissima est historia.

Candidatum. Candidati vocantur, qui magistratum petunt, quos mos erat nomenclatore præeunte blandè salutare, hunc patrem vocantes, hunc fratrem, hunc Domitium, ut sibi faverent.

Congiariis. Congius mensuræ genus, unde congiarium, quod modò pro munere quod datur populo à principe, modò pro mensura accipitur. *Congiarium frequenter occurrit in nummis antiquis.*

applausus, acclamationibus sibi placere, in triumpho veluti * signum aliquod populo spectandum circumferri, * æneum in foro stare? Adde his * nominum & cognominum adoptiones. Adde divinos honores, homuncioni exhibitos, adde publicis ceremoniis * in Deos relatos etiam sceleratissimos tyrannos. Stultissima sunt hæc, & ad quæ ridenda non unus sufficiat Democritus. Quis negat? Atqui hoc fonte nata sunt fortium Heroum facinora, quæ tot eloquentium virorum literis in cælum tolluntur. Hæc stultitia parit civitates, hæc constant imperia, magistratus, religio, consilia, judicia, nec aliud omnino est vita humana, quam stultitiæ lusus quidam. Jam verò ut de artibus dicam, quid tandem mortalium ingenia ad excogitandas prodendasque posteris, tot egregias, ut putant disciplinas excitavit, nisi gloriæ sitis? Tantis vigiliis, tantis sudoribus, famam, nescio quam, quâ nihil esse potest inanius, redimendam putarunt homines verè stultissimi. Sed interim Stultitiæ tot jam egregia vitæ commoda debetis

Signum aliquod. Signa statuarum dicuntur.

Æneum stare. Alludit ad illud Horatianum, *Aut æneus ut stes.* Ponebantur enim æneæ statuarum benemeritis, in circo aut in foro Romæ.

Nominum & cognominum. Mirus tumultus de adoptione nominum Antonini Pii, Alexandri, Augusti, ut patet ex Ælio Spartiano, & aliis.

In Deos relatos. Romæ solent defunctos Imperatores miris quibusdam ceremoniis in Deos referre, extructâ turri ligneâ præaltâ, in hac corgesta vi stipularum & aromatum, in summo erat aquila alligata tenui funiculo. Is simul atque solutus esset incendio avis summa petebat. Gratissimus interim odor nares omnium pervadebat, veluti animæ imperatoris petentis cælum.

quodq; est longè dulcissimum, * alienâ fruimini infania. Ergo posteaquam mihi fortitudinis & industriæ laudem vindicavi, quid si prudentiæ quoque vindicem? Sed dixerit aliquis eadem operâ * ignem aquæ misceas, licebit. Verùm hoc quoque successurum arbitror, si vos modò quod antehac fecistis, auribus atque animis favebitis. Principio si rerum usu constat prudentia, in utrum magis competet ejus cognominis honos, in sapientem, qui partim ob pudorem, partim ob animi timiditatem nihil aggreditur, an in stultum, quem * neque pudor quo vacat, neque periculum, quod non perpendit, ab ulla re deterret? Sapiens ad libros Veterum confugit, atque hinc meras vocum argutias ediscit. Stultus adeundis cominûsque periclitandis rebus, * veram, ni fallor, prudentiam colligit. Id quod vidisse videtur

Aliena fruimini infania. Retulit Plinii Cecillii sententiam, *Optimum est aliena infania frui.* Infaniunt non solum qui stultè quid agunt, verùm etiam qui immodicè. Unde qui non æstimandis vigiliis, disciplinas vel inveniunt, vel expoliunt, insanis laboribus profunt aliis. Et horum infania fruuntur, qui juvantur illorum vigiliis.

Ignem aqua misceas. Pugnat enim ex diametro, quod ajunt, prudentia cum stultitia. Est autem proverbium apud Græcos quo ἀδύνατος, id est, quod fieri non potest, significant, πῦρ ὕδατι μίχυναι, id est, ignem aqua miscere. Quo usus est Plutarchus, in libello, ἀπὸ πρῶτου

ψυχῆς, id est, de prima frigidityte.

Neque pudor quo vacat. Id est: Quo caret. Nam duo potissimum reddunt nos timidos, pudor, qui est metus iustæ reprehensionis, & periculum, quod intelligimus. Unde Lucianus in epistola ad Nigrinum ait: Τὸ δὲ ἀμεγέτης ἡραστεῖς, id est, prudentia segnes facit, inscitia autem audaces.

Veram, ni fallor. Hujusmodi quædam Aulus Gellius prodidit in Philosophos umbraticos, verùm hæc jocans trahit ad stultorum experientiam, qui suo malo fuerat paulò minis stulti: hanc Plinius miseram prudentiam vocat.

Homerus, * etiamsi cæcus, cum ait * *ῥεχθὲν δ' ἔτε νῆπιον ἔγνω*. Sunt enim duo præcipua ad cognitionem rerum parandam obstacula, * pudor qui fumum offundit animo, & metus, qui ostenso periculo, dehortatur ab adeundis facinoribus. At his magnificè liberat Stultitia. Pauci mortales intelligunt ad quam multas alias quoque commoditates conducant, * nunquam pudeſcere, & nihil non audere. Quòd si prudentiam accipere malunt eam quæ rerum judicio constat, audite obsecro, quàm procul absint ab hac, qui hoc nomine * sese venditant. Principio constat res omneis humanas, velut * Alcibiadis Silenos,

Etiamsi cæcus. Subest facietia in vocibus, vidisse & cæcus. Nam hic videre pro intelligere positum est, & sunt, qui tradant Homerum oculis captum fuisse.

ῥεχθὲν δ' ἔτε νῆπιον ἔγνω. Id est: *Factum etiam stultus cognovit.* Expertus stultus suo doctus malo, tum demum intelligit. At sapientis, qui ratione & consilio ducitur, non est dicere non putaram. Sumptum est ab Homero *Iliad. π.* Hesiòdus dixit, *παθὼν δ' ἔτε νῆπιος ἔγνω*, id est, *passus etiam stultus novit.*

Quis fumum offundit. Unde Plin. speciem insanie, quam gignat strychnum herba, quam medici vulgò *solatrum* appellant, lufum pudoris vocat. Videmus enim pudore fieri nonnunquam, ut homines delirèt, & aliud pro alio respondeant.

Nunquam pudeſcere. Nam his temporibus ubique plus valet audacia quàm sapientia.

Quòd si prudentiam. Trifariam

enim accipiunt prudentiam. Vel quæ prævidemus futura, vel quæ rerum usu collecta sit, vel in genere, quæ rerum judicio & cognitione constat. Ea potest esse vel citra experientiam.

Sese venditant. Eleganter dixit venditant, projectant.

Alcibiadis Silenos. Sileni dicuntur senes Satyri, dicti sunt autem Sileni *ὡς τὸ σείεσθαι καὶ τὸν ἄλωνα* quòd circa torcular versarentur: qui enim uvas calcabant, hoc nomine vocabantur. Nominatim autem pædagogus Bacchi, quem Synesius calvum fuisse scribit, cujus etiam Ovidius meminit, Silenus vocabatur. Erant etiam Sileni statuar, quæ de foris ridiculæ erant, intus divinas imagines continebant. Quibus eleganter Alcibiades, in convivio Platonis, Socratem comparat, quòd is foris bardus ac stupidus, intus autem merum numen videretur.

binas habere facies nimium inter sese dissimiles. Adeo ut quod prima, ut ajunt, fronte mors est, si interius inspicias, vita sit: contra quod vita, mors: quod formosum, deforme: quod opulentum, id pauperrimum: quod infame, gloriosum: quod doctum, indoctum: quod robustum, imbecille: quod generosum, ignobile: quod letum, triste: quod prosperum, adversum: quod amicum, inimicum: quod salutare, noxium: breviter omnia repente versa reperies, si Silenum aperueris. Id si cui fortè nimis philosophicè dictum videtur, age * pinguiore, quemadmodum dici solet, Minervâ, planius faciam. Quis Regem non & opulentum, & dominum fatetur? Atqui nullis animi bonis instructus est, atqui nihil illi satis est, jam videlicet pauperrimus est. Tum animum habet plurimis addictum vitiis, jam turpiter servus est. Ad eundem modum in cæteris quoque philosophari liceret. Sed hoc exempli vice posuisse satis sit. At quorū hęc? inquit aliquis. Audite quò rem deducamus. * Si quis histrionibus in scena * fabulam agentibus * personas detrahere conetur, ac spectatoribus veras nativāsque facies ostendere, nonne is fabulam omnem perverterit,

Pinguiore Minervâ. Hoc proverbio significamus nos planius & apertius loqui. Nam docti quidam rem per se claram, sic explicant argutè, ut intelligi non possit. Quemadmodum Plato numeris suis tenebras offundit Philosophiæ.

Si quis. Mira & faceta argutia, & arguta faceta, propositionem

hanc colligit.

Fabulam agentibus. Agunt histriones, qui repræsentant, unde & actores dicti.

Personas detrahere. Persona hoc loco vultus est appositivus, qui regem aut scemioam, senem aut juvenem imitatur, unde *personati* dicuntur.

dignusque habeatur, quem omnes è theatro
 * velut lymphatum saxis ejiciant? Exorietur
 autem repente nova rerum species, ut qui modò
 mulier, nunc vir: qui modò juvenis, mox senex:
 qui paulo ante Rex, * subitò Dama: qui modò
 Deus, repente homunculus appareat. Verùm
 eum errorem tollere, est fabulam omnem
 perturbare. Illud ipsum figmentum & fucus est,
 quod spectatorum oculos detinet. Porro
 mortalium vita omnis quid aliud est, quàm
 fabula quæpiam, in qua alii aliis obiecti personis
 procedunt, aguntque suas quisque partes, * donec
 choragus educat è proscenio? Qui sæpe tamen
 eundem diverso cultu prodire jubet, ut qui
 modò regem purpuratum egerat, nunc servulum
 pannosum gerat. Adumbrata quidem omnia,
 * sed hæc fabula non aliter agitur. Hic si mihi
 sapiens aliquis cœlo delapsus subitò exorietur,
 clamitetque hunc quem omnes ut * Deum ac

Velut lymphatum. Id est: Furiosum & larvatum, quem Græci
 θυμοληπτοὶ vocant.

Subitò Dama. Horatius aliquoties *Damam* vocat obscurum & ignobilem, *Ut ne tegam spurco Dama latius?* Perſius item, *Sat. 5. Hic Dama est non tressis agaso, Vappa & lippus, & in tenui farragine mendax.*

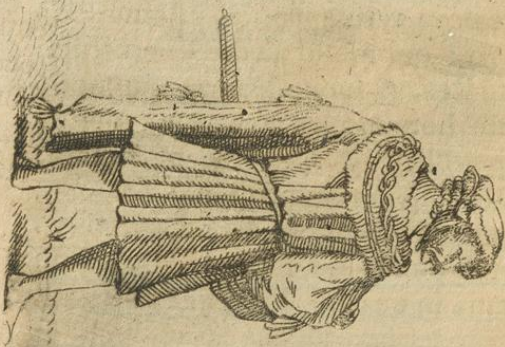
Donec choragus. Græci vocant χορηγὸν Principem, aut Ducem choræ. Significat & eum, qui suppeditat necessaria. Unde & choragium, ut superius admonuimus.

Sed hæc fabula. Vitam intelligit, in qua nihil sincero rerum judicio geritur, sed umbris & simulacris

rerum ducimur omnes.

Deum ac Dominum. Hunc titulum exegit etiam Domitianus imperator. Martialis: *Edictum Domini Deique nostri, Et malo princepe, nulla bellua nocentior.* Notum est illud Diogenis, qui cùm conscenso suggesto, subinde clamasset velut concionaturus, ἀκούετε ὄνθρωποι, id est, *audite homines.* Jamq; frequens multitudo concurrens, juberet quæ vellet proloqui. *Ego,* inquit, *homines convocavi, in vobis quid hominis videor?* significans non esse dicendos homines, qui more brutorum animantium affectibus ducerentur, non ratione.

dominum suspiciunt, nec hominum esse, quòd
pecudum ritu ducatur affectibus, seruum esse

infimum, * quòd tam multis, tamque foedis
dominis sponte seruiat. Rursum alium, qui
 parentem extinctum luget, ridere jubeat, quòd
 jam demum ille vivere coeperit, cum alioqui vita
 hæc nihil aliud sit quàm mors quædam. Porro
 alium stemmatis gloriantem, ignobilem ac
nothum appellet, quòd à virtute longè absit,
quæ sola nobilitatis sit fons, adque eundem
 modum de cæteris omnibus loquatur, quæso
 quid is aliud egerit, nisi ut * demens ac furiosus

Quòd tam multis. Quot virtutibus
 obnoxius es, tot habes Dominos,
 & ii nonnunquam diversa impe-
 rant. Avaritia cogit querere,
 amor jubet iaculum. Quod ele-
 ganter depinxit Persius, *satyra*
quinta.

Demens ac furiosus. Non mirum

quòd apud ethnicos rudi populo
 fuit invita veritas. Nec Christiani
 hæc, quæ verissima sunt, ferre
 possunt. Et quando præstabimus
 veram virtutem, si faciem illius
 ferre non possumus, si à com-
 memoracione quoque abhorret
 animus?

omnibus esse videatur ? Ut nihil est stultius
 * præposterâ sapientiâ, ita perversâ prudentiâ
 nihil imprudentius. Siquidem perverse facit, qui
 sese non accommodet rebus præsentibus, * forôq;
 nolit uti, nec saltem legis illius convivialis
 meminerit, * *h' mîdi, h' amîdi*, postuletque ut
 fabula jam non sit fabula. Contra, verè prudentis
 est, * *cùm sis mortalis*, nihil ultra sortem sapere
 velle, *cùmque universa hominum multitudo*
 * *vel connivere libenter*, * *vel comiter errare*.
 At istud ipsum, inquit, stultitiæ est. Haud
 equidem inficias iverim, modò fateantur illi
 vicissim hoc esse, vitæ fabulam agere. * Cæterùm
 illud, ô Dii immortales, eloquar ne, an fileam?
 Cur autem fileam, cùm sit vero verius ? Sed
 præstiterit fortassis in re tanta, Musas ex Helicone

Præposterâ sapientiâ. Veluti si
 quis sapiens videri velit iater stul-
 tos, aut in re stulta.

Forôque nolit uti. Proverbium
 est ex *Phormione Terentiana*: Foro
 dicuntur uti, qui sese accommo-
 dant loco & tempori. Sumptum
 à negotiatoribus qui merces ven-
 dunt, non ut destinarent, domi
 sed ut deprehenderint fori statum,
 qui varius est. Est diligentius ex-
 plicatum in *Chiliadibus Erasmi*.

H' mîdi, h' amîdi. Id est: *Aut
 bibe, aut abi.* Veteres in conviviis
 sortiebantur Reges, qui cuique
 cyathorum modum præscribe-
 rent. Ponebantur & leges jocosæ,
 quarum hæc una est, quæ in pro-
 verbium abiit, quo significabant,

aut observandum morib. eorum,
 inter quos agis, aut discedendum.
 Sic Cato discessit à Floralibus,
 quòd vultus severitatem mutare
 non posset.

Cùm sis mortalis. Juxta illud
 Catonis, *Cùm sis mortalis, quæ sunt
 mortalia cura.* Item illud Socratis:
Quæ supra nos, nihil ad nos.

Vel connivere. Ut dissimulare
 sentire quod sentis.

Vel comiter. Id est: *Civiliter*,
 ut civilitatis & urbanitatis causâ
 verè tibi persuadeas rectum esse,
 quod nemo non sequatur.

Cæterùm illud ô Dii. Ostendit
 propositionem esse durissimam
 quam aggreditur.

accerfere, * quas poëtæ sapius ob meras nugas
advocare solent. Adeste igitur paulisper, Jovis
filix, dum ostendo nec ad egregiam illam
sapientiam, ac felicitatis, ut ipsi vocant arcem,
aditum esse cuiquam, nisi STULTITIA duce.
Jam primum illud * in confesso est, * affectus
omnes ad Stultitiam pertinere. Quandoquidem
hâc notâ à stulto sapientem discernunt, quod
illum affectus, hunc ratio temperat. Eoque
Stoici perturbationes omnes ceu morbos à
sapiente semovent, verùm affectus isti non solum
* pædagogorum vice funguntur ad sapientiæ
portum properantibus, verumetiam in omni
virtutis functione, ceu calcaria stimuli que quidam
adesse solent, velut ad benè agendum exhortatores.
Quanquam hic fortiter reclamationis bis stoicus
Seneca, qui prorsum omnem affectum adimit
sapienti. Verùm cum id facit, jam ne hominem
quidem relinquit, sed novum potius Deum
quendam *ἀνυμωγῆς*, qui nusquam nec exitit
unquam, nec extabit: imò ut apertiùs dicam,
marmoreum hominis simulacrum constituit,
stupidum, & ab omni prorsus humano sensu

Quas Poëta. Obiter taxat poëtas,
quibus hoc familiare est, subinde
invocare Mulas.

In confesso est. In confesso est id,
de quo nulla est controversia.

Affectus omnis. Quos Græci
πάθη vocant, Latini perturbationes,
aut cupiditates, quibus Plato
in *Phædone*, tanquam clavis quibusdam
animam corpori dicit
affigi.

Pædagogorum vice. Hæc est opinio
Peripateticorum, qui putant
affectus veluti stimulos à natura
datos, quibus excitemur ad virtutem.
Quanquam hanc acriter
refellit Seneca. Et aptè dixit, pæ-
dagogorum, nam imbecilles ad-
huc, & veluti pueri ducimur affe-
ctibus. Asequeuti sapientiam,
contemptis illis, solo rationis du-
ctū gubernamur.

alienum. Proinde si libet, ipsi suo sapiente fruantur, citràque rivalem ament licet, cùmque eo vel * in civitate Platonis, vel si malint * in idearum regione, vel * in Tantaliis inhabitent hortis. Quis enim non istiusmodi hominem ceu portentum ac spectrum fugitet horreatque, qui ad omnes naturæ sensus obsurduerit, qui nullis sit affectibus, nec amore, nec misericordiâ magis commoveatur, * quàm si dura flex, aut stet Marpesia cautes, quem nihil fugiat, qui nihil erret, sed ceu * Lynceus quispiam nihil non perspiciat, nihil non * ad amussim perpendat, * nihil

In civitate Platonis. Nam is ita descripsit formam Reipublicæ, ut nemo sequi voluerit. Jocatur & Lucianus in veris narrationibus, Platonem solum in sua vivere civitate.

In idearum regione. Plato formas quasdam ponit, à materia separatas, in mente divina, quas irrifit Aristoteles. Alludit autem ad regiones fabulosas, lunæ, solis, nubium, ventorum, de quibus multa Lucianus in veris narrationibus.

In Tantaliiis hortis. Proverbium est Græcis, cùm significant aliquid nusquam esse, quod putent fabulas esse, quæ Poëtæ de miseris referunt.

Quàm si dura. Eleganter intexit carmen Maronis è sexto Æneidos de Didone.

Lynceus quispiam. Hic prope modum in proverbium abiit, ob

incredibilem oculorum prospicientiam. Horatius in epistolis: *Non possis oculo quantum contendere Lynceus, Non tamen idcirco contemnas lippus inungi.*

Ad amussim perpendat. Id est: *Accuratissimè* sic Gellius, lib. i. Ad hæc, scripta omnia antiquiora tam curiosè perspectabat, aut virtutes pensitabat, aut vitia rimabatur, ut judicium factum ad amussim diceret. Est autem amussis fabrorum lapidicidarumque linea, qua ad dirigenda ligna, saræque utuntur.

Nihil ignoscat. Nam Stoici dicunt, *nila re æque perniciosa* id est, *Omnia peccata esse æqualia*, ab aliisque, quos stultos vocant, nihil non perperam fieri. Unde illud Persii, Sat. 5. *Digitum exere peccas.* Et quid tam parvum est? sed nullo shure litabis.

ignoscat, * qui solus se ipso sit contentus,
 * solus dives, solus sanus, solus Rex, solus liber,
 breviter omnia solus, sed suo solius iudicio,
 * qui nullum moretur amicum, ipse amicus
 nemini, qui Diis quoque ipsis non dubitet
 * mandare laqueum, qui quicquid in omni vita
 geritur, velut insanum damnet, rideátque? Atqui
 huiusmodi animal est absolutus ille sapiens.
 Quæso, si res agatur suffragiis, quæ civitas
 istiusmodi magistratum sibi velit, aut quis exercitus
 talem optet ducem? imò quæ mulier id genus
 maritum, quis convivor ejusmodi convivam,
 quis servus talibus moribus dominum vel optet,
 vel ferat? Quis autem non malit vel unum
 quemvis de media stultissimorum hominum plebe,

Qui solus seipso contentus. Παρά-
 δεικνεν enim Stoicorum est, τὸν σοφὸν
 αὐτάρκη εἶναι, id est, sapientem sibi
 ipse sufficere. Sicque Plutarchus
 ait in libello, cui titulum fecit
 περὶ εὐδαιμονίας καὶ κακίας, αὐτάρκης ἔσθαι
 ἐὰν μὲν τις, τὸ πλεον καὶ ἀρετὴν
 ἔσθαι περὶ φύσεως αὐτοῦ καὶ βασιλεύσει,
 id est, Tibi ipse sufficies. si didiceris
 quid honestum & bonum, delin-
 beris in paupertate, & regnabis.

Solus dives. Est & hoc ὁ δὲ δόξον,
 ὅτι μόνος τοῦ σοφοῦ πλεονέσθαι, id est,
 quod solus sapiens dives sit. Hora-
 tius in epistolis: *Ad summam sapiens uno minor est Fove, dives, Liber, honoratus, pulcher, Rex denique regum*, Præcipue sanus, nisi cum pituita molesta est. Et Plutarchus in eodem libello, quem modò citavimus, Οὐ βιώσῃ φιλοσοφίας ἀποδῶς, ἀλλὰ πωλεῖς ἑαυτὸν ὡς

μαθήσῃ, καὶ ἀπὸ πάντων, ἀφραγνεί
 σε πλεονέσθαι, πολλὰς ἀρετὰς εἶναι, καὶ
 πενία πολλὰ μὴ μελεμνῶναι, καὶ δόξα
 πωλεῖσθαι, καὶ ἀδόξια μὴ φρονεῖν, id est,
 Non vixeris, si philosophia in-
 jucunde, sed ubique vivere lætè
 discas, & ab omnibus, delectabunt
 te divitiae de multis benemerentem,
 & paupertas non multa curantem,
 & gloria quod honoreris, & ignobi-
 litas, quod non inuidearis.

Qui nullum moretur. Id est: curet. Stoico sapienti nec amico est opus, ut qui omnia constituat in seipso.

Mandare laqueum. Hoc proverbio extremum contemptum significamus. Juvenalis de Democrito Sat. 10. Cum fortuna ipsa minaci mandaret laqueum, medi-umque ostenderet unguem.

qui stultus stultis vel imperare, possit vel parere, qui sui similibus placeat, sed quamplurimis, qui comis sit in uxorem, jucundus amicis, bellus conviva, victor facilis, postremò qui nihil humani à se alienum putet? Sed me quidem jamdudum istius sapientis piget. Quare ad reliqua commoda sese recipiat oratio, Agedum, si quis velut è sublimi specula circumspectat, ita ut Jovem Poëtæ facere prædicant, quot calamitatibus hominum vita sit obnoxia, quàm misera, quàm sordida nativitas, quàm laboriosa educatio, quot injuriis exposita pueritia, quot sudoribus adacta juvenus, quàm gravis senectus, quàm dura mortis necessitas, quot morborum agmina infestent, quot immineant casus, quot ingruant incommoda, quàm nihil usquam non plurimo felle tinctum, ut ne commemorem ista, quæ homini ab homine inferuntur mala, quod genus sunt, paupertas, carcer, infamia, pudor, tormenta, insidiæ, proditio, convitia, lites, fraudes. Sed ego jam planè * τὸν ἄμμον ἀναμετρεῖν aggredior. Porro quibus admissis ista commeruerint homines, aut quis Deus iratus eos in has misérias nasci coëgerit, non est mihi fas in præsentia proloqui. Verùm ista qui secum perpendat, nonne * Milesiarum virginum probabit exemplum etiam si

τὸν ἄμμον ἀναμετρεῖν. Id est: Arenam percensere, sive commetiri. Proverbium est de re impossibili. Simile illi Theocriti, in charitibus: ἀλλ' ἴσθ' ὅτι γὰρ ὁ μόχθος ἐπ' αὐτοῖς κόπος μετρεῖν, id est, Metiri similis

labor est in littore fluctus, quod eleganter & Maro expressit l. 2. Georg. Milesiarum virginum. Milesias virgines mirus quidam amor spontaneæ mortis quondam invaserat, ut refert Aulus Gellius.

miserandum? At quinam potissimum sibi vitæ tædio fatum accersivèrè? Nonne sapientiæ confines? Inter quos, ut interim * Diogenes, Xenocrates, Catones, Cassios, ac Brutos fileam, * Chiron ille cùm immortalem esse liceret, ultrò mortem præoptavit. Videris, opinor, quid futurum sit, si passim sapiant homines: nempe * altero luto, altero figulo Prometheo opus fore. Verùm ego partim per ignorantiam, partim per incogitantiam, nonnunquàm per oblivionem malorum, aliquando spem bonorum, aliquoties nonnihil mellis voluptatibus aspergens, ita tantis in malis succurro, ut ne tum quidem libeat vitam relinquere, cùm exacto * Parcarum flamine, ipsa jamdudum eos relinquit vita, quòque minus sit causæ, cur in vita manere debeant, hoc magis juvet vivere, tantum abest, ut ullo vitæ tædio tangantur. Mei nimirum muneris est, quòd passim * Nestoreâ senectâ

Diogenes, Xenocrates. Ε' τέρων. est numeri, festivitatis causâ. Hi omnes sibi mortem accersivèrè. De Diogene & Xenocrate prodidit Laertius. De Bruto, Cassio, & Catone, Plutarchus.

Chiron. Ab hoc edoctus fuit Achilles, cui cùm ob justitiam Dii permitterent, ut perpetuò viveret, maluit mori, quòd offenderetur tædio rerum semper eodem genere recurrentium. Ita Lucianus, *ὁ νεκρός*.

Altero luto. Ridet obiter fabulam, quæ narrat. Prometheum hominis simulachrum ex argilla

finxisse. Deinde sublato Jovis igne, indidisse mentem.

Parcarum flamine. Hi dicuntur *ὑπὲρ τοῦ ἀργύρου*, i. e. *ultra colum* vivere. Taxat obiter turpem vitæ cupiditatem, etiam in decrepitis.

Nestorea senectâ. Nestorea senectâ, pro quantumvis magna dixit, quòd apud Homerum tres hominum ætates vixisse dicitur. Unde illud *Iliad. I. Τὸ δ' εἴ' ἦν δὲ δύο μὲν ἔσαν μερόπων ἀνθρώπων Ε' φθίαζον.* Id est: *Hunc jam duo quidem secula hominum præterierunt.* Et paulò post. *μὲν δὲ τέλει τισιν ἀνθρώποις*, id est, *cum tertiâ autem regnabat.*

fenes videtis, quibus jam ne species quidem hominis superest, balbos, deliros, edentulos, canos, calvos, vel ut magis Aristophanicis eos describam verbis, * *ῥυπαῖντας, κυφῆς, ἀθλίς, ῥυσῆς, μαδῶντας, νωδῆς καὶ ψαλῆς*, usqueadeo vitâ delectari, * adeoque *νεανίζειν*, ut alius tingat canos,

alius * apposititiâ comâ calvitium dissimulet,
alius * dentibus utatur mutuò fortassis à se
quopiam sumptis, hic in puellam aliquam miserè

ῥυπαῖντας. Id est: *Sordentes*, sive *squalidos*: *κυφῆς*, id est, *incurvos*: *ῥυσῆς*, id est, *rugosus*: *μαδῶντας*, id est, *glabros*, sive *calvos*. hoc est, *nullos habentes pilos*: *νωδῆς*, id est, *edentulos*: *ψαλῆς*, id est, *carentes mentulâ*. His epithetis Carion servus describit senes, in *Pluto Aristophanis*.

Αdeoque νεανίζειν. *Νεαυλος* juvenis inde *νεανίζειν*, id est, *juveniliter*

agere, quod Horatius dixit *juvenari*.

Apposititia coma. Hanc quidam galericulum vocant. Id frequens est apud Hispanos. [De eo Suetonius egit, in *Othone*.]

Dentibus utitur. Quidam edentuli, dentes arte gingivis insertos habent, non suos, sed fortè porci cuspispiam.

depereat, & amatoriiis ineptiis * quemvis etiam superet adolescentulum. Nam ut capulares jam, meraque * silicernia, teneram aliquam juvenulam ducant uxorem, eamque & indotatam, & aliis usui futuram, id adeo frequens, ut propemodum & laudi detur. Sed multò etiam suavius, si quis enim advertat anus, longo jam senio mortuas, adeoque cadaverosas, ut ab inferis redisse videri possint, tamen illud semper in ore habere, * Φῶς ἀγαθόν, * adhuc catullire, atque, ut Græci dicere solent, * καπεῖν & magnâ mercede conductum * aliquem Phaonem

Quemvis etiam superent. Nulli juvenes insaniunt impotendus, quàm senex, si ceperit amare. Nam ferrum, cui senex similis est, ob membrorum siccitatem & frigiditatem, ut haud facile incalcescit, ita si semel incaluerit, omnium tardissimè frigescit, calêque maximè. Nihil autem turpius amatore cano: vel Ovidio teste, Turpe senex miles, turpe senilis amor. Nunc & militanti & amanti paulum senes.

Silicernia. Terentius, in *Adulphiis*, senem silicernium vocat, vel quod incurvus cernat silices, vel quod mox silentibus umbris cernendus sit: unde Græcis senex ἡγεῖν dicitur τὸ εἰς γῆν ἰεῖν, id est, à terram inspicendo, vel τὸ εἰς γῆν ἰεῖν, id est, à terram amando, quod propinqui morti, jam de sepultura solliciti sint. Capulares item vocat decrepitos, quasi jam capulo proximos. Capulus est loculus cadaverum.

Φῶς ἀγαθόν. Id est: Lumen bonum: Vita lumen est. Id autem dictum est ab anu quaptam moriente, quam etiam nunc juvabat vivere.

Adhuc catullire. Catullire vocat more catellarum lascivire.

Καπεῖν. Id est: Libidinari, ab hircis deducto verbo. Est autem Græcis in proverbio, γέρος καπεῖν, id est, anus hircissans, ut Erasmus copiosius docet, in suis *Chiliadibus*.

Aliquem Phaonem. Phaonem posuit pro quovis formoso adolescentulo. Phaon enim adamatus fuit à Sapphone, nec mirum tamen adamabat. Ita anus præter ætatis decorum libidinosæ, pecuniâ conducunt amatorem. Juvenalis: Optima certè Nunc via prociis verula vesica beata. Hujusmodi quandam inducit Aristophanes in *Pluto*. Est autem ἀστυός, quia rem obscenam non obscenis extulit verbis.

inducere,

inducere, fucis affiduè vultum oblinere, nusquam
à speculo discedere, * infimæ pubis silvam

vellere, * vietas ac putres ostentare mammas,
* tremulôque gannitu languentem sollicitare
cupidinem, potitare, misceri puellarum choris,
litterulas amatorias scribere. Ridentur hæc ab
omnibus, tanquam uti sunt, stultissima: at ipsæ
sibi placent, & in summis interim versantur
delitiis, * totâsque sese melle perungunt, meo
videlicet beneficio felices. Porro quibus hæc de

Infima pubis silvam. Et hic rem
scdam honesta & pœgori texit.
Significat autem obscenum mu-
lieris membrum. Hujusmodi
Martialis inducit Ligellam ve-
tulam.

Vietas ac putres. Vietum flacci-
dum est, id quod accidit in anicu-
lis, & carne & humoribus absum-
ptis flaccescunt mammar. Putreis
dixit, in *Odis*, Horatius: *Sed incitat*
me pectus & mamma putres equina

quales ubera.

Tremulôque gannitu. Gannitum
vocat ineptum cantum. Alludit ad
illud Horatianum: *Et cantu tre-
mulo pora cupidinem lentum solia-
citas.*

Totâsque sese melle perungunt.
Græcum proverbium est, in eos
qui se totos immergunt delitiis,
ut mellei sint undique. Refertur
hoc, explicatû que, in *Trasmi*
Chiliadibus.

E

ridicula videntur, illud secum expendant velim, utrum satius ducant huiusmodi stultitiâ vitam planè mellitam exigere, * an trabem, ut ajunt, suspendio quærere. Porro quòd hæc vulgò putantur infamiæ obnoxia, istud nihil ad stultos meos, qui malum hoc aut non sentiunt, aut si quid sentiunt, facilè negligunt. * Si saxum in caput incidat, id verè malum sit. Cæterùm pudor, infamia, probrium, maledicta, tantum adferunt noxæ, quantum sentiuntur. Si sensus absit, ne mala quidem sunt. Quid lædit, * si totus populus in te sibilet, modo tute tibi plaudas? Atque ut id liceat, sola Stultitia præstat. Sed mihi videor audire reclamantes Philosophos. Atqui hoc ipsum est, inquiunt miserum, Stultitiâ teneri, errare, falli, ignorare. Imò hoc est hominem esse. Porro miserum cur vocent, non video, quandoquidem sic nati estis, sic instituti, sic conditi, ea est communis omnium fors. Nihil autem miserum, quod in suo genere constat, nisi fortè quis hominem deplorandum existimet, qui neque volare possit cum avibus, neque quaternis ingredi pedibus cum reliquo pecudum genere, neque cornibus sit obarmatus, quemadmodum tauri. Verùm is eâdem operâ, equum etiam bellissimum infelicem vocabit, quòd neque grammaticam

An trabem, ut ajunt, suspendio quærere. Proverbium de summa desperatione, aut de negotio intolerabili: nam solent insani quidam ad laqueos confugere.

Si saxum in caput incidat. Bella distinctio veri mali, & non veri,

planèque digna Stultitia, sed quæ tamen nimium placuit vulgo mortalium.

Si totus populus in te. Alludit ad illud Horatii: *Populus me sibilat, at mihi plaudo. Ipse domi simul ac nummos contempletur in arca.*

didicerit, neque placentis vescatur: taurum miserum, quod ad palæstricam sit inutilis. Igitur ut equus imperitus grammaticæ, miier non est, ita nec homo stultus, infelix, propterea quod hæc cum illius natura cohærent. Verum rursus urgent * logodædali. Est, inquiunt, homini peculiariter addita disciplinarum cognitio, quarum adminiculis id quod naturâ diminutum est, ingenio penfet. Quasi verò ullam veri faciem habeat, naturam, quæ in culicibus, atque adeo in herbis ac flosculis tam sollicitè vigilaverit, in uno homine dormitasse, ut disciplinis opus esset, quas * Theutus ille humano generi infensus genius, in summam perniciem excogitavit, adeo non utiles ad felicitatem, ut illi quoque ipsi officiant, ad quod propriè repertæ dicuntur, ut eleganter arguit apud Platonem, Rex ille prudentissimus * de litterarum invento. Igitur

Logodadali. Dædalon Græci vocant ingeniosum. Unde Dadala Circe. Unde argutos disputatores λογοδαίδης appellat, quod arte torqueant syllogismos.

Theutus ille humano generi. De hoc Theuto Socrates, apud Platonem in Phædro, ita loquitur: *Audivi equidem, circa Naucratis Ægypti, priscorum quendam fuisse Deorum, cui dicata sit avis, quam Ibim vocant: Demoni autem ipsi nomen Theuth, hunc primum numerum, geometriam, astronomiam, invenisse, præterea lusum talorum, alearum, literarumque. Erat tunc totius Ægypti Rex Thamuis, & in amplissima eminentissimâq; civitate, quas Græci Ægyptias Thebas &*

Deum ipsum Ammonem vocant. Ad hunc Theuth profectus, artes demonstravit suas, dixitq; eas distribui Ægyptiis cæterisq; portare. In hunc fere modum Plato. Unde cum idem demon, qui talorum & tesserarum ludorum pestiferorum juvenior fuit, humanas has scientias commentus est, constat hæc non minus graviter quam jocosè dicta esse.

De litterarum invento. Locus est apud Platonem, quem modo citavimus. Rex enim rogabat Theuth, ad quid conducere litteræ quibus scribitur. Respondit, valere ad memoria subsidium. At ille demonstravit litteras officere memoria dum homines hic fieri, non inscriberens animo quæ audissent, sed chartis.

disciplinæ cum reliquis humanæ vitæ pestibus irrepperunt, iisdem autoribus, à quibus omnia flagitia proficiscuntur, puta dæmonibus, * quibus hinc nomen etiam inventum, quasi δαίμονας, hoc est, scientes appelles. Siquidem simplex illa aurei seculi gens, nullis armata disciplinis, solo naturæ ductu, instinctuque vivebat. Quorsum enim opus erat grammaticā, cum eadem esset omnibus lingua, nec aliud sermone petebatur, nisi ut alius alium intelligeret? Quis usus dialectices, ubi nulla erat pugnantium inter se sententiārum dimicatio? Quis rhetoricæ locus, cum nullus alteri * negotium facesseret? Quorsum requireretur legum prudentia, cum abessent mali mores, ex quibus haud dubiè * bonæ leges prognatæ sunt? Porro * religiosiores erant, quàm ut impia curiositate arcana naturæ, siderum mensuras, motus, effectus, abditas rerum causas scrutarentur, nefas esse rati, si homo mortalis ultra sortem suam sapere conaretur. * Jam quid extra cœlum esset, inquirendi dementia ne in mentem quidem

Quibus hinc nomen etiam. Græcis enim δαίμονες appellantur scientes, à prisco verbo δαῖω, quod est discō, sive scio unde dæmones appellatos putant Grammatici.

Negotium facesseret. Id est: Molestus esset in ius vocando. Porro rhetorum opera, in iudiciis requirebatur.

Bonæ leges. Id testatum etiam est proverbio, bonas leges ex malis nasci moribus. Ut enim medicina non

esset, si nulli fuissent morbi, ita leges non fuissent, nisi flagitia coëgissent.

Religiosiores erant. Quasi sit impium scrutari naturæ arcana, à quibus in totum abstinuit Socrates, dicens. nihil ad nos attingere, quæ supra nos essent.

Jam quid extra cœlum. Jam hoc loco vim habet connectendi. Allusit autem ad illud Plinianum, Furor est profecto, furor egredi, ex eo, etc.

veniebat. At labente paulatim ætatis aureæ puritate, primùm à malis, ut dixi, geniis inventæ sunt artes, sed paucæ, atque hæ quidem à paucis receptæ. Postea sexcentas addidit * Chaldaeorum superstitio, & Græcorum otiosa levitas, meras ingeniorum cruces, adeo ut vel una grammatica abundè fatis sit ad perpetuam vitæ carnificinam. Quanquam inter has ipsas disciplinas, hæ potissimùm in pretio sunt, quæ ad sensum communem, hoc est, ad stultitiam, quàm proximè accedunt. Esuriunt Theologi, * frigent Physici, ridentur Astrologi, negliguntur Dialectici. Solus * *ιατρος ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιον ἀνδρῶν*. Atque

Chaldaeorum superstitio. Isti ad-
diderunt astrologiam ac magiam.
Superstitionem his tribuit, quod
stellis divinitatem tribuerint.

Frigent Physici. Frigent, qui
negliguntur, nec vigent aut
florent.

Ἰατρος γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιον ἀνδρῶν. Id est: *Medicus vir multis
aqui valens aliis.* Est autem versus
Homericus, sumptus ex *Iliados*. λ.
quem Plato tum alibi, tum in
Symposio citat.

* in hoc ipso genere, quo quisque indoctior, audacior, incogitantiorque, hoc pluris fit etiam apud torquatos istos principes. * Atqui medicina, præsertim ut nunc à compluribus exercetur, nihil aliud est quam assentationis particula, non minus profectò quàm rhetorica. Secundum hos proximus datur locus * leguleiis: Et haud scio, an primus, quorum, professionem, ne quid ipsa pronunciem, * velut asininam philosophi magno consensu ridere solent. Sed tamen horum asinorum arbitrio maxima minimaque negotia

In hoc ipso genere. Id est: In genere medicorum. Cum periculosa sit hujus artis professio, mirum tamen est, quam passim audeant hanc exercere mulierculæ, idiotæ, erronei. Atque hoc magis mirum, esse magnates, qui talibus vitam suam maluit committere, quàm verè medico. Adeo vulgus hominum amat decipi. Nisi statim procul inspecto lotio, pronunties sexum, ætatem, morbum, & morbi causam, medicum non credunt. Nec hoc arbitror ad artis meæ contumeliam pertinere, sed potius ad gloriam, si taxatur illorum temeritas, qui hanc illotis pedibus aggrediuntur.

Atqui medicina. Plato in Gorgia duas ponit artes, gymnasticam & medicinam ad corpus, duas item ad animam pertinentes, nomenclasticam gymnasticam, & justitiam judicariam, medicinæ correspondentem. Has quatuor, corpus & animam ait optimè curare. Assentatoria verò id sentiens, quadrigariam se dividit in quatuor illas

artes, dùmque sic semper, non quod optimum est, sed quod dulcissimum præbet, plurimos illaqueat. Porò coquinariam, medicinam ait subire, ejusque esse veluti simiam, fucatoriam gymnasticam imitari, sophisticam item legalem, Rhetoricam judicariam justitiam. Verùm si ad medicos nostri sæculi respexerimus, ut vineta egomet cædam mea, juxta proverbium, ipsa medicina magis assentationis, quàm artis particula esse videbitur.

Leguleiis. Leguleii per contemptum dicti sunt, qui non ex litteris jure consultorum sed ex formulis, & rubricis jus petebant. Unde & rubricarii dicti sunt.

Velut asininam. Propterea quòd non sint instructi sophisticis argutiis, sed legibus adductis disputent, cum hi tamen propius accedant ad verum, quàm hi, qui sibi videntur acutissimi, quibus illud usu venit, Nimium altereando veritas amittitur.

transfiguntur. His * latifundia crescunt, cum Theologus interim excussis totius divinitatis scriniis, lupinum arrodit, cum cimicibus ac pediculis assiduè bellum gerens. Ut igitur feliciores sunt artes, quæ maiorem habent cum Stultitia affinitatem, ita longè felicissimi sunt hi, quibus prorsus licuit ab omnium disciplinarum commercio abstinere solamque naturam ducem

sequi, quæ nulla sui parte manca est, nisi fortè mortalis foris * pomeria transfilire velimus. * Odit natura fucos, multoque felicius provenit, quod

Latifundia. Sunt lati fundi. Plinius citat illud ceu proverbio dictum, *Italiam perdere latifundia.*

Pomeria. Id est: *Terminos.* Pomerium id spatium tam intra quam extra murum dicebatur, quod intra omni ædificio, extra autem omni cultu vacuum relinquebatur. Livius lib. 1. *Aggere &*

fossis & muro circumdat urbem, pomerium profert.

Odit natura fucos. Quæ enim nativa sunt, longè gratiora venustioraque sunt adulterinis atque fucatis, quod festiviter Propertius *Elegiar. lib. 1. de flosculis, lapillis, & aviculis* probat. Nam ut Plinius lib. 27. ait: *Nulli nulla est facilius loqui, quam rerum natura pingere.*

nulla sit arte violatum. Agedum, annon videtis ex unoquoque reliquorum animantium genere ea felicissimè degere, quæ sunt à disciplinis alienissima, nec ullius magisterio nisi naturæ, ducuntur? Quid * apibus aut felicius, aut mirabilius? At his ne corporis quidem omnes sensus adsunt. Quid simile in extruendis ædificiis reperiat architectura? Quis unquam Philosophus similem instituit rempublicam? Rursum equus quoniam humanis sensibus affinis est, & in hominum contubernium demigravit, humanarum item calamitatum est particeps. Quippe qui non rarò dum vinci pudet in certaminibus * ducit ilia, & in bellis dum ambit triumphum, confoditur, simulque cum sessore * terram ore momordit. Ut ne commemorem interim * lupata frena, aculeata calcaria, stabuli carcerem,

Quid apibus. Plinius lib. 11. de insectis loquens, ait: *Sed inter omnia principatus apibus, & jure præcipua admiratio, solus ex eo genere, hominum causâ genitus. Mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum ac saluberrimum, favos confingunt ac ceras. Ille ad usus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt. Rempublicam habent, consilia privatim ac duces gregatim. Et quod maximè mirum sit, mores habent.* Aristoteles quoque libris quinto & nono historia animalium, multa de apum laudibus scripsit.

Ducit ilia. Sic Horatii in epistolis: *Solve senescentem mature sanus equum, ne Peccet ad extremum, ridendus & ilia ducat.*

Terram ore momordit. Hemistichium est Virgilianum de milite moriente, quod imitatum est ex illo Homeri, *Odyssæa* χ. loquentis de prociis ab Ulyssæ interfectis: *Οἱ μὲν ἔπειθ' ἄμ' αὖ πάντες ὀδῶν ἔδον, ἄσπετον ἔδον.* Id est: Illi quidem, deinde simul omnes mordicus ceperunt immensum solum, & *Iliados* χ. Γαῖαν ὀδῶν ἔδον, id est, terram mordicus ceperunt.

Lupata frena. Lupata frena dicuntur asperrima ad dominandos equos præferoces. Virgilius in *Georgicis*. *Et duris parère lupatis.* Dicta sunt à luporum dentibus, qui sunt inæquales, & ob id morsus hujus animantis magis est noxijs.

scuticas, fustes, vincula, sessorem, breviter omnem illam servitutis tragoediam, cui se ultrò addixit, dum * fortes viros imitatus, * impensius hostem ulcisci studet. Quantò optabilior muscarum & avicularum vita ex tempore soloque naturæ sensu degentium, modò per hominum insidias liceat. Quæ si quando caveis inclusæ, assuescant humanas sonare linguas, mirum quàm à nativo illo nitore degenerent. Adeo modis omnibus lætius est, quid natura condidit, quam quod fucavit ars. Proinde nunquam satis laudarim, * gallum illum Pythagoram, qui cùm unus omnia fuisset, philosophus, vir, mulier, rex, privatus, piscis, equus, rana, * opinor etiam sponsia, tamen nullum animal judicavit calamitosius homine, propterea quòd cætera omnia, naturæ finibus essent contenta, solus homo sortis suæ limites egredi conaretur. Rursus inter homines, idiotas multis partibus anteponit doctis ac magnis, & Gryllus ille non paulò plus sapuit,

Fortes viros. Εἰρωνικῶς dictum est in stultos principes, qui dum hosti nocere student, in summum conjiciunt seipso discrimen.

Impensius hostem. Apologus est apud Horatium de equo, qui dum conatur cervum è communibus pascuis depellere, *sessorem tergo, & frenum ore recepit.*

Gallum illum Pythagoram. Lucianus facit Mycillum cum gallo suo loquentem, qui se Pythagoram esse diceret. Exstat libellus ab

Erasmo latinitate donatus.

Opinor etiam sponsia. Sunt enim qui spongiam animal esse putent, ut testatur Aristoteles lib. 5. de *natura animalium*, qui spongiarum tria ponit genera. Nam *alia*, inquit *rara*, *alia spissa*, *alia quas Achilleas vocant.* Nascuntur omnes ad litus, aut ad saxa, nutriunturque luto. Sensum quoque illi inesse creditur, propterea quòd ad evulsorij accessum contrahuntur. Plinius planè credit spongas esse animalia.

quàm * πολυμήτις ὀδυσσεύς qui maluerit in hara
grunnire, quam cum illo tot miseris obijci
casibus. Ab his mihi non dissentire videtur
Homerus, * nugarum pater, qui cùm mortales
omneis subinde * δειλὸς καὶ μοχθηρὸς appellat,
tum Ulysssem illum suum sapientis exemplar,
sæpenumero * δούλων vocat, Paridem nusquam,
nec Ajacem, nec Achillem. Quamobrem id
tandem? Nisi quòd ille vaser & artifex nihil non
Palladis consilio agebat, nimiùmque sapiebat,
à naturæ ductu quàm longissimè recedens?
Ut igitur inter mortales, ii longissimè absunt
à felicitate, qui sapientiæ student, nimirum hoc
ipso bis stulti, quòd homines nati cùm sint, tamen
obliti conditionis suæ Deorum immortalium
vitam affectant, & * gigantum exemplo,
* disciplinarum machinis, naturæ bellum inferunt,
ita quàm minimè miseri videntur ii, qui ad

Πολυμήτις ὀδυσσεύς. Id est: *Mul-
ti consilii Ulysses*. Sic enim frequen-
ter Homerus eum vocat.

Nugarum pater. Quòd apud
hunc fons sit omnium fabularum.

Δειλὸς καὶ μοχθηρὸς. Δειλὸς, id
est, *miseros*. Est enim hoc penè
solenne apud Homerum & Hesio-
dum, δειλοῖσι βροτοῖσι. Unde *Odyf-
sea. μ.* Πάντες ὅρι τυχαροὶ γίναται
δειλοῖσι βροτοῖσι, id est, *Sunt mor-
tes tristes miseris mortalibus omnes*.
Et μοχθηρὸς, id est, *calamitosos*.
Illud dictum est à metu, nam δει-
λία timiditas dicitur, & δειλιῶν ἢ
δειλιάζειν, *timere*, hoc à labore,
nam μοχθῶ, *labor* dicitur, &

μοχθεῖν, *laboro*.

Δούλων vocat. Δούλων, id est,
miser, quòd multum suspiret. Sic
Homerus *Odysssea. α.* Τῇ θυράτῃ
δούλων ἰδνέμενον κρατερὸν καὶ δειλόν,
id est, *Hujus filia miserum, lugentemque
detinet, de Calypso Ulysssem in
Ogygia detinente*.

Gigantum exemplo. Θεομοχθεῖν
vocat Græci pugnare cum Diis.
Cicero interpretatur *gigantum*
fabulam, ubi quis adversus natu-
ram conatur.

Disciplinarum machinis. Expli-
cuit metaphoram addito verbo
proprio, machinis enim bellicis
expugnantur oppida.

brutorum ingenium stultitiâque quàm proximè accedunt, neque quicquam ultra hominem moliuntur. Age experiamur num hoc quoque non Stoicis enthymematis, sed crasso quopiam exemplo queamus ostendere. Ac per Deos immortales, est ne quicquam felicius isto hominum genere, quos vulgò moriones, stultos, fatuos, ac * bliteos appellant, pulcherrimis, ut equidem opinor, cognominibus? Rem dicam prima fronte stultam fortassis atque absurdam, sed tamen unam multo verissimam. Principio vacant mortis metu, non mediocri, per Jovem, malo. Vacant conscientiæ carnificinâ. Non teritantur Manium fabulamentis. Non expavescunt spectris ac lemuribus, non torquentur metu impendentium malorum, non spe futurorum bonorum distenduntur. In summa non dilacerantur millibus curarum, quibus hæc vita obnoxia est. Non pudeſcunt, non verentur, non ambiunt, non invident, non amant. Denique si propiùs etiam ad brutorum animantium insipientiam, acceſſerint, ne peccant quidem autoribus theologis. Hic mihi jam expendas velim, stultissimè sapiens, quot undique sollicitudinibus noctes dièsque discrutietur animus tuus, congeras in unum acervum universa vitæ tuæ incommoda, atque ita demum intelliges, quantis malis meos fatuos

Bliteos. Hoc verbo delectatus est Octavius Augustus. Bliton Græcè betam sonat ea herba, quoniam insipida est ac diluta, fatua

vocatur apud Martialem: *Ut sapiant fatua fabrorum prandia beta.* *O quam sæpè coquus vina pipérque petet.*

subduxi. Adde huc, quòd non solum ipsi perpetuò gaudent, ludunt, cantillant, rident, verumetiam cæteris omnibus quocunque sese verterint, voluptatem, jocum, lusum, risumque adferunt, velut in hoc ipsum à Deorum indulgentia dati, ut humanæ vitæ tristitiam exhilararent. Unde fit, ut cùm aliis in alios varius sit affectus, hos omnes ex æquo tanquam suos agnoscant, expetant, pascant, foveant, complectantur, succurrant, si quid acciderit: impunè permittant, quicquid vel dixerint, vel fecerint. Adeoque nemo, illis nocere cupit, * ut feræ quoque beluæ ab illorum injuria temperent, sensu quodam innocentiae naturali. Sunt enim verè sacri Diis præcipuè mihi, ideoque non injuriâ hunc honorem * omnes illis habent. Quid quòd summis etiam

Et feræ quoque. Mirum est dictu quod tamen videmus in canibus, In pueros & natura fatuos, non facile sæviunt, & agnoscunt natu-

ra simplicitatem.

Omnes illis habent. Nam religio numinum ad omnes ex æquo pertinet.

regibus
neque
horam
hos bli
quos ta
alere.

arbitror
illi nil
suâque

* auri

Morion

undecun

jocos,

& han

quod s

veritate

* apud

pueritia

peculiar

existat

μυθός

id &

Anri

Satira P

teneras

riculas?

Apud

constru

raturus,

crate cu

constru

regibus adeo sunt in delitiis, ut nonnulli sine his neque prandere, nec ingredi, nec omnino vel horam durare possit. Neque verò paulo intervallo hos bliteos suis illis tetricis Sophis anteponunt, quos tamen ipsos aliquot honoris gratiâ solent alere. Cur autem anteponant, nec obscurum arbitror nec mirum videri debet, cum Sapientes illi nil nisi triste soleant adferre Principibus, suâque doctrina freti, non vereantur aliquoties * aurículas teneras mordaci radere vero. Moriones autem id præstent, quod unum undecunque principes modis omnibus aucupantur, jocos, risus, cachinnos, delitias. Jam accipite & hanc non aspernandam stultorum dotem, quod solī simplices ac veridici sunt. Quid autem veritate laudatius? Quanquam enim Alcibiadeum * apud Platonem proverbium, veritatem vino pueritiæque tribuit, tamen omnis ea laus mihi peculiariter debetur, vel Euripide teste, cujus exstat illud celebre de nobis dictum, * *μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει.* Fatuus quicquid habet in pectore, id & vultu præ se fert, & oratione promit.

Aurículas teneras. Versus est à Satyra Persii prima. Sed quid opus teneras mordaci radere vero *Aurículas?*

Apud Platonem. Sic enim in convivio Platonis, Alcibiades narraturus, quemadmodum cum Socrate cubitaverit, præfatur, τὸ δ' ἐν πύθινῳ αἶμα ἡκίσατε λέγειν, εἰ μὴ πρῶτον μὴ τὸ λέγειν, εἰ μὴ

μὴ ἀνδρὶ πύθινον καὶ μὴ πύθινον ἀνδρὶ, id est: Caterum ea quæ restant non audiveritis me dicentem, nisi prius, id quod vulgò dicitur, vinum quidem & sine pueris & cum pueris erat verum.

Μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει. Id est: Stultus stulta loquitur. Proverbium est apud Euripidem, in Bacchis,

At sapientum sunt * duæ illæ linguæ, ut idem meminit Euripides, quarum alterâ verum dicunt, alterâ, quæ pro tempore judicarint oportuna. Horum est * nigrum in candida vertere, * & eodem ex ore frigidum pariter & calidum efflare, longéque aliud conditum habere in pectore, aliud sermone fingere. Porro in tanta felicitate, tamen hoc nomine Principes mihi videntur infelicissimi, quòd deest, à quo verum audiant, & assentatores pro amicis habere coguntur. Sed abhorrent à vero Principum aures, dixerit aliquis & hac ipsa de causa, sapientes istos fugitant, quòd vereantur ne quis fortè liberior existat, qui vera magis, quàm jucunda loqui audeat. Ita quidem res habet, invisa Regibus veritas. Sed tamen hoc ipsum mirè in fatuis meis usu venit, ut non vera modò, verum etiam aperta convitia cum voluprate audiantur, adeo ut idem dictum, quòd si à sapientis ore proficiscatur, capitale fuerat futurum: à morione profectum,

Dua illa lingua. Euripides scripsit unicuique mortalium duas esse linguas: alteram quâ vera loqueretur, alteram quâ loqueretur quæ tempori essent accommodata.

Nigrum in candida. Ita juvenalis Sat. 3. *Qui nigrum in candida vertunt*, id est, defendunt turpia.

Et eodem ex ore. Alludit ad apologum Aniani fabulatoris, huiusmodi: Satyrus quidam, cum hyberno gelu vehementer saeviente, à rustico quopiam in hospitium inductus esset, videns hominem,

rogavit cur ita faceret, is respondit, ut manus frigidas anhelitus tepore calefaceret. Deinde mensâ appositâ, cum in pulcrem ferventem rursùm inflaret, admiratus Satyrus, sciscitatus est, cur id faceret, uti pulcrem, inquit, refrigerem. Tum Satyrus surgens quid audio, inquit, *Σὺ δὲ τὴν αὐτὴν σφύρα καὶ τὸ θερμὸν, & τὸ ψυχρὸν ἐξάγεις*, id est: *Tu ne ex eodem ore calidum & frigidum educis? Non mihi cum talibus habendum commercium est*, idque dicens abiit.

incredibilem voluptatem pariat. Habet enim genuinam quandam delectandi vim veritas, si nihil accedat quod offendant: verum id quidem solis fatuis Dii dederunt. Iisdem fermè de causis hoc hominum genere mulieres gaudere solent impensius, ut pote ad voluptatem & nugas naturâ propensiores. Proinde quicquid

cum hujusmodi factitarint, etiamsi nonnunquam * serium nimis, illæ tamen jocum ac lusum interpretantur, ut est ingeniosus, præsertim ad prætexenda commissa sua, sexus ille. Igitur ut ad fatuorum felicitatem redeam, multa cum jucunditate peractâ vitâ, nullo mortis vel metu, vel sensu, rectâ in campos * Elysios demigrant,

Serium nimis. Verecundè significat nonnunquam mulieres coire cum morionibus, & ex iis concipere, putantes futurum uti lateat.

Elysios. Elysium Suidas ait, Περδων είναι ἐν ᾧ οἱ παρ' ἑλιδος δίκαιοι αὐτὸ λίζονται μετὰ τὸν θάνατον ἐν εἰσεῖ ἐλδυσίμοι, id est: Campum esse, in quo

apud Græcos justī demorantur, post mortem eò se conferentes, quemadmodum injusti ad Cocytum vadunt, hunc nonnulli apud inferos, nonnulli sub concavo orbis Lunæ esse putant: Nec desunt qui Elysium putent esse ipsas insulas fortunatas.

& illic pias atque otiosas animas lufibus suis delectaturi. Eamus nunc, & quemvis etiam sapientem cum hujus morionis sorte conferamus. Finge quod huic opponas exemplar sapientiæ, hominem qui totam pueritiam atq; adolescentiam in perdiscendis disciplinis contriverit, & suavissimam vitæ partem, perpetuis vigiliis, curis, sudoribus perdiderit, ne in reliqua quidem omni vita vel tantillum voluptatis degustarit, semper parcus, pauper, tristis, tetricus, sibiipfi iniquus ac durus, aliis gravis & invisus, pallore, macie, valetudine, lippitudine, confectus senio, canitiæque multo * ante diem contracta, ante diem fugiens è vita. Quanquam quid refert quando moriatur istiusmodi, qui * nunquam vixerit? Habetis

Ante diem contracta. In vehementer studiosis dum intensissime meditantur, oportet vehementem spirituum fieri agitationem, quam calor consequitur: calor autem comes est resolutio, consumptio & exsiccatio. Spiritus autem sic resolutus oportet ex optimo sanguine instaurari, unde sanguinem paucum evadere necesse est, sic subinde in spiritus resolutum. Ad hæc in studiosis, propter cerebri agitationem, & ex agitatione ortum calorem, oportet ex corde spiritus copiosos, qui fiunt animales, ascendere: siquidem ubi agitatio, eò spiritus vergunt: spiritus igitur naturales, qui in ventriculo & jecinore concoctioni servantur, diminuantur, quibus diminutis sanguis & paucus & pituitosus generatur. Quocirca studiosos

necessum est διαγυμνῶς evadere, πὸ δὲ ὀλίγα καὶ ἥδη [ut ait Aristoteles in 2. libr. de partibus animalium.] μεθοδοποιεῖται μετὰ τὴν φρονέειν. ἢ γὰρ φρονεῖ ὀλίγας αἰσῆς ἐστὶ καὶ τὸ ὀλίγον παθητικὸν καὶ ἰσὰ ψυχὴ τὴν τυγχόντων καὶ τὰς ἡμετέρας. Id est: *Qua pauci sanguinis sunt jam faciunt viam ad corruptionem.* Corruptio enim paucitas sanguinis est, & quod paucum est, facile patitur à quovis & frigore & calore. Galen, quoque autor est, eos qui paucum habent sanguinem, senium accelerare.

Nunquam vixerit. Vivere hic accipitur pro suaviter vivere, ut Terentius: *Vixit, dum vixit bene.* Et Persius, *Sat. 5. Indulge genio, carpeamus dulcia, nostrum est Quod vivis.* Et Martialis: *Vive velut rapto, fugitivæque gaudia carpe,* quod dicunt Græci, ἥδον ἀγέρ.

egregiam

egregiam illam sapientis imaginem. At hinc rursus obganniunt mihi, * *οἱ ἐκ τῆς ζωῆς βάταρχοι.* Nihil, inquiunt, *miserius insaniam.* Sed insignis stultitia, vel insaniam proxima est, vel ipsa potius insania. Quid enim aliud est insanire, quàm errare animo? Sed isti totâ errant viâ. Age, hunc quoque syllogismum dissipemus, Musis bene fortunantibus. Argutè quidem isti, verùm quemadmodum apud Platonem docet Socrates, * ex una Venere sectâ duas, & ex uno Cupidine dissecto duos faciens, itidem & istos dialecticos decebat insaniam ab insania distinguere, si modò ipsi sani videri vellent. Neque enim protinus omnis insania calamitosa est. Alioqui non dixisset Horatius, * *An me ludit amabilis insania:*

Οἱ ἐκ τῆς ζωῆς βάταρχοι. Id est: Stoica rana. Sic illos vocat, quòd obstrepanz suis argumentis. Et Origenes, atque hunc sequutus Hieronymus, Ægyptiorum ranas, dialecticorum & sophistarum molestam garrulitatem interpretatur, at etiam scriptum est, *in decretis canonicis, distinct. 37.*

Ex una Venere secta. Pausanias in *Symposio Platonis*, reprehendit Phædri orationem, quòd de amore disputasset, eum neque dividens, neque definiens. Itaque Pausanias dividere volens amorem, duasque dicens esse Veneres, ait, *Ἡ μὲν γὰρ πρῶτη εὐπρεπὴς, καὶ ἀμύμων ὁμοῦ θυγατρὶς, καὶ οὐ καὶ ἑρῶν καὶ ἐπιθυμίας, ἡ δὲ δεύτερη οὐδὲ καὶ οὐδὲ καὶ πᾶνδρῶν καὶ ἑρῶν καὶ ἐπιθυμίας, καὶ οὐδὲ πᾶνδρῶν καὶ ἑρῶν καὶ ἐπιθυμίας, καὶ οὐδὲ πᾶνδρῶν καὶ ἑρῶν καὶ ἐπιθυμίας.*

ἑρῶν καὶ ἐπιθυμίας, καὶ οὐδὲ πᾶνδρῶν. Id est, Altera quidem antiquior, matremque carens, Cœli filia. quam cœlestem cognominamus. Altera autem junior Jovis & Dione, quam vulgarem vocamus. Necessum est autem, Cupidinem alterum Veneri alteri cooperatorem, vulgarem rectè vocari, alterum autem cœlestem. Vulgarem Cupidinem, dicit Pausanias stimulare ad amorem fœminarum, partumque corporis: cœlestem autem, ad amandos mares, disciplinis idoneos, ad partumque animi stimulare.

An me ludis amabilis. Est in *Odys*, ubi de furore poetico loquitur, quò fit ut videre videantur, quæ procul absunt.

Neque Plato * poëtarum, vatum, & amantium
 furorem inter præcipua vitæ bona collocasset:
 * nec vates illa laborem Aenæ vocasset insanum.
 Verùm est duplex insanix genus: alterum quod
 ab inferis * diræ ultrices submitunt, quoties
 * immisissis anguibus, vel ardorem belli, vel
 inexplabilem auri sitim, vel dedecorosum ac
 nefarium amorem, vel parricidium, incestum,
 sacrilegium, aut aliam id genus pestem aliquam
 in pectora mortalium invehunt, sive cùm
 * nocentem & conscium animum, Furiis ac
 terribilium facibus agunt. Est alterum huic

Poëtarum, vatum & amantium.
 Socrates, in Phædro Platoni, amo-
 rem laudaturus, negansque amo-
 rem esse vituperandum, quod fu-
 roris species esset, quadruplicem
 facit furorem, quorum unum-
 quemque felicem videri vult.
 Primum Vatum, quem *μενελικὸν*
μενέαν, quasi *μενέλιον*, interpositio-
 ne, τῶν, vocari ait. Secundum
 mysterialem, qui per expiationes
 propitiationesque, morborum
 remedia invenit. Tertium poëti-
 cum, de quo dicit, *ὅς δ' αὖτε*
μεσῶν μενίας ἐπὶ ποινῆς ὕψος
ἐφίπληται, πεισθεὶς ὡς ἀρχὴ ἐν τέχνῃς
ἰκανὸς ποινής ἐσθδρῶν, ἀτελὲς
αὐτὸς τε, καὶ ἡ ποινὴς, ὑπὸ τῆς τῶν
μενοειδῶν, ἢ τῆς σωφρονιστικῆς ἡφαι-
νίδος. Id est: *Qui autem sine Musa-*
rum furore ad poëticas fores se con-
fert, persuasus quod arte suffici-
enter poëta sit evajurus, imperfectus
quidem tum ipse, tum poësis ejus,
pra illa qua ex furore procedit, qua
quidem hac, qua à prudentia sit,
evanescit. Quartum furorem facit

amatorium, qui ἀπ' αὐτῆς ἰσχυρῆς
ἐπαρρησίας λαβάνεως ἐκδηλῆται. Id est:
Qui ab ipso robore cognomen sumens,
amor quasi robur dicitur.

Nec vates illa. Est apud Maro-
 nem, *Æneidos* lib. 6. ubi Sibylla sic
 loquitur Aenæ: *Et insano juvat*
indulgere labori. Nam insanum
 vocatur, quicquid immodicum
 est. Unde illud: *Insanire libet.*

Diræ ultrices. Diras poëtæ
 Furias vocant, ultrices, quod fontes
 torqueant.

Immisissis anguibus. Apud Ma-
 ronem *Æneidos* l. 7. *Alcêo Furiam*
Amata & Turno immittit facibus,
flagellis & anguibus. [Furias ornatas
 pingunt antiqui nummi.]

Nocentem & conscium animum.
 Cicero, in *Paradoxis*: *Quocunque*
aspexisti, ut furia sic tua tibi occur-
runt injuriæ, suspirare qua te liberum
non sinunt. His Furiis concilii animi
 fuit agitatus Orestes. Pœna autem
 quam hæ Furix infligunt, vehe-
 mens, Et multo se viior illis, ut ait Ju-
 venalis, quas Rhadamantus habet.

longè dissimile, quòd videlicet à me proficiscitur, omnium maximè exoptandum. Id accidit quoties jucundus quidam mentis error simul & anxii illis curis animum liberat, & multijugâ voluptate delibutum reddit. Atqui hunc mentis errorem ceu magnum quoddam Deorum munus, * ad Atticum scribens, optat Cicero, nimirum quòd tantorum malorum sensu carere posset. Neque perperam sensit Argivus ille, qui hætenus insaniebat, ut totos dies solus desideret in theatro, ridens, plaudens, gaudens, quòd crederet illic miras agi tragoedias, cum nihil omnino ageretur, cum in cæteris vitæ officiis probè sese gereret, * *jucundus amicis, comis in uxorem, posset qui ignoscere servis, Et signo læsæ non insanire lagena.* Hunc ubi cognatorum opera datis pharmacis morbo levasset, sibi que jam totus esset redditus, hunc in modum cum amicis exposulans, *Pol, me occidistis amici, Non servastis ait, cui sic extorta voluptas. Et demptus per vim mentis gratissimus error.* Et meritò quidem: errabant enim ipsi,

Ad Atticum scribens, optat. Atticus arguit M. Tullium Trium-viris occupantibus tyrannidem, quòd nimium animo discrucia retur, adeo ut quidam putarent illum errare mente. Is respondit se planè sentire, optat autem errorem mentis, quo tantorum malorum sensu vacaret. Idem apud

Euripidem, Ajax dolet, quod ab insania resipuisset: Et apud Senecam Phædra, *Quis me dolori reddit? & quàm benè excideram mihi.*

Argivus. De hoc Horatius in epistolis, vide supra, pag. 18.

Jucundus amicis, &c. Verba sunt Horatii.

atque * elleboro magis opus habebant, qui tam felicem ac jucundam insaniam, ceu malum aliquod, existimarent potionibus expellendam. Quanquam illud equidem nondum statui, num quivis sensus, aut mentis error, insanix nomine sit appellandus. Neque enim si cui lippienti mulus asinus esse videatur: aut si quis indoctum carmen veluti doctissimum admiretur, is continuo videbitur insanire. Verum si quis non sensu tantum, sed animi judicio fallatur, idque præter usitatum morem ac perpetuo, is demum insanix censebitur affinis esse, veluti si quis quoties asinum audierit rudentem, arbitretur sese miros * symphoniscos audire, aut si quis pauperculus, infimo loco natus, * Cræsum Lydorum regem esse se credat. Sed hoc insanix genus, si, quemadmodum ferè fit, vergat ad voluptatem, non mediocrem delectationem adfert tum iis, qui eo

Elleboro magis opus. Quod Latini *veretrum*, Græci *elleborum* vocant, cujus duo sunt genera: alterum album, quod ut Dioscorides in quarto ait, φύλλα ἔχει ὁμοία τῷ τῷ δέντρον ὡς ἡ σάτυρος ἀνέλις. Id est, folia habet similia foliis plantaginis, aut beta sylvestris: alterum nigrum, quod Græcis ἐκκίβρεος μέλας, vel μελαμπίδιον, live πολύριζον dicitur. Utrunque autem medetur melancholicis & infantibus, educitque melancholiam, quibus & dari solet. Unde Horatius. *Danda est ellebori pars multo maxima arvaris, et si tribus Anticyris caput insanabile.*

Symphoniscos. Sic musicos vocat concinne canentes, ἀπὸ τῆς συμφωνίης, quod concinere significat.

Cræsum. Hic omnium mortalium ditissimus fuit, cui tamen Solon querenti, an omnium beatissimus foret, respondet. Εἰ μὲν εἴς τὸ πλεονέκων μετὰ φανίαν, καὶ βασιλεύς εἶναι πολλῶν ἀνθρώπων, οὐκ εἶναι εἴς τὸ εἶρεσθαι μετ' ἑπαιτοῦ ἐν τῷ δήμῳ, καὶ εἶναι ἀνὰ τελευτῆς καλῶς τὸν αἶονα πύθμεναι. Id est: tibi, ô Cræse, apprime dives esse videris, rexque multorum hominum: illud autem quod sciscitaris, non antea à me audieris, quàm Te visa feliciter defunctum audiero.

tenentur, tum illis, quibus est hoc animadversum, nec tamen eodem insaniunt. Nam hæc insanix species multo latius patet, quàm vulgus hominum intelligit. Sed vicissim insanus insanum ridet, ac mutuam sibi voluptatem invicem ministrant. Neque rarò fieri videbitis, ut * major insanus, vehementiùs rideat minorem. Verùm hoc quisque felicior, quo pluribus desipit modis, Stultitiâ judice, modò in eo genere insanix maneat, quod nobis est peculiare, quod quidem usqueadeo latè patet, ut haud sciam, an ex universa mortalium summa quempiam liceat reperire, qui * omnibus horis sapiat, quique non aliquo insanix genere teneatur. * Quanquam hoc tantùm interest * qui cucurbitam cum videt mulierem esse credit, huic insano nomen ponunt, propterea quòd perpaucis id usu veniat. Verùm ubi quis uxorem suam, quam cum multis habet communem, eam plusquam * Penelopen esse dejerat, sibi que majorem in modum plaudit, feliciter errans, hunc nullus insanum appellat, propterea quòd passim maritis hoc accidere

Major insanus. Sic Horatius, in sermonibus, lib. 2. O major tantum parvas insane minori.

Omnibus horis sapiat. Proverbium est, Neminem omnibus horis sapere. Nemo est, qui non alicubi peccet.

Quanquam hoc tantùm inter est. In hac disputatione de insania nonnihil imitatus est ex Horatii Satyra, cujus initium, Sic, rarò scribis:

Qui cucurbitam. Hic morbus oritur ex corruptione virtutis imaginativæ.

Penelopen esse. Penelope uxor fuit Ulyssis, quam castissimam in Odyssea, facit Homerus, unde subinde *περίφρων*, id est, casta, & *αἰδωλὴ*, id est, Verecunda, ab eodem vocatur. Ovidius: Penelope poterat tam multos salva per annos vivere, tam multis foemina digna viris.

videant. * Ad hunc ordinem pertinent & isti, qui præ venatu ferarum omnia contemnunt,

atque incredibilem animi voluptatem percipere se prædicant, quoties foedum illum cornuum cantum audierint, quoties canum ejulatus. Opinor etiam cum excrementa canum odorantur, illis cinnamomum videri. Deinde quæ suavitas, quoties fera lanianda est? Tauros & verveces humili plebi laniare licet, feram nisi à generoso secari nefas. * Is nudo capite, inflexis genibus, gladio ad id destinato, neque enim quovis idem facere fas est, certis gestibus, certa membra, certo ordine religiosè secat. Miratur interim perinde ut in re nova, circumstans tacita turba,

Ad hunc ordinem. Taxat ineptissimum venandi studium in quo sic insaniunt quidam magnates, ut in omni vita nihil aliud agant.

Is nudo capite. Id accipio fieri

passim apud Britannos, in his quoque feris, quas illi *darnas* vocant, quidam existimant magis esse *platycerosas*. Nonnulli malunt silvestrium caprarum genus.

n percipere
cornuum
us. Opinor
antur, illi
e suauitas
& vervec
a generoso
is genibus
quouis idem
ta membra
tur interim
cita turba
cannos, in li
s illi dantur
simant magis
Nonnulli
um caprarum

tametsi spectaculum hoc plus millies viderit. Porro cui contigerit è bellua nonnihil gustare, is verò existimat sibi non parùm nobilitatis accedere. Itaque cùm isti assidua ferarum insectatione atque esu, nihil aliud assequantur, nisi ut ipsi propemodum in feras degenerent, tamen interea regiam vitam agere se putant. Est his simillimum genus eorum, qui insatiabili ædificandi studio flagrant, * nunc rotunda quadratis, nunc quadrata rotundis permutantes. Neque verò finis ullus, neque modus, donec ad extremam reductis inopiam, nec ubi habitent, nec quid edant, supersit. Quid tum postea? Interim annos aliquot summa cum voluptate peregerunt. Ad quos mihi quidem proximè videntur accedere, qui novis & arcanis artibus, rerum species vertere moluntur, ac terræ marique quintam quandam essentiam venantur. Hos adeo lætat mellita spes, ut neque laborum, neque impensarum unquam pigeat, miròque ingenio semper aliquid excogitant, quò sese denuo fallant, sibi quæ ipsis gratam faciant imposturam, donec absumptis omnibus, non sit quò jam fornaculam instruant. Non desinunt tamen jucunda somnare somnia, cæteros pro viribus ad eandem felicitatem animantes. Cùmque jam prorsus omni spe destituuntur, superest tamen una sententia, abundè magnum solatium, *in magnis & voluisse sat est.* Ac tum vitæ brevitatem inculant,

Nunc rotunda quadratis. Sic Horatius: Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.

ut quæ magnitudini negotii non suffecerit. Porro aleatores nonnihil addubito num in nostrum collegium sint admittendi. Sed tamen stultum

omnino ridiculúmque spectaculum est, quoties videmus nonnullos usque adeo addictos, ut simul atque strepitum talorum audierint, protinus illis cor saliat, palpitétque. Deinde cùm semper illiciente vincendi spe omnium facultatum naufragium fecerint, in alex scopulum illisa nave, non paulò formidabiliorem * Maleá, vixque nudi emerferint, * quosvis potius fraudant quàm victorem, ne scilicet viri parùm graves habeantur.

Malea. Malea promontorium est Laconia, circa quod periculosissimam esse navigationem, autor est Strabo, lib. 8. Unde proverbium hoc celebratum fuisse dicit, *μαλέα δὲ καί τις ἐπιλάττει τῶν οὐρανῶν.* Id est: Maleam præternavigans, domesticorum obliviscere.

Quosvis potius fraudant. Id narrat Cornelius Tacitus de populis ac moribus Germaniæ: *Eos hybernis mensibus potissimum oblectare se aleâ & victum aliquoties ad mortem & servitutem dedere sese, summa fide.*

Quid cùm senes jam & cæcutientes, vitreis etiam oculis ludent? Postremò cùm jam * iusta chiragra contudit articulos, vicarium etiam mercede conducunt, qui pro se talos in * pyrgum mittat? Suavis quidem res, nisi quòd hic ludus plerunque solet in rabiem evadere, jamque ad Furias, non ad me pertinere. Cæterùm illud hominum genus haud dubiè totum est * nostræ farinae * qui miraculis ac prodigiosis gaudent mendaciis, vel audiendis vel narrandis. Nec ulla satietas talium fabularum, cùm portentosa quædam, de spectris, de lemuribus, * de larvis, de inferis, de id genus milibus miraculorum commemorantur: quæ quo longius absunt à vero, hoc & creduntur lubentius & jucundiore pruritu titillant aures. Atque hæc quidem non modò ad levandum horarum tædium mirè conducunt, verùm etiam ad quæstum pertinent, præcipuè

Iusta chiragra. Chiragra species est arthreticæ quam iustam vocat, quòd aleatorum puniat insaniam. Allusit autem ad illud Horatianum, in sermonibus. *Vertumnus quotquot sunt, natus iniquis, Scarra Polaverius, postquàm illi iusta chiragra contudit articulos, qui pro se talos mercede diurna Conductum.*

Pyrgus. Tabula est lusoria, quam alii fritillum ducunt, ut Juvenalis: *Si damnata senem juvat alea, ludis & hæres Bullatus, parvòque eadem movet arma firillo.*

Nostra farina. Id est: Nostræ conditionis. Persius: *Nostra paulò ante farina.*

Qui miraculis ac prodigiosis. Hac de re libellum conscripsit Lucianus, quem Morus, cui libellus hic dicatus, elegantissimè vertit in sermonem latinum. Hoc genus hominum execratur & divus Hieronymus, in epistolis, qui pugnat cum dæmonibus, atq; huiusmodi portenta confingunt.

Larvæ & lemures. Larvæ noxiæ inferorum umbræ sunt, quas vulgo *spiritus* vocamus à Laribus dictæ.

* sacrificiis & concionatoribus. His rursus adfines sunt ii, qui sibi stultam quidem, sed tamen jucundam persuasionem induerunt, futurum, ut si ligneum, aut pictum aliquem * Polyphemum Christophorum * aspexerint, eo die non sint

Sacrificiis & concionatoribus. Palàm est, hic non reprehendi miracula, sed conficta, & conficta ad quæstum, quò plus extorqueant à mulierculis & senibus, stultæque credulis. Nam his difficillimè credunt, qui maximè credunt Evangelio. Et ferè videmus, ut qui hujusmodi fabulamentis maximè fidem habent, apud hos Evangelii levissima sit autoritas. Videtur autem taxare genus hominum illaudatum, quos vulgò *questuarios* vocant, qui circumferentes sanctorum reliquias, magnà impudentiâ solent apud populum hujusmodi portenta narrare, quæ post ipsi inter pocula rident.

Polyphemum Christophorum. Polyphemum vocat, quòd hunc immani & plusquam gigantea

magnitudine fingant pictores & sculptores, & malum, baculi loco tenentem ingressum undas, qualis Polyphemus apud Virgilium, quem tertio *Eneidos* sic describit, *Monstrum horrendum ingens, cui lumen ademptum, Trunca manu pinus regit, & vestigia firmat.* Et paulo post. *Graditurque per æquor, Jam medium nec dum fluctus latera ardua tinxit.* Quem & Homerus *Odyssee*, I. describit.

Aspexerint, eo die. Quæso quid dici potuit stultius aut superstitiosius? & tamen mirum, quàm id vulgò persuasum habeatur. Quis istiusmodi plusquam hæreticas opiniones inlevis in animos Christianorum? Bene morietur, quisquis vixerit in Christo, non qui ligneum viderit Christophorum.

perituri, * aut qui sculptam Barbaram præscriptis
verbis salutârî, sit incolumis è prælio rediturus,
* aut si quis Erasmum certis diebus, certis cereolis,
certisque preculis convenerit, brevi sit dives
evasurus. Jam verò * Georgium etiam Herculem
invenerunt, quemadmodum & * Hippolytum
alterum. Hujus equum * phaleris ac bullis
religiosissimè adornatum * tantùm non adorant
ac subinde novo quopiam munusculo demerentur,
per hujus æream galeam dejerare planè regium
habetur. Nam quid dicam de iis, qui sibi

Aut qui sculptam Barbaram. Utriusque historia non admodum
gravis est. Et tamen hujusmodi
fabulamentis permissum est olim
ludere Christianis potius quàm
Ethnicis.

Aut si quis Erasmum. Animad-
verte, lector, & intelliges, nihil hic
dici contumeliosum in sanctos,
sed in eos, qui illos superstitiosè
colunt. Nauticum genus, quo vix
aliud sceleratius, cum non mutant
vitam, tamen ita se domum redi-
turos confidunt, si simulachrum
Christophori conspexerint. Mili-
tes perditissimum genus, si ad Bar-
baræ procubuerint imaginem, &
castrensia quædam demurmura-
verint præcamina, credunt se in-
columes, ad pristinam vitam redi-
turos è prælio. Avari in hoc colunt
Erasmum, & id superstitiosè, ut
brevi ditescant.

Georgium Herculem. Nonnulla

quæ de hoc feruntur, videntur
efficta ex Herculis laboribus,
qui cum hydra Lernæa congres-
sus est.

Hippolytum alterum. Nam ha-
bent gentiles suum Hippolytum
ab equis discerptum. Unde & no-
men inditum, nam ἵππος equus,
λυτός solutus dicitur.

Phaleris ac bullis. Olim in tem-
plis Christianorum nihil erat neq;
sculptum neq; pictum, nunc equus
Georgii veris instructus armis,
bonam aliquoties templi partem
occupat.

Tantum non adorant. Id est: Pro-
pæmodum quemadmodum Græci
dicunt προσκυνη. Id est: Tantum
non. Quæ figuræ usus est Titus
Livius, Suetonius, & Valerius
Maximus.

Munusculo demerentur. Id est,
conciliant, & sibi devinciunt.

fictis * scelerum condonationibus, suavissimè blandiuntur, ac purgatorij spatia * veluti clepsydri metiuntur, * sæcula, annos, menses, dies, horas, tanquam è tabula mathematica, citra ullum errorem dimetientes. Aut de iis * qui magicis quibusdam notulis ac preculis, quas * pius aliquis impostor, vel animi causâ, vel ad quæstum excogitavit, freti nihil sibi non pollicentur, * opes, honores, voluptates,

Scelerum condonationibus. Has vulgò vocant indulgentias, quas hic non improbat, si veræ sint, sed simulatas rideret, idèoque addidit, *fictis*, sæpè enim quidam ad quæstum factas bullas circumferunt, ut agrestibus & imperitis imponant. Nonnunquam abutuntur & his, quas verè concessit Pontifex, dum eas populo proponunt & commendant, non quatenus conducit ad salutem animarum, sed quatenus ad ipsorum quæstum maximè confert. In summa non erat nostrum de potestate Pontificum disputare. Hoc unum scio, certius esse quod Christus in Evangelio promisit, de remittendis peccatis, quàm quod pollicentur homines, præsertim cum hæc tota res, recens sit, & nuper inventa. Postremò complures mortalium his condonationibus freti, sibi malè blandiuntur, nec cogitant de vita mutanda.

Veluti clepsydri. Clepsydri olim horas metiebantur, in agendis causis. Vasa erant angustis foraminibus, per quæ guttatim defluens aqua, temporis modum significabat. Plinius, in epistola: Dixeram horis penè quinque, nam tribus clepsydri, quas spaciosissimè

acceperam, sunt addita quatuor, dicuntur autem δὲ τὴ κλέψην, id est: furando seu abscondendo, & δὲ τὴ ὕδατος. Id est: Aqua, quòd aquam absconderent.

Sæcula, annos. Sæculum spatium centum annorum.

Qui magicis quibusdam. Huiusmodi supersticiosissimis nugis passim referta sunt omnia. Quòdque magis mirum est hæc pietas habetur apud nonnullos etiam eruditos & religiosos.

Pius impostor. Facetè conjunxit pugnantiā. Sentit eum, qui sub specie pietatis imposturam facit.

Opes, honores. Vides quid isti petant suis precibus, non bonam mentem, sed commoda hujus mundi, ut palàm intelligas non taxari preces, sed superstitiosas, præsertim si his utaris ad hunc finem, quem dicit. Nam tales & Ethnici irriserunt poetæ. Unde Persius Sat. 2. huiusmodi preculas ridens ait, *Haud cuivis promptum est murmur, humilesque susurros Tollere de templis & aperto vivere voto.* Et Juvenalis, Sat. 10. *Prima ferè vota, & cunctis notissima templis, Divitia crescant, ut opes, ut maxima toto Nostra sit arca foro.*

faturitates , valetudinem perpetuò prosperam, vitam longævam , senectam viridem , denique proximum Christo apud superos confessum, quem tamen nolint , nisi admodum serò contingere, hoc est , cùm hujus vitæ voluprates , invitos eos, ac mordicus retinentes , tamen deseruerint , tum succedant illæ cœlitum delitiæ. Hic mihi puta negociator aliquis aut miles , aut judex , abjecto ex tot rapinis unico nummulo, universam * vitæ Lernam semel expurgatam putat, tótque perjuria, tot libidines, tot ebrietates, tot rixas , tot cædes, tot imposturas , tot perfidias , tot proditioes existimat velut ex pacto redimi , * & ita redimi, ut jam liceat ad novum scelerum orbem de integro reverti. Quid autem stultius iis, imò quid felicius, qui * septem illis sacrorum psalmorum versiculis quotidie recitatis, plusquam summam felicitatem sibi promittunt ? Atque hos magicos versiculos

Vita Lernam. Lerna palus Argivorum pestilentissima , quæ prodidit hydram septem capitum. Proverbium est , λέειν ἡγεμῶν, id est , lerna malorum , de immensis & innumeris malis.

Et ita redimi. Et hinc palàm nihil dici adversus indulgentias. Taxantur enim non qui his utuntur, ut debent, sed qui satis putant abjecisse nummum in corbonam cùm nihil de vita pristina mutetur.

Septem illis sacrorum. Quidam è septem fecerunt octo. Super hac re vide quàm ridiculam narrent, imò scribant fabulam : Dæmon

occurrens divo Bernardo, jactavit se scire septem versiculos in psalmis Davidicis, quos qui quotidie recitasset, non posset non ire in cœlum. Instabat Bernardus, ut indicaret quinam essent. Cùmque ille recusaret, Nihil agis, inquit Bernardus, quandoquidem quotidie totum evolvas psalterium, in quo tui quoque septem versus insint necesse est. At dæmon veritus, ne tanti boni dedisset occasionem , maluit versiculos suos indicare : atque hoc tantum bonum, quantum nec in Evangelio legimus, Cacodæmoni ferimus acceptum,

dæmon quispiam, facetus quidem ille, sed futilis
magis quàm callidus, Divo Bernardo creditur

indicasse, sed arte circumventus miser. Et hæc tam
stulta, ut meipsam propemodum pudeat, tamen
approbantur, idq; non à vulgo modò, verum etiam
à religionis professoribus. Quid jam, nonne
eodem ferè pertinet, cùm singulæ regiones suum
aliquem peculiarem vindicant divum, cùmque in
singulos singula quædam partiuntur, singulis suos
quosdam culturæ ritus attribuunt, ut hic in
dentium cruciatu succurrat, ille parturientibus
dexter adsit, alius rem furto sublatam restituat,
hic in naufragio prosper affulgeat, ille gregem
tueatur: atque item de cæteris. Nam omnia

percensere longissimum fuerit. Sunt qui singuli pluribus in rebus valeant, præcipuè * Deipara virgo, cui vulgus hominum plus propè tribuit quàm filio. Verùm ab his Divis quid tandem petunt homines nisi quod ad stultitiam attinet? Agedum * inter tot anathemata, quibus templorum quorundam parietes omnes, ac testudinem ipsam refertam conspicitis, vidistis ne unquam qui stultitiam effugerit, qui vel pilo sit factus sapientior? * Alius enatavit incolumis. Alius ab hoste perfossus, vixit. Alius è prælio, pugnantibus cæteris, non minùs feliciter quàm fortiter aufugit. Alius in crucem subactus, favore Divi cujuspiam furibus amici, decedit ut nonnullos etiam malè divitiis onustos pergeret exonerare.

Deipara virgo. Imitatus est Græcam vocem *Deotings*. Mirum est autem quàm vulgus hominum ab hac omnia petat, perinde quasi Christus aut minùs sit exorabilis quàm Maria, aut minùs possit. Sed stultum vulgus imaginatur in sacra Virgine, quod vident in filio quopiam principe, & hujus matre. Quod ab illo non possunt extorquere, vel quòd sit implacabilior hic sexus, vel quòd ad hunc non pateat aditus, id per mulierem impetrari putant. Illud animadvertite, *lector*, quanquam Moriam loquentem facit tamen hoc cavet, ne usquam lædat Christianam religionem, ne videretur taxare eos, qui impensè addicti sunt cultui Divæ Virginis. addit, *plus propè tribuit quam filio*, ut intelligeres stultam vulgi superstitionem no-

tam, qui magis fidit Mariæ, quàm Christo. Ipse cùm in Italia studiorum gratiâ commorarer, vidi in æde sacra affixum epigramma, in quo quidam testabatur se gravissima febre correptum, nihil spei collocasse in medico, non multum in Deo, sed tamen Divæ Virginis ope revivisse. Nulla, inquit, erat in medico spes, neque multa Deo. Nam hunc versiculum fortè memoriâ teneo.

Inter tot anathemata. Ita vocantur donaria suspensa in templis, ac monumenta dicata Divis. Apud Italos in ædibus sacris hujusmodi plena sunt omnia.

Alius enata vit. Effingunt argumentum picturis aut ceris: deinde addunt subscriptionem miraculi. Lufit autem mirâ facetiâ, ia his argumentis explicandis.

Alius perfracto carcere fugit. * Alius irato medico à febre revalvit. * Alii potum venenum, alvo soluta, remedio non exitio fuit, idque non admodum læta uxore, quæ operam & impensam luserit. * Alius everso plauastro, equos incolumes domum abegit. Alius oppressus ruinâ vixit. Alius à marito deprehensus elusit. Nullus pro depulsa stultitia gratias agit. Adeo suavis quædam res est nihil sapere, ut omnia potius deprecentur mortales, quam Moriam. Sed quid ego hoc superstitionum pelagus ingredior?

* *Non mihi si lingua centum sint, oraque centum,
Ferreæ vox, omneis fatuorum evoluere formas,
Omnia stultitiæ percurrere nomina possim.*

Alius irato medico. Quia maluerit morbum diuturniorem, quæstus sui causâ. Tales enim nonnulli sunt, sed hoc indigni nomine.

Alii potum venenum. Extat Ausonii super hac re sanè quàm lepidum Epigramma de uxore, quæ virum voluit veneno necare. *Toxica zelotypo dedit uxor mœcha marito, Nec satis ad mortem credidit esse datum. Misceuit argenti letalia pondera viri, Cogere ut celerem vis geminata necem. Dividat hæc si quis faciunt discreta venenum, Antidotum sumet, qui sociata bibet. Ergo inter sese dum noxia pocula certant, Cessit letalis noxa salutifera. Protinus, Et vacuos alvi petiere recessus, Lubrica dejectis, qua via nota cibus. Quàm pia cura Deum, prodest crudelior uxor. Et cum fata volunt, bina*

venena iurant.

A marito deprehensus elusit. Sunt qui constanter in his quoque casibus, sanctos sibi fuisse præsidio jactent.

Non mihi si lingua. Carmen Maronis, commutatis aliquot verbis, ad suam detorsit sententiam. Est autem Æneidos, lib. 6. *Non mihi si lingua centum sint, oraque centum, Ferreæ vox, omnes scelerum comprehendere formas, Omnia pœnarum percurrere nomina possim. Quod imitatum est ex illo Homeri, Iliados. 5. Οὐδ' εἰ μοι δέκκα γλῶσσαι, δέκκα δὲ στόματ' εἶεν, Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ στήθεσσι.* Id est: Non mihi si denæ lingua sint, oraque dena, Vox simul infracta, ac animus mihi aheneus esset.

Usque

Uſque adeo * omnis omnium Chriſtianorum
vita iſtiusmodi delirationibus undique ſcater:
quas ipſas tamen Sacrifici non gravatim &
admittunt & alunt, non ignari quantum hinc
lucelli ſolet accreſcere. Inter hæc, ſi quis
odioſus ſapiens exoriatur, ſuccinâtque id, quod
res eſt, * non malè peribis, ſi benè vixeris:
* peccata redimis, ſi nummulo addideris odium
malefactorum, tum lacrymas, vigiliæ, precationes,
jejunia, ac totam vitæ rationem commutaris:
* Divus hic tibi favebit, * ſi vitam illius
æmulaberis. Hæc, inquam, atque id genus alia,
ſi ſapiens ille obganniat, vide à quanta felicitate
repente mortalium animos in quem tumultum
retraxerit? Ad hoc collegium pertinent, qui
vivi quâ funeris pompâ velint efferri, tam
diligenter ſtatuunt, ut nominatim etiam
præſcribant, quot tædas, quot pullatos, quot

Omnis omnium Chriſtianorum.
Cave ſic accipias lector, quaſi Chri-
ſtiana vita ſit ſuperſtitioſa. Sed
eorum, qui Chriſtiani vocantur,
mores his ſuperſtitionibus ſic ſunt
infecti, ut nulla penè res ſit tam
ſacra, cui non admisceant aliquid
huiusmodi. Quæ quidem tam
multa ſunt, ut Livianam ſuperent
hiſtoriam; tam ridicula, ut ſatius
ſit reticere.

Non malè peribis. Hoc pertinet
ad imaginem Chriſtophori

conſpectam, & ad verſiculos à
dæmone proditos.

Peccata redimis. Hoc ad con-
donationes pertinet.

Divus hic. Hoc ad Erasmum
cultam.

Si vitam illius. Hic eſt veriſſi-
mus atque ipſis acceptiſſimus
Divorum cultus. Sed quoniam
hoc longè difficilius, negligitur
à vulgo, & ad faciles quaſdam
cerimonias confugiunt.

cantores, * quot luctus histriones velint adesse, perinde, quasi futurum sit, ut aliquis * hujus spectaculi sensus ad ipsos sit rediturus, aut ut pudefiant defuncti, nisi cadaver magnificè defodiatur, haud alio studio, quàm si * ædiles creati, ludos aut epulum edere studeant. Equidem tamen si propero, tamen haud possum

Quot luctus histriones. Durat hic mos adhuc apud complures Christianos, ex gentilitate relictus, ut conducti quidam plorent in funere. Unde Flaccus: *Ut qui conducti plorant in funere, dicunt*, Et faciunt propè plura dolentibus ex animo. Principes equos etiam pullis obrectos stragulis in hanc pompam inducunt, cervice ad tibias alligatâ, quasi lugeant & dominum

requirant.

Hujus spectaculi. Nam ista defuncti aut non sentiunt, aut suo malo sentiunt. Sed tolerantur in solatium infirmorum, si modò tam moderate fiant, ut ferri possint. Nunc aliquoties ambitio usque ad insaniam exit.

Ædiles creati. Horum erat fabulas edere populo, & viscerationes exhibere.

istos silentio prætercurrere qui cum * nihil ab infimo cerdone differant, tamen inani nobilitatis titulo, mirum quam sibi blandiuntur. Alius ad Æneam, alius ad Brutum, alius ad Arcturum genus suum refert. Ostendunt undique sculptas & pictas Majorum imagines. Numerant proavos atq; atavos, & antiqua cognomina commemorant, cum ipsi non multum absint à muta statua, penè iis ipsis, quæ ostentant signis, deteriores. Et tamen hâc tam suavi Philautiâ felicem prorsum vitam agunt. Neque desunt æquè stulti, qui hoc belluarum genus perinde ut Deos suspiciunt. Sed quid ego de uno aut altero genere loquor, quasi verò non passim hæc Philautia plurimos ubique

Nihil ab infimo cerdone. Vide ut circumspectè taxat nobiles non quosvis. Sunt enim verè nobiles, qui generis claritati, doctrinâ mo-

ribusque respondent. Sed eos quâ vitâ, cæterisq; bonis rebus, nihilo antecellunt infimam plebem, aut, quod sæpè videmus, vincunt vitiis,

miris modis felicissimos efficiat. Cùm hic quâvis fimiâ deformior, sibi planè * Nireus videtur? Alius simulâtque treis lineas circino duxerit, prorsum Euclidem sese putat: hic * ὄν πρὸς λύγην, & * quo deterius, nec ille sonat, quo mordetur gallina marito, tamen * alterum Hermogenem esse se credit. Est autem illud longè suavissimum insanix genus, quo nonnulli, quicquid ulli suorum dotis adest, eo non aliter atque suo gloriantur. * Qualis erat ille bis beatus apud Senecam dives, qui narraturus historiolum quampiam, servos ad manum habebat, qui nomina suggererent, non dubitaturus, vel in pugilum certamen descendere, homo alioqui

Nireus. Nireum pro formosissimo posuit: nam Homerus ut Therstem turpissimum Græcorum, ita hunc post Achillem, formosissimum fecit quem sic describit *Iliados*. Ἐ. Νιρῶς Α' γλαυκὸς ὁ ἦρ, Χαρόποιό τ' ἀνὰ κλῆ. Νιρῶς, ὁ, χαλκῆς ἄνθερ ὑπὸ Ἰλίου ἦλθε, Τῶν ἄλλων Δαναῶν, μὲν ἀμύμονα Πηλεΐωνα, Α' καὶ Ἀλκωνίδης ἔλυ. Id est: Filius Aglaies Nireus regis Charopique Nireus, quo Trojam venit formosior alter Grajorum haud ullus, si invictum demis Achillem. Sed mollis fuit. Lucianus, ἐν νεμῶσι, cum hoc Therstem de forma fecit contendentem.

Ὁ ὄν πρὸς λύγην. Id est: *Asinus ad lyram*. Græcis in proverbium est, de indocili.

Quo deterius, nec. Carmen est Juvenalis, ἐ *Satyr.* 3. Quo gallum significat gallinaceum, cui vox est rauca & inamabilis. Proinde ab

animante Græci nomen dederunt huic vocis vitio, ut testatur Quintilianus.

Alterum Hermogenem. Hanc Flaccus nominat, in *Satyris*, ut summum canendi artificem. *Invidet quod ὁ Hermogenis ego canto.*

Qualis erat ille bis beatus. Est lepidissima fabula de quodam divite stulto, qui putabat se scire quicquid ullus servorum sciret. Erat adeo obliviosus, ut narraturus aliquid sæpè requireret nomen Hæctoris, aut Achillis. Et opus erat servo, qui nomen suggereret. Huic adeo invalido ut vix viveret, adulatores subdebant, ut in pugilum certamen descenderet, & respondenti, *quâ possum? vix vivo.* Non vides, inquit, quàm multos validos servos habeas domi tuæ?

adeo imbecillus, ut vix viveret, hac re fretus, quod multos haberet domi servos egregiè robustos. Porro de artium professoribus, quid attinet commemorare? quando peculiaris est horum omnium Philautia, adeo * ut reperiàs citiùs, qui velit agello paterno, quàm ingenio cedere, verùm præcipuè histrionum, cantorum, oratorum, ac poëtarum, quorum quò quisque est indoctior, hoc sibi placet insolentiùs, hoc sese magis jactat, ac dilatat. Et inveniunt * similes labra lactucas, imò quò quicque est ineptius, hoc plures admiratores nanciscitur, ut pessima quæque semper * plurimis arrident, propterea quòd maxima pars hominum, ut diximus, Stultitiæ obnoxia est. Proinde si quis est imperitior, & sibi ipsi multo jucundior est, & pluribus admirationi, quid est quod is veram eruditionem malit, primùm magno constaturam, deinde reddituram & * putidiorem & timidiorem, postremò multo paucioribus placituram? Jam verò video naturam, ut singulis mortalibus suam, ita singulis nationibus, ac penè civitatibus communem quandam inesse

Ut reperiàs citiùs. Ita Martialis in Epigrammatis ait inveniri forte, qui cedant agro paterno, *Qui velit ingenio cedere, nullus erit.*

Similes labra lactucas. Proverbium est, cùm digna contingunt dignis, ut ineptus cantor insulso auctori,

Plurimis arrident. Eleganter arrident posuit pro placent, quem admodum & blandiri dicuntur, quæ placent.

Et putidiorem. Putidum aliquando molestum vocant, Horatius. *Quorsum hac tam putida tendunt?*

Philautiam : Atque hinc fieri , ut * Britanni præter alia , formam , musicam , & lautas mensas propriè sibi vindicent. Scoti , nobilitate , & regiæ affinitatis titulo , neque non dialecticis argutiis sibi blandiantur : Galli morum civilitatem sibi sumant : Parisienses , theologicæ scientiæ laudem omnibus propè submotis , sibi peculiariter arrogent : Itali bonas literas & eloquentiam afferant : Atque hoc nomine sibi suavissimè blandiantur omnes , quod * soli mortalium

Britanni præter alia. Vide, lector ut rem per se mordacem festiviter & citra morsum tractat. Quis nescit, ut singulis hominibus, ita & singulis nationibus sua quædam vitia esse, de quibus vulgus etiam sua habet proverbia. At hic nihil attingit odiosum sed tantum ridicula quædam commemorat ut intelligas illum candido illo Mercurii sale ludere voluisse. Nam Britannos etiam laudavit, si vindicant sibi, quod & habent, & habere pulchrum est.

Soli mortalium. Olim Græci cæteros appellabant *barbaros*, deinde culti literis Itali, cæteros omnes præter Græcos, *barbaros* appellare cœperunt. Et nunc rebus omnibus commutatis, adhuc mirum est, quàm inani nomine sibi placeant, & quantopere barbaros execrentur.

barbari non sint. Quo quidem in genere felicitatis, Romani primas tenent, ac * veterem illam Romam adhuc jucundissimè somniant: Veneti nobilitatis opinione sunt felices. Græci tanquam disciplinarum autores, veteribus illis laudatorum heroum titulis sese venditant: Turcæ totâque illa verè barbarorum colluvies etiam religionis laudem sibi vindicat, Christianos perinde uti superstitiosos irridens. At multo etiam suavius Judæi etiamdum Messiam suum constanter

expectant, ac Mosen suum, hodièque mordicus tenent: Hispani bellicam gloriam nulli concedunt: Germani corporum proceritate, & magiæ cognitione sibi placent. Ac ne singula persequar, videtis opinor, quantum ubique voluptatis pariat

Veterem illam Romam. Referrem hoc loco nonnihil de Romanorum affectu, ni scirem, sine gemitu non posse audiri à piis. Et præstat Erasmi, quem interpretor, modestiam imitari.

singulis & universis mortalibus Philautia, cui propè par est Assentatio soror. * Nihil enim aliud Philautia, quàm cùm quis ipse sibi palpatur. Idem si alteri facias, * *ῥολαυία* fuerit. At hodie res quædam infamis est adulatio, sed apud eos, qui rerum vocabulis magis, quàm rebus ipsis commoventur. Existimant cum adulatione fidem malè cohærere: quòd multo secus sese habere, vel brutorum animantium exemplis poterant admoneri. Quid enim cane adulantius? At rursum quid fidelius? Quid * sciuro blandius? At hoc quid est homini magis amicum? Nisi fortè vel asperi leones, vel immites tigres, vel irritabiles pardi magis ad vitam hominum conducere videntur. Quanquam est omnino perniciosa quædam adulatio, quâ nonnulli perfidiosi & irrisores, miseros in perniciem adigunt. Verùm hæc mea, ab ingenii benignitate, candorèque quodam proficiscitur, multòque virtuti vicinior est, quàm ea quæ huic opponitur,

Nihil enim aliud. Festiviter per collationis occasionem miscuit jocum, & tamen jocando verum dixit. Est autem perniciosissima adulatio, cùm quis assentatur sibi.

Ῥολαυία. Κόλαξ, id est: *Adulator*. Inde *ῥολαυία*, *adulatio*. Miro verò ingenio, rem omnium pessimam

laudat, & ita ludit, ut nihilo minus verum dicat.

Sciuro blandius. Sciurus muris genus est pilosâ caudâ, quâ se tegit, unde & nomen habet; *σκιά* *umbra*, & *ἐν τῇ καυδᾷ* dicitur. Est enim huic ac i nanti peculiare, caudâ corpus obtegere. Habetur in delitiis oblusum perpetuum.

asperitas, ac morositas inconcinna, * ut ait Horatius, gravisque. Hæc dejectiores animos erigit, demulcet tristes, extimulat languentes, expergefacerit stupidos, ægrotos levat, feroces mollit, amores conciliat, conciliatos retinet. * Pueritiam ad capeffenda studia literarum allicit, fenes exhilarat, * principes citra offensam sub imagine laudis, & admonet & docet. In summa facit, ut quisque sibi ipse sit jucundior & charior, quæ quidem felicitatis pars est vel præcipua. Quid autem officiosius, quàm cum * mutuum muli

Ut ait Horatius. Is ponit duo vitia in amicitia, assentationem, & huic diversam, asperam morum truculentiam, quâ nihil amico concedimus. Est autem medium quiddam, ut amicum admoneas errantem, sed non quavis de re, nec amarulente, sed amicè, quædam condones, quibusdam faveas. Unde Flaccus, in epistola ad Lollium sic ait: *Discolor infido scurra distabis amicus. Est huic diversum vitio vitium propè majus, Asperius agrestis, & inconcinna gravisque, Quæ se commendat tonsa cute, dentibus atris, Dum vult libertas mera dici, verâque virtus, Virtus est medium viriorum utrinque redactum.*

Pueritiam ad capeffenda. Laude & munusculis olim alliciebant pueros ad amandas literas. Unde Flaccus, *Pueris olim dant crustula, blandi Doctores, elementa velint ut discere prima.* Nunc verò truculentia doctorum, & plagis, primum discunt odisse literas & præceptorem: qua re, vel Fabio teste,

nihil magis puerorum ingeniis perniciosum esse potest. Nam præter odium literarum, ingentiq; servilitatem, quam sævitia præceptorum parit, etiam corpusculis adhuc teneris & crescentibus non parum nocet nimia illa sævitia & asperitas: quam mirum, quantum stulti non sanè pauci, tanquam præceptoris virtutem mirantur.

Principes citra. Si necesse est admonere principem tamen jucundè monendus est, non acerbè, ne eveniat, quod evenit Calistheni præceptoris Alexandri, & pædago Ptolemæi. Porro colorem quem ostendit, ipse mirè servavit in Panegyrico, quo Philippi Burgundionum Ducis laudes prosecutus est, Nihil enim aliud illic agit laudans, quàm ut doceat & admoneat, qualem oporteat esse Principem.

Mutuum muli scabunt. Proverbium est, cum vicissim alius alium laudat, à mulis sumptum, qui quod manibus carent, mutuo se scabunt.

scabunt ? Ut ne dicam interim hanc esse
 * magnam illius laudatæ eloquentiæ partem,
 majorem medicinæ, maximam poëticæ : denique
 hanc esse totius humanæ consuetudinis mel &
 condimentum. Sed falli, inquit, miserum est,
 imò non falli, miserrimum. Nimum enim
desipiunt qui in rebus ipsis felicitatem hominis
firmam esse existimant. * Ex opinionibus ea pendet :
Nam rerum humanarum tanta est obscuritas,
varietasque , ut nihil dilucidè sciri possit,
quemadmodum rectè dictum est ab Academicis

Magnam illius laudatæ. Nam [Ex opinionibus ea pendet. Juxta
 ut supra diximus Plato, in Gorgia, illud Platonis : *Mundus regitur*
 oratoriam assentationis partem *opinionibus.*]
 fecit,

meis, * inter philosophos quàm minimum insolentibus. Aut si quid sciri potest, id non rarò officit etiam vitæ jucunditati. Postremò sic sculptus est hominis animus, ut longè magis fucis, quàm veris capiatur. Cujus rei si quis experimentum expositum & obvium quærat, conciones ac templa petat, in quibus si quid serium narratur, dormitant, oscitant, nauseant omnes. Quòd si * clamator ille (lapsa sum, declamator dicere volebam) ita ut sæpè faciunt, anilem aliquam fabellam exordiat, expergiscuntur, eriguntur, inhiant omnes. Item si quis sit Divus fabulosior & poëticus, quòd si

Inter Philosophos. Socrates modestiæ causâ dicebat, se nihil scire, ridens arrogantem sophistarum professionem, qui se jactabant nihil nescire, hinc Academici nihil affirmabant, sed quod ubique probabile viderent, id sequebantur. Porro Socrates, in apologia, dicit se putare idcirco ab Apolline judicatum omnium sapientissimum, quòd se nihil scire sciret. Sic enim ait loquens de quodam qui & sibi & aliis videretur sapientissimus:

Πρὸς ἐμῶν τῶν εἰς ἅπαν, ἐλογίζομαι, ὅτι τέτις μὲν τῷ ἀνθρώπῳ ἐγὼ σοφώτερός εἰμι· Κυνειῶδες μὲν γὰρ ἡμῶν ἐθέτεται· ἐδὲν καλὸν ἐδὲ ἀγαθὸν ἐδέναι, ἀλλ' ἔτι μὲν οἶσται ἐθέλειν, οὐκ ἐδῶς. Ἐγὼ δὲ ὥσπερ εἰ οὐκ οἶδα, ἐδὲ εἰσμεν. Εὐκαὶ γὰρ

τέτις γε μικρὰ πρὸ αὐτῶ τέτις σοφώτερος εἶναι, ὅτι ἂν μὴ οἶδα, ἐδὲ εἰσμεν ἐθέλειν. Id est: Ad me ipsum igitur conversus sic ratiocinabar: Hoc profecto homine sapientior sum. Videtur enim nostrum neuter quid bonum, quidve malum sit scire. Ceterum hic quidem putat se aliquid scire, nihil sciens. Ego verò, ut nihil scio, ita nihil scire me puto. Visus sum igitur paulò hoc ipso sapientior, quòd ea qua nescio, ne puto quidem me scire

Clamator. Quidam clamant tantum. Declamant autem, qui ex arte dicunt præsertim exercendi causâ: Quod autem per jocum hic narrat, mirum est quàm quotidie videamus evenire.

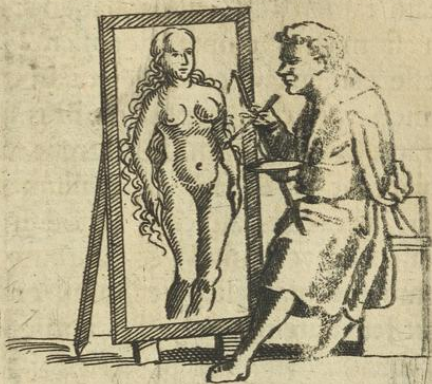
exemplum requiris, * finge hujus generis Georgium aut Christophorum, aut Barbaram, videbitis hunc longè religiosius coli, quàm Petrum, aut Paulum, aut ipsum etiam Christum. Verùm hæc non hujus sunt loci. Jam quantò minoris constat hæc felicitatis accessio? Quandoquidem res ipsas aliquoties magno negotio pares oportet, vel levissimas, uti grammaticen. At opinio facillimè sumitur. Quæ tamen tantundem, aut ampliùs etiam ad felicitatem conducat. Age si quis putribus vescatur fassamentis, quorum alius nec odorem ferre possit, & tamen huic ambrosiam sapiant, quæso, quid interest ad felicitatem? Contra, si * acipenser alicui nauseam sapiat, quid referet ad vitæ beatitudinem? Si cui sit uxor egregiè deformis, quæ tamen marito, vel cum ipsa Venere certare posse videatur, nonne perinde fuerit, ac si verè formosa foret? Si quis tabulam minio lutoque malè oblitam, suspectet, ac

Finge hujus generis. Ne quis hic calumniatur, aliquid parum reverenter dictum de sanctis, non enim vocat *divos fabulosos*, quòd non sint sancti, sed quòd de his *fabulosa* quædam ferantur, ut Horatius *fabulosum* dixit *Hydaspem fluvium*. Nec id simpliciter affirmat, sed addit, exempli causâ. Nam horum historiarum fabulis simillimæ videntur. Et tamen hæc qualiacunque sunt,

libentius amplectitur vulgus, quàm quæ in Actibus apostolorum aut in Evangeliiis legimus, certa & indubitata.

Acipenser alicui. Acipenser sive acipensis piscis est optimi saporis, qui squamas ad os versas habet, olim in maximo pretio habitus. Martialis, in distichis: *Ad Palatinas acipensem mittite mensas, Ambrosias ornent munera rara, dapas.*

demiretur, persuasum habens, *Apellis aut Zeufidis
esse picturam, nonne felicior etiam fuerit eo,
qui eorum artificum manum magno emerit,

fortassis minus ex eo spectaculo voluptatis
percepturus? Novi ego quendam * mei
nominis, qui novæ nuptæ gemmas aliquot
adulterinas dono dedit, persuadens, ut erat
facundus nugator, eas non modò veras ac nativas
esse, verumetiam singulari atque inæstimabili
pretio. Quæso, quid intererat puellæ, cùm vitro
non minùs jucundè pasceret & oculos, & animum,

Apellis aut Zeufidis. Plinius
lib. 35. Apellem dicit superasse
omnes ante se genitos, posteaque
sequutos, quippe qui pinxerint ea,
quæ alii pingere non potuerint,
fulmina, tonitrua, brontem,
astrapem. Zeufidis item meminit
Plinius, quem summas divitias
dicit arte sua sibi comparasse,

posteaque censentem opera sua
majora esse, quàm quæ pretio
possent comparari, cœpisse ea
dono dare. Plura de his apud
eundem invenies.

Mei nominis. Apparet eum
loqui de quopiam, cui nomen
fuerit Moro, qui puellam spon-
sam hac arte deluserit.

nugas, perinde ut eximium aliquem thesaurum, conditas apud sese servaret? Maritus interim & sumptum effugiebat, & uxoris errore fruebatur, nec eam tamen sibi minùs habebat devinctam, quàm si magno empta donasset. Num quid interesse censetis inter eos, qui in * specu illo Platonico variarum rerum umbras ac simulacra demirantur, modò nihil desiderent, neque minus sibi placeant? & sapientem illum qui specum egressus, veras res aspicit? Quòd si * Mycillo Lucianico dives illud & aureum somnium perpetuo somniare licuisset, nihil erat cur aliam optaret felicitatem. Aut nihil igitur interest, aut

Specu illo Platónico. Plato, πολι-
τοιάν. Ζ. homines qui relictis divinis
ideis, & spiritualibus rebus, quæ
verè sunt, nihil præter res corpo-
reas verarum rerum umbras mi-
rantur, tanquam cæcos & somni-
antes fingit. *ἐν καὶ τῷ οὐκ οὐκ
ἀνδραγάδει*, id est, *In subterraneo
domicilio spelunca formam præ se
ferenti*, suis affectibus victos fede-
re. Ad hunc enim modum Socrates
ferè apud eum loquitur, Naturam
nostram, quo ad eruditionem &
ruditatem pertinet, tali quadam
immagine contemplare. Finge sub-
terraneum specus, cuius ingressus
versus lumen per antrum totum
per vius undique pateat: in eo
homines nutritos à pueritia, cer-
vicem & crura ita devinctos, ut
& immobiles permanere cogantur,
& ad sola anteriora prospicere:
capita verò vinculis adstricta, cir-
cumducere nequeant, post tergum
autem supernè,

ac procul, ignis lumen suspensum
sit, interque ignem & vin-
tos homines via superior pateat,
secus quàm paries sit constructus.
quæ admodum præstigiatoribus
apponuntur coram spectantium
oculis cortinæ quædam, super
quibus sua miranda ostentant,
finge præterea homines alios
inter parietes ferre res varias:
Hos demum homines ait, nihil
aliud quicquam vel sui ipsorum
vel aliarum rerum posse videre,
præter umbras, quæ ex igne
ad adversam speluncæ partem
cadunt.

Mycillo Lucianico. Apud Lucianum
Mycillus quispiam cerdo, pauper-
culus cœnaverat apud præd-
ivitem vicinum, noctæque som-
niavit se subitò divitem vehi-
meris, possidereque quæcunque
divites possident. Et ob id minatur
gallo, quòd suo cantu tantam fel-
icitatem interrupset. Extat dia-
logus ab Erasmo latinus factus.

fi quid interest, potior etiam stultorum conditio. Primùm quòd iis sua felicitas minimo constat, id est, solà persuasiunculâ. Deinde, quod eâ fruuntur cum plurimis communiter. Porro nullius boni jucunda sine socio possessio. Quis enim nescit quanta sapientum paucitas, si modò quisquam inveniatur? quanquam ex tot sæculis Græci septem omnino numerant, quos me hercle, si quis accuratiùs excutiat, dispeream si vel semi-sapientem inveniet, imò si * vel trientem viri sapientis. Proinde cùm inter multas Bacchi laudes, illud habeatur, ut est primarium, * quòd animi curas eluat, idque ad exiguum modò tempus, nam simulatque villum edormieris, protinus * albis, ut ajunt, quadrigis recurrunt animi molestiæ: quantò meum beneficium cùm plenius, tum præsentius, quæ perpetua quadam ebrietate, mentem gaudiis, delitiis, tripudiis, expleo, idque nullo negotio? Neque quenquam omnino mortalem mei muneris expertem esse

Vel trientem. Triens est quarta pars assis, hoc est, tres unciae.

Quòd animi curas. Unde in epigrammate Græco, $\gamma\eta\theta\omicron\upsilon\omega$, id est, *latus*: $\lambda\upsilon\sigma\iota\mu\acute{\epsilon}\rho\mu\omega$, id est, *curam solvens*: $\phi\iota\lambda\omicron\mu\epsilon\iota\delta\iota\varsigma$, id est, *amator risus*: $\tau\epsilon\pi\nu\delta$, id est, *delectabilis*: & $\rho\alpha\delta\nu\delta$, id est, *facilis dicitur*. Bacchi laudes complexus est Flaccus hoc carmine. *Quid non ebrietas designat? operta recludit, Spes jubet esse ratas, ad prælia trudit inermem, Sollicitus animis onus eximit, addocet artes, Fœcundicalices*

quem non fecere disertum? Contracta quem non in paupertate solutum? Tibullus quoque: Adde merum, vinòque novos compeſce dolores. Et Propertius, *Elegiarum* tercio ad Bacchum ait: *Curarúmque tuo sis medicina mero.* Homerus item *Iliados*. ϵ . $\Lambda\upsilon\delta\epsilon\varsigma$ $\beta\epsilon\kappa\mu\epsilon\eta\delta\iota\omega\tau$, $\rho\alpha\phi\iota$ $\mu\acute{\epsilon}\tau\alpha$ $\omicron\upsilon\omega$ $\alpha\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\iota$. Id est: *Viro autem qui laboravit, robur magnum vinum augebit.*

Albis quadrigis. Hoc proverbio summam indicavimus celeritatem.

fino, cū reliquæ numinum dotes aliæ ad alios perveniant. Non ubivis nascitur * generosum & lene merum, quod curas abigat, quod cum spe divite mânēt. Paucis contigit formæ gratia, * Veneris munus, paucioribus eloquentia, Mercurii donum. Non ita multis obtigerunt opes, * dextro Hercule. Imperium non cuivis concedit * Jupiter Homericus. Sæpenumero Mavors neutris favet copiis. Complures ab * Apollinis tripode tristes discedunt. * Sæpe fulminat * Saturnius. * Phœbus aliquando jaculis pestem immittit. Neptunus plures extinguit quàm servat. Ut

Generosum & lene Sic Horatius: *Ad mare cū venio, generosum & lene requiro, Quod curas abigat, quod cum spe divite manet, Quod me Lucana iuvenem commendet amica.*

[Veneris donum. Desumptum ex Stephano: *Hypapa*, inquit, *Urbs Lydia ad montem, pulcherrimas habet mulieres, Veneris dono: Ἰππία πόλις Λυδίας, ὑπὸ τὸ αἶψα καλίστας ἔχει γυναῖκας, ὁῶρον Ἀφροδίτης.*]

Dextro Hercule. Huic decimas bonorum voverunt, ut dicescerent: Unde Persius, *Satyr. 2. Et o si Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro Hercule.*

Jupiter Homericus. Homerus scribit sceptrum & jus à Jove dari regibus, apud quem Ulysses. *Iliados. ε.* sic loquitur: *Εἰς τοῖσιν ἔστω, εἰς βασιλεῖς, ὃ ἔδωκε κρόνους παῖς ἀγκυλομήτεω. Σκῆπτρον τ' ἥδ' ἐστ'*

μυρὸν ἵνα σφίσι βασιλεύῃ. Id est: *Unus Dominus sit, unus Rex, cui dedit filius Saturni verum sceptrum atque fas, ut ipsos regat.* Et Nestor, *Iliados. α.* *Σκῆπτρον βασιλεῖς, ὅτε ζῶς κῆδ' ἔδωκεν.* Id est: *Sceptrifer rex cui Jupiter gloriam dedit.*

Apollinis tripode. Cū responderet quæ nollent audisse.

Saturnius. Id est: *Jupiter, cui fulmen tribuunt Poætæ, unde περικέρου, dicitur.*

Phœbus aliquando. Ut in primo *Iliad.* ob ereptam sacerdotis Chrise filiam, *βασιλῆι χολωδείς, Νέστορ ἀνὰ σπράτον ὄρετ' ἡκλίω, ὀλέκοντο δὲ λαοί.* Id est: *Regi iratus morbum excitavit malum, perieruntque populi.* Unde *Pæan* dicitur, *διὸ τὸ πάειν*, id est, *à ferièdo*, & *Apollo*, *διὸ δόποθεν*, id est, *à corrumpeudo*: & *βελεσσηγῆς*, id est, *sagittis gaudens*: & *ἐκωτηόλῃ*, id est, *longè jaciens.*

interim

interim * Vejoves istos, Plutones, * Atas,

Vejoves istos. Antiqui Romani ut Jovem & Diovem, a juvando appellarunt, ita eum Deum, qui non juvandi potestatem, sed vim nocendi haberet. Nam Deos quosdam ut prodesse, celebrabant: quosdam ut ne obessent, placabant. Vejovem appellaverunt, demptâ atque detractâ juvandi facultate, per hoc *στενὺς μείων*, id est, privativam particulam, *ve*. Hujus Dei simulacrum, quod fuit Romæ in æde ipsius, quæ erat inter arcem & Capitolium, sagittas tenebat, quæ videlicet erant ad nocendum paratæ, [ut exhibet nummus antiqui gentis LICINIÆ.] Quapropter eum Deum plerique Apollinem dixerunt. Hujusmodi

terè Aulus Gellius, libro quinto, cap. 12.

Atas. Aten finxit Homerus, quam latine *noxiâ* possis dicere. Hæc immisit turbas & offensas rebus mortalium, quas Lix student componere. Eam Jupiter, capillis arreptus, præcipitavit è cælo, ut dicit Homerus, *Iliados*. 7. Eadem inter Agamemnonem & Achillem excitavit dissidium, de qua, *Iliados* quoque. 9. sic dicit: *Ἡ δὲ ἄτη δεινὰ γὰρ τὴν γαῖαν δότιν' ὅσῃσι νῆες Πόλιν ἱερὰ καὶ ἑταίροι, φθίβε δὲ π' αἰὶν' ἐν' ἅῃσι βαλάντις ὁ ἀνθρώπος.* Id est: *Ate* autem robusta veloxque est, quoniam omnes Lix cursu superat: prævenit autem in omnem terram, nocens hominibus.

H

* Poenas, Febres, atque id genus, non Deos, sed carnifices commemorem. Ego sum una illa Stultitia, quæ omneis ex æquo tam paratâ beneficentiâ complector. Nec vota moror, nec irascor, exposcens * piamina, si quid ceremoniarum fuerit prætermisum. * Nec coelum terræ misceo, si quis reliquis invitatis Diis, me domi relinquat, nec admittat ad nidorem illum victimarum. Nam cæterorum Deorum tanta in his est morositas, ut propè majus sit operæ pretium, atque adeo tutius, illos negligere, quàm colere. Quemadmodum sunt & homines nonnulli, tam difficiles, & ad lædendum irritabiles, ut præstiterit eos prorsum alienissimos habere, quàm familiares. At nemo, inquiunt, Stultitiæ sacrificat, neque templum statuit. Equidem demiror, ut dixi, nonnihil hanc ingratitude. Verùm hoc quoque pro mea facilitate boni consulo: quanquam ne hæc quidem desiderare possum. Quid enim est cur * tusculum

Pœnas, Febres Quidam duos tantum Deos faciebant, Beneficium & Pœnam, ut Democritus: quod, ut Plin. ait, ad majorem accedit locordiam, quàm ponere innumeros, qui & l. 2. auctor est: *Febri publicè sanū dicatum fuisse in Palatio*

Piamina. Credebant offendi Deos, si quid in sacris fuisset non ritè peractum: si accidisset, expiabant.

Nec coelum terra. Proverbium est, quo significamus summum tumultum. Sic Juvenalis, Sat. 2. *Quis coelum terris non misceat, & mare cælo?* Idem, l. x. r. *Clames licet, & mare cælo confundas.* Allusit autem ad fabulam apri Calyde-

nii, quem immisit Diana, quòd cægeris Diis ad convivium vocatis, sola domi remanserit, quæ apud Nasonem transformatorum lib. 8. sic: *Tangit & ira Deos. at non impune ferimus. Quæquæ inhonorata, non & dicemur inulta.* Inquit, & Oeneos ultorem speret aper agros Mysis aprum. De hac re multus est jocus apud Lucianum, in convivio Philosophorum, sive Lapithis.

Tusculum. Thure olim litabant & molâ. Plinius, in præfatione: *Et molâ tantum salsa litant, qui non habent thura.* Est autem mola far tostum, sale conspersum, quo hostiæ aspergebantur, dictâ à molito farre.

aut molam aut hircum, aut suem requiram, cum mihi mortales omnes ubique gentium eum cultum persolvant, qui vel à Theologis maximè probari solet? Nisi fortè Dianæ debeam invidere, quòd illi humano sanguine litatur. Ego me tum religiosissimè coli puto, cum passim, ut faciunt omnes, animo complectuntur, moribus exprimunt, vitâ repræsentant. Qui quidem Divorum cultus, nec apud Christianos admodum frequens est. * Quanta turba eorum, Deiparæ Virgini cereolum affigunt, idque in meridie, cum nihil est opus? Rursum quàm pauci qui eandem, vitæ castimoniâ, modestiâ, cœlestium rerum amore studeant æmulari? Nam is demùm verus est cultus, longèque cœlitibus gratissimus. Præterea cur templum desiderem, cum orbis hic universus templum mihi sit, ni fallor, pulcherrimum? Neque verò * deunt

Diana debeam invidere. Apud Scythas, Thauricæ Dianæ humano sanguine litabatur, in Latio quoque, ut Strabo in quinto scribit, templum Dianæ Thauricæ erit, Artemisium dictum, non procul ab Alba, in quo humanis hostiis litabatur Diana. Idcirco, inquit Lactantius, divinarum institut. lib. 2. Diæ humanas hostias excogitaverunt, ipsi hostes humani generis, ut quam plurimas devorarent animas.

Quanta turba. Ostendit quid dixisset cultum optimum, qui constat imitatione vitæ, non ceremoniis. Et ait plurimos esse, qui beatam Mariam ceremoniis co-

lant, per paucos qui vitam studeant æmulari, hoc est, humilitatem, puritatem, contemptum divitiarum, meditationem divinæ scripturæ. Quod autem per jocum additum est, in meridie, nemo malignius interpretetur quasi damnet simplicem populi pietatem. Etiam Hieronymus Vigilantio deridenti hunc morem, nihil aliud respondet, quàm cereos accendi, non in honorem Martyrum, ut ipse calumniabatur, sed in solarium nocturnæ caliginis.

Desunt mystæ. Qui initiati sumini sacra celebrant.

mystæ, nisi ubi desunt homines. Nec jam
ulque adeo stulta sum, * ut saxeas ac coloribus
fucatas imagines requiram, quæ cultui nostro

Ut saxeas. Omnes fermè vete-
res Sancti damnabant in templis
imagines, ob merum idololatriæ,
id quod ex compluribus patet
locis, vel apud Hieronymum, epi-
scopus quidam velum sustulit, &
concidit è templo, quòd hominis
haberet pictam imaginem. Et
divus Gregorius episcopum quen-
dam reprehendit, non quòd ima-
gines frlegerit, sed quòd id fecerit
absque consilio fratrum. Et in ea-
dem epistola sæpius inculcat, nihil
manufactum ullo modo debere
adorari: at posteriores Theologi

rationem invenère, ut ipsi vide-

tur, argutam, quâ eadem ratione
adoremus saxeam aliquam & ver-
miculosam imaginem, & Chri-
stum: verum de his non disputo.
Sit magna pietatis pars, provolvi
gypso coloribus lito. Non taxatur
hic consuetudo Christianorum, sed
illorum stulticia, qui imagines ve-
nerantur non ut signa, sed perinde
quasi ipsæ sensum aliquem habe-
ant, & huic magis fidant quàm illi.
Quòd si consultum est vitare scelerum
occasiones, nullum autem scelus
execrabilius idololatriæ, profectò
non alienum fuerit, hanc è medio
tollere, ne quid offendar imperitos

nonnunquam officiunt, cùm à stupidis, & pinguibus istis, signa pro Divis ipsis adorantur. Nobis interim usu venit, quod solet iis, qui à vicariis suis extruduntur. Mihi tot statuas erectas puto, quot sunt mortales, vivam mei imaginem præ se ferentes, etiamsi nolint. Itaque nihil est quod reliquis Diis invideam, si aliis in angulis terrarum alii colantur, idque statis diebus: quemadmodum * Rhodi Phœbus, in * Cypro Venus, * Argis Juno, Athenis Minerva, * in Olympo Jupiter, Tarenti Neptunus, * Lampsaci Priapus, modò mihi communiter orbis omnis longè potiores victimas assiduè præbeat: Atque si cui videor hæc audaciùs quàm verius dicere agedum paulisper ipsas hominum vitas inspiciamus, quò palàm fiat, & quantum mihi debeant, & quanti me faciant maximi pariter ac minimi. At non quorumlibet vitam recensebimus,

Rhodi. Insula est Lyciæ, ut Mela scribit, in qua, ut Solinus ait, *nunquam tam nubilum est cœlum, ut Sol non videatur.* Undè Horatius, in *Odis*, eam claram dicit. Quocirca in ea Phœbus colebatur.

Cypro. Insula est, quæ Ciliciam à septentrione, Issicum sinum ab oriente, Pamphylium ab occidente, & Ægyptiacum à meridie habet: de qua Strabo, l. 14. Hanc Flaccus dicit *dilectam Veneri*: unde & *Cypria* dicitur.

Argis. Strabo lib. 8. multiplices ponit Argos, hic de Peloponesiaco loquitur, ubi dictum erat Junoni templum. De hoc apud Home-

rum, *Iliados*, d. sic loquitur Juno:

Ἦτοι ἐμοὶ τρεῖς πόλιν πολλὸν φίλῃται
ἑὸν πόλιν, Ἀργὸν ἑὸν ἄσπετον, καὶ
Δαρδανίην πόλιν. Id est: Tres mihi
civitates multo omnium sunt ma-
ximè dilectæ, Argos, Sparta, & latas
vias habens Mycenæ.

In Olympo. Strabo, lib. 8. quatuor dicit esse Olympos, hic de Peloponesiaco loquitur, circa quem est Elis & Pisa Jovi dicata, ut Strabo ait, & Olympia, ubi olympici agones fiebant.

Lampsacum. Oppidum est circa angustias Helleponticas, non procul ab Abydo, ubi Priapus colebatur. De hoc Plinius lib. 5.

nam id quidem perlongum, verum insignium tantum, unde reliquos facile sit æstimare. Quid enim attinet de vulgo, plebeculâq; commemorare, quæ citra controversiam rota mea est? tot enim undiq; Stultitiæ formis abundat, tot in dies novas comminiscitur, ut nec mille Democriti ad tantos risus suffecerint: quanquam illis ipsis Democritis rursum alio Democrito foret opus. Quin etiam incredibile sit dictu, quos ludos, quas delitias, homunculi quotidie præbeant superis. Nam hi quidem horas illas sobrias, & antemeridianas jurgiosis * consultationibus, ac votis audiendis impartiunt. Cæterum ubi jam nectare madent, neq; lubet quicquam serium agere, tum qua parte cælum quam maximè prominet, ibi confident ac pronis frontibus, quid agitent homines speculantur. Nec est aliud spectaculum illis suavius. Deum immortalem, quod theatrum est illud, quam varius stultorum tumultus? Nam ipsa nonnunquam in Deorum poëticorum ordinibus considerare soleo. Hic deperit in mulierculam, & quò minus adamatur, hoc amat impotentius. Ille dorem ducit, non uxorem. Ille sponsam suam prostituit. Alius zelotypus velut Argus observat. Hic in luctu, papæ, quam stulta dicit facitque? conductis etiam velut histrionibus, qui luctus fabulam peragant. Ille * flet ad novercæ tumultum. Hic

Consultationibus. Lege Icaromenippum Luciani, quem Erasmus latinitate donavit, & rectius intelliges hunc locum. Hic locus totus jocosus est, & tamen ludens depingit imaginem vitæ humanæ.

Flet ad novercæ tumultum. Pro verbo dictum est apud Græcos, *δυναμὴν πρὸς τὸν αἵς κενεῦναι τὸ φῶν.* Id est, *Flere ad novercæ tumultum,* de his qui fingerent dolorem, cum apud se gauderent.

quicquid undecunque potest corradere, id totum
 * ventriculo donat, paulò post fortiter esuriturus.
 Hic somno & otio nihil putat felicius. Sunt qui

alienis obeundis negotiis sedulò tumultuantur,
sua negligunt. Est qui * versuris, atque ære alieno
 divitem se esse putat, mox * decocturus. Alius nihil
 arbitratur felicius, quàm si ipse pauper hæredem
 locupletet. Hic ob exiguum, idque incertum
 lucellum, per omnia maria volitat, undis ac ventis
 vitam committens, nullâ pecuniâ reparabilem.
Ille mavult bello divitias quærere, quàm tutum

Ventriculo. Quem vulgus *stomachum*, Latini *ventriculum* vocant.

Versuris. Versura est, cum æs alienum ære alieno dissolvitur & creditor mutatur, non liberatur debitor, sed magis involvitur: hinc ducta voce, ut auctor est

Festus, quòd creditorem vertent. Terentius in *Phormione*: In eodem luto *hæsus*, *versuram* solves.

Decocturus. Decoisse dicuntur, qui absumptis omnibus, cedunt bonis, ut loquuntur iuriconsulti.

orium exigere domi. Sunt qui captandis * orbis senibus, putant quàm commodissimè ad opes perveniri. Neque desunt, qui idem malint deamandis * beatis aniculis aucupari. Quorum utrique tum demum egregiam de se voluptatem Diis spectatoribus præbent, cùm ab iis ipsis, * quos captant, arte deluduntur. Est omnium stultissimum ac sordidissimum negotiatorum genus, quippe qui * rem omnium sordidissimam tractent, idque sordidissimis rationibus, qui cùm passim mentiantur, pejerent, furentur, fraudulent, imponant, tamen omnium primos sese faciunt, propterea quod digitos habeant auro revinctos. Nec desunt * adulescentes Fraterculi, qui mirentur istos, ac venerabiles palàm appellent, nimirum,

Orbis senibus. Orbi sunt, quibus liberi non sunt, hos potissimum captant.

Beatis aniculis. *Beatas* vocat divites. Juvenalis, *Optima summi Nunc via processus, vetula vestigia beate.*

Quos captant. Id Horatius narrat de Natica & Corane Lucianus item de nonnullis ex venenatis.

Rem omnium sordidissimam. Sordidum vocat iliberale & magno animo indignum. Porro in bonorum ordine, etiam juxta Peripateticos nihil vilius pecuniâ, quam solam captant negotiatores. Nec Cicero probat hoc negotiatorum genus, qui hic coëmunt ut alibi carius vendant. Et paucissimi sunt, imò nulli, opinor, qui sine fraude disceant. Et tamen hi soli habentur in pretio, cùm in

sententiis Theologorum planè damnata sit negotiatio, si Gregorio credimus, nam hic citatur in sententiis, nec minus si Chrysostomo, Augustino & Cassiodoro credimus, nam hi citantur in decretis dist. 88. quorum sanctissimis scriptis, nescio quis frater, mercatoribus assentari volens, paleas præposuit. Augustinus etiam palàm dicit, in libro de poenitentia, mercatores & milites poenitentiam agere non posse.

Adulescentes Fraterculi. Non taxat religiosos, sed adulescentes, cujusmodi sunt in hoc genere non parum multi, qui concionantur ad questum & nullos sapius aut honorificentius appellant, quàm mercatores, quos vocant venerabili mercadanti, quod hi dent largius.

ut ad ipsos aliqua malè partorum portiuncula redeat. * Alibi videas Pythagoricos quosdam, quibus usqueadeo omnia videntur esse communia, ut quicquid usquàm incustoditum nacti fuerint, id velut hæreditate obvenerit, æquo animo tollant. Sunt qui * votis tantum divites sunt, & jucunda quædam sibi fingunt somnia, idque ad felicitatem satis esse putant. Nonnulli * foris divites haberi gaudent, domi gnaviter esuriunt. Hic festinat quicquid habet profundere, ille per fas nefasque congerit. Hic candidatus ambit populares honores, ille ad focum semet oblectat. Bona pars lites nunquam finiendas agit, & hinc atq; hinc certatim contendunt, ut * prorogatorem judicem, & * collusorem *ditent* advocatum. Hic rebus novandis studet, ille magnum quiddam molitur. * Est qui Hierosolymam, Romam, aut

Alibi videas Pythagoricos. Jocatur in furaces, quia Pythagoras dixit: *Τῶν φίλων τὰ πάντα κοινὰ εἶναι*, id est: *Amicorum omnia esse communia.* Id dogma sequi videntur, cum ab omnibus, velut ab amicis accipiunt.

Votis tantum. Ut apud Lucianum, in *Navi*.

Foris divites. Ajunt Venetiis multos hujusmodi patritios esse.

Prorogatorem judicem. Differt enim sententiam, ne perdat quæstum.

Et collusorem. Colludit, qui nocet parti, quam videtur tueri, & adjuvat quam videtur oppugnare, quod jureconsulti vocant *prævaricationem*.

Est qui Hierosolymam. Non

damnat eos, qui pro animo visunt loca quædam. Tametsi non video quid in his sit magnæ pietatis, nisi fortè sit aliquid vidisse vestigia Christi & Sanctorum, ut his accendatur ad æmulationem. Et maxima pars hominum, hodie maximo suo malo peregrinatur. Plerique sub hoc prætextu planos & erroneos agunt. Verùm hæc non libenter audiunt, qui ex hominum vel superstitione vel malitiâ lucrum sentiunt. Veruntamen vide quàm circumspectè locutus est Erasmus etiam sub aliena persona, ne quis possit offendi. Non probat eos qui domi relinquunt quos curare debeant, & visunt loca, in quibus nihil negotii habebant, tantum visunt, ut visant.

divum Jacobum adeat, ubi nihil est illi negotii,
domi relictis cum uxore liberis. In summa si

mortalium innumerabiles tumultus, è Luna,
* quemadmodum Menippus olim, despicias, pures
te muscarum, aut culicum videre turbam inter se
rixantium, bellantium, insidantium, rapientium,
ludentium, lascivientium, nascentium, cadentium,
morientium. Neque satis credi potest, quos motus,
quas tragoedias ciat tantulum animalculum, tamq;
mox periturum. Nam aliquoties vel levis belli,
seu pestilentiae procella, multa simul millia rapit ac
dissipat. Sed ipsa stultissima sim, planèque digna,
quam multis cachinnis rideat Democritus, si

*Quemadmodum Menippus. Ex-
tat, ut dixi, dialogus Icaromenippus*

in quo Menippus in Luna sedens
contemplatur mortalium vitam.

pergam populatium stultitiarum, & insaniarum formas enumerare. Ad eos accingar, qui sapientiæ speciem inter mortales tenent, & * aureum illum ramum, ut ajunt, aucupantur, inter quos Grammatici primas tenent, genus hominum profectò, quo nihil calamitosius, nihil afflictius, nihil æquè Diis invisum foret, nisi ego miserrimæ professionis incommoda dulci quodam insanix genere mitigarem. Neque enim * πέντε κατέργαις, id est, quinque tantum diris obnoxii sunt isti, quemadmodum indicat epigramma græcum, verùm sexcentis, ut qui semper famelici, sordidique

Aureum illum ramum. Allusit ad ramum, quem duce Sibylla, reperit Æneas apud Virgilium, ad inferos descendurus, hunc interpretatur sapientiam.

Πέντε κατέργαις. Id est: *Quinque execrationibus, sive devotionibus.* Allusit autem ad græcum epigramma, quod jocatur Grammaticis esse. Πέντε γλῶσσαι, πέντε πλώσεις καὶ πέντε κατέργαις. Id est: *Quinque genera, quinque casus, & quinque devotiones:* Ob quinque primos versus Homericos, quorum primus incipit à μῆδιν, quod iram significat. Secundus εὐλοχίην, quod pernitiosam significat: habet & μυρία ἄλγεα, id est, innumeros dolores. Tertius animas mittit ad inferos. Quartus, canum laniationem. Quintus, avium, & iram Jovis. Atque his auspiciis ingrediuntur suum munus, Epigramma

autem est lib. 1. Pallada titulo hujusmodi. Ἀρχὴ γραμματικῆς περὶ τῆς ἐστὶ κατέργαις. Πρῶτον μὲν ἔχει, εὐλόπειον εὐλοχίην. Καὶ μετὰ δ' εὐλοχίην, δαναῶν πάλιν ἄλγεα πολλά. Ὁ τρίτος δ' ἡνυχὸς εἰς αἰδῶν κατέργαις. Τὸ δὲ πρῶτον τὸ εὐλόγειν, καὶ κωδὲς δόξα. Περὶ πέντε, ὡνοί, καὶ γλῶσσαι ἐστὶ δίας. Πῶς δ' ἡ γραμματικὴς δυνάται μετὰ πέντε κατέργαις. Καὶ πέντε πλώσεις, μὴ μέγα πῆδον ἔχειν. Id est: *Principium grammaticæ quinque versibus contenta est devotio. Primus iram habet, secundus pernitiosam. Et post pernitiosam Græcorum rursus dolores multos. Tertius animas in infernum deducit. Quartus autem, crastus, & canes veloces. Quintus aves, & ira est Jovis. Quomodo igitur grammaticus potest post quinque execrationes & quinque casus, non magnum luctum habere?*

in ludis illis suis, in ludis dixi, imò * in *φροντισητοῖς* vel pistrinis potius, ac carnificinis inter puerorum greges, consenscant laboribus, obsurdescant clamoribus, foetore pædoréq; contabescant, tamen meo beneficio fit, ut sibi primi mortalium esse videantur. Adeo sibi placent, dum pavidam turbam, minaci vultu vocéque territant: dum ferulis, virgis, lorisque conscindunt miseros, dùmque modis omnibus suo arbitratu sæviunt, * asinum illum Cumanum imitantes. Interim

In *φροντισητοῖς*. Aristophanes ἐν *νephelaiis*, Socratis scholam vocat, *φροντισητοῖς*, quasi dicas sollicitudinis locum, quod illic tristes ac cogitabundi sederent. Er Socrates dicere consuevit *φρόνησις*, hoc est, cogita, hoc dicto adhortans ad diligenter rei considerationem.

Asinum illum Cumanum. Is repertum leonis exuvium adaptarat corpori suo, atque ita leo creditus timebatur, donec quidam ex aurium prominentium indicio sensit asinum esse, deinde fuisse contusus, ad stabulum reductus est.

fordes illæ, meræ munditiæ videntur, pædor
 * amaricinum olet, miserrima illa servitus
 regnum esse putatur, ut * tyrannidem suam
 nolint cum * Phalaridis aut Dionysii imperio
 commutare. Sed longè etiam feliciores sunt,
 novâ quâdam doctrinæ persuasione. Siquidem
 cùm mera deliramenta pueris inculcent, tamen
 Dii boni, quem non illi Palæmonem, quem non
 Donatum præ sese contemnunt? idque nescio
 quibus præstigiis mirè efficiunt, ut stultis
 materculis & idiotis patribus tales videantur,
 quales ipsi se faciunt. Jam adde & hoc voluptatis
 genus, quoties istorum aliquis * Anchisæ
 matrem, aut vocolam vulgò incognitam, in putri
 quapiam charta deprehenderit, puta * *bubsequam*,
 * *bovinatorem* aut * *manticulatorem*, aut si quis
 * vetusti saxi fragmentum, mutilis notatum

Amaricinum olet. De compositione unguenti Amaricini, quod & *sanfucinum* vocant, vide Dioscoridem, in primo. Hoc Plinius lib. 13. dicit, optimum fuisse in Cypro & Mytilenis, quòd ibi sanfucus abundet.

Tyrannidem suam. Est omnino simulacrum tyranni, *sevus*, ut ferè sunt omnes ludi magistri, adeo ut Dionysius Syracusis expulsus, Corinthi ludum aperuerit literarium cùm sine tyrannide vivere non posset, tam malus præceptor, quàm fuerat rex.

Phalaridis. Phalaris Agrigentinorum tyrannus, adeo crudelis, ut *φάλαξτρον* vocent, *durius imperium*.

Anchisa matrem. Ex Homero solent talia proponere, & facinus est ignorare quicquam huiusmodi

Bubsequam. Hoc utitur Apulejus, pro eo, qui sequitur boves.

Bovinatorem. Bovinari veteres dicebant *tergiversari in causa*: & bovinator, *tergiversator*. Cujus meminit Aulus Gellius.

Manticulatorem. Festus ostendit olim manticulariditum fuisse, pro *clanculum suffurari*.

Vetusti saxi fragmentum. Sunt qui adeo superstitiosè venerentur antiquitatem, ut rudera quoque tantum non adorent, & putria saxa, quanquam moderatum antiquitatis studium in laude ponendum est.

litteris, alicubi effoderit: ô Jupiter, quæ tum exultatio, qui triumphus, quæ encomia, perinde quasi vel * Africam devicerint, * vel Babylonas cæperint. Quid autem cùm frigidissimos & insulissimos versiculos suos passim ostentant, neque desunt qui mirentur, jam planè * Maronis animam in suum pectus demigrasse credunt. At nihil omnium suavius, quàm cùm ipsi inter sese mutua talione laudant ac mirantur, vicissimque scabunt. Quòd si quis alius verbulo lapsus sit, idque forte-fortuna hic oculatior deprehenderit, * *Ἡρακλεις*, quæ protinus tragoediæ, quæ digladiationes, quæ convitia, quæ investivæ? Malè propitios habeam omneis grammaticos, si quid mentior. Novi quendam *πολυτεχνότατον*, græcum, latinum, mathematicum, philosophum, medicum, *καὶ πάντα βασιλικόν*, jam sexagenarium, qui cæteris rebus omiſſis, annis plus viginti se torquet ac discriuat in grammatica, prorsus felicem se fore ratus, si tam diu liceat vivere, donec certò statuatur, quomodo distinguendæ sint octo partes orationis, quod hæcenus nemo Græcorum aut Latinorum ad plenum præstare valuit. Perinde quasi res sit bello quoque

Africam devicerint. Quod longo ancipitque bello, vix tandem Scipionum maxime auspiciis devicta sit à Romanis.

Vel Babylonas. Proverbiale est apud Lucianum. Hanc opulentissimam urbem cæpit Darius opera Zopyri.

Maroni animam. Alludit ad id

quod Ennius somniavit, animam Homeri in suum demigrasse corpus. Quod notans Persius ait: *Nec in bicipiti somniasse Parnaso Memini. ut repente sic poëta prodiret.*

Ἡρακλεις. Id est: O Hercules. Est autem vox abominantis, quod Hercules soleat in malis opitulari. Unde & *δαιμότιμος* vocant.

vindicanda, si quis conjunctionem facit dictionem ad adverbiorum jus pertinentem. Et hac gratiâ, cum totidem sint grammaticæ quot grammatici, imò plures: quandoquidem Aldus meus unus, plus quinquies grammaticam dedit, hic nullam omnino quantumvis barbarè aut molestè scriptam prætermittit, quam non evolvat, excutiâtque: nemini non invidens, si quid quantumlibet ineptè moliatur in hoc genere, miserè timens, ne quis fortè gloriam hanc præripiat, & pereant tot annorum labores. Utrum insaniam hanc vocare mavultis, an stultitiam? Nam mea quidem haud magni refert, modò fateamini meo beneficio fieri, ut animal omnium alioqui longè miserrimum, eò felicitatis evehatur, ut fortem suam neque * cum Persarum regibus cupiat permutare. Minus mihi debent Poëtæ, tametsi vel ex professio meæ sunt factionis, quippe liberum genus, * ut habet proverbium, quorum omne studium non aliò pertinet, quàm ad demulcendas stultorum aures, idque meris nugamentis, ac ridiculis fabulis. Et tamen his freti dictu mirum, ut cum sibi polliceantur immortalitatem, & Diis parem vitam, tum aliis eandem promittant. Huic ordini præ cæteris familiares * Φιλαντία καὶ κηλακία, nec

Cum Persarum regibus. Quod de horum opulentia prodigiosa quædam ferebantur. Horatius: Persarum vigui rege beator. Et, Persicos odi puer apparatus.

Ut habet proverbium. Τὸν παιγτῶν καὶ ζωγενέων ἀνδρῶν ὁ γένος. Id est: Poëtarum & pictorum liberum genus. Meminit Lucianus,

Item Horatius: Pictoribus atque poëtis, Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

Φιλαντία καὶ κηλακία. Φιλαντία, id est, amor sui, quod fere libupis placent: κηλακία, id est, adulterio, quod palàm assententur his quos laudant, & ex nebulonibus spurcissimis Deos nonnunquā faciunt,

ab ullo mortalium genere color neque simplicius,

neque constantius. Porro Rhetores, quanquam nonnihil illi quidem prævaricantur, * colluduntq; cum philosophis, tamen hos quoque nostræ factionis esse, cum alia multa, tum illud in primis arguit, quòd præter alias nugas, tam accuratè, tam multa * de jocandi ratione conscripserunt. Atque adeo stultitiam ipsam inter facetiarum species numerat, quisquis is fuit, qui * ad Herennium dicendi artem scripsit: Quòdque apud Quintilianum, hujus ordinis longè

Colludentque. Admiscent enim hi nonnihil philosophiæ, velut Fabius & Cicero.

De jocandi ratione. In Oratore Ciceronis, plurima traduntur de faceria, apud Quintilian. de risu.

Ad Herennium. Stilus indicat

non esse Ciceronis, & alia quædam argumenta. Is igitur quisquis fuit, lib. i. tradens quibus modis succurrendum est, quoties judex defessus est audiendo, plurimas jocandi species attingit, & inter cæteras ponit stultitiam.

principem,

principem, caput est de risu, vel iliade prolixius: tantumque stultitiæ tribuunt, ut sæpenumero quod nullis argumentis dilui possit, * risu tamen eludatur. Nisi & si quis hoc arbitretur ad Stultitiam non pertinere, ridiculis dictis excitare cachinnos, idque arte. Hujus farinæ sunt & isti, qui libris edendis famam immortalem aucupantur. Hi cum omnes mihi plurimum debent, tum præcipue qui meras nugas chartis illinunt. Nam qui eruditè ad paucorum doctorum judicium scribunt, quique * nec Persium, nec Lælium judicem recusant, mihi quidem miserandi magis, quàm beati videntur, ut qui sese perpetuò torqueant: addunt, mutant, adimunt, reponunt, repetunt, recudunt, ostendunt, * nonum in annum premunt, nec unquam sibi satisfaciunt, ac futile præmium, nempe laudem, eamque perpaucorum, tanti emunt, tot vigiliis, * somniq; rerum omnium dulcissimi, tanta jactura, tot sudoribus, tot crucibus. Adde nunc valetudinis dispendium, formæ perniciem,

Risu tamen eludatur. Ut Cicero deprehensus in mendacio, quòd domum emisset, quam negaverat se empturum, elusit ad hunc modum, ut diceret, *Esse sapientis patriæ familiæ, dissimulare quod velit agere.*

Nec Persium nec Lælium. Hos judices velut doctos recusat Lucilius, qui jocatur se Tarentinis & Consentinis, velut crassis hominibus scribere. Lege præfationem

Ciceronis, in lib. 1. de finibus bonorum & malorum.

Nonum in annum premunt. Allusit ad illud Horatianum, *Nonumq; prematur in annum.*

Somni rerum omnium dulcissimi. Nam id epithetum poetæ somno frequentissimè tribuunt, ut Theocritus in Europa. Ὑπνὸς ὅστις γλυκίων μέλιτος βλεφάροισιν ἐφίξων. Id est: *Somnus quando dulcior melle palpebris insedit.*

lippitudinem, aut etiam cæcitatem, paupertatem, invidiam, voluptatum abstinenciam, senectutem præproperam, mortem præmaturam, & si qua sunt alia ejusmodi. Tantis malis sapiens ille redimendum existimat, ut * ab uno aut altero lippo probetur. At meus ille scriptor, quando delirat felicius, dum nulla lucubratione, verum utcumque visum est animo, quicquid in calamum incidit, vel somnia sua, statim litteris prodit, levi duntaxat chartarum jacturâ, non ignarus futurum, ut quod nugaciores nugæ scripserit, hoc à pluribus, id est, stultis & indoctis omnibus probetur. Quid enim est negotii, treis illos doctos, si tamen ea legerint, contemnere? Aut quid valebit, tam paucorum sapientum calculus, in tam immensa reclamantium turba? sed magis etiam sapiunt, qui aliena pro suis edunt, & * alieno magnoque partam labore gloriam, verbis in se transmovent, hoc videlicet freti, quod arbitrentur futurum, ut etiam si maximè * coarguantur plagii, tamen aliquanti temporis usuram sint interim lucrifacturi. Videre est operæpretium, quàm hi sibi placent, cum vulgò laudantur, cum digito ostenduntur in turba,

Ab altero lippo. Quod lippiant ferè impendio studiosi. Ita Horatius. *Namque pila crudus inimicum & ludere lippis.*

Alieno magno. Retulit Terentii

verba ex Eunuchis.

Coarguantur plagii. Plagium est furti genus, quoties abducuntur aliena mancipia, aut liberi: id qui faciunt, *plagiarii* vocantur.

* ἑὶς ἐστὶν ὁ δεινὸς κείνῳ. cum apud bibliopolas prostant, cum in omnium paginarum frontibus leguntur tria nomina, * praesertim peregrina, * ac magicis illis similia. Quae, per Deum immortalem, quid aliud sunt quam nomina? Deinde quam à paucis cognoscenda, si mundi vastitatem respicias: tum à quanto paucioribus laudanda, ut sunt etiam indoctorum, * diversa palata. Quid quòd ea ipsa nomina non rarò confinguntur, aut è priscorum libris adoptantur? Cum alius sese * Telemachum, alius Stelenum aut Laërtem, hic Polycratem, ille Thrasymachum sese nominari gaudet: ut nihil jam referat, etiam si chamæleonti aut cucurbitæ, sive quemadmodum solent philosophi

gaudent.

Οὗτός ἐστιν ὁ δεινὸς κείνῳ. Id est: *Hic est admirandus ille.* Id olim joco tortum est in Demosthenem, gloriæ cupidissimum, ἑὶς ἐστὶν ὁ δεινός, id est, *hic est ille Demosthenes.* At Diogenes ostendit illum medio digito porrecto, Persius: *At pulchrum est digito monstrari & dicier hic est.* Et Horatius: *Quod monstror digito praeferunt.* In eundem Demosthenem jactatum est carmen illud Homeri, Δεινὸς αὖτῃ τὰ χαλεκὰ καὶ ἀνείκελ' αἰνόω. Id est, *Difficilis vir facilis & infortem accusaverit.*

Praesertim peregrina. Fastidiunt enim Christiana nomina, sed jam Hercules, Hannibales vocari

Ac magicis illis. Nam magi hebraeis aut arabicis, & quam possunt peregrinis utuntur verbis, quò magis miretur vulgus.

Diversa palata. Non omnibus idem placet cibus, ita non idem stilus omnibus. Heratius: *Tres mihi convivæ propè dissentire videntur, Poscentes vario, multum diversa palato.*

Telemachum, alius. Vide ut datâ operâ caverit, ne alicujus famam læderet. Hic poterat nominare quosdam & locus requirerebat, tamen de industria posuit nomina, quæ nullus adhuc scriptorum hujus temporis usurpavit.

loqui, * alpha aut beta librum inscribas. Illud autem lepidissimum, cum mutuis epistolis, carminibus, encomiis sese vicissim laudant, stulti stultos, indoctos indocti. * Hic illius suffragio discedit Alcæus, ille hujus Callimachus: ille huic est M. Tullio superior, hic illi Platone doctior. Nonnunquam etiam * antagonistam quærunt, cujus æmulatione famam augeant. Hinc * scinditur incertum studia in contraria vulgus, donec uterque dux re benè gesta victor discedit, uterque triumphum agit. Rident hæc sapientes, ut, veluti sunt, stultissima. Quis enim negat? Sed interim meo beneficio suavem vitam agunt, ne cum Scipionibus quidem suos triumphos commutaturi. Quanquam docti quoque interim dum hæc magna cum animi voluptate rident, & alienâ fruuntur insaniâ, non paulum mihi debent & ipsi, quod inficiari non possunt, nisi sint omnium ingratissimi. Inter eruditos Jureconsulti sibi vel primum vindicant locum, neque quisquam alius æquè sibi placet, dum

Alpha & beta. Per litteras demonstrat sæpenumero & Aristoteles, & maxime mathematici, [qui illis pro numeris interdum, interdum pro signis utuntur.]

Hic illius suffragio. Alludit ad illam Horatianam fabulam de duobus fratribus, altero rhetore, altero jureconsulto, qui mutuo se laudabant in causis agendis. Ita poëta poëtæ adulatur. *Discedo,*

inquit, *Alcæus puncto illius, ille meo quis? Quis nisi Callimachus?*

Antagonistam. A' *agonistes*, est concertator, live adversarius in certamine. Hic Erasmus videtur divinasse Leos, Latomos ac Stunicas suos exortituros.

Scinditur incertum. Versus est Virgilianus. Studium vocat hic favorem.

* Sisyphi saxum assiduè volvunt , ac sexcentas
leges eodem spiritu contexunt , nihil refert
quam ad rem pertinentes, dùmque glossematis

glossemata , opiniones opinionibus cumulantes,
efficiunt ut studium illud omnium difficillimum
esse videatur. Quicquid enim laboriosum, idem
protinus & præclarum existimant. Adjungamus
his dialecticos ac sophistas , hominum genus

Sisyphi saxum. Apud inferos
magno conatu Sisyphus saxum
volvit in summum montem , id
rursus devolvitur in imam val-
lem , illéque rursus in montem
collit. [De quo Ovidius, *libr. 3.*

metam.] Ita quidam Jureconsulti
mittunt nos ad aliquam legem:
Ad eam ubi ventum est , & nihil
inventum, remittunt nos ad supe-
riorem legem, atque ita lectorem
Sisyphio labore exercent.

quovis * ære Dodonæo loquacius, ut quorum unusquisvis cum vicenis delectis mulieribus garrulitate decertare possit, feliciores tamen futuri, si tantum linguaces essent, non etiam rixosi, adeo ut * de lana caprina pertinacissime digladiantur, & * nimum altercando plerumque veritatem amittant. Hos tamen sua philautia beatos reddit, dum * tribus instructi syllogismis incunctanter audent quavis de re, cum quovis manum conferere. Cæterum pertinacia reddit

Ære Dodonæo loquacius. In oraculo Jovis Dodonæo, locus erat undique septus æreis lebetibus ita compositis, ut unus motus moveret proximum, & is item proximum, sicq; sonitu per successionē obambulante in orbem, multo tempore durabat tinnitus. Unde proverbium dictum in querulos: & quavis pusilla de re verba sine fine facientes. Qui plura volet cognoscere, legat Erasmi Chitiadas, in quibus copiosius explicatur. Illud obiter annotandum, pueriliter lapsum Franciscum Picum in commentariolis illis, quæ scripsit in hymnum suum, *de trinitatis laude.* Admiratur enim quoddam interpretari de loquacibus: Cum Suidas testetur dici solitum, *ὅτι τῶν μικρολογούντων*, arbitrans *μικρολογεῖν* idem esse, quod *pauca loqui*, cum significet de re pusilla verba facere, quod est sordidorum & parcorum, quos minima quæq; movent. Stephanus in dictione

Δωδώνη palam interpretatur de loquacibus. Sic enim ait, *Εἴ τι δὲ καὶ παροιμία Δωδωναίων χαλκίων, ἐπὶ τῇ ποσσὶ ἀκλάντων, ἢ ὅτι τὸ χαλκίων πλεονάζει ἢ καὶ ὑπὸ μύσῃ, ἢ ὅτι τῇ βίᾳ τῶν ἀνέμων ἢ καὶ ἀφ' ἧς παροιμία.* Id est: Est autem proverbium, DODONÆVM ÆS, de multis loquentibus, vel quod es, dum percutitur à flagello, sonat: vel quod ventorum violentia sonat, à quo proverbium.

De lana caprina. Proverbium pro re nihili, simile illi, *De asini umbra.* Horatius, *Rixantur de lana sæpè caprina.*

Nimum altercando. Mimus est Publianus, quem citant inter cæteros, Aulus Gellius & Macrobius: *Nimum altercando veritas amittitur.*

Tribus instructi. Tres posuit, pro paucis, ut illud apud Terentium: *Tria hodie non commutabitis verba.*

inviēctos, * etiamsi Stentorem opponas. Sub
hos prodeunt Philosophi, barbâ palliôque
verendi, qui se solos sapere prædicant, reliquos

omnes mortales, * umbras volitare. Quàm
verò suaviter delirant, cùm innumerabiles

Etiamsi Stentorem. Hunc inducit Homerus clamorissimum, ut vox illius esset tanta, quanta quinquaginta hominum. Unde *Iliados*. σ. Στίτυρα εἰσαυτῇ μεγαλήτερον ἡλκεοφόρον, ὅς τ' ὅσον αὐδῆσαι, ὅσον αἰδοὶ πεντηκισί. Id est: Stentori assimilis magnanimo aeneam vocem habenti, Qui tantum clamavit, quantum alii quinquaginta. Unde Juvenalis: Clamas, ut Stentora vincere possis.

Umbras volitare. Homerus, *Odyssea*. x. scribit solum inter Manes Tiresiam sapere, cæteros umbras volitare. Unde Circe ad Ulysses de Tiresia loquens, sic ait: Τῶτε φέρες ἔμπεδδι εἶσι τῶ κ' πεδρεῖσιν νόον πέρε περσεφονεία. Οἷον πέπυδ' αὖ τοι δ' ἐστὶ σικαὶ αἰσέουσι. Id est: Hujus mens firma est. Huicque mortuo mentem dedit Persephon. ut solus sapere possit, alia autem umbrae volitant.

ædificant mundos, dum Solem, dum Lunam, stellas, orbis, tanquam pollice filo-ve metiuntur, dum fulminum, ventorum, eclipsium ac cæterarum inexplicabilium rerum causas reddunt, nihil usquam hæsitantes, perinde quasi nature rerum architectrici fuerint à secretis, quasive è Deorum consilio nobis advenerint : quos interim Natura cum suis conjecturis, magnificè rider. Nam nihil apud illos esse comperti, vel illud satis magnum est argumentum, quòd singulis de rebus inexplicabilis inter ipsos est digladiatio. Si cum nihil omnino sciant, tamen omnia se scire profitentur: cumque se ipsos ignorent, neque fossam aliquoties, aut saxum obvium videant, vel * quia lippiunt plerique, vel quia peregrinantur animi, tamen ideas, universalis, formas separatas, primas materias, * quidditates, ecceitates videre se prædicant, res adeo tenues, ut neque Lynceus, opinor, possit perspicere. Tum verò præcipuè prophanum vulgus aspernantur, quoties triquetris, & tetragonis, circulis, atque hujusmodi picturis mathematicis, * aliis super alias inductis, & * in

Quia lippiant. Nimium ob studium. Animus autem peregrinatur, dum intenti cogitationibus non sumus apud nos. Horatius: *Dum peregrè est animus sine corpore velox.* Alludit ad duas fabellas, alteram de philosopho, dum contemplatur astra in foveam lapso, quem anus irrigit, quòd conaretur videre quod esset in cælis, cum quod ante pedes esset, non videret. Alteram de Astrologo, qui revertens à cæna, impegit in

saxum, è pariete prominens, cujus meminit Joannes Campanus.

Quidditates. ecceitates. Hæc sunt portenta verborum à recentioribus theologis excogitata.

Aliis super alias. Hoc imitatus est ex Icaromenippo Luciani, sicut alia nonnulla.

In labyrinthi. Dicuntur & picturæ quædam *labyrinthi*, lineis ita circumductis, ut non sit exitus. Notat autem figuras astrologorum.

labyrinthi speciem confusis, præterea literis velut
in acie dispositis, ac subinde alio atque
alio repetitis ordine, * tenebras offundunt

imperitioribus. Neque desunt ex hoc genere
qui futura quoque prædicant consultis astris, ac
miracula plusquam magica polliceantur, &
inveniunt homines fortunati, qui hæc quoque
credant. Porro theologos silentio transire fortasse

Tenebras offundunt. Hinc palam
est, hoc loco reprehendie eos, qui
figuris his docendi causâ utuntur:
sed in hoc ut res difficilior cognitu
videatur ut solent indocti osten-

tatores, aut certè molesti. Quor-
sum enim attinet rem per se faci-
lem hujusmodi difficultatibus in-
volvere. Ita ut fecit Rabanus suis
litterariis figuris.

præstiterit, * καὶ τῶν τῶν καμαρίαν ἔκινῃν,

Καὶ τῶν τῶν καμαρίαν ἔκινῃν.
Id est: Et hanc camarinam non
movere. Camarina palus erat, pe-
stilenti exhalatione noxia civitati
proximæ. Consultus Apollo num
eam deberent siccare respondit,
μὴ κινῇ τὴν καμαρίαν, id est, ne
movere Camarinam. Post, obliti
oraculi, desiccaverunt, & cessavit
quidem pestis, sed hostes per eam
ingressi, populati sunt civitatem.
Ita Servius, sed copiosius super hac
re, in *Chiliadibus suis*, Erasmus.

Neq; verò quisquam iniquius in-
terpretetur hic notari verè theo-
logos, cum id habeam cōpertum,
Erasmum omnibusquidem favere
studiis, nulli tamen magis quàm
theologorum, in quo totus noctes
diēsque versatur. Notantur autem
quidam crassi theologi, & nihil
minus quàm theologi, qui vel
ineptas quæstiunculas confectan-
tur vel arroganter magis quàm
piè docti sunt, id quod paulo post
ex ipsius verbis palàm fiet.

* nec hanc anagyrim tangere, utpote genus hominum mirè superciliosum atq; iritabile, ne fortè turmatim sexcentis conclusionibus adorianatur, & * ad palinodiam adigant, quòd si recusem, protinus hereticam clamitent. Nam illico solent hoc terrere fulmine, si cui sunt * parùm propitii. Sanè quanquam non alii sunt, qui minùs libenter agnoscant meam in se beneficentiam, tamen hi quoque non mediocribus * nominibus obstricti sunt, dum felices suâ Philautiâ perinde quasi ipsi tertium incolant cœlum, ita reliquos mortaleis omneis ut humi reptantes pecudes, è sublimi despiciunt, ac propè commiserantur, dum tanto magistralium definitionum, conclusionum, * corollariorum, propositionum * explicitarum & implicitarum agmine septi sunt, tot exuberant

Nec hanc anagyrim. Quidam anagyrim herbam putant, quæ contrectata, pessimè oleat, quam Dioscorides, libr. 3. sic describit: *Ἀνάγρις ἵαμυρον ἐστὶ φύλλοις καὶ ῥιζῶν ἀσσομφερέης ἄγρω. Δειδράδης βαρυσομὸν ἰσχυρῶς, ἀνδρὸς καὶ μὲν ἰσχυρῶς.* Id est: *Anagyris frutex est, foliis & virgis assimilis agno, arbori similis, odore vehementer gravi, florem habet crambe similem.*

Ad palinodiam. Παλινῳδία, recantatio, cum diversa oratione corrigimus superiorem.

Parum propitii. Propitios vocamus Deos aut parentes, cum irati non sunt, sed bene volunt. Est autem mirum supercilium quorundam theologorum: nam de doctis & bonis non loquor, qui nihil non definiunt, ut qui ulli decretorum refragetur, aut ullum verbum commutet statim odiosum illud

nomen *heretici* oclamant, cum palàm sit, nullum hominũ genus longius abesse à vera Christi doctrina.

Neminibus obstricti. Nomina vocat titulos debitorum, & quidem eleganter.

Corollariorum. Corollarium Latini vocant auctarium illud quod præter debitum additur, dictum à coronis. Nam si in ludis placuissent actores, adiciebantur eis præter coronam promissam, parvæ corollæ quæ corollaria vocabant. Sophistæ capiunt corollarium pro propositione, quam ex aliis conclusionibus inferunt.

Explicitarum & implicitarum. His verbis utuntur illi, putidis profectò nimium ac molestis auribus ingenuis. Explicatas exigunt ab omnibus Christianis, implicitas ab eruditis.

Κρησφύγετις. Κρησφύγετις Graeci
vocant, suffugium, à Creta & fuga
composita dictione, de quo Sui-
das sic ait: Κρησφύγεα τὰ πρὸς τὰς
χειμῶνας τεῖνα, καὶ οὐρανῶν καὶ
καταφυγή. Οἱ δὲ φασιν, ὅτι τὰς κρη-
ταίεσι οἱ νησιῶται, ἅμα μὲν τὰ
βασίλει ἡλιατοκρατέντας, ἔφυγον
εἰς ἀπὸλασά πνα. ὅθεν σκῆνα ἀνομο-
σίου κρησφύγεα. Id est: Cresphye-
geta sunt quae contra aëris frigidita-
tem angusta sunt, & munitiones, &
refugium. Nonnulli autem dicunt,
quod Cretenses simul cum Minœ
rege, maris imperium tenentes ceteri
insulares fugerunt in speluncas, unde
illa vocata sunt Cresphoyeta.

Vulcaniis vinculis. Apud Home-
rum Vulcanus obsepsit thorum
suum vinculis adamantinis & in-
evitabilibus, quibus Martem &
Venerem irrevit. Quæ Home-
rus, *Odysea*. 8. sic describit: Βῆρ' ἱδρ

ἑλκεῖται, καὶ ὅτεσι βυσσοδι-
ρῶν, Εἰ δ' ἔστ' ἀκροχίτων μέγαν
ἀκμῶνα, καὶ πῆ δὲ διετμῶς, Ἀρήκεας
ἀλύτους, ὅφρα ἔμπροσθεν αὐτῷ ῥόδοισι.
Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πύξαι δάλοιο κεχλω-
μῶν ἄρει, Βῆρ' ἱδρ' ἐς ἡλιαμοῖ, ὅτι
φίλα δέ μιν ἔκειτο. Ἀμφὶ δ' ἄρ' ἐρ-
μῖσιν καὶ δίσκοισι κύκλῳ ἀπάντη,
Πολλὰ δὲ καὶ κατὰ πτερε μελαρρόφιν
ἐξεκέχλωτο. Ἡ δ' ἔτ' ἀράχνη λατὴα παρὰ
σοκίης ἐδιδίδυτο, οὐδὲ θεῶν μακρόων.
Id est: Properiter vivit in officinam,
mala profunda mente struens, sub
loco incudem imposuit, excuditq; vin-
cula infrangibilia, insolubilia, ut fir-
ma manerent: sed postquam fabrica-
vit dolum, iratus Marti, vivit in tha-
lamum, ubi chara cubilia positaerans
et reusq; fulcra fudit vincula, in cir-
cuiu ubiq; Multa autem & superius
per domum effusa fuerunt, tanquam
aranea tennes, quas nullus videret,
ne Deorum quidem quisquam.

possint irretiri, quin * elabantur distinctionibus, quibus nodos omneis adeo facile secant, ut non * Tenedia bipennis melius, tot * nuper excogitatis vocabulis, ac prodigiosis vocibus scatent. Præterea dum * arcana mysteria suo explicant arbitrato, qua ratione conditus ac digestus sit mundus. Per quos canales labes illa peccati in posteritatem derivata sit: quibus modis, quâ mensurâ, quantulo tempore in Virginis utero sit absolutus Christus, quemadmodum * in synaxi accidentia subsistant sine domicilio. Sed hæc protrita. Illa demum magnis & * illuminatis, ut vocant, theologis digna putant,

Elabantur distinctionibus. Aprè dixit, elabantur. Elabatur enim qui captus erat. Quid est enim quod distinctionibus solvi non possit?

Tenedia bipennis. Proverbium est in eos, qui statim ac facile rem expediunt, *πνέδι πέλκυσ*, à securi Tenedia, quâ statim occidebatur, qui in causa victus fuisset: sed de hoc copiosius in *Chiliadibus*.

Nuper excogitatis vocabulis. Quæ nec apud ethnicos reperiuntur, ut *sorteitas*, *quidditas*, *qualificatio*, *ecceitas*, *annihilare*, *transubstantiare*, atque id genus sexcenta.

Arcana mysteria. Ludit Moria: tamen ut seriò loquamur, veteres illi theologi, qui verè divinas litteras imbiberant, & sapiebant eas, non solum intelligebant de rebus huiusmodi, & pauca tradiderunt, & non sine reverentia: Denique coacti disputa-

tionibus hæreticorum. Nunc miro supercilio despicimus omnia, non solum quid sit, sed quibus modis id fieri possit, aut factum sit. Veteres tantum crediderunt peccatum defluxisse ab Adam, nunc quàm putidè disputant de modo defluendi, quasi verò quicquam hoc pertineat ad Christianam pietatem, aut Christi mysteria, quæ magis sunt adoranda, quàm excutienda sophisticis argutiis.

In synaxi. Quod latine dicere possis, *conjunctionem*, sive *coagmentationem*, aut *conciliationem*, ita vocat Dionysius, quam nos vocamus *eucharistiam*, quod hoc mysterio representatur humana conjunctio, &, ut ita dicam, unitas Christianorum.

Illuminatis, ut vocant. Tribuunt illuminato theologo, nonnihil supra Romanum pontificem aut etiam concilium.

ad hæc si quando incidunt, expergiscuntur. Num quod instans in generatione divina? * Num plures in Christo filiationes? Num possibilis propositio, * Pater Deus odit filium? Num Deus potuerit * suppositare mulierem, num diabolum, num asinum, num cucurbitam, num filicem? Tum quemadmodum cucurbita fuerit concionatura, editura miracula, figenda cruci. Et, quid consecrasset Petrus, si consecrasset eo tempore, quo corpus Christi pendebat in cruce? Et, num eodem tempore Christus homo dici potuerit: & num post resurrectionem edere aut bibere fas sit futurum, jam nunc famem sitimque præcavescentes. Sunt innumerabiles * λεπτολεσχίαι, his quoque multo subtiliores, de * instantibus de notionibus, de

Num quod instans. Quod locis divus Paulus deterret ab hujusmodi quæstionibus, quæ nihil conferant ad pietatem, sed magis gignant lites & rixas, *sapiunt factum, & scholam*, ut ait Augustinus, *diaboli*. Quò magis admiror, esse theologos, quibus nihil aliud placeat.

Pater Deus odit filium. Dic mihi, candide lector, etiam si vera sint quæ super his disputantur, quæso cuius piæ aures non ab istis abhorreant? Et tamen his absurdiora plurima disputantur à quibusdam, non solum in scholis publicis, verum etiam apud plebem in concionibus. Deploranda magis sunt hæc, quam ridenda.

Suppositare. Et illud unum est è verbis illorum factitiis, pro eo quod est, suppositum sive personam assumere, quam Græci nunquam vocant *υποθέσθαι*.

Λεπτολεσχία. Id est, *subtilia nugamenta*, vox est composita à *λεπτός*, quod *tenuis* est, & *λέξις*, quod *nugas* significat. Aristophanes philosophos de minutulis quibusdam rebus disputantes, *λεπτολεσχίαι*, & *λεπτολόγους* vocavit *οὐ νεφελεῖς*, quo nomine, ut digni sint, sedulo nostri philosophi, & theologi operam navant. Philostratus Apollonium tanquam verum philosophum dicit, *οὐδὲ λεπτολεσχία δεδωκέναι τὰς λόγους*. Id est, *Neque de tenuibus illis nugis habuisse orationes*.

Instantibus. De illis instantibus loquitur, quæ Scotistæ ponunt in generatione divina. Porro id quod in lineis punctum, in motu mutatum esse, id in tempore, instans, dicunt esse. Et Scotus *dist. 2. lib. 2.* ponit instans unam illarum quatuor mensurarum, quæ dicit mensurari mutationes instantaneas.

relationibus, de * formalitatibus, de quidditatibus, * eccēitatibus, quas nemo possit oculis assequi, nisi tam * Lynceus, ut ea quoque per altissimas tenebras videat, * quæ nusquam sunt. Adde nunc his * γνώμας illas, adeo παραδόξους, ut illa Stoicorum oracula, quæ paradoxa vocant, crassissima præ his videantur, & circumforanea, velut * levius esse crimen, homines mille jugulare, quàm semel in die dominico calceum pauperi consuere. * Et potius esse committendum, ut

Formalitatibus & quidditatibus. Formalitates eas vocant, quæ recipiuntur in subiecto, quidditates autem quæ recipiunt.

Eccēitatibus. Somniant etiam λεπτολόγοι nostri quasdam differentias individuales & individuationes, quarum Thomas, *secundi scripti. dist. 3.* principium esse vult materiam & quantitatem, cui Scotus *super eadem distincta.* refragatur. Atque ita diversa somniant somnia. Has differentias quidam ecceitates, quidam sorteitates vocant, portentosa inaudita monstrosis & inauditis vocibus appellantes.

Lynceus. Hic unus Argonautarum fuit, tam acuto præditus visu, ut ipsos visu penetraret parietes, quo nostri sophistæ longè sunt oculatiores, quippe qui ea vident, quæ sunt nusquam.

Quæ nusquam sunt. Nam neminem opinor tam bardum esse, qui harum nugarum aliquid esse putet, & tamen mirum est, quàm nihil aliud quàm de secundis intentionibus, naturis communibus quidditatibus, respectibus, eccei-

tatibus, atque id genus aliis sexcentis, his nugacioribus nugis disputent. Cùmque hæc monstra somniant, subriles sibi videntur, gravique supercilio eos qui his contemptis, ad ipsas res penetrant, præ se contemunt.

Γνώμας. Id est, *sententias*, quas παραδόξους vocat, id est, *inopinatas.*

Levius esse crimen homines. Sic enim dicunt, propterea quod alterum immediate est contra Deum, alterum immediate contra proximum. Argutior profectò ratio quàm quam Christus, crassus videlicet theologus, potuerit intelligere, cum bovem proximi in foveam prolapsam, etiam in sabbato extrahi voluerit.

Et potius esse committendum. De hac re vide in decretis *canonicis* *xxij. quest. ij.* ne quis arbitretur, & in *sententiis, lib. 3. dist. 38.* ubi ex Augustini sententia dicitur; quod perfectus, pro vita alicujus, non debet mentiri, sed verum occultare: ac si longe aliud esset verum occultare, & mentiri.

universus orbis pereat unà cum victu & vestitu, quod ajunt, suo, quàm unicum quantumlibet leve mendacium dicere. Jam has subtilissimas subtilitates subtiliores etiam reddunt tot scholasticorum viæ, ut citius è * labyrinthis temet explices, quàm ex involucris * Realium, * Nominalium, Thomistarum, Albertistarum, Occanistarum, Scotistarum, & nondum omneis dixi, sed præcipuas duntaxat. In quibus omnibus tantum est eruditionis, tantum difficultatis, ut existimem ipsis apostolis * alio spiritu opus fore, si cogantur hisce de rebus cum hoc novo theologorum genere conferere manus. Paulus fidem præstare potuit, at idem cùm ait: *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*: parùm * magistraliter definivit. Idem ut charitatem optimè præstitit, ita parùm dialecticè vel dividit, vel finit, in priore

Labyrinthis. Labyrinthi, loca erant viarum ambagibus adeo inflexa, ut qui intrasset, exitum in eis invenire non posset, qualia quatuor fuisse memorantur.

Realium. Hi ponunt universalia esse res distinctas à singularibus, quantitatem à re quanta, respectus à fundamentis & terminis. Unde ad saltum pulvis totum mundum dicunt moveri.

Nominalium. Hi dicunt universalia nihil aliud esse, quàm terminos.

Alio spiritu. Sophistico videlicet & mundano, quem se habere negat, sic ait: Ἡμεῖς δὲ

τὸ πνεῦμα τῆς κτίσεως ἠδ' ὁσμοῦ, αἰχμαλωτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ. Id est: Nos enim non spiritum mundi accepimus, sed spiritum Dei.

Magistraliter definivit. Allusit ad glossema illud quod est in principio Decretalium asserens diffinitionem fidei, à Paulo datam, non esse bonam, tum quòd conveniat spei, quæ etiam est substantia rerum sperandarum, tum quòd tantum loquatur de futuris. Diffinit autem magistraliter fidem sic, *Fides est voluntaria certitudo absentium infra scientiam, & supra opinionem constituta.*

ad

ad Corinthios epistola, *cap. 13.* Ac piè quidem illi consecrabant synaxim, & tamen rogati * de termino à quo, & termino ad quem: de transubstantiatione: de modo quo corpus idem sit in diversis locis: de differentia, quâ corpus Christi est in cœlo, quâ fuit in cruce, quâ in sacramento synaxeos: quo puncto fiat transubstantiatio, cum oratio per quam ea fit, ut quantitas discreta sit in fluxu, non parì, sicut opinor, respondissent acumine, quo * Scotidæ differunt hæc, ac definiunt. Noverant illi Jesu matrem, sed quis eorum tam philosophicè demonstravit, quomodo fuerit ab Adæ macula, præservata, quàm nostri theologi? Petrus accepit claves, & accepit ab eo, qui non committat indigno, & tamen an intellexerit, nescio, certè nusquam attigit subtilitatem, quomodo * scientiæ clavem habeat is quoque, qui scientiam non habeat. Baptizabant illi passim, & tamen nusquam docuerunt, quæ sit * causa formalis, materialis,

De termino à quo. Hujusmodi nunc nostri Theologi tractant, super 14. distinctionem, quæ plurimum habent contentione, & pietatis nihil.

Scotidæ. Sic vocavit Scotistas, alludens ad Juvenalem, qui Stoicos vocavit Stoicidas. Egerunt trepidi, vera ac manifesta fatentem Stoicidæ.

Scientia clavem habeat. Hoc constanter affirmant, super distinct. 18. lib. 4. Nam clavem scientiæ di-

cunt, non aliquam actualem aut habitualement scientiam, ut verbis eorum loquar, aut ullam discretionem, sed solam auctoritatem & potestatem discernendi, quam Scotus dicit posse esse in eo, qui omni scientiâ & discretionem vacat, & si is, qui collegit sententias, clavem scientiæ vocat scientiam discernendi.

Causa materialis baptismi. Nam in singulis sacramentis causas quatuor inquirunt.

efficiens, & finalis baptismi, nec * characteris delebilis, & indelebilis apud hos ulla mentio. Adorabant quidem illi, sed in spiritu, nihil aliud sequentes, quàm illud evangelicum, spiritus est Deus, & eos qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare. Verùm haud apparet eis tum fuisse revelatum, * una eadèmq̃ue adoratione adorandam imagunculam * carbone delineatam in pariete, ut Christum ipsum, si modò duobus sit * porrectis digitis, intonsâ comâ & in umbone

Characteris delebilis. Vocant charactera signum quoddam spirituale, impressum à Deo suscipienti sacramentum, non iterabile, manens indelebiliter. Porro sacramenta non iterabilia dicunt esse tria: baptismum, confirmationem, & ordinem. De his characteribus, neque sacræ litteræ, neque veteres Theologi meminerunt. Cæterum quemadmodum Astronomi, non potentes motuum cœlestium varietatis causam invenire, eccentricos & epicyclos in orbibus finxerunt: sic neoterici Theologi, ut causam aliquam darent, quare unum sacramentum non nisi semel aliud frequenter liceat sumere, hos characteres commenti sunt quibus semel receptis, nam ut Aristoteles ait, ἐνός ἀτόπῳ Ἀσφένῳ τ' ἄλλα σφραγίσαι, plurimæ de his dubitationes motæ sunt, quales sunt hæc: Utrum character sit forma absoluta, an relativum; utrum sit in potentia animæ, an in essentia, an baptismatis flamine & igni,

etiam insit character; An Mariæ & Christo etiam insit character.

Una eadèmq̃ue adoratione. Hæc enim est una conclusio Theologorum scribentium *super distinct.* 10. *lib.* 3. Imagines rerum adorandarum, eadem specie adorationis adorandas esse, quâ ipsæ res significatæ, sic quod si res adorentur latrâ, latrâ & imagines adorabuntur: si dulcâ, dulcâ: si hyperdulcâ, hyperdulcâ.

Carbone. Allusit jocosè ad illas imagunculas, quibus videmus nebulones istos otiosos passim parietes per otium inficere, quas dicunt non minùs adorandas, quàm ipsum Christum, eum tamen tales à nemine, nisi non admodum fani capitis, sic adorari videmus.

Porrectis digitis. Graphicè expressit habitum & gestum, quo Christum pingunt: nam digitis porrectis pingitur, ut videatur dare benedictionem, aut cruce se munire.

qui adhæret occipitio, * treis habeat notas. Quis enim hæc percipiat, nisi triginta sex annos totos in physicis, & ultramundanis Aristotelis & Scoticis contriverit? Identidem inculcant apostoli gratiam, at iidem nusquam distinguunt, * quid intersit inter gratiam gratis datam, & gratiam gratificantem. Hortantur ad bona opera, nec discernunt opus, opus operans & opus operatum. Passim inculcant charitatem, nec secernunt infusam ab acquisita, nec explicant, accidens ne sit, an substantia, creata res an increata. Detestantur peccatum, at emoriar, si potuerunt scientificè definire, quid sit illud, quod peccatum vocamus, nisi fortè Scotistarum spiritu fuerunt edocti. Nec enim adduci possum, ut credam Paulum, è cuius unius eruditione licet omneis æstimare, toties damnaturum fuisse quæstiones, disceptationes, genealogias, & ut ipse vocat, * λογομαχίας, si eas percalluisset argutias, præsertim cum omnes illius temporis contentiones, pugnaeque rusticanæ fuerint, & crassæ, si cum

Tres habeat notas. Nam in umbone, hoc est, hemicyclo, qui caput circumdat tres radiorum ordines delineant, unum in vertice, & reliquos duos à temporibus.

Quid intersit inter gratiam. Theologi super 26. distincti. lib. 2. varias ponunt gratiæ divisiones. Secant enim eam in incretam, & creatam: & in largè acceptam, & strictè: item in largissimè acceptam & strictissimè: & in gratum facientem, & gratis datam. Item in

disponentem, prævenientem, & cooperantem.

Λογομαχίας. Id est: Pugnas verborum, quas interpretes Græci, *στάσεις λογισμών*, id est, *seditiones opinionum*, interpretatus est. Sic enim ait Paulus, in epistola ad Timotheum: Ἀλλὰ νοσούντες ἐν ζητήσεσι καὶ λογομαχίαις, ἐξ ὧν γίγνεται φιλονεικία, βλασφημία, καὶ πονηραὶ. Id est: Sed egrotans circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus fit invidia, vixæ, maledicentia, suspiciones male.

magistrorum nostrorum plusquam * Chrysippeis subtilitatibus conferantur. Quanquam homines modestissimi, si quid fortè scriptum sit ab Apostolis indolatiùs parùmque magistraliter, non damnant quidem, sed commodè interpretantur. Hoc videlicet honoris, partim antiquitati, partim apostolico nomini deferentes. Et, hercle, parùm æquum erat, res tantas ab illis requirere, de quibus ex præceptore suo, ne verbum quidem unquam audissent. Idem si eveniat in Chrysostomo, Basilio, Hieronymo, tum sat habent ascribere, *non tenetur*. Et illi quidem confutarunt ethnicos philosophos ac Judæos, suapte naturâ pertinacissimos, sed vitâ magis ac miraculis quàm syllogismis, tum eos quorum nemo fuerit idoneus, vel unicum Scoti *Quodlibetum* ingenio consequi. * Nunc quis ethnicus, quis hæreticus non continuò cedat tot tenuissimis subtilitatibus, nisi tam crassus, ut non assequatur, aut tam impudens ut exhibeat, aut iisdem instructus laqueis, ut jam par sit pugna, perinde quasi

Chrysippeis. Chrysippus discipulus fuit Cleantbis, post quem præfuit scholæ Stoicorum. Hic solitus fuit argutissima quædam sophismata proponere, quale fuit hoc: Ο λέγων τοῖς ἀμνητοῖς τὰ μυστήρια ἀσπείρει, ὁ δὲ λέγων ἱεροφάντης τοῖς ἀμνητοῖς λέγει, ὁ ἱεροφάντης ἄρα ἀσπείρει. Id est: *Qui dicit prophanis mysteria, impii agit. sacerdos prophanis dicit, sacerdos igitur impiè agit.* Item illud: ἔστι τις κεφαλὴ ἐκέντω δὲ σὺν ἔχεις, ἐστὶ δὲ τις κεφαλὴ καὶ σὺν

ἔχεις. σὺν ἄρα ἔχεις κεφαλῶν. Id est: *Est aliquod caput, illud autem non habes, est igitur aliquod caput quod non habes, non igitur habes caput.*

Nunc quis ethnicus. Inductione ratiocinatur, sophisticam hanc theologiam nec ad confutationem hæreticorum utilem esse. Nam hæretici, aut eorum argutias non intelligunt, aut intellectas spernunt, aut ipsis theologis melius intelligunt.

magum cum mago committas, aut si * gladio fortunato pugnet aliquis cum eo, cui gladius sit fortunatus: tum enim nihil aliud quam * tela Penelopes retexeretur. Ac meo quidem iudicio

saperent Christiani, si pro pinguibus istis militum cohortibus, per quas jam olim ancipiti Marte belligerantur, clamorissimos Scotistas, & pertinacissimos Occanistas, & invictos Albertistas unâ cum tota sophistarum manu, mitterent in Turcas & Saracenos: spectarent, opinor, &

Gladio fortunato. Talem gladium nonnulli principes nostri temporis habentes, lædi cū ille adest, a nemine possunt, nisi simile habente.

Tela Penelopes. Πενελόπεια ἰδὼν ἀναλύνει. Id est: Penel pes telam resolvare, aut retexere, proverbio dictum est, pro eo quod est, operam inane sumere, rursumque destruere, quod effeceris. Nam Homerus, *Odyssæa*, 6. fingit Pene-

lopem telam, quam interdū texuit, noctu retexuisse. atque eo pacto procos illi misisse, quibus simul atque tela perfecta fuisset promiserat se nupturam. Unde sic ait: Εἴητι καὶ ἡ ἑστὴν μὲν ὑπάρχοντες ὑμῶν ἰδὼν Νόστους ἐκ τῶνδε σπένειν. ἐπὶ δὲ ἀνδρῶν ὡς ἔδωκεν. Id est: Ub̄ interdū quidem texebat magnam telam noctu autem retexebat, post quam faces apposuit.

conflictum omnium lepidissimum, & victoriam non ante visam. * Quis enim usq; adeo frigidus, quem istorum non inflament acumina? quis tam stupidus, ut tales non excitent aculei? Quis tam oculatus, ut hæc illi non maximas offundant tenebras? Verùm hæc omnia videor vobis propemodum joco dicere. Nec mirum sanè, cùm sint & inter ipsos theologos melioribus instituti litteris, qui ad has frivolas, ut putant, Theologorum argutias nauscent. Sunt qui velut sacrilegii genus execrentur, summamque ducant impietatem, de rebus tam arcanis & adorandis magis quàm explicandis, * tam illoto ore loqui, tam prophanis Ethnicorum argutiis disputare, tam arroganter definire, ac divinæ theologiæ majestatem tam frigidis, imò sordidis verbis simul & sententiis conspurcare. At interim ipsi felicissimè sibi placent, imò plaudunt, adeo ut his suavissimis nœniis, nocte dièque occupatis, ne tantulum quidem otii superfit, * ut evangelium, aut Paulinas epistolas

Quis enim usque. Totus hic locus exponendus accipiendus.

Tam illoto ore. Id est: Irreverenter, simile est illis, ἀνίστοισι ποσὶ καὶ ἀνίστοισι χερσίν. Id est: Illotis pedibus, & illotis manibus.

Ut Evangelium, aut Paulinas epistolas. Ex hoc loco palàm est non reprehendi Theologos doctos & pios, sed eos qui totam vitam in hujusmodi consumunt quaestionculis, cùm in primis oportet theologum ipsos imbibisse fontes, & in lege Domini, noctes ac dies meditatum esse, ut assiduitas veritatur in naturam, ut non solum intelligat humano more, sed etiam

afficiatur & rapiatur. Nemo verè intelligit Christum, nisi tractus à Christo. Tantùm abest, ut ab his comprehendatur, qui impii propter sophisticas nœnias, nihil omnino vel sciunt, vel legunt. Novi permultos Theologos. Doctores, ut vocant, qui ante quinquagesimum annum nondum evolverant omnes epistolas Paulinas, ut per familiaritatem mihi facebantur. Isti quoties ad interpretandum sacras litteras accedunt, Dii boni, quàm frigent quàm sordent omnia, quàm nihil adferunt Christo dignum.

vel semel liceat evolvere. Atque interim dum
hæc nugantur in scholis, existimant sese universam
ecclesiam, alioqui ruituram, non aliter
sylogismorum fulcire tibicinibus, quàm Atlas

coelum humeris sustinet apud Poëtas. Jam illud
quantæ felicitatis esse putatis, dum arcanas litteras,
perinde quasi cereæ sint, pro libidine * formant
ac reformant, dum conclusiones suas, quibus jam
aliquot scholastici subscripserunt, plusquàm
Solonis leges videri postulant, & vel pontificiis
decretis anteponendas, dùmque veluti * censores

Formant ac reformant. Notat
 eos qui non accommodant suas
 sententias ad mentem scriptura-
 rum, sed scripturas ad suam men-
 tem trahunt; quod vocant funda-
 re, veluti cum duos Petri gladios
 trahunt ad duplicem potestatem,
 cum is locus prorsus eo spectet, ne

pugnemus Christiani.

Censores orbis. Censores Romæ
 morum magistri & iudices erant,
 hi cives sic notabant, ut qui sena-
 tor esset, e senatu ejiceretur, qui
 eques Romanus, equum publicum
 perderet: qui plebejus, in centum
 tabulas referretur, & ætarius fieret.

orbis ad * palinodiam trahunt, si quid usquam cum explicitis & implicitis illorum conclusionibus, non ad amussim quadrarit, ac non secus atque ex oraculo pronunciant : *hac propositio * scandalosa est: hac parum reverentialis: * hac heresim olet: * hac male tinnit*: ut jam nec baptismus, nec evangelium, nec Paulus aut Petrus, nec sanctus Hieronymus aut Augustinus, imò nec ipse Thomas * *ἀρεστοτελικώτατ* Christianum efficiat, nisi * Baccalauriorum calculus accesserit, tanta est in judicando subtilitas,

Palinodiam canere. Græci proverbio dicunt, παλινῶδῃν, pro eo quod est, prius damnata probare, & priorem sententiam revocare. De hac palinodia. Socrates apud Platonem in Phædro sic loquitur: Εἴ τί τις ἀμαρτάνῃσι ποιεῖ μὴ λόγιον, καὶ ἄλλος δὲ ἄλλῳ, ὃν ὅμως ἐπὶ τοῦ σοῦ ἤθετο. Στοιχεῖται δὲ τῶν καὶ ὁ μὲν τῶν περὶ τοῦ πῶς ἐλένης κακῶς εἶπεν, σοῦ ἡγήνησεν, ὥστε ὁ μὲν ἐπὶ τοῖς ποιήσας δὲ πᾶσαν τὴν καλὴν ἰδίαν παλινῶδῃν, ὡς ἔχεται ἀνέλεψε. Id est: Est hic qui peccant circa fabularum narrationem expatio antiqua, quam Homerus quidem non cognovit, Stesichorus autem, oculus enim privatus fuit propter Helenes maledicentiam non ignoravit, quemadmodum Homerus, qui simulatque omnem palinodiam fecisset de vestigio rursum vidit. *Scandalosa est.* Datā operā barbari eorum imitatus est. *σεῶν δαλον.* enim Græci *ἀετοπρόφω*, id est, per versionem vocant. Est autem dictum scandalum, quasi *σεῶν*,

τὸ ἐπὶ χόλῳ τῶν ἀληθῶν. Id est: claudicans circa veritatem. A scandalo autem ineptè dicitur *scandalosus*.

Hac heresim olet. Sic enim ipsi dicunt, *hac propositio sapit heresim*, datā autem operā, mutavit sapit in olet. Indicat autem hoc loco revocationes & condemnationes fugidas, quæ habentur in articulis illis erroneis, ut ipsi dicunt Parisiis & in Anglia, condemnatis.

Hac male tinnit. Sic enim frequenter dicunt, *hac propositio male sonat*, quod jocosè vertit, *tinnit*.

Ἀρεστοτελικώτατ. Id est: Aristotelicissimus, quod hic ferè primus fuit, qui Aristotelica miscuit sacris.

Baccalauriorum calculus. Nam in articulis illis baccalauriorum autoritate & judicio condemnantur propositiones aliquot Thomæ, quas, nescio quis Fraterculus, cum tanquam veras docuisset, coactus fuit à baccalauriis, revocare.

Quis enim sensurus erat eum christianum non esse, qui diceret has duas orationes, * *matula putes, & matula putet, Item olla fervere, & ollam fervere*, pariter esse congruas, nisi sapientes illi docuissent? Quis tantis errorum tenebris liberasset ecclesiam, quos ne lecturus quidem unquam quisquam fuerat, nisi * magnis sigillis isti prodidissent? Verum, an non felicissimi dum hæc agunt? Præterea * dum inferiorum res omnes sic examussim depingunt, tanquam in ea Republica complureis annos sint versati? Præterea dum pro arbitrio * novos orbes fabricantur, addito denique latissimo illo, pulcherrimoque: ne scilicet deesset ubi felices animæ commodè vel spatium, vel convivium agitare, vel etiam pilâ ludere possent. His atque id genus bis mille nugis horum capita adeo

Matula putes, & matula putet.
Sic vertit quod isti dicunt, *Socrates currit, & Socrates currit.* Quas orationes, nescio quis Frater, dixerat esse æquè perfectas & congruas, ut ipsi dicunt: quæ circa baccalarii Oxonienses eas damnaverunt.

Magnus sigillis. Nam hic mos est istis ut post propositiones damnatas, in testimonium applicent magnum sigillum universitatis.

Dum inferiorum res. Nemo putet hic ridi inferos, sed fabulas quas quidam veluti certam rem narrant apud populum.

Novos orbes. Veteres sphaeras singulas septem tribuerunt planetis. His imposuerunt octavum orbem, stellarum fixarum. Deinde

videntes octavum duobus moribus moveri, discentesque ab Aristotele, uniuscujusque orbis non esse nisi unum motum naturalem, coacti sunt dicere alterum motum octavi orbis esse violentum. Motus autem violento non potest moveri superior orbis ab inferiori. Quo circa coacti sunt ponere novum orbem, quem *primum mobile* vocant. His deinde Theologi addiderunt decimum orbem, quem *empyreum* dicunt: perinde quasi sancti felices esse non possint, nisi suum habeant cælum. At Basilides hæreticus *cælus fabricatus est trecentos sexaginta quinq;* teste Augustino.

distenta differtaque sunt, ut arbitrer nec Jovis cerebrum æquè gravidum fuisse, cùm ille Palladem parturiens, * Vulcani securim

imploraret. Quare nolite mirari, si videtis caput illorum * tot fasciis tam diligenter obvinctum in publicis disputationibus, alioquin enim planè

Vulcani securim. Est Luciani dialogus *de Jove capite gravido*, ejus caput, ipso Jove jubente, Vulcanus securi medium secuit. Atque ita è Jovis cerebro Pallas nata est.

Tot fasciis. Id potissimum videmus in doctoribus apud Parisios, quorum capita tot fasciis sunt obvoluta, ut vix possint evolvere sese. Dissiliit autem, quod ruptum in varias partes, minutim solvitur.

diffilirent. Illud * ipsa quoque nonnunquam ridere soleo, cum ita demum maximè sibi videntur theologi, si quàm maximè barbarè spurcèque loquantur, cumque adeo balbutiunt, ut à nemine nisi balbo possint intelligi, *acumen* appellant, quòd vulgus non assequatur. Negant enim è dignitate sacrarum litterarum esse, si grammaticorum legibus parere cogantur. Mira vero majestas theologorum, si solis illis fas est mendosè loqui, quanquam hoc ipsum habent cum multis cerdonibus commune. Postremò jam Diis proximos sese ducunt, quoties quasi religiosè *magistri nostri* salutantur, in quo quidem nomine, tale quiddam subesse putant, quale est apud Judæos * *תרגומא*. Itaque nefas ajunt

Ipsa quoque nonnunquam. Vehementer stultum sit oportet, quod ipsa quoque Stultitiæ ridiculum, ac stultum esse videatur. Hoc, quod ait, nimis verum est in multis, qui nihil existimant eruditum, nihil acutum, quod non sit barbaris ac spurcis dictum verbis: quicquid elegans, id ut grammaticum aspernantur. Simplicitas sermonis probe decet Theologum, spurcities minimè, quæ veritatem non nudam, ut ipsi iactant, ostendit, sed oblitam & fordidatam.

Tetragrammum. Id est: *Quatuor litterarum*, quod solum *אברהם*, id est, ineffabile est inter nomina illa decem, quibus Hebræi Deum vocant, quæ, ut etiam Hieronymus in epistola ad Marcellam testatur, ista sunt. Primum, *א* quod *Aquila*, *אֱלֹהִים*, id est, *fortem* interpretatur. Secundum, *אֱלֹהִי*. Tertium, *אֱלֹהִים* quæ *Deum*, significant. Quartum,

צבאות quod LXX. virtutum, *Aquila exereituum* interpretatur. Quintum, *עֶלְיוֹן*, id est, *excelsum*. Sextum, *אֲשֶׁר אֱלֹהִים*, id est, *qui ero*. Septimum, *אֲדֹנֵי*, id est, *Dominus*. Octavum, *יְהוָה* quod in, *אֱלֹהִים*, id est, *laudate Dominum*, tantum ponitur. Nonum de quo hic loquitur, *יְהוָה* quod ineffabile est. Nam quatuor illæ litteræ, Jod, He, Vau, He, quibus signatur, conjunctæ nihil sonant. Quo mysterio innuunt divinam essentiam modis omnibus ineffabilem: ac nos illam totam depingimus inceptis, ut ego censeo, committentis. Nam ut scriptum est, *וְשֵׁם הָאֵלֹהִים*, id est, *posuit tenebras secretum suum*. Decimum *שְׁדֵי* quod *Aquila*, *אֱלֹהִים*, id est, *robustum* interpretatur. Sunt & alia nomina, quibus Deus apud Hebræos significatur, ut *אֵשׁ* id est, *ignis*, & *חֵכְמָה* *sapientia*, &c.

esse MAGISTER NOSTER secus quàm majusculis scribere litteris. Quòd si quis præposterè, *Noster magister* dixerit, is semel omnem theologi nominis perverterit majestatem. Ad horum felicitatem proximè accedunt ii, qui se vulgò *Religiosos* ac *Monachos* appellant * utròque falsissimo cognomine, cùm & bona pars istorum longissimè absit à religione, & nulli magis

omnibus locis sint obvii. Iis non video quid possit esse milerius, nisi ego multis modis succurrerem. Etenim cùm hoc hominum genus omnes * sic execrentur, ut fortuitum etiam

Utròque falsissimo. Nam *monachus* græcè dicitur solitarius, & religio nihil aliud est quàm pietas & Dei cultus, quod est omnium christianorum. Loquitur autem de malis, quæ maxima turba est, & hoc cognomine indignis.

Sic execrentur. De vulgo loquitur. Et nimium verum est quod dicit. Quia ipse divus Hierony-

mus testatur, Romæ quoque *monachorum* nomen invisissimum fuisse: quanquam ea tempestate nihil erant monachi, quàm verè & simpliciter christiani, nullis obstricti ceremoniis, nullo prodigioso cultu, nullis vinculis, nulla servitute, sed in libertate spiritus Deo servientes.

occursum ominosum esse persuasum sit, tamen ipsi sibi magnificè blandiuntur. Primum summam existimant pietatem, si usque adeo * nihil attigerint litterarum, ut ne legere quidem possint. Deinde * cùm psalmos suos, numeratos quidem illos, at non intellectos, asininis vocibus in templis derudunt, tum verò se putant divorum aures multa voluptate demulcere. Et sunt ex his nonnulli, qui sordes ac mendicitatem * magno vendunt, proque foribus * magno mugitu panem efflagitant, imò in nullis diversoriis, vehiculis, navibus non obturbant, non mediocri profectò reliquorum mendicorum jacturâ. Atque ad eum modum homines suavissimi, sordibus, inscitâ, rusticitate, impudentiâ, apostolos, ut ajunt, nobis referunt. Quid autem jucundius, quàm quòd omnia faciunt ex præscripto, quasi mathematicis utentes rationibus, quas præterire piaculum sit. Quot nodos habeat calceus, quo

Nilil attigerint Olim monachi ferè laici erant, quales Benedictini & Francisci loci. Unde sunt qui putent irreligiosum, scire litteras, præcipuè bonas, nec recipiunt eruditos, & libenter expellunt fortè receptos, cùm ipsi ventres magis sint, quàm homines.

Cùm psalmos suos. Attende. lector, non rideri cultum divinum, sed eos, qui plurimi sunt, qui non curant intelligere quod psallunt, & odiosis clamoribus impleant templum, quasi vociferatio deleter superos. Tum preces non numero constant, sed animi

affectedu.

Magno vendunt. Vendunt dicit, prostant. Ita Politianus. *Fultusque tristes, vendunt sanctimonias.* Simulant enim nonnulli sordes, ut plus accipiant à mulierculis.

Magno mugitu. Pudet me, quoties id video, & tamen videmus: imò irrumpunt in diversoria publica, obstreperunt in mediis conviviiis, nihil pudet sacerdotes, Paulus manibus laboravit, Christus usus est liberalitate amicorum. Ego putarim magis convenire, ut istis, si boni sint, alia ratione provideretur.

colore cingula, vestis quot discriminibus varieganda, quâ materiâ, quotque culmis latum cingulum, qua specie, & quot modiorum capax cucullus, quot digitis latum capillitium, quot dormiendum horas. Atque hæc quidem æqualitas in tanta corporum & ingeniorum varietate, quàm sit inæqualis, quis non perspicit? * Et tamen his nugis, non alios modò præ se nauci faciunt, verùm invicem alii alios contemnunt, atque homines apostolicam charitatem professi, ob aliter cinctam vestem, ob colorem paulò fusciorem, omnia miris tragœdiis miscunt. Ex his videas quosdam adeo rigidè religiosos, ut * summa veste, non nisi Cilicina utantur, intimâ

Et tamen his nugis. Aperit pestem cerimoniarum, quod his freri complures, contemnunt eos qui non eadem faciunt, putantes in his esse pietatem, quæ Christus & Apostoli adeo non tradiderunt, ut dehortentur etiam.

Summa veste. Habet hoc ordo Cluniacensium, quorum magna pars ob divitias corrupta fuit,

etiam ætate Bernardi, quod ex illius patet epistolis. Cilicinam autem vestem *asperrimam* vocat, utpote quæ ex villis caprarum fieri soleat apud Cilices, unde & nomen habet, quemadmodum Milesiam vestem, pro *mollissima* posuit. Sicut & Horatius in epistolis: *Alter Mileti textam, cane, pejor & angus vitabit chlamydem.*

Milesiâ , alios contra , qui supernè linei sint,
intimè lanei. Rursum alios * qui pecuniæ
contractum ceu * aconitum horreant, nec à vino
interim, nec à mulierum contactu temperantes.

Qui pecunia contractum. Animo
contemnenda est pecunia, quòd
si quid est in contractu periculi,
certè plus est in contractu scemine,
quàm pecuniæ. At sceminarum
contractum non prohibet Franci-
scus, sed turpem amorem. Pecuniæ
contractum cur tantopere prohi-
buisset? Quòd si divus Franci-
scus cum ait, *non recipiant*, intelligi
vult, *non attingant*, cur addidit,
neque per se, neque per alios. Quis
enim dicitur *per alium aliquid at-
tingere*? Et quid si chirotheca con-
tingant? Palam est Franciscum
sensisse, quod verba sonant.
Recipit dominus, cui solvitur
pecunia. Recipiunt procuratores,
unde receptores dicti. Admini-
strationem interdixit pecuniæ,
non contractum: sed ad eum mo-
dum interpretatus est pontifex,
nescio quis. Deum immortalem,

etiam pontifice opus erat, ut
intelligeremus rem vel pueris
perspicuam? Verùm hinc de
rebus disputent alii: mihi satis
est illud optare, ut Christi regu-
lam, hoc est, evangelicam do-
ctrinam tanti faciamus omnes
Christiani, quanti faciunt regu-
lam hominis.

Aconitum. Aconitum herba est
venenosa, quam Dioscorides, lib. 4.
inter frigidissimas numeret, quòd
in saxis crescit, unde Plinius autor
est, nomen habet, *ἀκόνι*, enim
cantes dicitur. Hujus duas species
Dioscorides faciens & de altero
loquens ait: *Κρέναι δὲ καὶ πνε-
δάλεις, καὶ οὐς, καὶ λύκως, καὶ πέν-
θηλιον, κρεαδόις ἐπιτέττον, καὶ
ὡς παρδαλιν.* Id est: *Occidis*
autem & pardales, & suos, lupos &
*omnem bestiam, carunculis imposi-
tum & projectum.*

Denique mirum omnibus studium, ne quid in ratione vitæ conveniat. Nec illud studio est, ut Christo similes sint, sed ut inter se dissimiles. Porro magna felicitatis pars est in cognomentis, dum * hi *funigeros* appellari se gaudent & inter

Hi funigeros. Hæc sunt portentosa nomina, christianæ illi & unitati, & charitati inimica, quæ Paulus longè ante prævidens, tantopere detestatus est, nullas volens factiones esse inter Christianos. Unde Corinthiis scribens, ait: Παροργισαὶ δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί, ὡς αὐτὲς διόμαται τῆ κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ἢ ἐν ὑμῶν ὁρισμοί, ἢτε δὲ κατηγενομένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοί, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώσει. Id est: Hortor vos, Fratres, per idem nomen domini nostri Jesu Christi, ut idem dicatis omnes, & non sint in vobis scissura, sitis autem perfecti in eadem mente, & in eadem scientia. Quan-

to affectu has factiones Christianæ paci & unitati perniciosissimas deprecatur? Unde idem indignatur, quòd alii cognomen sumerent *Cepha*, alii *Apollo*, alii suum, hoc est, *Pauli*: vehementer ob id stomachans: *Quid*, inquit, *divisus est Christus?* Quàto ergo minus hujusmodi stultis cognomentis gloriantum est? Idem cultus, aut certè liber, idem victus, aut liber, idem Christi cognomen, multo magis facerent ad concordiam. Nunc videmus ex his tot discriminibus, magnas ac periculosas nasci discordias: de quibus quid attinet multa dicere, cum nemo nesciat, hos,

hos, alii *Coletas*, alii *Minores*, alii *Minimos*, alii *Bullistas*. Rursum hi *Benedictinos*, illi *Bernardinus*: hi *Brigidenses*, illi *Augustinenses*: hi *Guilhelmitas*, illi *Jacobitas*, quali verò parum sit, dici *Christianos*. Horum magna pars in tantum suis nititur ceremoniis, & hominum traditiunculis, ut putet unum coelum parum dignum esse tantis præmium, haud cogitantes futurum, ut Christus contemptis his omnibus, * suum illud sit exacturus præceptum, nempe charitatis. Alius ostentabit * aqualiculum, omni piscium genere distentum. Alius psalmorum centum * effundet

Suum illud sit exacturus. Nam Christus in illa oratione, plena fervoris & charitatis, quam ultimam cum suis discipulis habuit, post multam charitatis commendationem, ita demum præcepit: *Αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἣ ἐποίησα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς.* Id est: Hoc demum *mandatum meum est*, ut diligatis vos *mutuo quemadmodum dilexi vos*. Quorsum igitur tantæ homunculorum traditiunculæ, ad quas solum descendas vita non sufficit, cum sine hac charitatem dico, quam solum Christus præcepit, nihil bene à quoquam fieri possit, & cum hac nihil malè?

Aqualiculum. Ὑποαὐλῆς est, ab *aqualis*, quod *alvum* significat. Perlius, *Satyr. 1.* *Nugatis cum tibi calve, Pinguis aqualiculus propenso*

se, quipede extat. Quem distentum dixit, eò quòd Fratres isti fere piscibus vescantur, qui quandoquidem carnibus frigidiores sunt, plus pinguedinis, quam medici pituitam congelatam esse ajunt, generant. Ad hæc distentum dixit, ne videretur damnare, quòd à carnibus abstineant, quamquam ne id quidem magnoperè probet Paulus, sed quòd tam multis & variis piscibus se ingurgitent, ut nulli rei præterquam somno utiles sint.

Effundet modios. Attende, candide lector, non hic damoari preces, quæquam ne Christus quidem has verbosas preces probavit, sed modios psalmorum, id est, certas & statas preces; modius enim mensuramus.

modios. Alius * jejuniorum myriadas annumerabit, & toties unico prandio penè disruptam imputabit alvum. Alius tantum ceremoniarum acervum proferet, quantum vix septem onerariis navibus vehi possit. Alius gloriabitur sexaginta annos nunquam attactam pecuniam, nisi digitis duplici chirothecâ munitis. Alius cucullam ingeret adeo sordidam & crassam, ut nullus nauta suo dignetur corpore. Commemorabit alius se * plusquam undecim lustris spongiæ vitam egisse, semper eidem affixum loco: Alius raucam assiduo cantu vocem adducet: Alius * lethargum solitudine contractum: alius linguam * jugi silentio torpentem. At Christus interpellatis, nunquam alioqui finiendis gloriis,

Jejuniorum myriadas. Myrias numerus est decem milium, sed nec hic jejunia damnavit, sed illa numerata, & in quibus tantum vorant unico prandio, ut nec corpore, nec mente quicquam possint. Quibus mirum, quam gloriantur, qui cultum divinum magis externis & corporalibus quibuldâ observatiunculis, quam spiritu metiuntur.

Plusquam undecim lustris. Nuntales sunt nonnulli Fratres, qui spongiarum, quæ saxis semper adhaerent, ritu, nunquam locum mutant, somniantes pietatem esse inanimata imitari, spongiam quoque esse animal, supra ex Aristotelis & Plinii sententia probavimus. Nam ipsis detractis, sæpè sanguis saxis adhaerere videtur.

Lethargum. Lethargus apostema est in posteriori ventriculo cerebri, somnum, oblivionem, & motus paucitatem inducens, quod oritur ex pituita crassissima, præcipue in his, qui simul multum vorant, præcipue piscium, & parum moventur, simulque in solitudine & orio degunt: quales sunt Fratres isti, qui se ad perpetuos carceres damnavit.

Jugi silentio. Nam certa sua habent silentia. Hi Fratres frigidis præcipue morbis sunt obnoxii, quales sunt apoplexia, paralysis, tortura, lethargus, & spasmus. Unde multos tales vidi, qui linguam, nam hæc cum primis humida est, paralysis viciatam, movere non possent.

unde nam hoc, inquiet, novum * Judæorum genus? Unicam ego legem verè meam agnosco, de qua sola nihil audio. Et olim palàm nullòque parabolarum utens involucro, paternam hæreditatem pollicitus sum, non cucullis, preculis, aut inediis, sed charitatis officiis. Nec eos agnosco, qui sua facta nimis agnoscunt, isti qui me quoque sanctiores videri volunt, * Abraxasiorum cœlos, si libet, occupent, aut ab his sibi novum extrui cœlum jubeant, quorum traditiunculas meis præceptis anteposuerunt. Cùm hæc audient, & videbunt nautas & aurigas sibi præferri, quibus, putatis, vultibus sese mutuò

Judæorum genus. Nam quemadmodum Judæi in circumcissione, sabbatis, jejuniis, & aliis id genus ceremoniis gloriabantur, quemadmodum Paulus sæpè eis exprobrat, cùm spiritu vacarent, ita nonnulli Christiani plus ceremoniis illis per se inanibus tribuunt, quàm spiritui, cujus numquam scintillam senserunt, quos tanquàm nihil à Judæis re differentes, novum Judæorum genus stultitiâ, sed hauquaquam stultè, vocat.

Nec eos agnosco. Alludit ad illum locum Evangelicum, qui est apud Matthæum, ubi justii illi, quorum opera Christus tantoperè exosculatus fuit, sua opera ignorant. Sic enim ajunt: *Κόμας ποῦ εἶδον πορεύεσθαι, καὶ ἡμεῖς ἠδύμεθα.* Id est: Domine, quando vidimus esurientem, & nutritivimus? &c. Mali contra, sua bona agnoscunt, & jactant,

dicentes: Domine, quando vidimus esurientem, & non nutritivimus? Sed horum opera Christus non agnovit. Similis est illa parabola publicani & pharisæi, sua jejunia, & preculas jactantis, & quasi Deo opprobrantis.

Abraxasiorum cœlos. Basilides hæreticus trecentos sexaginta quinque fabricatus est cœlos ut auter est divus Augustinus in libro ad *Quod vult Deum*. Inde mysticum illud nomen suis discipulis commendavit *Ἀβραξάς*. Nam his literis juxta græcam supputationem hic numerus significatur, α & β significant unum & duo ε & α centum & unum, ζ & α ducenta & unum, σ, quæ septima est in hæc dictione litera, significat sexaginta. In summa reddentur trecenta sexaginta quinque. De hoc plura vide in scholiis Erasmi, in Hieronymi epistolas.

contuebuntur ? Sed interim spe sua felices sunt, non absque meo beneficio. Atque hos quidem, quanquam à Republica semotos, nemo tamen audet contemnere, præcipuè mendicantes, propterea quòd omnia omnium arcana teneant, ex confessionibus, quas vocant. Quæ tamen prodere nefas habent, * nisi si quando poti, fabulis amœnioribus delectare se volunt, sed conjecturis modò rem indicant, tacitis interim nominibus. Quod si quis * hos crabrones irritarit, tum in popularibus concionibus probè ulciscuntur sese, & obliquis dictis hostem notant, adeo rectè, ut nemo non intelligat, nisi qui nihil intelligit. Nec priùs oblatrandi finem faciunt, quàm * in os offam objeceris. Age verò quem tu mihi comoedum, quem circulatorum spectare malis, quàm istos in concionibus suis rethoricientes omnino ridiculè, sed tamen suavissimè imitantes ea quæ rhetores de dicendi ratione tradiderunt ? Deum immortalem ut gesticulantur, ut aptè

Nisi si quando poti. Hæc nihil ad bonos monachos pertinent. Mali putent se admonitos, quòd debeant corrigere. Audivimus enim sæpenumero narrantes, quicquid audiverint à confitentibus, idque non ad ædificationem, sed ridendi causâ. Nominant urbem, nominant collegium, denique domum, hominem quoque si defunctus sit, quasi satis sit, si vivum nominatim non prodant. Multa possent hoc loco referri de malis, quæ malo ob bonorum honorem reticere.

Hos crabrones irritarit. Crabro

insecti genus pertinacissimum aculeoquæ pestilentissimo: *cujus idum*, Plinius libr. II. dicit, *haud temerè sine febris esse.* Unde proverbio dictum est, *τὸς σφουκίας ἐπειδὴ* Id est: *Crabrones irritare*, in pertinaces & rixosos, quo Plautus in *Amphitryone*, usus est in mulieres.

In os offam. Sic apud Maronem Æneas Cerbero oblatranti offam objicit, quò sileat.

Comoedam. Comoedus dicitur qui agit, comicus verò qui scribit comoedias.

commutant vocem, ut cantillant, ut jactant sese, ut subinde alios atque alios vultus induunt, ut omnia clamoribus miscent. Atque hanc orandi artem ceu rem arcanam Fraterculus Fraterculo, * per manus tradit: eam tametsi * mihi non est fas scire, tamen utcunque conjecturis sequar. Primo loco invocant, id quod à poëtis mutuò sumpserunt: deinde dicturi de charitate, * à Nilo Ægypti fluvio sumunt exordium, aut crucis mysterium enarraturi, * à Babylonio dracone

Per manus tradit. Per successio- nem, proverbiali dictum figura.

Mihi non est fas. Mihi, refertur ad personam Moriz, quod nolint mulierem scire literas aut disciplinas.

A Nilo Ægypti. Id est: A re alienissima. In his autem mirâ quædam *πομπή* depingit illorum *το κακόζηλος*, ut Græci vocant, id est, *perversam imitationem*. Nihil enim odiosius, quam ars male

assettata.

A Babylonio dracone Bel. Hæc fabula de Bel dracone inserta est scriptis Danielis à Theodotione, ut nonnulli putant: nam in hebræo non habetur, quemadmodum nec Susannæ historia, nec hymnus trium puerorum, quæ omnia obeliscis antepositis, divus Hieronymus jugulavit, tanquam adulterina.

Bel feliciter auspicantur: aut de jejunio disputaturi,
 * à duodecim zodiaci signis principium faciunt,
 aut de fide verba facturi, diu * de quadratura
 circuli præloquuntur. Audivi ipsa quendam
 eximiè stultum, erravi, *doctum* volebam dicere,
 qui in concione celeberrima, divinæ * triadis
 mysterium explicaturus, quò & doctrinam suam
 non vulgarem ostentaret, & * theologicis
 satisfaceret auribus, novâ prorsus ingressus est
 viâ, nimirum à litteris, syllabis, & oratione,
 tum à concordia nominis & verbi, adjectivi
 nominis & substantivi, mirantibus jam plerisque, ac
 nonnullis Horatianum illud apud se mussitantibus:
Quorsum hæc tam putida tendunt? Tandem huc
 rem deduxit, ut in grammaticorum rudimentis
 sic expressum ostenderet totius triadis simulacrum,

A duodecim zodiaci. Solem enim
 ajunt in jejunio arietem primum
 zodiaci signum ingredi, eoque
 tunc omnia magis humescere &
 calefcere, crassosque humores
 corporum, qui in hyeme propter
 cæli frigiditatem resolveri non po-
 terant, tunc resolveri incipere, atq;
 idcirco paucis tunc egere corpora
 nutrimentis, eoque benè institu-
 tum esse ab ecclesiâ jejunium ver-
 no tempore. Hacque occasione
 mira de zodiaco, ejusque signis
 blaterant, qui indoctæ plebeculæ
 docti videantur.

De quadratura circuli. Aristote-
 les ἐν κατηχηματι τοῦ τοῦ π
 scriptum reliquit: Ἐπιστήμης δὲ μὴ
 ἔσσης, ἔδει καὶ λέγει ἐπιστήτων εἶναι· οἷον
 καὶ ὁ τῆ κύκλου τετραγωνισμός, εἰ γὰρ

ἐστὶν ἐπιστήτων, ἐπιστήμη μὲν αὐτῆς οὐκ
 ἔστιν ὁλοπῆα, αὐτὸς δὲ ἐπιστήτων ἐστὶ.
 Id est: Scientia autem non existente,
 nihil prohibet scibile esse ut circuli
 quadratura, & si scibile sit, scientia
 tamen ipsius nondum est, ipsa autem
 scibile est. Hac igitur occasione, ut
 Aristotele plus scire videantur, &
 Sophistæ in suis scholis, & in con-
 cionibus suis Fratres, de quadra-
 tura circuli multa garriunt.

Triadis. Τριὰς græco vocabulo
 dixit: nam trinitas, quo vulgus
 utitur, non satis est latinum.

Theologicis. Jocus est, tacitè
 enim significat theologos malle
 audire has subtiles nugas fabel-
 lasque, quàm Evangelium, aut
 Paulinas epistolas.

ut * nemo mathematicorum in pulvere posset evidentius depingere. Atque in hac oratione * θεολογώται & ille totos octo menses ita defudarat, ut hodie quoque * magis cæcutiat quàm talpæ, nimirum * tota luminum acie ad ingenii cuspidem avocata. Verùm haud poenitet hominem cæcitatæ, ac parvo quoque putat emptam eam gloriam. Auditus est à nobis alius quidam octogenarius, adeo theologus, ut in hoc Scotum ipsum renatum putes. Is explicaturus mysterium nominis JESU, mira subtilitate demonstravit in ipsis litteris latere, quicquid de illo dici possit. Etenim quod tribus duntaxat inflectitur casibus, id manifestum esse simulacrum divini ternionis. Deinde quòd prima vox *Jesus*, desinat in *s*, secunda *Jesum* in *m*, tertia *Jesu* in *u*, in hoc * ἀρρήτων subesse mysterium: nempe tribus litterulis indicantibus eum esse summum,

Nemo mathematicorum. Nam his mos est, figuras suas in pulvere depingere.

Θεολογώται. Superlativus est græcus ab hoc positivo theologus.

Magis cæcutiat quàm talpa. Græcis enim proverbium est, ἀπώλα-
κτο το φλόπερο, id est, talpa cæcor, in vehementer lusciosum. Joca-
tur autem in aliquem theologum sibi notum, & forte lusciosum.

Tota luminum acie. Acies ad animam refertur, cuspis autem non dicitur, nisi de re corporea, datâ autem operâ hic vertit.

Ἀρρήτων. Id est: Arcanum & in-
effabile, festiviter hujus deliri Fra-

tris ineptias ridet, qui vocem hebraicam, quòd vel teste Hieronymo, ineptissimum est, in alienam linguam traxerit. Siquidem *ישו* *Jeschu*, hebraica vox est, id significans quòd græcè σωτηρία, & latinè *salus*, cui passim apud Hebræos interponitur *יהוה* cum *יה* in fine ut ibi, *יהוה יהושוע*, id est, *Domini est salus*, quod alio sequenti mutatur in *יהוה יהושע*, ut *יהוה יהושע*, id est: *Oculi mei defecerunt in salutari tuo*. Ab *ישו* autem *ישו* dicunt nostri, salvatoris nomen dictum esse. Sunt tamen qui dictum putent à *יש* verbo substantivo.

medium, & ultimum. Restabat mysterium his quoque retrusius, mathematica ratione. *Iesus* sic in duas æquales diffidit portiones, ut scilicet * penthemimeres in medio resideret. Deinde docuit eam litteram apud Hebræos esse, *ו*, quam illi *Syn* appellent: porro *syn* Scotorum, opinor linguâ, *peccatum* sonat: atque hinc palàm declarari, *Iesum* esse qui peccata tolleret mundi. Hoc tam novum exordium sic inhiantes admirati sunt omnes, præcipuè theologi, ut parùm abfuerit,

Penthemimeres. *Πενθε* quinque sunt, *ἡμισ*, dimidium. *μετρος*, pars, unde *πενθημιμετρος*, dimidium quinq, dicitur. Quemadmodum etiam Terentianus ait: Hoc *πενθημιμετρος*, medium de quinque vocatur. Sicut igitur grammaticis *penthemimeres* vocatur, quando post duos primos

pedes relinquitur syllaba dictio- nem terminans: nam duo cum semis, dimidium faciunt quinque, sic *syn* in medio *penthemimeris* pos- itum erat à Fratre, ut si divide- retur, utrunque ei dimidium cum reliquis duabus litteris sumptum, *penthemimeres* faceres.

quin illis acciderit, quòd olim * Niobæ, cùm mihi propemodum evenerit, quod * ficulno illi Priapo, qui magno suo malo, Canidiæ Saganæque nocturna sacra spectavit. Nec injuria profectò: nam quando similem * ἑφοδόν, commentus est Demosthenes ille grajus, aut Cicero latinus? Illis vitiosum habebatur procemium, quod à re foret alienius: quasi verò non ad istum modum exordiantur & subulci, naturâ videlicet magistrâ. At hi docti præambulum suum, sic enim vocant, ita demum eximiè rhetoricum fore ducunt, si nusquam quicquam habeat cum reliquo argumento confine, ut auditor interim admirans,

Nioba. Hæc cùm pulcherrimos permultosq; liberos haberet, eosque cerneret ab Apolline & Diana sagittis confossos, nimio dolore obstupuit dirigitque. Unde à poetis fingitur versa in saxum. De qua Ovidius, transformatorum lib. 6. *Exanimis inter natos natasq; virumque. Dirigitque malis, nullus movet aura capillos. In vultu color est sine sanguine, lumina moestis stant immota genus, nihil est in imagine virum.* Græci maxima & intoleranda mala nōns μῆνιν, id est, Niobes passionem vocant.

Ficulno illi Priapo. Significat se adeo risisse, cùm stulti theologi præ admiratione stupere, ut propemodum crepitum ventris faceret. Allusit enim ad Priapum illum ficulnum, qui ut Horatius in ea Satyra, quæ incipit: *Olim trux erat ficulnus inutile lignum,* dicit, cùm Canidiæ & Saganæ

magica & nocturna sacra, quibus Furias Hecaten & animas mortuorum evocabant, spectaret, præ timore magnum bonumque crepitum ventris emisit, quo aniculæ territæ, relictis dentibus & caliendo, è vestigio aufugerunt. Unde sic ait: *Et ut non testu inultus, Horruerim voces Furiarum, & fata duarum.* Nam dispersa sonat, quantum vesica pedis. Diffusa nate fœcus, at illa currere in urbem. Canidia dentes, altum Sagana calendum, Excidère, atque verbas, atque incantata lacertis, Vincula cum magno risuque jocòque videres.

ἑφοδόν. Id est: *Insinuationem,* quæ est oratio quadam dissimulatione & circutione, obscure subiens auditoris animum, ut scribitur in *Rhetorica ad Herennium.* Hæc Quintilianus, in l. 4. utendum esse ait in causa admirabili & turpi,

illud secum murmure, * quòd nunc se proripit ille? Tertio loco ceu narrationis vice nonnihil ex evangelio, sed cursim ac velut obiter interpretantur, cùm id solum fuerit agendum. Quarto loco jam novâ sumptâ personâ, quæstionem movent * theologalem, aliquoties * ἔτι γῆς, ἔτι ἔργων ἀπορρίπτει, atque id quoque ad artem arbitrantur pertinere. Hic demum theologicum attollunt supercilium, doctores solennes, doctores subtiles, doctores subtilissimos, doctores seraphicos, doctores sanctos, doctores irrefragabiles, magnifica nomina auribus inculcantes. Tum syllogismos majores, minores, conclusiones, corollaria, suppositiones frigidissimas ac plusquam scholasticas nugas apud imperitum vulgus jactitant. Supereſt * jam quintus actus, in quo summum artificem præstare convenit. Hic mihi stultam aliquam & indoctam fabulam, ex speculo opinor historiali, aut gestis Romanorum in medium adferunt, * & eandem interpretantur allegoricè, tropologicè, & anagogicè. Atque ad

Quòd nunc se proripit ille? Virgilianum est hemistichium.

Theologalem. Μυητικῶς legendum risus causâ. Sice nim illi solent vocare verbo non admodum latino.

Ὅτι γῆς, ἔτι ἔργων ἀπορρίπτει. Id est: Neque terram, neque cælum attingentem. Proverbium est apud Lucianum de re vehementer aliena à proposito.

Jam quintus actus. Allusit ad

hoc, quòd comœdia quinque constat actibus. Et M. Tullius dicit in extremo actu, poetam oportere esse optimum.

Et eandem interpretantur. Allegorias in vetus testamentum non ferremus nisi necessitas nos cogeret. At quis feret somnium otiosi nebulonis, & rursum alio somnio somnium explicatum? At quidam hæc religiosius penè legunt, quàm Evangelium.

hunc quidem modum * Chimaram suam
absolvunt, qualem nec Horatius unquam assequi

potuit cum scriberet : * *Humano capiti, &c.* Sed
audierunt à nescio quibus, ingressum orationis
sedatum, minimèque clamorū esse oportere:
Itaque principio sic exordiantur, ut nec ipsi vocem
propriam exaudiant, quasi referat dici, quod
nullus intelligat. Audierunt nonnunquam ad
concitandos affectus, exclamationibus utendum
esse. Proinde pressè alioqui loquentes, subinde
repente vocem tollunt furioso planè clamore,

Chimaram suam. Hoc est, ser-
monem portentosum ex partibus
multo diversissimis, tanquam
monstrum constantem. *Chimara*,
Iliados 2. Homerus sic descri-
bit: Η' δ' αὖτε ἴλω θεῶν ἥϊόν, ἔδ' αὖ
αὐτῶντων. Πρῶτος λέων, ὑπὸν δὲ
δρακόν, μέσση δὲ χίμαιρα, Δεινὸν
δοτοπνέουσα πρὸς ῥυτίον αἰθρῶνιο.
Id est: *Hac igitur erat divinum*

genus, non humanum. Ante leo,
retro autem draco, media autem chi-
mara, gravem efflans ignis vim ar-
dentis. Versus Homeri Lucetius
sic imitatus est: *Prima leo, postrema*
draco, media ipsa chimara.

Humano capiti. Sic orditur
artem poeticam, reprehendens
inæqualitatem argumenti.

etiam cū nihil opus. Jures * elleboro homini opus esse, perinde quasi nihil referat, ut clames. Præterea quoniam audierunt oportere sermonem in progressu fervere, in singulis partibus principiis utcunque sanè recitatis, mox mira vocis contentione utuntur, etiam si res sit frigidissima, atque ita denique desinunt, ut spiritu defectos credas. Postremò didicerunt, apud rhetores * de risu fieri mentionem, eoque student & ipsi jocos quosdam aspergere, * ὦ φίλη ἀφροδίτη, quàm plenos gratiarum, quàmque in loco, ut planè * ὄνον πρὸς τὴν λύραν esse dicas. Mordent quoque nonnunquam, sed ita, ut titillent magis quàm

Elleboro opus esse. Hoc est, insanire. Quandoquidem elleboro purgatur atra bilis, ut supra diximus.

De risu fieri. De risu movendo multa fit mentio apud Fabium, lib. 6.

ὦ φίλη ἀφροδίτη. Id est: O amica Venus, ut viri dicunt ἡρώδης,

cum admirantur aut abominantur, ita scēminæ dicunt, ὦ φίλη ἀφροδίτη.

ὄνον πρὸς τὴν λύραν. Id est: Asinum adhibitum lyra. Proverbium est, quo significant hominem minimè idoneum ad rem gerendam.

vulnerent. Nec unquam veriùs adulantur, quàm cum maximè * παρρησιάζεσθαι videri student. Denique tota actio est ejusmodi, ut jures eos à * fori circulatoribus didicisse à quibus longè vincuntur. Quanquam utrique alteris usque adeo sunt similes, ut nemo dubitet, quin aut hi ab illis, aut illi ab his rhetorice suam didicerint. Et tamen inveniunt hi quoque, meâ nimirum operâ, qui cum hos audiunt, Demosthenes meros, ac Cicerones audire se putant. Quod genus sunt præcipuè mercatores ac mulierculæ: quorum auribus unice placere student, quod illi nonnullam prædæ portiunculam de rebus malè partis soleant impertiri, si commodè fuerint palpati. Illæ cum aliis multis de causis huic ordini favent, tum præcipuè, quod in horum sinus soleant effundere, * si quid in maritos stomachantur. Videtis opinor, quantopere mihi debeat hoc hominum genus, cum ceremoniolis, & nugis deridiculis, clamoribusque tyrannidem quandam inter mortales exercent, & Paulos atque Antonios sese credant. Verùm ego istos histriones tam

παρρησιάζεσθαι. Id est: *Liberè loqui*. Inde παρρησία, *libertas in admonendo*, aut alioqui loquendi, contraria assentationi. Quod dicit vero verius est. Clamant in mulierculas, quod trahant caudas, quod nimium niteant, & formâ sollicitent viros, quod gemmis & auro fulgeant, quod viris impereant. Atque hæc narrant, ut illæ gaudeant.

Fori circulatoribus. Juxta mo-

rem Italiæ dixit: nam illic in foro positâ mensâ, conscendunt nebulones herbarii, aut præstigiatores, aut aliud quippiam simile profitentes, & oratione populum illiciunt. Quorum pronuntiatio non alia est quàm concionatorû, nisi quod illos vincant.

Si quid in maritos. Est enim querulum mulierum genus. Ad hos igitur deferunt, quicquid maritus domi delirat.

ingratos beneficiorum meorum dissimulatores, quàm improbos simulatores pietatis libenter relinquo. Jamdudum enim juvat de Regibus ac principibus aulicis à quibus * simplicissimè color, &, ut dignum est, ingenuis, ingenuè nonnihil attingere. Qui quidem si vel semunciam sani cordis haberent, quid esset horum vitâ tristius aut æquè fugiendum? Neque enim existimabit vel perjurio parricidioque parandum imperium, quisquis secum perpenderit, quàm ingens onus sustineat humeris, qui verè principem agere velit. * Eum qui rerum gubernacula suscepit, publicum non privatum negotium gerere, nihil nisi de commodis publicis oportere cogitare: à legibus, quarum ipse & autor & exactor est, * nec latum digitum discedere: officialium omnium & magistratuum integritatem sibi præstandam esse: sese esse unum omnium oculis expositum, qui vel ceu sidus salutare, morum innocentiam, maximam rebus humanis salutem possit adferre, vel veluti * cometa lethalis, summam perniciem invehere. Aliorum vitia neque perinde sentiri, neque tam latè manare.

Simplicissime color. Hoc est aperte, & sine fūco, non quemadmodum à monachis.

Eum qui rerum gubernacula. Ut ludens tamen ita principis officium complexus est, ut non Aristoteles melius, in suis Politicis.

Nec latum digitum. Id est: Ne minimum quidem spatium. Sermo est proverbialis.

Cometa. Id est: Stella crinita, quæ ferè magnum humano generi portendit malum, si quando apparverit. Dicitur autem *κομήτης* græco vocabulo, quod αὐτῷ τὸ κείμενον λέγεται, τὸ δὲ ἀνω ἡσυχῶτως ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἐπὶ κοίτης. Hoc est, quod ipsius inferior pars tenuissima sit, superior autem passa, sicut in comæ.

Principem eo loco esse, ut si quid vel leviter ab honesto deflexerit, gravis protinus ad quàm plurimos homines vitæ pestis serpat. Tum quòd multa secum adferat principum fortuna, quæ soleant à recto deducere, * quod genus, delitiæ libertas, adulatio, luxus, hoc acrius enitendum ac sollicitius advigilandum, necubi vel deceptus cesset in officio. Postremò, ut insidias, odia, ceteraque vel pericula, vel metus omittam capiri imminere verum illum regem, qui paulò post ab eo sit etiam de minimo quoque commissio rationem exacturus, idque tanto severius, quanto præstantius gessit imperium. Hæc, inquam, atque huiusmodi plurima, si princeps secum perpenderet, perpenderet autem si saperet, is nec somnum, nec cibum opinor jucundè capere posset. At nunc, meo munere, has omneis curas * Diis permittunt, ipsi sese molliter curant, neque quenquam ad aurem admittunt, nisi qui jucunda loqui norit, ne quid animo sollicitudinis oboriatur. Se probè principis partes omneis implese credunt, si venentur assiduè, si bellos alant caballos, si suo commodo vendiderint magistratus ac præfecturas, si quotidie novæ rationes excogitentur, quibus civium opes attenuent & * in suum converrant fiscum: Verum id appositè, repertis

Quod genus. Pro eo quod Græci dicunt, *σιν*, exemplum additur.

Diu permittis. Proverbialiter dictum; Horat. *Permitte diu cetera.*

In suum converrans. Plerique depravant, pro converrant per

geminum *r*, convertant, per *s*. Est autem convertere, in unum verrere, sic ut nihil relinquant. Fiscum dixit, nam fiscus propriè est Principis, quemadmodum ærarium est Reipublicæ.

titulis, ut etiam si sit iniquissimum, aliquam tamen æquitatis speciem præ se ferat. Addunt datâ operâ nonnihil adulationis, quo populares animos, utcunque sibi devinciant. Fingite mihi nunc quales sunt nonnunquam, hominem legum ignarum, publicorum commodorum penè hostem, privatis intentum commoditatibus, addictum voluptatibus, osorem eruditionis, osorem libertatis ac veri, nihil minus quàm de Reipublicæ salute cogitantem, sed omnia sua libidine, suisque utilitatibus metientem. Deinde addite huic torquem auream, omnium virtutum

cohærentium consensum indicantem, tum coronam gemmis insignitam, quæ quidem admoneat cum heroicis omnibus virtutibus oportere cæteris antecellere. Præterea sceptrum, justitiæ & undecunque incorrupti pectoris
 symbolum

symbolum. Postremò purpuram eximiæ cuiusdam
in rempublicam charitatis indicium. Hæc
 gestamina si Princeps cum sua vita conferret,
 equidem futurum arbitror, ut planè pudeſcat
 ornatus ſui, vereatúrque ne quis naſutus interpres,
 totum hunc tragicum cultum, in riſum, jocúmque
 vertat. Jam quid de proceribus aulicis
 commemorem? quorum plerisque cum nihil ſit
addictius, ſervilius, inſulſius, abjectius, tamen
omnium rerum primos ſeſe videri volunt. Hac
una in re tamen modetiſſimi, quòd contenti,
aurum, gemmas, purpuram, reliquæque virtutum

ac ſapientiæ inſignia corpore circūferre, rerum
ipſarum ſtudio omne concedunt aliis. Hoc
 abundè felices ſibi videntur, quòd Regem

M

herum vocare liceat, quòd tribus verbis salutare didicerint, quòd norint civiles titulos subinde inculcare, *serenitatem, dominationem, & magnificentiam*. Quòd egregiè *perfricuerint faciem*, quòd festiviter *adulentur*. Nam hæ sunt artes, quæ verè nobilem & aulicum deceant. Cæterùm si vitæ rationem omnem propiùs inspicias, nimirum * *meros Phæacas invenies*, * *sponso Penelopes*, * *reliquum carmen agnoscitis*, * *quod Echo vobis meliùs referet quàm ego*. Dormitur in medios dies, ibi sacrificulus mercenarius ad lectum paratus, qui propemodum cubantibus adhuc sacrum expedite peragat. Mox ad jentaculum, quo vix peracto, jam interpellat prandium. Sub id alea, laterunculi, sortes, scurræ, moriones, scorta, lusus, inficetiæ. Interim una aut altera merenda. Rursum cœna, post hanc * *repotia*, * non una per Jovem. Atque ad hunc modum, citra ullum vitæ tædium elabuntur horæ, dies, menses, anni, sæcula.

Meros Phæacas. Phæacum rex erat Alcinous, apud hos veluti stupidos, prodigiosa quedam mentitur Ulysses Homericus.

Sponso Penelopes. Nam hos Homerus nulli rei præterquam epulis, choreis, cantilenis, & veneri studuisse dixit. Unde de procis loquens ait: *Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσις καὶ ἰδυίης· ἔξ' ἔργον ἔσθ' Μνηστήρες τοῖσιν ἄρ' οὐ φέρον ἄλλα μέμνη. Μολπή τ' ὀρχήσας τε, τὰ γὰρ τ' ἀναθήματα δαΐτας.* Id est: Cæterùm ubi potu cibòque satiati fuerunt procis, his quidem animo alia cura fuerunt,

cantus saltatiòque, hæc enim sunt additamenta convivii.

Reliquum carmen. Sequitur enim apud Horatium. *Post sponsi Penelopes, nebulones Alcinoique.*

Quod Echo. Nam hujus est extrema sonare.

Repotia. A repotando dicta sic olim vocabant, velut iteratas nuptias, quæ colebantur aliquot diebus à sponsa tradita. Quod hic intelligi vult, vulgò vocant *banquetam*.

Non una. Multitudinis numero.

Ipsa nonnunquam saginatio ab eo, si quando viderim illos * *μεγαλορρήντας*, dum inter nymphas unaquæque hoc sibi videtur Diis propior, quò caudam longiorem trahit, dum procerum alius alium cubito protrudit, * quò Jovi vicinior esse videatur, dum sibi quisque hoc magis placet, quò graviorem catenam collo bajulat, ut robur etiam, non opes tantum ostentent. * Ac principum quidem institutum, summi pontifices, cardinales, & * *episcopi*, jam pridem gnauiter æmulantur, ac propè superant. Porro si quis perpendat, quid *linea vestis* admoneat, *niveo candore insignis*, nempe *vitam undiquaque inculpata*. Quid sibi velit *mitra bicornis*, utrumque fastigium eodem cohibente nodo, puta *novi pariter ac veteris instrumenti absolutam scientiam*. Quid *manus chirothecis* communitæ,

Μεγαλορρήντας. Id est: *Ostentantes se, e.* Utitur hoc verbo Lucianus, de Diis loquens, quòd fastu quodam vivant. Dictum est à *μεγάλον*, *magnum*, & *ῥήσις*, *oratio*, quòd omnia magna loquantur, nihil plebejum. Galli quoque vulgò vocant, *la grande gorre*. [Fateor me etſi Gallum hoc non intelligere.]

Quò Jovi. Jovem vocat principem.

Ac principum quidem. Quem admodum superius, non læsit bonos Principes, sed docuit quales sint mali, & tamen nihil de turpibus factis procerum locutus est, sed communia quædam & ridicu-

la; mira moderatione recensuit. Ita nunc notat malos & indignos episcopos, quorum utinam minor esset numerus.

Episcopi *Επισκοπεῖν*, est *inspicere*, & *curam agere*, prospiceréque de necessariis, & *ἐπισκοπεῖν*, id est, *inspector* & *curator*. Unde ut Suidas, ait: *Οἱ παρ' Ἀθηναίων εἰς τὰς ἐπι- κῆρας πόλεις, ἐπισκέψασθαι τὰ παρ' ἐκείνοις, πεμπέδρους ἐπίσκοποι καὶ φύλακες ἐκατέρωθεν, ἐς Λακωνες ἀρμεστὲς ἔλεγον*. Id est: *Qui ab Atheniensibus in subjectas civitates, ad inspiciendum ea quæ à singulis ogerentur, mitterentur, episcopi & custodes vocabantur, quos Lacones ἀρμεστὲς, id est, congruè gubernantes vocabant.*

puram & ab omni rerum humanarum contagio
immunem sacramentorum administrationem.
 Quid pedum, nimirum crediti gregis

vigilantissimam curam. Quid prælata crux,
videlicet omnium humanorum affectuum
victoriam. Hæc, inquam, atque id genus multa,
 si quis perpendat, nonne tristem ac sollicitam
 vitam egerit? At nunc bellè faciunt, cùm sese
 pascunt. Cæterùm ovium curam aut ipsi Christo
 mandant, aut in *Fratres*, quos vocant, ac vicarios
 rejiciunt. Neque vel nominis sui recordantur,
quid sonet Episcopi vocabulum, nempe laborem,
curam, sollicitudinem. Verùm in irretiendis

pecuniis, planè episcopes agunt, * οὐδ' ἀλαστοκηνί.
Ad eundem modum Cardinales si cōgitent sese

in apostolorum locum successisse, eadem ab ipsis
requiri, quæ illi præstiterunt. Deinde non
dominos esse, sed administratores spiritualium
dotium, de quibus omnibus sint paulo post
exactissime reddituri rationem. Imò si vel in

Οὐδ' ἀλαστοκηνί. Id est: *Nagua*
caca speculatio, Hemistichium est
Homericum: λάνη, Græci est, vi-
dere, unde καὶ τὴν ἑλάνη, *cacus*
dicitur, Suidas citat Homericum

illud hemistichium οὐδ' ἀλαστο-
κηνί, id est, non *cacum* specu-
lationem habuit, quod ait prover-
biallyter dictum esse.

cultu paulisper philosophentur, atque ita secum cogitent, quid sibi vult hic vestitus candor? Nonne summam & eximiam vitæ innocentiam? Quid interior purpura? Nonne flagrantissimum in Deum amorem? Quid rursus exterior singuosa capacitate diffuens, ac totam * Reverendissimi complectens mulam, quanquam una vel camelo contegendo suffecerit? Nonne charitatem latissimè sese pandentem ad subveniendum omnibus, hoc est, ad docendum, exhortandum, increpandum, admonendum, componenda bella, resistendum improbis principibus, & vel sanguinem libenter impendendum gregi christiano, non solum opes. Quanquam quorsum omnino opes, pauperum apostolorum vicem gerentibus? Hæc si perpenderent, inquam, nec cum l. cum ambirent, & libenter relinquerent, aut certè vitam planè laboriosam, atque sollicitam agerent, cujusmodi veteres illi vixerunt Apostoli. Jam Summi Pontifices, qui Christi vices gerunt, si conentur eiusdem vitam æmulari, nempe paupertatem, labores, doctrinam, crucem, vitæ contemptum, * si vel Papa, id est patris nomen vel Sanctissimi cognomen cogitent, quid erit in terris afflictius? aut quis eum locum omnibus emat facultatibus:

Reverendissimi complectens mulam. Reverendissimi vocantur Cardinales, vel uti proprio titulo, sicut Pontifices sanctissimi. [Urbani VIII. Pont. Max. postmodum decreto, Cardinales nuncupantur Eminentissimi.] Et pallium à

mulæ fronte revincitur ex moræ Romæ.

Si vel Papa. Olim omnes Episcopi Papa vocabantur, hoc est, patres. Pappum enim veteres patrem vocabant.

emorum, gladio, veneno, omnique vi tueatur?
Quantum his abstulerit commoditatum, si semel
incessiverit sapientia? Sapientia dixi? Imò vel
mica falis illius, cujus meminit Christus. Tantum
 opum, tantum honorum, tantum ditionis, tantum
 victoriarum, tot officia, tot dispensationes, tot
 vectigalia, tot indulgentias, tantum equorum,
 mulorum, satellitum, tantum voluptatum.
 Videris quantas nundinas, quantam messem,

M 4

quantum * honorum pelagus paucis sim
complexa. In quorum locum inducet vigilias,
jejunia, lacrymas, orationes, conciones, studia,
suspiria, milleque id genus miseros labores.
Neque verò negligendum, illud futurum, ut tot
scriptores, * tot copistæ, tot notarii, tot
advocati, tot promotores, tot secretarii tot
* mulotribæ, tot equisones, tot mensarii, * tot
lenones, penè mollius quiddam addideram, sed
vereor ne durius sit auribus. In summa, tam
ingens hominum turba, quæ Romanam sedem
onerat, lapsa sum, honorat sentiebam, ad famem
adigetur. Inhumanum quidem hoc, &
abominandum facinus, at multò magis
detestandum, ipsos etiam summos ecclesiæ
principes ac * vera mundi lumina, ad peram &
baculum revocari. At nunc ferè, si quid laboris
est, id Petro & Paulo relinquitur, quibus
abundè satis est orii. Porro si quid splendoris,
aut voluptatis, id sibi sumunt. Atque ita fit meâ
quidem operâ, ut nullum penè hominum genus
vivat mollius, minúsque sollicitum, ut qui abundè
Christo satisfactum existiment, si mystico ac penè

Bonorum pelagus. Græci im-
mensam bonorum copiam *θάλασσα*
τῶν ἀγαθῶν, id est, *mare bonorum*,
sive *σπέρμα ἀγαθῶν*, id est, *aceruum*
bonorum vocant.

Tot copistæ. Ad risum imitatus
est barbarum illorum vocabulum.
Sic enim vocantur infimi scribæ,
qui *bullas* quas vocant, effingunt
Romæ.

Mulotriba. Dictio composita è
græca voce & latinâ, significans
eos qui curant mulos.

Tot lenones. Significare videtur
puerorum obscenos amores, cum
addit, *mollius quiddam.*

Vera mundi lumina. Et hoc festi-
vius est imitatione. Sic enim
canitur de Apostolis, in hymno
sacro.

scenico ornatu, ceremoniis, beatitudinum, reverentiarum, sanctitatum titulis, & benedictionibus ac maledictionibus, Episcopos agant. Priscum & obsoletum, nec horum omnino temporum, miracula edere: docere populum, laboriosum: sacras interpretari litteras, scholasticum: orare, otiosum: lacrymas fundere, miserum ac muliebre: egere, sordidum: vinci, turpe, parumque dignum eo, qui vix reges etiam summos, * ad pedum beatorum admittit oscula: denique mori, inamabile: tolli in crucem, infame. Restant sola hæc arma ac benedictiones dulces, * quarum meminit Paulus, atque harum quidem sunt sanè quàm benigni, interdictiones, suspensiones, aggravationes, anathematizationes, * ultrices picturæ, ac fulmen illud terrificum, quo solo nutu mortalium animas vel ultra tartara

Ad pedes beatorum. Id quoque gratiam habet ex imitatione.

Quarum meminit Paulus. Est in epistola ad Romanos, cap. 26. *Qui per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium.*

Ultrices picturæ. Proponuntur enim Romæ picti in linteis, quàm maximè odiosa specie, quos excommunicatos ostendunt. Ipse sedet furioso vultu, utrinque cacoethones flammeam imponunt coronam, ignis sub pedibus, inscriptiones horrendæ, & tamen illi nec tantulum commoventur, ô hominum duritiem. Admonendus est iterum lector, ne quis sit tam iniquus interpret, ut hæc putet ad Pontificum contumeliam perti-

nere. Non enim simpliciter hæc reprehendit, sed eos taxat, qui omnibus illis omisiss, quæ verè pontificum sunt officia, sanctimoniâ, doctrinâ, & cæteris quæ recensuit, hæc sola sibi reservant, hisque ipsi utuntur, non ad salutem animarum, sed ad pecuniarum accumulationem. Id palam indicat, cum ait, *Restant sola hæc.* Et vides quàm ubique temperat à fœdis. Alioqui si malos pontifices, & cardinales, suis pingere coloribus voluisset, norunt hi qui Romæ vixerunt, quas fabulas potuerit in medium adducere. Verùm ne quod mali faciant, id à stultis conferatur in bonos, ob honorem christiani nominis reticuit.

mittunt. Quod ipsum tamen sanctissimi in Christo patres, & Christi vicarii, in nullos torquent

acrius, quàm in eos * qui instigante diabolo, patrimonia Petri minuere atque arrodere conantur. Cujus cum hæc vox sit in evangelio, *Reliquimus omnia, & sequuti sumus te*, tamen hujus patrimonium appellant agros, oppida, vectigalia, portitoria, ditiones. Pro quibus dum * zelo Christi accensi, ferro ignique dimicant,

Qui instigante Diabolo. Et hæc *μυνηλῶς* dicitur. Nam his verbis utuntur in suis bullis, ut vocant.

Zelo Christi. *Μυνηλῶς* & hoc, & bellè conjunxit contraria. Est autem zelus, ut Ammonius ait, *ἢ ἐπιθυμῶν μίμνησις γενεῶν*

ἡ ἐκέρχῃ τοῖς καλῶς. Id est: Per desiderium imitatio facia alicujus, quod videtur bonum. Est etiam zelus, *λόγῳ ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς, οἷος καὶ ἰαυτῶ πρὸς ἐπιθυμῶν ὅτι ποιῶν.* Id est: Dolor propter aliena bona, qualia quis sibi acquirere studet.

non absque plurimo christiani sanguinis dispendio, tum demum ecclesiam Christi sponsam sese credunt apostolicè defendere, fortiter profligatis, ut vocant, hostibus. Quasi verò ulli sint hostes ecclesiae perniciosiores, quàm impii pontifices, qui * & silentio Christum finunt abolescere, & * quæstuariis legibus alligant & coactis interpretationibus adulterant, & pestilente vita jugulant. Porro cum christiana ecclesia sanguine sit condita, sanguine confirmata, sanguine aucta, nunc perinde quasi Christus perierit, qui more suo tueatur suos, ita ferro rem gerunt. Cùmque bellum res sit adeo immanis, ut feras non homines deceat, adeo insana, ut poëtae quoque fingant * à Furiis immitti, adeo pestilens, ut universam morum luem simul invehat, adeo injusta, ut à pessimis latronibus optimè soleat administrari, adeo impia, ut nihil cohæreat cum Christo, tamen * omnibus omissis, hoc tantum agunt.

Et silentio. Quia non docent quid sit Christus, & quid sit esse christianum.

Quæstuariis legibus. Cujusmodi sunt non paucae, quæ quæstum olent magis, quàm pietatem. Christus spiritualis est, ubi spiritus, ut Apostolus ait, ibi libertas. Isti legibus hoc agunt, ut populum habeant obnoxium. Qui quo magis perplexus est, hoc plus lucri redit ad Romanam curiam, ex litibus, ex dispensationibus, ex donationibus. Verus Christi vicarius nihil spectat nisi lucrum

pietatis.

A Furiis. Ut apud Maronem *Æneidos lib. 7.* Gorgoneis Alecto infecta venenis, bellum excitat inter Æneam & Turnum.

Omnibus omissis. Vides, optime lector, ut ubique circumspèctè loquutus est. Non reprehendit quòd bellant Pontifices, quòd jure reprehendi poterat in omnibus etiam Christianis, meâ quidem sententiâ. Sed eos damnat, qui cæteris omnibus omissis, solum id agunt, quod est omnium pessimum.

Hic videas etiam * decrepitos senes, juvenilis animi robur præstare, nec offendi sumptibus, nec fatigari laboribus, nec deterreri quicquam si leges, si religionem, si pacem, si res humanas omneis surlum ac deorsum misceant. Neque defunt adulatores eruditi, qui istam manifestariam insaniam, zelum, pietatem, fortitudinem appellent, excogitatâ viâ, quâ fieri potest, ut quis lethale ferrum stringat, adigâtque in fratris sui viscera, manente nihilominus charitate illa summa, quam ex Christi præcepto debet proximo Christianus. Equidem incerta sum adhuc, utrum his rebus exemplum dederint, an potius hinc sumperint Episcopi quidam Germanorum, qui simplicius, etiam omisso cultu, omiſſis benedictionibus, aliisque id genus ceremoniis, planè satrapas agunt, adeo ut propemodum ignavum, parùmque decorum Episcopo putent, alibi, quàm in acie, fortem animam Deo reddere. Jam verò vulgus sacerdotum, nefas esse ducens, à præsulum suorum sanctimonia degenerare, euge quàm militariter pro jure decimarum, ensibus, jaculis, saxis, omnique armorum vi belligerantur: quàm hic oculati, si quid ex veterum litteris possint elicere, quò plebeculam territent, & plusquam decimas deberi convincant.

Decrepitos senes. Videtur significare Julium secundum, qui tales tumultus excitavit in mundo, ut nemo verè pius & christianus possit absque gemitu meminisse.

Videbuntur alicui fortassis hæc liberius. Verùm si quis rem penitus nosset, fateretur modestissime dicta.

At interim non venit in mentem, quàm multa passim legantur de officio, quod illi vicissim præstare populo debeant. Nec saltem admonet eos vertex rarus, sacerdotem omnibus hujus mundi cupiditatibus liberum esse oportere, neque quicquàm nisi cœlestia meditari. Sed homines suaves, se * suo officio probè perfunctos ajunt, si preculas illas suas, utcunque permurmurarint, quas, me Hercule demiror, si quis Deus vel

Suo officio. Sic enim interpretantur illud, *propter officium datur beneficium*, quasi utcunque dicere preculas, sit totum sacerdo-

tis officium, cum ea pars sit omnium infima, & laicorum potius quàm sacerdotum.

audiat, vel intelligat, cū ipsi ferē nec audiant; nec intelligant, tum cū eas ore perstrepunt. Verūm hoc quidem Sacerdotibus est cum prophanis commune, ut ad emolumenti messē vigilent omnes, * neque quisquam ibi leges ignoret. Ceterū si quid sarcinæ, id prudenter in alienos humeros rejiciunt, & aliis alii tanquam pilam per manus tradant. Siquidem laici quoque Principes, quemadmodum partes administrandi regni vicariis delegant, & vicarius item vicario tradit, ita pietatis studium omne plebi * modestix causā relinquunt. Plebs in eos rejicit, * quos *ecclesiasticos* vocant, perinde quasi ipsis cum ecclesia nihil omnino sit commercii, quasi baptismi votis nihil prorsus sit actum. Rursum Sacerdotes, qui sese vocant *seculares*, quasi mundo initiati non Christo, in regulares onus hoc devolvunt: Regulares in monachos: Monachi laxiores in arctiores: Omnes simul in mendicantes: Mendicantes * in Carthusienses, apud quos solos sepulta latet pietas, & adeo latet ut vix unquam liceat conspiciere. Itidem pontifices

Nec quisquam ibi leges ignoret. Ut de decimis, de oblationibus, de jure plebani, & presbyteri duplici honore digni sunt. Et qui altari servit, de altari vivat.

Modestia causā Ironiam habet.

Quos ecclesiasticos. Omnes Christiani pertinent ad ecclesiam, cuius ministri sunt sacerdotes. Omnes Christiani religiosi sunt, astricti voto in baptismo renunciantes

mundo, satanæ, & pompis ejus. Quo voto non aliud potest esse sanctius, nisi quod jam consuetudine sic viluit, ut non habeatur pro voto.

In Carthusienses. Multum tribuit huic ordini, subsignificans tamen, plus apud hos esse ceremoniarum, quā veræ pietatis. Id quod fatentur & hi, qui inter hos sunt cordatiores.

in messe pecuniaria diligentissimi, labores illos nimium apostolicos, in episcopos relegant, episcopi in pastores, pastores in vicarios, vicarii in fratres mendicantes. Hi rursus in eos retrudunt, à quibus ovium lana tondetur. Verum non est hujus instituti, pontificum ac sacerdotum vitam excutere, ne cui videar satyram texere, non encomium recitare, ne-ve quis existimet bonos principes à me taxari, * dum malos laudo. Sed hæc ideo paucis attingi, quo palàm fieret, nullum esse mortalem, qui suaviter vivere possit, nisi meis initiatus sit sacris, meque propitiam habeat. Nam id quo pacto fieri queat, cùm * ipsa etiam

Dum malos laudo. Mirà faceriā invertit: malos vocat, quos laudavit, hoc est, vituperavit hætenus. Nam à Stultitia laudari, vituperari est.

Ipsa etiam Rhamnusia. Rhamnusia Dea est indignationis, quam Græci νέμεισι vocant: sic dicta à Rhamnunte, Atticæ pago, ubi colebatur, quæ superbos aliósque contemnentes, qualis fuit Narcissus, punire credebatur: unde illud, quod Suidas citat: Οὐκ ἔλαττε πλὴν ἀπὸ τῶν ἐναντιομένων τοῖς ὑπερηφάνοις νέμεισι, ἀλλ' ἐν πάσι ἰδίαις λύαι καὶ θηραῖς παρὰ δαδύων συμφοραῖς, παρὼν δὲ ἡ νέμεισις, ἡ τὰ γῆς ἐποπλοῖται. Id est: Non latuit omnibus contrariam superbis Nemesis, sed in propriis coactus fuit dicere ærumnis. Aderat autem Nemesis, quæ ea quæ in terris sunt, videt. Hic Rhamnusiā ipsam dicit Fortunam, quæ stultis favere dicitur. Unde vulgato proverbio dicunt, quæ quisq;

est stultior, hoc est fortunatior.

Contra, *sapientibus Rhamnusia semper fuit inimica.* Hinc Socrates videns sapientes omnes tristem ferè habuisse exitum, indignatus scripsit: Σαφρότιν ὁ κόσμος ποιοῖκε σοφὸν εἶναι, καὶ κακῶς ἀνέλε τὸν σαφρότιν ὁ κόσμος. Ἐν τῇ φυλακῇ κώνειον ὅτι πᾶν, τέθηκεν. Πελοπιδῶ φαζὼν ὁ διοχλῆς ὄμρον τέθηκεν. Αἰχὺλῳ γράφοντι ἐπιπέπλωκε χελώνη. Σοφοκλῆς ἰᾶται φαζὼν ταφυλῆς, πινγὲς τέθηκε. Κωῆς οἱ καὶ ἡράκλει δολοπιδῶν ἐτρώθη. Τὸν δέον ὁμηρον λιμὸς κατεπαπίνησεν. Id est: Socratem mundus facit sapientem esse. Et malè sustulit Socratem mundus. In carcere cicuiam, quoniam bibens, mortuus est. Polyphemum comedens Diogenes crudum, mortuus est. Æschylo scribenti incidit testudo. Sophocles acinum comedens uræ, suffocatus periiit. Canes Thracii Euripidem voraverunt. Divinum Homerum fames confecit.

Rhamnusia , rerum humanarum fortunatrix, mecum adeo consentiat , ut sapientibus istis semper fuerit inimicissima ? contra stultis etiam dormientibus omnia commoda adduxerit ?

Agnoscitis * Timotheum illum, cui hinc etiam

Timotheum. Hic dux erat Atheniensium, longè omnium fortunatissimus, de quo Suidas sic scripsit: Εἰ ποῖον τι αὐτὸν εἰς εὐχρίαν οἱ ζῳγράφοι κειμήλιον καὶ τὰς τύχας φεικόμενοι αὐτῷ εἰς εὐχρίαν πόλεις, καὶ πολεμῶν αὐτῷ, ἀνιψήριον τὸν Ἀδαιμόνιον αὐτῷ, ἀναζώνοντα. ὃς ἐπεὶ εὐτυχία ἐπὶ μὲν αὐτῷ, ἔφη αὐτῷ εἶναι μέλλον, ἢ τῆς τύχης τὴν εὐδαιμονίαν. Διὸ καὶ ἡ τύχησι ὕστερον,

νεμεσησάμενος αὐτῷ τῆς τύχης. Id est: Finxerunt ipsum in imaginibus pictores dormientem, & Fortunas ferentes ipsi in retia divitatis & populantem eas, innuentes felicitatem ipsius: superbius autem propter bonam fortunam Timotheus, dixit ipsius magis quàm Fortuna esse, egregie facta. Quocirca infelicior evasit postea, indignante ipsi Fortuna.

cognomen

cognomen, & proverbium * ἡ ὄδον κύρτ κύρτ
αἰρεῖ. Rursum aliud * γλαυξ ἰπλάται. Contra in
sapientes quadrant illa, * ἐν περσίδι γεννηθέντες,
& * equum habet Sejanum, & aurum Tolosanum.
Sed desino * παροιμιάζεσθαι, ne videar Erasmi

ἡ ὄδον κύρτ κύρτ αἰρεῖ. Id est: *Dormientis rete capit.* Hoc proverbium quadrat in eos, quibus citra laborem & conatum, omnia quæ cupiunt, eveniunt. Natum ab ipso Timotheo, qui vulgo Ὀπυρῆς, id est, *felix*, cognominatus est, quod fortunatior quàm prudentior haberetur.

Γλαυξ ἰπλάται. Id est: *Noctua volat.* Noctua sacra est Minervæ. Ea dicta est Atheniensium malè consultà in bonūvertere exitum:

Undè proverbium, *Noctua volat.*

Εἰ περσίδι γνηθέντες. Id est: *Quarta Luna nati.* Proverbium est in eos, qui ex durissimis laboribus, quibus aliis profunt, ipsi nihil fructus capiunt. Quod Hercules hâc Lunâ natus feratur.

Equum habet Sejanum. Utrunq; proverbium dicebatur de extremo infortunio: Unde natum sit explicat Aulus Gellius.

Παροιμιάζεσθαι. Id est: *Proverbiis uti, biari, sive proverbii uti.*

N

mei commentaria * suppilasse. Ergo ut ad rem,
Amat Fortuna parum cordatos, amat audaciores,
 & quibus illud placet * *πᾶς ἐπιφθω καὶ*. At
Sapientia rimidulos reddit, ideoque vulgò videtis
sapientibus istis cum paupertate, cum fame, cum
fumo rem esse, neglectos, inglorios, invisos
vivere: Stultos affluere nummis, admoventi
Reipublicæ gubernaculis, breviter florere modis
omnibus. Etenim si quis beatum existimet
 * Principibus placuisse viris, & inter meos illos,

Suppilasse. Id est: *Furtim usurpasse.* Neminem nominatim taxavit, præter seipsum. Quid potuit modestius?

Πᾶς ἐπιφθω καὶ. Id est: *Omnis iacta sit alean.* Id Cæsar dixit, Ru-

biconem transiturus, significans se rem omnem semel periclitari velle.

Principibus placuisse. Alludit ad illud Horatianum, *Principibus placuisse viris, non ultima laus est.*

* ac gemmeos Deos versari, quid inutilius sapientiâ, imò quid apud hoc hominum genus damnatius? Si divitiæ parandæ sunt, quid tandem lucri facturus est negotiator, si sapientiam secutus: perjurio offendetur, si in mendacio deprehensus erubescet, si anxios illos de furtis, atque usuris sapientum scrupulos, vel tantuli faciet. Porro si quis honores, atque opes ambiat ecclesiasticas, ad eas vel asinus, vel bubalus citiùs penetrabit quàm sapiens. Si voluptate ducaris, puellæ, maxima hujus fabulæ pars, stultis toto pectore sunt addictæ, sapientem haud secus ac scorpionum horrent fugiuntque. Denique quicumque paulò festiviùs ac lætiùs vivere parant, sapientem imprimis excludunt, ac * quodvis animal potius admittunt. Breviter quoquò te verras, apud pontifices, principes, judices, magistratus, amicos, hostes, maximos, minimos, omnia presentibus nummis parantur: quos uti contemnit sapiens, ita illum sedulò fugere consueverunt. Sed cùm laudum mearum nullus sit modus, neque finis, tamen oratio aliquando finem habeat, necesse est. Itaque desinam dicere, sed si priùs ostendero paucis, non deesse magnos autores, qui me litteris suis pariter ac factis illustrârint, ne cui fortè stultè mihi soli videar placere, ne ve legulei calumnientur, me nihil allegare. Ad ipsorum

Ac gemmeos Deos. Significat, ni fallor proceres aulicos gemmis insignes.

Quodvis animal. Pro quovis homine, & emphasim habet.

igitur exemplum allegabimus, hoc est, * ἐξὲν
πρὸς ἐπ' αὐτοῦ. Principio illud omnibus vel notissimo
proverbio persuasum est, * *Ubi res abest, ibi
simulationem esse optimam.* Eoque rectè statim
traditur hic versus pueris: *Stultitiam simulare loco,
sapientia summa est.* Vos jam ipsi conjicite, quàm
ingens sit bonum Stultitia, cujus etiam fallax
umbra, & imitatio sola tantum laudis meretur à
doctis. Sed multò candidiùs pinguis ille ac nitidus

Ὅθεν πρὸς ἐπ' αὐτοῦ. Id est: Nihil
ad versum: Proverbium est, idem
pollens quod, *nihil ad rem.* Est
apud Aristophanem.

Ubi res abest. In his planè luse
ingenio, & partim jocosis argu-
mentis, partim detortis, quod vult
colligit.

Epicuri * de grege porcus * *miscere stultitiam* consiliis jubet, tamen brevem non admodum sitè addidit. Item alibi, * *Dulce est desipere in loco*, Rursum alio in loco, *ma vult delirus, iners / ue videri, quàm sapere, & ringi.* Jam apud Homerum Telemachus, quem modis omnibus laudat Poëta, subinde * *ἄνθρωπος* appellatur, atque eodem prænominè tanquam felicitis ominis libenter pueros & adolescentes vocare solent tragici. Quid autem sacrum Iliadis carmen, nisi stultorum regum & populorum continet iras? Porro quàm absoluta laus illa Ciceronis? Stultorum sunt plena omnia. Quis enim ignorat, unumquodque bonum quò latius patet hoc esse præstantius? Atqui fortassis apud Christianos horum levis est autoritas: Proinde sacrarum quoque litterarum testimoniis, si videtur, laudes nostras fulciamus, sive ut docti solent, * fundemus, principio veniam à theologis præfatæ, ut nobis fas esse velint, deinde quoniam arduam rem aggredimur, & fortassis improbum fuerit * denuo Musas ex Helicone, ad tantum itineris revocare,

De grege porcus. Ita Flaccus de se in epistolis: *Me pinguem & nidi- dum bene curata cute vises, Cui videri voles Epicuri de grege porcum.*

Miscere stultitiam Idem in Odis, *Misce stultitiam consiliis brevem.*

Dulce est. Est & hoc in Odis.

ἄνθρωπος. Duo significat Græcis, *ἄνθρωπος* puerum admodum sive parum prudentem, quod pueri per ætatem nondum sapere possint.

Quocirca aptè Græci eos *ἄνθρωποι* dicunt, Quos Hebræi vocant,

ἄνθρωποι

Stultorum regum. Est in epistolis Horatianis.

Fundemus. Obiter taxat verbum Theologis familiare, sed non perinde probatum, atque usitatum.

Denuo Musas. Quoniam ante jam invocavit.

præsertim cùm * res sit alienior, fortasse magis
conveniet optare, ut interim dum theologum
ago, pèrque has spinas ingredior, Scoti anima

paulisper ex sua Sorbona in meum pectus
demigret, quovis * hystrice atque erinaceo
spinofior, moxque remigret quò lubebit, vel

*Res sit alienior. Id est: Parum
apta musis. Cum magis ad theolo-
gos pertineat.*

*Hystrice spinofior. Hystrix ani-
mal est de genere erinaceorum,
spinis aculeatum, quas mittit jaculi
ritu. Pinius lib 8 cap. 35 Hystrices,
inquit, generat India & Africa,
spina coniectas ex Erinaceorum ge-*

*nere, sed Hystrici longiores aculei, &
cùm intendit cutem, missiles. Ora
urgentium figit canum, & paulo
longius jaculatur. Hibernis autem
se mensibus condit quemadmodum
ursa, reliq. àque omnia, ut autor
est Aristotel. s lib. 6. de nat. animal.
perinde & ursa facit.*

* *ἐς κόρυμβας*. Utinam & vultum aliud liceat fumere, & ornatus adsit theologicus. Verum illud interim vereor, ne quis me furti ream agat, quasi clanculum *Magistrorum nostrorum* scrinia compilaverim, quæ tantum rei theologicæ teneam. Sed non adeo mirum videri debet, si tam diutina, quæ mihi arctissima est, cum theologis consuetudine, nonnihil arripui, cum ficulus etiam ille deus Priapus, nonnullas * græcas voces, legente domino, subnotarit tenueritque. Et * gallus Lucianicus longo hominum convictu sermonem humanum expeditè calluerit. Sed jam ad rem * bonis avibus. Scripsit Ecclesiastes

* *ἐς κόρυμβας*. Id est: *In corvos*, hoc est, in malam rem. Extat in proverbiiis græcorum, & explicatur, in *Chiladibus* Erasmi.

Ficulus etiam. Talem finxit Horatius, in *Satyra*, *Olim truncus eram ficulus inuile lignum*.

Græcas voces. Extat ridiculum Epigramma ioter Priapeja. Quo fingitur Priapus horti custos verba quædam græca subnotasse, Domi-

nò legente Homerum sed depravatè. Initium hujus est, *Rusticus indoctus*: si cui fortè libeat inspicere. Nam est perquam obscenum.

Gallus Lucianicus. Est in dialogo, quem modo citavimus.

Bonis avib. Proverbiale est, cum rem feliciter cedere significamus, sicut malis avibus dicimus cum res infeliciter cedit: sumptum autem est ab augurum observatione.

* capite primo : *Stultorum infinitus est numerus.* Cum numerum prædicat infinitum , nonne mortaleis universos complecti videtur , præter pauculos aliquot , quos haud scio , an cuiquam videre contigerit ? Sed magis ingenuè confitetur hoc Hieremias , *cap. 10. Stultus* , inquit , *factus est omnis homo à sapientia sua.* Soli Deo tribuit sapientiam universis hominibus stultitiam relinquens. Ac rursus paulò superiùs : *Ne gloriatur homo in sapientia sua.* Cur non vis hominem in sua sapientia gloriari optime Hieremia ? Nimirum , inquit , ob id , quia non habet sapientiam. Sed ad Ecclesiasten redeo. Hunc , cum exclamat , *vanitas vanitatum & omnia vanitas* , quid aliud sensisse creditis , nisi quemadmodum diximus , vitam humanam nihil aliud quàm Stultitiæ ludicrum esse ? nimirum Ciceronianæ laudi * album addentem calculum , cuius optimo jure celebratur illud : quod modò retulimus : *Stultorum plena sunt omnia.* Rursus sapiens ille Ecclesiasticus , qui dixit , *Stultus mutatur ut Luna , sapiens permanet ut Sol* , quid aliud innuit , nisi mortale genus omne stultum

Capite primo. Tacitè ridet quorundam morem , qui nunquam non citant , atque id præclarum putant , si nominent partem , distinctionem , capitulum , paragraphum , columnam , deniq; versum.

Album addentem calculum. Id est : *Approbantem.* Græcis proverbio dicitur : *Ἀσύνδω ψῆφος* &c.

Id est : Album calculum addere , pro comprobare. Lucianus in *Apologo* : *Ὅτε ἐν παρρησίᾳ ἔμπεδον τὴν ἀσύνδω ψῆφον ὅτι ψῆφος, καὶ ἀσύνδω καὶ ἐν ἐξέδω.* Id est : *Haud abs reducens* , album à te calculum , & plenum mihi inferri. Unde Græci simplici verbo dicunt , *ἐμπέπειν* , pro comprobare.

esse, soli Deo, *sapientis* nomen competere?
 Siquidem Lunam humanam naturam interpre-
 rantur, Solem omnis luminis fontem, Deum.
 Huic astipulatur quòd ipse Christus in evangelio
 negat, quemquam appellandum bonum, nisi
 Deum unum. Porro si stultus est, quisquis
 sapiens non est, & quisquis bonus, idem sapiens,
 autoribus Stoicis, nimirum mortales omneis
 Stultitia complectatur necessum est. Iterum
 Salomon *cap. 15. Stultitia inquit, gaudium stulto,*

*videlicet manifestè confitens, sine stultitia nihil in
 vita suave esse. Eodem pertinet illud quoque:
 Qui apponit scientiam apponit dolorem, & in multo*

sensu, multa indignatio. An non idem palàm confitetur egregius ille concionator, *cap. 7. Cor sapientum, ubi tristitia est: & cor stultorum, ubi letitia.* Eoque non satis habuit sapientiam perdiscere, nisi nostri quoque cognitionem addidisset. Quòd si mihi parum habetur fidei, ipsius accipite verba, quæ scripsit, *cap. 1. Dedicque cor meum, ut scirem prudentiam atque doctrinam, errorésque & stultitiam.* Quo quidem loco illud animadvertendum, ad Stultitiæ laudem pertinere, quòd eam posteriore posuit loco. Ecclesiastes scripsit, & hunc scitis esse ordinem ecclesiasticum, ut qui dignitate primus sit, is locum obtineat extremum vel hic certè memor evangelici præcepti. Sed Stultitiam præstantiorem esse Sapientia, & Ecclesiasticus ille quisquis fuit, liquidò testatur, *cap. 44.* cuius me-hercle verba non prius proferam, quàm * *ἐκταγώμεν* meam commoda responsione adjuveritis, ut faciunt apud Platonem hi, qui cum Socrate disputant. Ultra magis convenit recondere, quæ rara sunt & pretiosa, an quæ vulgaria viliàque? Quid tacetis? Etiam si vos dissimuletis, proverbium illud Græcorum pro vobis respondet, * *τὸ ἐνὶ ὕδατος ὡς ἐστὶν*, quod ne quis impiè rejiciat, refert Aristoteles Magistrorum nostrorum Deus. An quisquam vestrùm tam

ἐκταγώμεν meam. *ἐκταγώμῃ*, id est, *inductio*, genus est argumentationis, cum ex similibus concessis colligitur id quod volumus. Frequens est in hoc Socrates Platonici, sed adversarium commo-

dè respondentem facit, id quod notat etiam Quintilianus.

τὸ ἐνὶ ὕδατος ὡς ἐστὶν. Id est: *In ossibus hydriam*, refert in Rhetoricis. Hydria ceu res vilis relinquitur in ostio, sed pretiosa reponuntur.

stultus est, ut gemmas & aurum in via relinquat? non hercle opinor. In abditissimis penetralibus, nec id satis, in munitissimorum scriniorum secretissimis angulis ista reponitis, cœnum in propatulo relinquitis. Ergo si quod pretiosius est reconditur, quod vilius exponitur, nonne palàm est, sapientiam quam vetat abscondi, viliores esse stultitiâ quam recondi jubet? Jam ipsius testimonii verba accipite. *Melior est homo qui abscondit stultitiâ suam, quàm homo qui abscondit sapientiam suam.* Quid quod animi quoque candorem divinæ literæ stulto tribuunt, cum sapiens interim neminem sui similem putet. Sic enim intelligo, id quod scribit Ecclesiastes, *cap. 10. Sed & in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omneis stultos existimat.* An non istud eximii cujusdam candoris est, omnes æquare tibi ipsi, cumque nemo non magnificè de se sentiat, omnibus tamen tuas communicare laudes? Proinde nec puduit tantum Regem hujus cognominis, cum ait, *cap. 30. Stultissimus sum virorum.* Neque Paulus ille gentium doctor, Corinthiis scribens, *stulti* cognomen illibenter agnoscit: *Ut insipiens*, inquit, *dico, plus ego, perinde quasi turpe sit vinci stultitiâ.* Sed interim obstrepunt mihi Græculi quidam, qui tot hujus temporis theologorum, ceu * cornicum oculos student configere, dum annotationes suas, veluti

Cornicum oculos configere. Pro-
verbio dicuntur configere corni-
cularum oculos, qui novo quo-

piam invento efficiunt, ut priores
nihil Sapere videantur, ut copio-
sus explicat in *Chiliad.* Erasmus.

fumos quosdam aliis offundunt, cujus gregis si non * Alpha, certè Beta meus est Erasmus, quem ego sapius honoris causâ nomino. O verè stultam inquirunt, & ipsa dignam MORIA citationem. Longè diversa mens Apostoli quàm tu somnias! Nec enim hoc agit his verbis, ut cæteris stultior haberetur, verum eum dixisse, *ministri Christi sunt; & ego*: sequei veluti jaëtabundus in hac quoque parte æquasset cæteris, per correctionem adjecit, *plus ego*, sentiens se non modò parem reliquis Apostolis in Evangelii ministerio, verumetiam aliquanto superiorem. Idque cùm ita verum videri vellet, ne tamen ut arrogantius dictum offenderet aures, præmuniit, stultitiæ prætextu. Ut minus sapiens dico, propterea quòd diceret esse stultorum privilegium, ut soli verum citra offensam proloquantur. Verum quid Paulus senserit cùm hæc scriberet, ipsis disputandum relinquo. Ego magnos, pingues, crassos, & vulgo probatissimos theologos sequor, cum quibus magna pars doctorum errare, * *ὁ τὸν Δία*, malit, quàm cum istis * trilinguis

Alpha, certe Beta. Alpha, id est, primus, & Beta, secundus: Quod α apud Græcos prima sit littera, β secunda. Apertè rursus jocatur in seipsum alludens ad hoc, quod scripsit annotationes in novum Testamentum, & in opera divi Hier. opus utrunq; ipsi laboriosissimum, studiosis omnibus uti licet.

Ὁ τὸν Δία. Id est: *Per Jovem?* sic enim græci jurant, festiviter autem adjecit juramentum rei ridiculæ.

Trilinguis. Tres linguæ sunt,

græca, latina & hebraica, quibus traditæ sunt omnes scientiæ, tam humanæ quàm divini, quas adeo necessarias veteres ad sacras litteras judicabant, ut etiam decretis pontificiis decretum sit, ut linguarum notitia in scholis publice traderetur, quòd sine his sacrarum litterarum mysteria non intelligi posse judicarent. Cæterum nostri theologi adeo sunt dialecticis argutis dediti, ut ne latinam quidem linguam discere curent.

benè sentire. Neque quisquam illorum * Graculos
istos pluris facit quàm graculos : præsertim cùm
quidam * gloriosus theologus, cujus ego nomen
prudens supprimo , ne graculi nostri continuò
græcum in illum scommata jaciant * ὄν @ λύγος :
* magistraliter & theologaliter hunc passum

Graculos istos. Festiva ἀγορευ-
μασία, in graculis & Graculis.

Gloriosus theologus. Jocus est ab
ambiguo , quòd gloriosus dicatur
celebris, quem Græci vocant ὀδύξος
& jactabundus, quem illi vocant
ὀλαζόνα.

ὄν @ λύγος. Id est: *Asinus ad
lyram.* Allusit ad nomen Nicolai
de Lyra.

Magistraliter & Theologaliter.
Hæc sunt barbara eorum verba,
quæ datâ operâ per jocum imi-
tatus est.

enarrans, ab hoc loco. Ut minus sapiens dico, plus ego, novum facit caput, & quod absque summa dialectica non poterat, novam addit sectionem, ad hunc interpretans modum: Adducam enim ipsius verba * non solum in forma, verum etiam in materia. Ut minus sapiens dico, id est, si videor vobis insipiens, me pleudapostolis adæquando, adhuc videbor vobis minus sapiens, me eis præferendo. Quamquam idem paulò post, velut oblitus sui aliò delabitur. Sed cur anxie me unius exemplo tueor? cum hoc publicum jus sit theologorum, cælum, hoc est, divinam scripturam, ceu pellem extendere: cum apud divum Paulum pugnent divinæ scripturæ verba, quæ suo loco non pugnant, si qua fides illi * πενταγλώτῳ Hieronymo, cum Athenis

Non solum in forma. Festiviter alludit ad id quod ipsi dicunt, verba in forma, & ideo jocans addit, verum etiam in materia.

Πενταγλώτῳ. Id est: *Quinguelingui*, ut ita loquar. Nam constat Hieronymum scivisse græcè, latinè, hebraicè, chaldaicè, & dalmaticè. Hic scribens super epistolam Pauli ad Titum, ostendensq; Paulum abusum esse testimonio ethnicorum Poëtarum, ut Epimenidis Cretensis, qui dixit: Κεῖντες αἰεὶ ψεύονται, κακὰ ἡγεῖα, κατέρες δὲ γαί. Id est: *Cretes semper mendaces, mala bestia, ventres pigri*. Item Arati, qui in principio τῶν φαινομένων dixit, τὸ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐσμεν, id est, *hujus genus sumus*, & Menandri dicentis: φθείροσ' ἦν χροὸς οἰμῶν κακῶν. Id est: *Corrumpunt mores bonos, colloquia mala*, sic aut: Nec mirum est si opportunitate

temporis gentilium poetarum verbis abutitur, cum etiam de inscriptione aræ, aliqua commutans ad Athenienses loquutus est. Pertransiens enim, inquit, & contemplans culturas vestras, inveni & aram, in qua superscriptum est, IGNOTO DEO, quod urique ignorant'es colitis, hoc ego annuntio. Inscriptio autem aræ non ita erat ut Paulus asseruit, IGNOTO DEO, sed ita, *Diis Asia, & Europa, & Aphrica, Diis ignotis & peregrinis*. Verum quia Paulus non pluribus Diis indigebat ignotis, sed uno tantum ignoto Deo, singulari verbo usus est, ut doceret illum suum esse Deum, quem Athenienses in aræ titulo prænotassent, & rectè eum scientes colere deberent, quem ignorantes venerabantur, & nescire non poterant.

forte conspectum aræ titulum torqueret in argumentum fidei christianæ, ac cæteris omissis, quæ causæ fuerant offectura, duo tantum extrema verba decerpserit, nempe hæc, IGNOTO DEO, atque hæc quoque nonnihil immutata, siquidem integer titulus sic habebat, DIIS ASIAE, EVROPAE, ET AFRICAE, DIIS IGNOTIS, ET PEREGRINIS. Ad hujus, opinor, exemplum passim jam * οἱ τῶν θεολόγων παῖδες, hinc atque hinc revulsa, quatuor aut quinque verbula, & si quid opus est, etiam depravata ad suam accommodant utilitatem, licet ea quæ præcedunt & consequuntur, aut nihil omnino faciant ad rem, aut reclament quoque. Quod quidem faciunt tam felici impudentiâ, ut sæpenumero Theologis invideant * Jureconsulti. Quid enim illis jam non succedat, posteaquam * magnus ille, pænè nomen effutiveram, sed rursus metuo græcum proverbium, ex Lucæ verbis sententiam expresserit, tam consentaneam

Οἱ τῶν θεολόγων παῖδες. Id est: *Theologorum filii*, hoc est, ipsi theologi. Alludit enim ad Lucianum, qui *ιατρῶν παῖδας*, id est, *medicorum filios*, *ἐπεικύλε* ipsos *ιατρούς*, id est, ipsos medicos vocavit.

Jureconsulti. Nam vulgò jureconsultorum mos est ea citare, quæ nihil ad rem faciunt, cùm putent pulchrum esse, quam plurima etsi his nullus locus est, inculcare. Quos theologi nostri adeo imitantur, ut etiam vincant.

Magnus ille. Nicolaum de Lyra intelligit, qui scribens super Lucam, dicit: Per gladium, quem

Christus voluerit emi, intelligendam esse moderatam defensionem. Quasi verò Christus prioris doctrinæ poenitudine ductus, quâ toties docuit, *beatos esse qui persecutionem paterentur propter justitiam*, item *casum unam maxillam, debere præbere alteram*, jam mortem perpassurus, ostensusque eam contemnendam, reprehendensque Petrum, quod se gladio tueri pararet, jam inquam, ipsos Apostolos ad arma vocaret, hortareturque eos, tanquam milites mundanos, armata manu prædicare Evangelium.

animo Christi * quàm igni cum aqua convenit.
Etenim cùm immineret extremum periculum, quo

tempore solent boni clientes maxime suis adesse
patronis, & quanta valent ope * συμμαχῆν,

Quàm igni cum aqua convenit.
Nam quemadmodum ignis & aqua sunt contraria, sic Christus & mundus doctrinâque Christi, & mundi opinio. Mundus plenus est opinionibus corruptis, Christi que doctrinæ contrariis. Quocirca Christus venit in mundum, ut evulsis corruptis illis opinionibus infereret novas, mundo inauditas. Siquidem Christus suos voluit esse divites, non variarum rerum affluentia, & copiâ, ut mundus, sed omnium contemptu suos voluit esse fortes, non robore corporis & armis; sed mortis contemptu, suos denique beatos exilio, carceribus, persecutionibus, & morte. At neoterici isti Theologi, volentes

mundum Christo conjungere, eâque Christiana ducentes, quæ à quamplurimis, hoc est mundo fiunt voluptates, bellum, arma, duas vestes, omnia denique mundana, modò temperata sint, ut ipsi dicunt concedunt.

Συμμαχῆν. Id est: *Aliis in bello adesse, σύμμαχοι, socii belli dicuntur, συμμαχία, confœderatio belli illius, quod aliis infertur, quemadmodum ἐπιμαχία, societas subsidaria est, quo invadentes solum repelluntur.* Unde Thucydides in primo dixit: *Κερκυραῖος καὶ Ἀθηναῖος συμμαχίαν ἔπεισεν ποιεῖν.* Id est: *Corcyrenses & Athenienses confœderationem belli non iniisse, sed subsidariam societatem.*

Christus

Christus hoc agens, ut omnem hujusmodi præsidiorum fiduciam eximeret ex animis suorum, percontatus est eos, numquid rei defuisset usquam, cum illos emisisset, adeo non instructos viatico, ut nec calceis muniret adversus spinarum & saxorum injuriam, nec peram adderet, adversus famem. Ubi negassent defuisse quicquam, adjecit: Sed nunc, inquit, qui habet sacculum tollat, similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Cum tota Christi doctrina, nihil aliud inculcet, quàm mansuetudinem, tolerantiam, vitæ contemptum, cui non perspicuum sit, quid hoc loco sentiat? nempe ut magis etiam exarmet suos legatos, ut non tantum calceos negligant & peram, verùm & tunicam insuper abijciant, nudique & prorsus expediti, munus evangelicum aggrediantur, nihil sibi parent, nisi gladium, non istum quo grassantur latrones, & parricidæ, * sed gladium spiritus, in intimos quoque pectoris sinus penetrantem, qui semel affectus omneis sic amputat, ut nihil jam illis cordi sit, præter pietatem. At videte, quæso, quorsum hæc torqueat celebris ille Theologus: Gladium interpretatur defensionem adversus persecutionem

Sed gladium spiritus. Sic divus Ambrosius, scribens super Lucam, ait: Est gladius spiritalis, ut vendas patrimonium, emas verbum, quo nuda mentis penetrantia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, ut exuas

corpus, & immolata carnis exuvias ematur tibi sacri corona martyrii, quod ex benedictionibus Dominicis colligere potes, qui summam omnium coronarum, si quis persecutionem patiatur, pro iustitia prædicaveris.

sacculum sufficientem commeatus provisionem, perinde quasi Christus commutatâ in diversum sententiâ, quod oratores suos parùm * βασιλικῶς i structose misisse videretur, superioris institutionis palinodiam canat. Aut velut oblitus quod dixerat * beatos fore, cùm probris, contumeliis & suppliciis affligerentur, * prohibens ne quando resisterent malo, * mites enim beatos esse, non feroces, oblitus * quod illos ad passerum, & liliorum exemplum vocârit, nunc adeo noluerit eos absque gladio proficisci, ut eum vel tunicâ divenditâ jubeat emi, malitque nudos ire, quàm non accinctos ferro. Ad hæc quemadmodum

Βασιλικῶς. Id est: *Regaliter & magnificè*, quo verbo sæpe utitur Lucianus.

Beatos fore. Retulit verba Matthæi, ex cap. 5. *Beati estis, cum male dixerint vobis homines, &c.* Quo loco Christus dimissa turba sedens in monte, divina illa suæ doctrinæ oracula discipulis suis, hoc est, Christianis, prodidit. Quæ mirum quàm nunc à Christianorum vulgo negliguntur, imò pænè ridentur.

Prohibens ne quando. Est apud Matthæum eodem capite: *Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis percusserit te in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alt'ram. Et ei, qui vult tecum contendere in judicio, & tunicam tuam tollere, dimitte illi & pallium, &c.* Cùm addit, ego dico, declarat hanc esse peculiarem suam doctrinam, nec à Moyse traditam, nec ab ullo philosophorum, sed quam sequi

debeant, qui videri velint discipuli Christi. Sed indignum est, hæc vel irrideri, vel coactis interpretationibus depravari ab his, qui se maxime Christianos videri volunt. Nam non assequi, imbecillitatis est humanæ, irridere verò, summæ impietatis, interpretatione depravare, fraudulentia cum impietate conjunctæ. Quod autem ait, *non esse resistendum malo*, non sic accipiendum, ut non admoneantur, aut increpentur, qui sceleratè agunt, cùm id & Christus fecerit, & Apostoli, sed ne malum repellamus malo, quemadmodum vulgus facit, hoc est, vim vi, ferrum ferro, injuriam injuriâ, calumniâ calumniâ.

Mites enim esse beatos. Eodem est loco. Ferox propriè dicitur animo elato, & paratus ad retaliandam contumeliam.

Quod illos ad passerum. Hoc est Matthæi sexto.

gladii nomine contineri putat, quicquid ad depellendam vim pertinet, ita marsupii titulo complectitur, quicquid ad vitæ pertinet necessitatem. Atque ita * divinæ mentis interpres Apostolos lanceis, balistis, fundis & bombardis

instructos * educit ad prædicationem * crucifixi. Loculis item, * vidulis, & sarcinis onerat, ne

Divina mentis interpres. Eige-
xās, cum commentum illius sit à
divina mente alienissimum.

Educit. Apto usus est verbo,
nam miles propriè dicitur educi
in aciem pugnaturus.

Crucifixi. Emphas est in nomi-
ne crucifixi, quod minime conve-

niat, eum qui ad crucem usque
perpeffus est omnia, suos discipu-
los, quos utique sui imitatores esse
juber, latronum armis instructos,
ad prædicationem evangelii ju-
bere proficisci.

Vidulus. Vidula scriniola dicun-
tur cortio obrecta.

fortè non liceat illis è diversorio discedere, nisi impransis. Nec vel illud commovit hominem, quòd ense quem tantopere jusserat emi, mox idem objurgans jubeat recondi, quòdque nunquam fando sit auditum, Apostolos ensibus aut clypeis usos adversus vim ethnicorum, utique usuros, si Christus hoc sensisset, quod hic interpretatur. * Est alius, quem honoris causà non nomino, haud quaquam postremi nominis, qui è tentoriis, quorum meminit Habacuk, turbabuntur pelles terræ Madian, pellem fecerit Bartholomæi excoriati. Ipsa nuper interfui dissertationi theologicæ, nam id facio frequenter: Ibi cum quispiam exigeret, * quæ tandem esset divinarum litterarum autoritas, quæ juberet hæreticos incendio vinci, magis quàm disputatione revinci: Senex quidam severus, & * vel supercilio

Nec vel illud commovit. Notat interpretis stultitiam, cum non viderit, suum commentum non coherere cum vita Apostolorum. Etenim si Christus hoc sensit quod ille interpretatur, impii fuerunt Apostoli, qui magistri præceptum tantopere neglexerunt, ut nunquam vel pugionem habuisse legantur ad sui defensionem.

Est alius. Quantum memini, est inter sermones dictos Jordani. Nam ille deceptus vocabulo pellium, quo historici pro castronibus tentoris utuntur, quòd olim è pellibus solebant confici tabernacula, pro cute humana interpretatur, præsertim cum illa ipsa Bartholomæi historia parum obti-

neat autoritatis.

Ipsa nuper interfui. Facetè significat Theologorum quorundam disputationes non carere stultitiâ.

Quæ tandem esset. Antiquitus deploratorum hæreticorum extrema pœna erat, ut excluderentur à communione Christianorum, si revicti disputatione, nollent mutare sententiam. Deinde accessit Imperatorum autoritas, & metu supplicii cœperunt compelli: nunc nec audiuntur sæpenumero, nec redarguuntur: Sed duntaxat judicantur, & incendio puniuntur.

Vel super alio teste. Quasi nihil haberet theologi, præter supercilium, & vultus truculentiam.

teste theologus, magno stomacho respondit, hanc legem tulisse Paulum apostolum, qui * dixerit: *Hereticum hominem post unam & alteram correptionem devita.* Cùmque ea verba identidem intonaret, & plerique demirarentur * quid

Dixit Hereticum hominem. Est ad Titum, cap. 3. Nec illic agit Paulus de his hæreticis, quos nos vulgò vocamus, sed de contentiosis disputatoribus, qui de nugis magnoas excitant disputationum tra-

gædias.

Quid accidisset homini. Ita loquuntur, cùm significant insaniam, aut rem vehementer novam, quod Græci significantiùs, πᾶντες.

accidisset homini, tandem explanavit, * *de vita* tollendum hæreticum. Risere quidam, nec deerant tamen quibus hoc commentum planè theologicum videretur, cæterum reclamantibus etiamnum nonnullis successit * *πεδῆς*, quod ajunt, *πυρροῦ* & autor irrefragabilis. Accipite rem, inquit: Scriptum est, *maleficum ne patiaris vivere*: Omnis hæreticus maleficus: * Ergo &c. Mirari quotquot aderant, hominis ingenium, & in eam sententiam * itum est pedibus, & quidem peronatis. Neque cuiquam venit in mentem, legem eam ad fortilegos & incantatores, ac magos attinere, quos Herbæi suâ linguâ vocant * *מכשפים* alioqui fornicationem & ebrietatem capite punire oportuit. Verùm hæc stultè

De vita tollendum hæreticum. Adeo crassus erat iste Theologus, ut non intellexerit *devita* verbum esse, à devitando, sed præpositionem cum hoc nomine, *vita*.

Τενέδῳ *πυρροῦ*. Id est: *Tenedus patronus*, dicitur is, qui compendio causam expedit, litisque nodum ocyus dissecat. Ductum à Tenedia securi, quæ protinus calumniæ convictum dissiccare solita fuit, de qua plura in *Chiliadibus*.

Ergo, &c. Ridet frigidus theologorum syllogismos in rebus tam seriis.

Itum est pedibus. Ire pedibus in sententiam, est approbare quod alii dixerint: Facere verò addidit, *quidam peronatus*, quod pero

genus sit calciamenti rusticani.

מכשפים. Id est: *Magicos*, *כשף* enim, id est, *incantavit*, verbum est, à quo per præpositionem *מ*, denominativum *מכשף*, id est, *incantator*, sive *magus*, sicut à *אך*, id est, *nuntiavit*, *מלאך*, id est, *angelus*. In Hebræo autem non habetur sic, sicut citavit superciliosus ille theologus, sed *Exodi 22*. scriptum est: *מכשפה לאתחיה*, ubi id est, *incantatrix non vivat*, ubi *מכשפה* ponitur in feminino genere, quod interpretes Hebræi idcirco factum esse dicunt, quod mulierculæ, & præcipue aniculæ plus hac peste infectæ sunt, quam viri, ut etiam nos nimis sæpè in Germania nostra videmus.

persequor, tam innumera, ut * nec Chryssippi, nec Didymi voluminibus omnia comprehendi possint. Illud duntaxat admonitos volebam, cum hæc divinis illis magistris licuerint, mihi quoque planè * *συκίνη θεολόγω*, par est dare veniam, si minùs omnia ad amussim citavero. Nunc tandem ad Paulum redeo: *Libenter*, inquit, *fertis insipientes*, de sese loquens. Et rursum *velut insipientem accipite me*. Et, *non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia*. Rursum alibi: * *Nos*, inquit, *stulti propter Christum*. Audistis à quanto autore quanta stultitiæ præconia. Quid, quod idem palàm Stultitiam præcipit, ut rem in primis necessariam & oppidò salutarem. * *Qui videtur esse sapiens inter vos, stultus fiat, ut sit sapiens*. * Et apud Lucam, duos discipulos, quibus se junxerat in via Jesus, *stultos* appellat. Illud haud scio, an mirum videatur, cum Deo quoque nonnihil stultitiæ tribuit divinus ille Paulus: * *Quod stultum est*, inquit, *Dei, sapientius*

Nec Chryssippi, nec Didymi. Chryssippus philosophus de dialecticis infinita conscripsit volumina, plena frivolis argutiis. Didymus grammaticus, mille conscripsit libros, miser, si tantum voluminum fuisset evolvendum, ut scripsit Seneca.

Συκίνη θεολόγω. Id est: *Ficulus theologo*. Veteres quicquid effeminatum contemptumque videri vellent, ficuluum appellabant. Unde proverbium, *συκίνη ἐπικρύβει*. Id est, *ficulnum auxilium*, *σύνου*

ἀνέ. Id est, *ficulus vir*.

Libenter, inquit, *fertis*. Est ad *Corinthios secunda, cap. 11*.

Nos, inquit, *stulti*. Est ad *Corinthios prima, cap. 4*.

Qui videtur esse. Est in *prima ad Corinthios, cap. 3*.

Et apud Lucam. Est *Luca 24*.

Quod stultum est inquit. Est *prima ad Corinthios, cap. 1*. Non quòd sit aliquid stultum in Deo, sed quòd infima pars sapientiæ divinæ superat summam hominum sapientiam.

est hominibus. Porro Origenes interpres obfistit, quò minùs hanc stultitiam ad hominum opinionem possis referre: * quod genus est illud: *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitiam.* Sed quid ego frustra anxia, tot testimoniis hæc docere pergo, cùm in psalmis mysticis palam ipse Christus loquatur Patri, * *Tu scis insipientiam meam?* Neque vero temerè est, quòd Deo stultitiam * impensè placuerunt: opinor propterea quòd quemadmodum summi Principes nimium cordatos suspectos habent, & invisos, ut * Julius Brutum & Cassium, cùm ebrium Antonium nihil

Quod genus est illud. Est ad Corinthios prima, cap. i.

Tu scis insipientiam meam. Facetè detorquet hoc ad suum commodum, Quamquam Christus illic loquitur sub persona suorum membrorum.

Impensè. Id est: *Valdè,* quod &

impendio dicunt.

Julius Brutum. Nam Brutus & Cassius conspiraverunt in Cæsarem. Is cum admoneretur, ut caveret ab Antonio respondit: *Se nihil metuere crassos illos & ebrios, sed potius pallidos & sobrios, Brutum & Cassium significans.*

metueret, utque * Nero Senecam, * Dionysius Platonem: contra crassioribus, ac simplicioribus ingeniis delectantur. Idem Christus *σοφοὺς* istos, suæque nitentes prudentiæ semper detestatur, ac damnat: Testatur id Paulus haudquaquam obscure, cum ait: * *Qua stulta sunt mundi elegit Deus*, cumque ait, *Deo visum esse*, * *ut per stultitiam servaret mundum*, quandoquidem per sapientiam restitui non poterat. Quin ipse idem satis indicat, clamans per os prophetæ. * *Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo*. Rursum cum agit gratias, quod salutis mysterium celasset sapientes, parvulis autem, hoc est, stultis aperuisset. Nam græcè pro parvulis, est *νῆπιος*, quos opposuit *σοφοίς*. Huc pertinet quod passim in Evangelio, Phariseos & Scribas ac legum doctores incessit, vulgus indoctum sedulò tuetur. Quid enim aliud est, *va vobis Scribae & Pharisei*, quàm *va vobis sapientes*? At parvulis, mulieribus, ac piscatoribus potissimum delectatus esse videtur. Quin & ex animantium brutorum genere ea potissimum placent Christo, quæ à vulpina prudentia quàm longissimè absunt. Eoque asino maluit insidere, cum ille, si libuisset, vel leonis

Nero Senecam. Seneca præceptor Neronis, ab eo iussu est mori, non ob aliud, nisi quòd aliquoties liberius admoneret, quid deceret Imperatorem facere.

Dionysius Platonem. Plato hoc animo navigavit in Siciliam, ut Dionysium regem traheret ad studium philosophiæ. Sed apud im-

potentem juvenem plus valuerunt adulatorum voces quàm sanctissimi philosophi monita.

Qua stulta. Est ad Corinthios prima, cap. i.

Ut per stultitiam Est eodem cap.

Perdam sapientiam Paulus citat ex Esaia Propheta, ad Corinthios prima, cap. i.

tergum impune potuisset premere. Ac spiritus ille facer in * columbæ specie delapsus est, non * aquilæ aut milvii. Præterea * cervorum hinnulorum, agnorum, crebra passim in divinis litteris mentio. Adde quòd suos ad immortalem vitam destinatos, * oves appellat. Quo quidem animante non est aliud insipientius, vel Aristotelico

Columba specie. Hæc avis adeo simplex est, ut Christus voluerit Apostolos suos harum simplicitatem æmulari, cum ait: Γίνεσθε αἰεταὶ ὡς αὐταὶ. Id est: Sitis simplices sive sinceri, ut columba. Ad hæc pudicitia columbis prima, & neutri nota adulteria, conjugii fidem non violant, communemque servant domum. Nisi cœlebs, aut vidua, domum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt, ut Plinius scribit, lib. 10. Aristoteles *hist. animal lib. 9.* de columbis loquens, dixit: Οὐ πυνδύξεται ἡλεσι παύροις, ἔπ' αἰσθητοῖσι τὴν κωνίαν πᾶν ἐὰν χίρος ἢ χίρος ᾖ. Ἔστι δὲ αὖτε τῶν αὐτῶν θεινὴ ἢ τῶν ἀρρενέων ἡερέπεια, καὶ συναγαγάνησις. Id est: Neque cum pluribus coire volunt, neque conjugium relinquunt, nisi cœlebs aut vidua. Est autem circa partum gravis masculi cura, foeminaque condolet.

Aquila. Plinius, in decimo, & Aristoteles, in nono, varia ponunt aquilarum genera, quibus ferè omnibus commune est, rapto vivere: sunt enim omnes ex γαμ-

ψαύων γενε.

Cervorum. Plinius, lib. 8. de cervis loquens, ait: *Cervum animal simplex, & omnium rerum miraculo stupens, instantum, ut equo, aut bucula accedente propius, hominem juxta venantem non cernant, arcum ipsum, sagittasque mirentur.* Aristoteles quoque, libro *historia animalium nono*, horum simplicitatem indicat, cum ait: Ἀλίσκοντα δὲ τῆς οὐραίας αἰ ἐλαφοὶ συνεπτόντων καὶ ἀδόντων, ὥς καὶ καὶ κλίοντα ὑπὸ τῆς ἡδονῆς. Δυὸ δ' ὅντων ὁ μὲν φαερώς ἀδεῖ ἢ συνεπτεῖ, ὁ δὲ ἐκ τῶν ὀπίσθεν βάλλει, ὅταν ἔτῃ σημεῖν τὴν καυρὸν. Id est: Capiantur autem cervi venatoribus sibilantibus & canentibus: mulcentur enim, alliciunturque ea voluptate. Duobus autem existentibus, alter quidem palam canit aut sibilat, alter clam ferit, ubi iste significarit opportunitatem.

Oves appellat. Ut Matthæi 10. ἰδοὺ, inquit Christus: Ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς αἰεταὶ ἐν μέσῳ λύκων. Id est: Ecce mitto vos sicut oves in medio luporum.

proverbio teste, * προβάτειον ἦθος : quod quidem admonet, ab ejus pecudis stoliditate sumptum in stupidos & barbos, convitii loco dici solere. Atqui hujus gregis Christus sese pastorem

Προβάτειον ἦθος. Id est: Ovis mores. Aristoteles, *historia animalium*, lib. 9. sic ait: Τὰ δὲ ἦθη τῶν ζώων ὡς περ εἰρηται ὡς τερρον, ἀλφύρει καὶ τε θειλίαν καὶ προπότιν, καὶ ἀνορείαν καὶ ἡμεροτήν καὶ νύν τε καὶ ἄγνοιαν, τὸ τε γὰρ τῶν προβάτων ἦθος ὡς περ λεγεται δόνητες καὶ ἀνέητον, πάντων γὰρ τῶν τε τραπόδων καὶ κίρκων ἐστὶ καὶ ἔρπει εἰς τὰς ἐρημίας ὡς ἐλθόν, καὶ πολλὰ κίς χειμῶν ὄντων ἐξερχεται ἐκ τῶν, καὶ ὅταν τὸ νιφετὸς ληφθῶσιν, αἱ μὴ κινήσῃ οὐ ποιμῶν, οὐκ ἐθέλουσιν ἀπέναι, ἀλλὰ δὲ πάλωται καὶ ἀλειπόμην, ἐὰν μὴ ἀρρενας κηρύσσων οἱ ποιμῶνες, τότε

ἀκροβύδοι. Id est: Mores autem animalium, quemadmodum dictum est prius, differunt secundum timiditatem, & mansuetudinem, & fortitudinem, & mentem, & clementiam. Etenim oviles mores, sicut dicitur, stulti & amentes sunt. Omnium enim quadrupedum, ovium genus ineptissimum est. Et repit in desertis sine causa, & saepe, hyemaeque serviente, egreditur stabulo, & quando de nive comprehensum fuerit, nisi moverit pastor, non vult abire. Ceterum perit relictum, nisi mares portaverint pastores, ut enim sequitur reliquus grex.

profiteretur, quinetiam ipse agni nomine delectatus est, indicante eum Joanne, * *Ecce agnus Dei:* cuius multa fit & in * *Apocalypsi*, mentio. Hæc quid aliud clamitant, nisi mortaleis stultos esse, * etiam pios? ipsum quoque Christum, quo stultitiæ mortalium subveniret, cum esset * sapientia Patris, tamen quodammodo * stultum esse factum, cum hominis assumptâ naturâ, * habitu inventus est ut homo? quemadmodum * & peccatum factus est, ut peccatis mederetur. Neque alia ratione mederi voluit * quàm per stultitiam crucis, per Apostolos idiotas, ac pingues: quibus sedulo stultitiam præcipit, à sapientia deterrens, cum eos * ad puerorum, * liliorum

Ecce agnus Dei. Est Joann. primo.

In Apocalypsi. Capitulo 5. 6. & 7.

Etiam pios. Nam pii & verè Christiani, dum divitias, voluptates, gloriam, formam, sanitatem, & alia id genus bona, quæ hujus mundi sapientes tantum nos adorant, contemnunt, & ut Christum lucrifaciant, tanquam stercorea reputant: dumque contemplatione, inediis & persecutione saginantur, stulti hujus mundi sapientibus habentur.

Sapientia patris. Paulus, prima ad Corinthios, cap. 1. vocat Christum: *Dei virtutem, & Dei sapientiam.*

Stultum esse factum. Non quod in Christo sit illa stultitia, sed quod hominem assumpsit, & humana natura quantumvis sapit, ad Deum collata, stulta est, sicut omnis hominis iustitia ad Deum comparata, iniustitia est.

Habitu inventus est ut homo. Ad Philippenses secundo.

Et peccatum factus est. Sic Paulus ait, secunda ad Corinthios quinto: *Eum qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos essemus iustitia in ipso.*

Quàm per stultitiam crucis. Sic Paulus, prima ad Corinthios primo: *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis, salvos facere credentes.*

Ad puerorum. De pueris habetur, Matthæi 18. ubi Veritas dicit: *Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Er Lucæ 18. *Quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.*

De lilis: Matthæi & Lucæ 17. *Depasserulis, sive volucribus cæli, Matthæi cap. 6.*

sinapis, & * passerulorum exemplum provocat, rerum stupidarum ac sensu carentium, solóque naturæ ductu, nulla arte, nulla sollicitudine, vitam agentium. * Præterea cum vetat esse sollicitos, quæ essent apud præfides oratione usuri, * cumque interdicit, ne scrutentur tempora vel momenta temporum, videlicet, ne quid fiderent suæ prudentiæ, sed totis animis ex se penderent. Eodem pertinet, quòd Deus ille orbis architectus interminatur * ne quid de arbore scientiæ degustarent, perinde quasi scientia felicitatis sit venenum. Quanquam Paulus apertè scientiam, veluti infantem & perniciosam * improbat. Quem divus Bernardus, opinor, sequutus, montem eum in quo lucifer sedem statuerat, *scientiæ montem* interpretatur. Fortasse nec illud omittendum videatur argumentum, gratiosam esse apud superos stultitiam, quòd huic solidatur erratorum venia, sapienti non ignoscitur, unde veniam orant, etiam si prudentes peccaverint, tamen stultitiæ prætextu patrocinióque utuntur. Nam sic Aaron uxoris poenam deprecatur in

Præterea cum vetat esse. Est Luca cap. 12. Cum autem inducent vos in synagogas. & ad magistratus & potestates, nolite solliciti esse, qualiter aut quid respondeatis, aut dicatis: Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora.

Cumque interdicit. Ut Actuum primo: Non est vestrum nosse.

Ne quid de arbore scientiæ. Est Genes. 2. ubi Deus ad ipsum, & c.

τόπλᾱστον, dicit: מכל עץ חנו מכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו Id est: Ab omni arbore paradisi comedes, & ab arbore scientiæ boni & mali non comedes ab ea.

Improbat. Cum ait prima ad Corinthios 8. Ἡ γὰρ σοφία φουσιῶ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. Id est: Scientiæ inflat, charitas autem adificat.

Numerorum, si satis commemini, libris. * *Obsecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum, quod stultè commisimus.* Sic & Saul apud David culpam deprecatur, * *Apparet enim, inquires, quòd stultè egerim.* Rursum ipse David ita blanditur Domino:

* *Sed precor, Domine, ut transferas iniquitatem servi tui, quia stultè egimus: perinde quasi non impetraturus veniam, nisi stultitiam & inscitiam obtenderet.* Sed illud acriùs urget, quòd Christus in cruce, cùm oraret pro suis inimicis. * *Pater*

Obsecro Domine. Est Numerorum duodecimo.

Apparet enim quod. Est primi Reg. cap. 26.

Sed precor domine. Est secundi Regum, cap. 24.

Pater ignosce illis. Est Luca cap. 24.

ignosce illis: non aliam prætexuit excusationem, quam imprudentiæ, *quia nesciunt*, inquit, *quid faciunt*. Ad eundem modum, Paulus scribens ad Timotheum, * *Sed ideo misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate*. Quid est, *ignorans feci*, nisi per stultitiam feci, non malitiam? Quid est, *ideo misericordiam consecutus sum*, nisi non consecuturus, ni stultitiæ patrocínio commendatus? Pro nobis facit & mysticus ille psalmographus, qui suo loco non veniebat in mentem, * *Delicta juventutis mea, & ignorantias meas ne memineris*. Audistis quæ duo prætexat, nimirum ætatem, cui semper comes esse soleo, & ignorantias, idque numero multitudinis, ut ingentem Stultitiæ vim intelligeremus. Ac ne quæ sunt infinita persequar, utque summatim dicam, videtur omnino Christiana religio quandam habere cum aliqua stultitia cognationem, minimèque cum sapientia convenire. Cujus rei si desideratis argumenta primum illud animadvertite pueros, senes, mulieres, ac fatuos sacris ac religiosis rebus præter cæteros gaudere, eoque semper altaribus esse proximos, solo nimirum naturæ impulsu. Præterea videtis primos illos religionis autores, mirè simplicitatem amplexos, acerrimos litterarum hostes fuisse. Postremò nulli moriones magis desipere videntur, quàm hi, quos Christianæ pietatis ardor semel totos arripuit: adeo sua profundunt, injurias negligunt,

Sed ideo. Est ad Timothei prima c. I. vigesimoquarto. Et decorè Moræ. *Delicta juventutis*. Est psalmo affinxit oblivionem.

falli sese patiuntur , inter amicos & inimicos nullum discrimen , voluptatem horrent , inediâ , vigiliâ , lacrymis , laboribus , contumeliis faginantur , vitam fastidiunt , mortem unicè optant , breviter ad omnem sensum communem prorsus obstupuisse videntur , perinde quasi alibi vivat animus , non in suo corpore. Quod quidem quid aliud est , quàm insanire ? quo minus mirum videri debet , si Apostoli * musto temulenti sunt visi , * si Paulus judici Festo visus est insanire.

Musto temulenti sunt. Est hoc *Actuum Apostolorum cap. 2.*

Si Paulus judici Festo. Est *Actuum Apostolorum 26.* ubi Paulo narranti quo pacto ad Christum

tractus fuisset , & quamobrem sibi Judæi infesti essent , magna voce dixit Festus judex , *Insanis Paule , multa te littera ad insaniam convertunt.*

Sed

Sed posteaquam semel * τὴν λεοντὴν induimus, age doceamus & illud, felicitatem Christianorum, quam tot laboribus expetunt, nihil aliud esse, quàm insanix stultitixque genus quoddam, absit invidia verbis, rem ipsam potiùs expendite. Jam primùm illud propemodum Christianis convenit cum Platoniciis, animum immersum illigatùmque esse corporeis vinculis, hujusque crassitudine prapediri, quo minùs ea, quæ verè sunt, contemplari, fruique possit, * Proinde philosophiam definit esse *mortis meditationem*, quòd ea mentem à rebus visibilibus, ac corporeis abducat, quod idem utique mors facit. Itaque quàm diu animus corporis organis probè utitur, tam diu sanus appellatur, verùm ubi ruptis jam vinculis, conatur in libertatem asserere sese, qualique fugam ex eo carcere meditatur, tum *insaniam* vocant. Id si fortè contingit morbo, vitiòque organorum, prorsus omnium consensu, insania est. Et tamen hoc quoque genus hominum videmus futura prædicere, scire linguas ac litteras, quas antea nunquam didicerant, & omnino divinum quiddam præ se ferre. Neque dubium

τὴν λεοντὴν. Id est: *Leonis exivium*, quo significatur persona magnifica assumpta ab homine huili: sumptum ab asino illo fugitivo, qui apud Cumanos aliquandiu se gessit pro leone. Vnde etiam ortum est illud proverbium ὄντι παρὰ κυμῆς, id est, *asinus apud Cumanos*, in indoctos asinos, qui tamen aliquando apud ignotos habentur, propter cultum, in

pretio.

Proinde philosophiam Sic ait in Phædone: Κυνδύσει γὰρ ὅσοι τυγχάνουσιν ὁρθῶς ἀπὸ λόγου φιλοσοφίας λεληθέναι τὰς αἰσῆς. Ὅ π' εἶδ' ἐν αἴμα αὐτοὶ ἐπιτηδύσειν, ἢ ἀποδύσκειν τὰ κατὰ φύσιν. Id est: *Quicunque rectè philosophiam attigerunt, videntur latuisse ceteros homines, quòd nihil aliud ipsi studerent quàm emori ceteros mortuos esse.*

P

est id inde accidere quòd mens à contagio corporis paulò liberior incipit nativam sui vim exerere. * Idem arbitror esse in causa, cur laborantibus vicina morte, simile quiddam soleat accidere, ut tanquam afflati prodigiosa quædam loquantur. Rursum si id eveniat studio pietatis, fortasse non est idem insanix genus, sed tamen adeo confine, ut magna pars hominum meram insaniam esse judicet, præsertim cùm pauculi homunciones ab universo mortalium coetu, totâ vitâ dissentiant. Itaque solet iis usuvenire, quod * juxta Platonicum figmentum, opinor accidere iis, qui in specu vincti rerum umbras mirantur, & * fugitivo illi, qui reversus in antrum, veras res vidisse se prædicat, illos longè falli, qui præter miserâs umbras nihil aliud esse credant. Etenim

Idem arbitror esse in causa. Socrates, in Apologia sua, cum jam damnatus esset, moriturusque, sic ad Athenienses, quicum damnaverunt ait: Τὸ δὲ εἴη μέγα τέτυκτο ἐπιθυμῶ ὑμῖν χρεσμοδοῦναι. ὧ καὶ ψηφιστέμενοι μὲν, καὶ γὰρ εἰμι ἤδη ἐνταῦθα, ἐν ᾧ μέγιστος ἀνθρώποι χρεσμοδοῦσιν ὅταν μέλλωσιν ἀποθνήσκειν. Id est: Post hæc autem desidero vobis, qui me condemnastis, divinare, etenim jam illic sum, ubi maximè divinant, quando videlicet mori debent.

Juxta Platonicum figmentum. De specu Platónico. quem ipse finxit septimo de Rep. libro, in quo vulgus sedens miratur umbras pro-veris rebus, diximus supra.

Fugitivo illi. Plato postquam

descripsit illud specus, dicit, quod si unus illorum sedentium in specu per aspera saxa atque ardua sursum traheretur, videretq; apud superos Solem & alias res veras, sicque postea ad pristinum specum reverteretur, putaret haud dubiè illos qui apud eos, qui in specu sedent, in summo honore esset, miserimos esse. Ad hæc dicit illum reversum jam in specum nihil visurum, propterea quòd repente ex clarissimo Sole in profundissimas tenebras veniret, & idcirco cùm nihil umbrarum videret, omnibus in specu sedentibus risai fore explosumque iri, simulatque de rebus veris disputare inciperet, tanquam stultum & apud superos corruptum.

sapiens hic commiseratur, ac deplorat illorum insaniam, qui tanto errore teneantur: Illi vicissim illum veluti delirantem rident, atque eiiciunt. Itidem vulgus hominum ea quæ maximè corporea sunt, maximè miratur, eaque propè sola putat esse. Contra pij, quò quicquam propius accedit ad corpus, hoc magis negligunt, torique ad invisibilem rerum contemplationem rapiuntur.

* Nam isti primas partes tribuunt divitiis,

Nam isti primas Philosophi cum tria posuissent bona, corporis videlicet, externa & animi; Animi bona præ cæteris multò præstare dixerunt. Unde Aristoteles, *primò moralium Nicomacheorum*: Νεμενικῶν δὲ τῶν ἀρετῶν τελευτῇ, καὶ τῶν μὲν αὐτὸς λεγόμενων, τῶν δὲ παρὰ ψυχῇ καὶ σώματι, τὰ παρὰ ψυχῇ κελεύετα λεγόμενα. Id est: Divisis

externa dicimus, hac autem animi & corporis bona, ea quæ circa animam sunt propriissima dicimus. At vulgus hunc ordinem invertens, externa prima, animæ infima ducit. Pius verò prima facit divina, secundum locum tribuit animi bonis, ultimum corporis & externis, si tamen illa putet inter bona habenda, quibus, ut Cicero dicit, pessimi quique maximè abundant.

proximas corporis commodis, postremas animo relinquunt: quem tamen plerique nec esse credunt, quia non cernatur oculis. E diverso illi primum in ipsum Deum, rerum omnium simplicissimum, toti nituntur: secundum hunc, & tamen in hoc, quod ad illum quàm proximè accedit, nempe animum: corporis curam negligunt, pecunias ceu putamina prorsus aspernantur, ac fugitant. Aut si quid huiusmodi rerum tractare coguntur, gravatim, ac fastidienter id faciunt, habent tanquam * non habentes, possident tanquam non possidentes. Sunt & in singulis rebus, gradus multum inter istos diversi. Principio sensus tamen omnes cum corpore cognationem habeant, tamen * quidam sunt ex his crassiores, ut tactus, auditus, visus, olfactus, gustus. Quidam magis à corpore semoti, veluti memoria, intellectus, voluntas. Igitur ubi se intenderit animus, ibi valet. Pii quoniam omnis animi vis ad ea contendit, quæ sunt à crassioribus sensibus alienissima, in his velut obbrutescunt, atque obstupescunt. Contrà vulgus in his plurimum valet, in illis quàm minimum.

Non habentes. Sic Paulus ait, prima ad Corinthios septimo: Tempus breve est, reliquum est, ut qui habent uxores, sint, tanquam non habentes. & qui flent, tanquam non flentes, & qui gaudent, tanquam

non gaudentes, & qui emunt, tanquam non possidentes & qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur.

Quidam sunt ex his. De his vide in libris de anima.

* Inde est, quòd audimus nonnullis divinis viris accidisse, ut oleum vini loco biberint. Rursum in

affectibus animi, quidam plus habent cum pingui corpore commercii, veluti libido, cibi somnique appetentia, iracundia, superbia, invidia: cum his irreconciliabile bellum piis, contrà vulgus sine his vitam esse non purat. Deinde sunt quidam

Inde est quod. Hoc accidit divo Bernardo. Nam cùm quodam tempore intentissimè in divinis Scripturis, ut ei mos erat, meditaretur, sitiensque, cantharum plenum olei, forte-fortuna astantem, vidisset, ex eo bibit, non sentiens oleum esse. Deinde cùm quidam Frater eum accessisset, rogassètq;

cur nam os, nam adhuc non nihil olei ori mentoque adhæsit, oleo oblitum haberet, illique cùm jam diu admiratus esset, unde nam oleo inquinatus esset, tandem in mentem venit, quòd ex cantharo bibisset. Itaque cùm cantharum inspexisset, vidit eum plenum esse non vini, ut putarat, sed olei.

P 3

affectus medii, quasque naturales, ut amor patris, charitas in liberos, in parentes, in amicos: His vulgus nonnihil tribuit. At illi hos quoque student ex animo revellere, nisi quatenus * ad summam illam animi partem assurgant, ut jam parentem ament, non tanquam parentem, quid enim ille genuit, nisi corpus? quanquam hoc ipsum Deo parenti debetur, sed tanquam virum bonum, & in quo luceat imago summæ illius mentis, quam unam *summum bonum* vocant, & extra quam nihil nec amandum nec experendum esse prædicant. Hâc eâdem regulâ reliqua item omnia vitæ officia metiuntur, ut ubique id quod visibile est, si non est omnino contemnendum, tamen longè minoris faciant, quàm ea quæ videri nequeunt. Ajunt autem & in sacramentis, atque ipsis pietatis officiis, corpus & spiritum inveniri. Velut in jejunio non magni ducunt, si quis tantùm à carnibus, coenâque absteineat, id quod vulgus absolutum esse jejunium existimat, nisi simul & affectibus aliquid adimat, ut minùs permittat iræ quàm solet, minùs superbiæ: útque ceu minùs jam onustus mole corporea, spiritus ad cœlestium bonorum gustum, fruitionemque enitatur. Similiter & in synaxi, tametsi non est aspernandum inquirunt,

Ad summam illam animi partem. Hoc est spiritum. Nam Paulus & hujus interpres Origenes, tres hominis ponunt partes, summam quâ Deo divinisque virtutibus adhæremus, hancque *spiritum*

vocant. Mediam, quæ ea, quæ *ἐνδιάφορα* vocant, amplexatur, hancq; *animam* vocant. Tertiam brutam, illam quæ voluptates, & totam vitiorum sentinam admittit, quam *carnem* vocant.

quod ceremoniis geritur, tamen id per se, aut parum est conducibile, aut etiam perniciosum, nisi id quod est spiritale accesserit, nempe hoc quod signis illis visibilibus repræsentatur. Repræsentatur autem mors Christi, quam domitis, extinctis, quasque sepultis corporis affectibus, exprimere Mortales oportet, ut in novitatem vitæ resurgant, utque unum cum illo, unum item inter sese fieri queant. Hæc igitur agit, hæc meditatur ille pius. Contrà, vulgus sacrificium nihil aliud esse credit, quàm adesse altaribus, idque proximè, audire vocum strepitum, aliàsque id genus ceremoniolas spectare. Nec in his tantum, quæ duntaxat exempli gratiâ proposuimus, sed simpliciter in omni vitæ refugit pius ab his quæ corpori cognata sunt, ad æterna, ad invisibilia, ad spiritalia rapitur. Proinde cum summa sit inter hos & illos omnibus de rebus dissensio, fit ut utrique alteris insanire videantur. Quanquam id vocabuli rectiùs in pios competit quàm in vulgus, * meâ quidem sententiâ. Quod quidem magis perspicuum fiet, si quemadmodum pollicita sum, paucis demonstrâro, summum illud præmium nihil aliud esse, quàm insaniam quandam. Primum igitur existimate Platonem tale quiddam jam tum somniasse, cum *amantium furorem omnium felicissimum esse* scriberet. Etenim qui vehementer amat jam non in se vivit, sed in

Meâ quidem sententiâ. Festiviter *meâ*, ad Stultitiæ personam refertur. adjecit *meâ quidem sententiâ*, quasi diceret, stultorum judicio. Nam

eo quod amat, quòque longius à seipso digreditur,
& in illud demigrat, hoc magis ac magis gaudet.

Atque cùm animus à corpore peregrinari
meditatur, neque probè suis utitur organis, istud
haud dubiè furorem rectè dixeris. Alioqui quid
sibi vult, quod vulgò etiam dicunt: *Non est apud se,*
& *ad te redi, & sibi redditus est?* Porro quò amor
est absolutior, hoc furor est major, ac felicior.
Ergo quænam futura est illa coelitem vita, ad

quam pia mentes tanto studio suspirant? Nempe spiritus absorbebit corpus, utpote victor ac fortior: Idque hoc faciet facilius, partim quod jam velut in suo regno est, partim quod jam olim in vita corpus, ad hujusmodi transformationem repurgarit, atque extenuarit. Deinde spiritus à mente illa summa mirè absorbebitur, quippe infinitis partibus potentiore. Ita ut jam totus homo extra se futurus sit, nec alia ratione felix futurus, nisi quod extra sese positus, patietur quiddam ineffabile à summo illo bono, omnia in se rapiente. Jam hæc felicitas quanquam tum demum perfecta contingit, cum animi receptis pristinis corporibus, immortalitate donabuntur: Tamen quoniam piorum vita * nihil aliud est, quàm illius vitæ meditatio, ac velut umbra quædam, fit ut præmii quoque illius aliquando gustum aut ardorem aliquem sentiant. Id tamen si minutissima quædam stillula est, ad fontem illum æternæ felicitatis, tamen longè superat universas corporis voluptates, etiam si omnes omnium mortalium deliciæ in unum conferantur: Usque adeo præstant spiritualia corporalibus, invisibilia visibilibus. Hoc nimirum est quod pollicetur Propheta: *Oculus non vidit,*

Nihil aliud esse. Raptum & Extasim, *insaniam* vocat, non simpliciter, ne de vulgari insaniam intelligamus, sed quodammodo, & ideo addidit *quandam*. ne quis, ut sunt morosi & φιλοσοφικοι quidam, ansam arriperet calumnian-

di. Candidi lectoris est non voculam aliquam aucupari quam calumniatur, sed rem ipsam expendere. Quod si quis faciat, quid his rebus sanctius dici potuit, aut magis pium?

nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ preparavit Deus diligentibus se. Atque, hæc est Moria pars, quæ non aufertur commutatione vitæ sed perficitur. Hoc igitur quibus sentire licuit, contingit autem perpaucis, ii patiuntur quoddam dementiæ simillimum, loquuntur quædam non satis cohærentia, nec humano more, sed dant sine mente sonum, deinde subinde totam oris speciem vertunt. * Nunc alacres, nunc dejecti, nunc lacrymant, nunc rident, nunc suspirant, in summa, vere toti extra se sunt. Mox ubi ad sese redierint, negant se scire, ubi fuerint utrum in corpore, an extra corpus, vigilantes an dormientes, quid audierint, quid viderint, quid dixerint, quid fecerint, non meminerunt, nisi tanquam per nebulam, ac somnium, tantum hoc sciunt se felicissimos fuisse, dum ita desiperent. Itaque plorant sese resipuisse, nihilque omnium malint, quàm hoc insanix genus perpetuò insanire. Atque hæc est futuræ felicitatis tenuis quædam degustatiuncula. Verum ego jamdudum * oblita mei * ὡς τὴν ἰσκαμψία

Nunc alacres, nunc dejecti. Hunc locum melius intelligit, qui legerit, commentarios Origenis in *Cantica Canticorum*, quomodo sponsa, nunc subducente se sponso, nunc exhibente & sui copiam faciente, variè afficitur. Item in vita sanctæ Elizabethæ nonnihil habes, quod ad hunc faciat locum.

Oblita mei. Quòd non conveniat Stultitiam de rebus tam arcanis loqui. Facit autem idem in fine

disputationis, quod initio fecerat, sentiens rem alioqui prima fronte duriusculam videri posse.

Ἵπὲρ τὴν ἰσκαμψίαν πηδῶ. Id est: *Ultra limites salio.* Proverbium est in eos, qui digrediuntur à re proposita, quòd locus in quo cursu aut disco exercebantur, certis limitibus circumscriberetur, quemadmodum & hodie in lusu pilæ, extra quos qui certaret, nihil ageret.

πηδῶ. Quamquam si quid petulantius aut loquacius
à me dictum videbitur, cogitate * & Stultitiam,
& mulierem dixisse. Sed interim tamen
 memineritis illius * græcanici proverbii πολλὰ κε
 τι καὶ μωρὸς ἀνὴρ καὶ θαλάμιον εἶπεν, nisi fortè
 putatis hoc * ad mulieres nihil attinere. * Video
 vos epilogum expectare, sed nimium desipitis,
 siquidem arbitramini, me quid dixerim etiam
 dum meminisse, cùm tantam * verborum
 farraginem effuderim. Vetus illud, μισῶ μνάμονα
 συμπόταν. * Novum hoc, μισῶ μνάμονα ἀκροατὴν.

Et Stultitiam, & mulierem. Dupli-
 cipi nomine danda venia, & quòd
 mulier sit, cùm ipsi sexui peculia-
 ris sit loquacitas: & Stultitia, cui
 quidvis solet concedi.

Græcanici proverbii. Πολλὰ κε
 τι καὶ μωρὸς ἀνὴρ καὶ θαλάμιον εἶπεν.
 Versus hexameter citatus apud
 Aulum Gellium, sed aliquantò
 secus. Verùm ad hunc modum ex
 antiquis voluminibus restituit
 Erasmus, in *Chiliadibus suis*. Sen-
 sus est, *Sape etiam & stultus vir*
opportune dixit. Innuit autem,
 quamquam Stultitia dixerit hæc,
 haud tamen ob id negligenda,
 quòd à stultis quoq; nonnunquam
 dicatur ad rem pertinens.

Ad mulieres nihil attinere. Quia
 græcus versus habet, *stultus vir.*

Video vos epilogum. Aptè præte-
 xit oblivionem in epologo, qui

constat repetitione eorum quæ
 dicta sunt, quòd nisi à memore
 fieri nequit.

Verborum farraginem. Alludit ad
 illud Juvenalis: *Nostri est farrago*
libelli. Est enim farrago sacrificii
 genus ex variis confectum legu-
 minibus.

Vetus illud. Μισῶ μνάμονα συμ-
 πόταν, id est: *Odi memorem compo-
 torem:* Est apud Martialem, & re-
 fertur apud Plutarchum, in *ques-
 tionibus convivialibus.* Explicatur
 accuratius in *Chiliadibus Erasmi.*

Novum hoc. Nam illud vetus,
 hoc Moris novum. Tacite alludit
 ad stultos auditores, qui è concio-
 nibus nihil secum referunt do-
 mum, adeo ut sæpenumero audias
 eos dicentes: *Quam belle conciona-
 tus est,* ac mox rogati quid dictum
 sit, nihil habent quod afferant.

Quare * valetē, plaudite, vivite, bibite, MORIAE
celeberrimi * mystæ. ΤΕΛΟΣ.

Valete, Plaudite. His verbis utebatur recitator fabulæ, discessurus è proscenio. De suo addidit, *vivite,*

bibite. Et vivere propriè est genialiter vivere.

Mystæ. Sunt qui Dei cuiuspiam sacris sunt initiati.

COMMENTARII LISTRIANI

F I N I S.

ERASMVS ROTER.
MARTINO DORPIO,
THEOLOGO EXIMIO,
S. P.

NON fuit reddita nobis epistola tua ;
sed tamen exemplar, haud scio quo modo
exceptum , amicus quidam exhibuit
Antverpiæ. Deploras MORIAM parùm
feliciter editam , studium in restituendo
Hieronymo nostrum magnopere comprobas : ab editione
Novi Testamenti deterres. Quibus litteris tuis, mi Dorpi,
tantum abest ut quicquam fuerim offensus, ut posthac
mihi cœperis esse multò charior , cùm semper fueris
charissimus : adeo sincerè consulis , mones amicè,
objurgas amanter. Habet nimirum hoc christiana
charitas, ut etiam cùm sævit maximè, tamen genuinæ
suæ dulcedinis gustum obtineat. Multæ mihi quotidie
redduntur ab eruditis viris litteræ , quæ me decus
Germaniæ , quæ Solem , quæ Lunam faciunt , &
splendidissimis titulis onerant veriùs quàm ornant.
Harum, emoriar, si ulla unquam me perinde delectavit,
ut illa Dorpii mei iurgatrix epistola. Verè dictum est
à Paulo , *charitatem non peccare* : sive quid adulatur,
studet prodesse, sive stomachatur, non aliud agit. Atque
utinam liceret per otium ad tuas litteras rescribere,
quo tanto amico satis faciam. Vehementer enim cupio,
quicquid ago, te approbante fieri, cujus ingenio pænè

coelesti, cujus eruditioni singulari, cujus iudicio longè acerrimo tantum tribuo, ut malim unius Dorpii, quàm mille cæterorum calculis approbari. Verùm adhuc à navigatione nauseabundus, & mox equitatione fessus: ad hæc, in componendis sarcinulis occupatus: satius esse duxi, quomocunque respondere, quàm amicum in ista relinquere opinione, sive hanc ex teipso conceperis, sive instillaverint alii, qui Te ad eam epistolam scribendam subornârunt, quo sub aliena persona suam agerent fabulam. Primum igitur, ut ingenuè dicam, editæ MORIÆ propemodum me pœnitet. Is libellus nonnihil mihi peperit gloriæ, vel si mavis, famæ. At ego nihil moror gloriam cum invidia conjunctam. Quanquam, ô Superi, quid est hoc totum, quod vulgò *gloriam* vocant, nisi nomen inanissimum ex gentilitate relictum? Quod genus non pauca resederunt apud Christianos, dum immortalitatem appellant famam posteris relictam, & virtutum qualiumcunque studium. In omnibus edendis libris, hic unicus semper mihi fuit scopus, ut meâ industriâ aliquam adferrem utilitatem. Id si minus assequi possem, certè ne quam adferrem noxam. Proinde cùm magnos etiam viros videmus litteris suis abusus ad affectus suos digerendos, dum alius cantat ineptos amores suos, alius adulatur iis quos captat, alius injuriâ laceffit stylo referit, alius ipse sui tibicen est, & in efferendis propriis laudibus quemvis Thrasonem, quemvis Pyrgopolinicen superat: ego tamen quamvis ingenio tenui, & perquam exigua doctrina præditus, tamen huc semper spectavi, ut si possem, prodessem: sin minus, ne quem læderem. Homerus suum in Thersiten odium molesta carminis hypotyposi ultus est. Plato quàm multos nominatim perstrinxit suis dialogis? Cui pepercit Aristoteles

qui nec Platoni pepercit, nec Socrati? Habuit suum Demosthenes Æschinem, in quem stylo debaccharetur. Habuit suum Cicero Pisonem, habuit Vatinius, habuit Salustium, habuit Antonium. Quàm multos nominatim & rider & carpit Seneca? Quòd si recentiores expendas, & Petrarchæ in medicum quendam, & Laurentio in Pogium, & Politiano in Scalam stylus teli vice fuit. Quem ex omnibus mihi dabis tam modestum, qui non amarulentiùs in aliquem scripserit? Ipse Hieronymus, vir tam pius & gravis, aliquoties non sibi temperat, quin in Vigilantium incandescat acriùs, in Jovinianum insultet immoderatiùs, in Rufinum amarulentiùs invehatur. Semper hìc eruditis mos fuit, quicquid dolet aut delectat, ceu fidis sodalibus committere, in harum sinum omnes pectoris æstus effundere. Imo deprehendas quosdam, non alio consilio libros scribendos suscipere, quàm ut in his obiter animi sui motus infulciant, atque hac ratione transmittant in posteros. Ad ego in tot jam editis voluminibus, cum tam multos candidissimè laudarim, quæso, cujus unquam denigravi famam? cui vel levissimam aspersi labem? Quam gentem, quem ordinem, quem hominem nominatim taxavi. Quid si scias, mi Dorpi, quoties ad id faciendum fuerim nulli tolerandis contumeliis provocatus? Semper tamen vici dolorem animi mei, magisque rationem habui, quid posteritas esset judicatura de nobis, quàm quid illorum mereretur improbitas. Si res ipsa perinde fuisset nota cæteris, ut erat mihi, nemo me mordacem judicasset, sed æquum, sed modestum etiam, ac moderatum. Sed ita mecum cogitabam. Quid aliis cum nostris privatis affectibus? aut, Quì nostra hæc nota poterunt esse vel procul diffitis, vel posteris? Ego non quod illis, sed quod me dignum est, fecero. Præterea

nullus est tam inimicus, quem non optem, si fieri
 possit, in amicum redire. Curei rei præcludam viam?
 Cur hic scribam in hostem, quod aliquando frustra
 nolim scriptum in amicum? Cur notabo carbone, cui
 suum candorem, etiam si promereatur, non possim
 restituere? Malo in hanc peccare partem, ut vel
 parùm meritos prædicem, quàm ut meritos vituperem.
 Nam si quem falsò laudatis, candori tribuitur: sin
 quantumlibet etiam ignominiâ dignum suis pinxeris
 coloribus, non illius factis, sed tuo morbo ascribitur.
 Ut ne dicam interim, quod, ut ex injuriis, mutua
 talione recipocantibus, ingens bellum aliquoties
 exoritur, sic ex maledictis vicissim ultro citròque
 regeitis periculosissimum incendium non rarò nascitur.
 Et ut parùm Christianum est, injuriam injuriâ pensare,
 ita parùm generosi pectoris est, dolorem suum
 fœminarum exemplo conviciis ulcisci. Hujusmodi
 rationibus ipse mihi persuasi, ut semper innoxias
 & incruentas haberem litteras, nec eas ullius mali
 nomine contaminarem. Nec aliud omnino spectavimus
 in MORIA, quàm quod in cæteris lucubrationibus,
 tamen si viâ diversâ. In *Enchiridio* simpliciter
 Christianæ vitæ formam tradidimus. In libello *de*
Principis institutione palam admonemus, quibus rebus
 principem oporteat esse instructum. In *Panegyrico*,
 sub laudis prætextu, hoc ipsum tamen agimus
 oblique, quod illic egimus aperta fronte. Nec aliud
 agitur in MORIA sub specie lusus, quam actum est in
Enchiridio. Admonere voluimus, non mordere:
 prodesse, non lædere: consulere moribus hominum,
 non officere. Plato philosophus tam gravis largiores
 in comotationibus invitatiunculas approbat, quòd
 arbitretur, quædam vitia per hilaritatem vini posse
 discuti, quæ severitate corrigi non possent. Et Flaccus
 existimat

existimat jocosam quoque admonitionem non minùs
atque seriam conducere. *Ridentem*, inquit, *dicere*
verum, *Quid vetat*? Neque non perspectum est hoc
sapientissimis olim viris, qui saluberrima vitæ
præcepta ridendis ac puerilibus in speciem apologis
proponere maluerunt, quòd per se subauftera veritas
voluptatis illecebra commendata, faciliùs penetrat
in animos mortalium. Nimirum hoc est illud mel,
quod apud Lucretium, medici pueris medentes
absinthii poculo prælinunt. Nec in alium usum
veteres illi principes hoc morionum genus in aulas
suas induxerunt, quàm ut horum libertate leviora
quædam vitia citra ullius offensam & aperirentur,
& emendarentur. Fortasse Christum in hoc album
vocare non conveniat: Verùm si licet cœlestia cum
humanis ullo modo conferre, nonne hujus parabolæ
confine quiddam habent cum Veterum apologis?
Et jucundiùs illabitur, & acriùs insidit in animos
evangelica veritas, hujusmodi lenociniis commendata,
quàm si nuda produceretur. Id quod in opere, *de*
Doctrina Christiana Divus Augustinus copiosè per-
sequitur. Videbam quàm esset mortalium vulgus
stultissimis opinionibus corruptum, idque in singulis
vitæ institutis; & remedii vorum erat verius quàm
spes. Proinde videbar mihi reperisse rationem, ut
delicatis animis hac arte tanquam obreperem, &
cum voluptate quoque mederer. Et sæpenumero
conspexeram, festivum hoc & jocosum admonendi
genus multis felicissimè cedere. Quòd si respondebis,
personam, quam induxi, leviorè esse quam ut sub
illius prætextu de rebus seriis disputetur, hanc culpam
fortassis agnoscam. Inepti reprehensionem non
admodum deprecor, amarulenti deprecor: quanquam
& illud probè tueri possem, si non alia ratione, certè

Q

tot gravissimorum hominum exemplo, quos in ipse libelli præfati uncula recensui. Quid autem facerem? Diversabar id temporis apud Morum meum, ex Italia reversus, ac renum dolor complusculos dies domi continebat, & mea bibliotheca nondum fuerat advecta, tum si maximè fuisset, non sinebat morbus quicquam in gravioribus studiis acrius agitare. Cœpi per otium MORIAS ENCOMIUM ludere, nec in hoc sanè ut ederem sed ut morbi molestiam hoc velut avocamento levarem Operis incœpti gustum amiculis aliquot exhibui, quo jucundior esset risus cum pluribus communis. Quibus cum vehementer placuisset, institerunt uti pergerem: obsecutus sum, & in hoc negotii septem plus minus dies impendi: qui sanè sumptus mihi pro argumenti pondere nimius etiam videbantur. Deinde quorum instinctu scripseram, eorundem operâ deportatus in Galliam libellus formulis excusus est, sed ab exemplo non solum mendoso, verum etiam mutilo. Porro quàm displicuerit, vel illud satis est argumenti, quod intra pauculos menses plus septies fuerit typis stanneis propagatus, idque diversis in locis. Demirabar ipse, quid ibi cuiquam placeret. Hanc, mi Dorpi, si ineptiam vocas, habes reum consententem, aut certè non reclamantem. Ad hunc modum & per otium, & amiculis obsecundans ineptivi, idque semel duntaxat in vita. Quis autem omnibus horis sapit? At ipse fateris cæteras lucubrationes meas ejusmodi esse, ut, juxta piis atque eruditis omnibus magnopere probentur. Qui sunt isti tam rigidi censores, vel potius Areopagitæ, qui homini vel unam ineptiæ culpam nolint condonare? Quæ tam insignis morositas, ut unico ridiculo offensi libello, tot vigiliarum superiorum gratiâ repente scriptorem spolient? Quot ineptias aliorum proferre possem, hac multis partibus

ineptiores, etiam in magnis Theologis, dum rixofas & frigidissimas quæstiones commenti, de nugacissimis nugis perinde ac pro focis & aris inter se digladiantur? Atque isti tam ridiculas fabulas, & vel ipsis Atellanis ineptiores, citra personam agunt. Ego certè verecundiùs, qui cùm ineptior esse vellem, Stultitiæ personam obtexui: & quemadmodum apud Platonem Socrates obtesta facie laudes amoris recitat, ita ipse fabulam hanc personatus egi. Scribis, ab istis ipsis, quibus argumentum displicet, & ingenium, & eruditionem, & eloquentiam probari, verùm eosdem ostendi nimis libera mordacitate. At isti reprehensores plus etiam tribuunt mihi quàm velim, quanquam nihil moror hanc laudem, præsertim ab his profectam, quibus ego nec ingenium esse puto, nec eruditionem, nec eloquentiam. Quibus si pollerent, mi Dorpi, crede mihi, non tantopere jocos offenderentur, salutaribus magis quàm ingeniosis aut eruditis. Obsecro Te per Musas, quos tandem oculos, quas aures, quod palatum adferunt isti quos offendit in eo libello mordacitas? Primum quæ potest illic esse mordacitas, ubi nullius omnino nomen perstringitur præterquam meum? Cur non venit in mentem, quod toties inculcat Hieronymus, ubi generalis est de vitiis disputatio, ibi nullius esse personæ injuriam? Quod si quisquam offenditur, non habet quod expostulet cum eo qui scripsit, ipse si volet secum agat injuriarum, utpote sui proditor, qui declararit hoc ad se propriè pertinere, quod ita dictum est de omnibus, ut de nemine sit dictum, nisi si quis volens sibi vendiceret. An non vides me toto opere sic à nominibus hominum temperasse, ut nec gentem ullam acriùs taxare voluerim? Etenim ubi cuique nationi peculiarem philautiam recenseo, Hispanis ascribo militiae laudem, Italis litteras &

eloquentiam, Anglis lautas mensas & formam, & cæteris item ejusmodi quædam, quæ quisque in se dicta, vel agnoscat non illibenter, vel certè cum risu audiat. Ad hæc, cùm juxta argumenti suscepti rationem, per omnia mortalium genera volvar, & in taxandis singulorum vitiis verfer, quæso quid usquam aut dictu fœdum occurrit aut virulentum? Ubi flagitiorum sentinam aperio? ubi secretam illam vitæ humanæ moveo camarinam? Quis nescit, quàm multa dici potuerint in malos pontifices, in improbos episcopos & sacerdotes, in vitiosos principes, breviter, in quemvis ordinem, si ad Juvenalis exemplum, non puduisset ea mandare litteris, quæ multos non pudet facere? Tantùm festiva quædam & ridicula magis quàm fœda recensuimus, sed ita recensuimus ut obiter & maximis de rebus nonnunquam admoneamus, quod illos scire magnopere referat. Scio Tibi non esse vacuum ad hujusmodi nugas descendere, sed tamen si quando dabitur otium, fac attentius excutias ridiculos illos MORIÆ jocos, nimirum comperies non paulò magis quadrare ad Evangelistarum & Apostolorum dogmata, quàm quorundam splendoras, sicuti putant, & magnis dignas magistris disputationes. Atque ipse quoque in tuis litteris non diffiteris plerâque vera esse, quæ illic referuntur. Verùm existimas non expedisse, auriculas teneras mordaci radere vero. Si putas, nullo pacto liberè loquendum esse, nec unquam promendam esse veritatem, nisi cùm non offendit; cur medici pharmacis medentur amaris, & *ἡγάρ τιναδὲ* inter laudatissima ponunt remedia? Quod si illi faciunt, corporum medentes vitiis, quanto magis par est nos idem facere in sanandis animorum morbis? Obsecra, inquit Paulus, argue, increpa opportunè, importunè. Apostolus vult omnibus modis insectanda esse vitia,

& Tu nullum vis hulus attingi? præsertim cum id ea moderatione fiat, ut ne possit quidem quisquam lædi, nisi qui studio læserit seipsum. Quod si ulla est ratio, citra ullius offensam, medendi vitiis hominum, hæc una, ni fallor, est omnium maxime accommoda, cum neque nomen cujusquam editur, deinde cum temperatur ab iis à quorum commemoratione quoque bonorum abhorrent aures. Etenim quemadmodum in tragædiis, quædam atrociora sunt, quàm ut oculis spectatorum conveniat exhiberi, & narrasse sufficiat: Ita in hominum moribus quædam obsceniora sunt, quàm ut verecundè possint narrari. Postremò cum illa ipsa quæ narrantur sub ridicula persona, per lusum & jocum efferuntur, ut omnem offensam sermonis hilaritas excludat: an non videmus, quantum aliquoties apud severos etiam tyrannos valeat jocus commodus, & in tempore dictus? Quæso Te, quæ preces, quæ seria oratio potuisset regis illius animum tam facilè placare, quàm militis jocus? Imo, inquit, nisi lagena nos destruxisset, longè atrociora fueramus in te dicturi. Arrisit Rex & ignovit. Nec sine causa tam diligenter de risu præcipiunt duo summi rhetores M. Tullius & Quintilianus. Tantam vim habet lepos & jucunditas sermonis, ut etiam in nos aptè tortis distertiis delectemur; id quod de C. Cæsare litteris est proditum. Proinde si fateris vera quæ scripsi, si festiva magis quàm obscœna; quæ ratio commodior excogitari poterat medicandi communibus hominum malis? Primum ipsa voluptas illecat ad legendum, & illectum remoratur. Nam in cæteris, alias res alii venantur. Voluptas ex æquo blanditur omnibus, nisi si quis stupidior est, quàm ut litteratæ voluptatis sensu tangi possit. Porro qui illic offenduntur, ubi nullius editur nomen, ii mihi videntur haud multum

abesse à muliercularum affectibus, quæ si quid in malas fæminas dictum fuerit, sic commoventur, quasi ea contumelia ad singulas pertineat: rursum si quid laudis tribuatur probis mulieribus, sic sibi placent, quasi quod unius aut alterius est, id pertineat ad omnium laudem. Absit hoc ineptiæ genus à viris, at multò magis ab eruditis viris, maxime verò à Theologis. Si quid hic offendo criminis, à quo sum immunis, non offendor, sed ipse mihi gratulor, qui vacem iis malis, quibus multos obnoxios esse video. Sin est tactum hulus aliquod, & sum ipse mihi ostentus in speculo, nec hic quicquam est causæ, cur offendi debeam: si prudens sum, dissimulabo quod sentio, nec ipse mei veniam proditor: si probus, admonitus cavebo, ne mihi tale convitium posthac in os nominatim possit impingi, quod illic sine nomenclatura notatum video. Cur non saltem hoc donamus huic libello, quod vulgaribus istis comœdiis tribuunt & idiotæ? quàm multa, quanta cum libertate jaciuntur illic in monarchas, in sacerdotes, in monachos in uxores, in maritos, in quos non? Et tamen quia nemo nominatim incessitur, arrident omnes, & suum quisque morbum aut fatetur ingenuè, aut dissimulat prudenter. Violentissimi quoq; tyranni ferunt scurras & moriones suos, cum ab iis aliquoties manifesto convicio feriuntur. Non ultus est Imperator Flavius Vespasianus exprobratam sibi cacantis faciem. Et quinam isti tam delicatis auribus, qui MORIAM ipsam non ferunt in communem hominum vitam sine ullius nominis inuisione ludentem. Nunquam explosa fuisset verus comœdia, si ab edendis nominibus illustrium virorum abstinuisset. At tu quidem, optime Dorpi, ita propemodum scribis, quasi totum ordinem Theologicum MORIÆ libellus à nobis alienasset.

Quid opus fuit, inquis, theologorum ordinem tam acriter laceffere? meamque deploras fortunam. Olim, inquis, tuas lucubrationes magno studio legebant omnes, te præsentem videre gestiebant: nunc MORIA, veluti Davus, interturbat omnia. Scio te nihil per calumniam scribere: nec ipse tecum tergiverfatorem agam. Quæso, laceffitum theologorum ordinem putas, si quid dictum fuerit in stultos aut malos theologos, eoque indignos nomine? Atqui si placet ista lex, universum mortalium genus infensum habeat qui quid dixerit in sceleratos homines. Quis unquam fuit tam impudens rex, qui non fateatur, regum nonnullos esse malos, & hoc honore indignos? Quis episcopus tam insolens, quin idem de suo fateatur ordine? An unus ordo theologorum, in tanto numero nullum habet stupidum, nullum indoctum, nullum rixosum, sed tantum Paulos, Basilios, & Hieronymos nobis exhibet? Imo contra fit, ut quo quæque professio præclarior est, hoc pauciores habeat qui respondeant. Plures invenies bonos nauclos, quàm bonos principes: plures medicos bonos, quàm bonos episcopos. Atqui ea res haud pertinet ad contumeliam ordinis, sed ad laudem paucorum, qui in pulcherrimo ordine sese pulcherrimè gesserunt. Rogo, dic mihi, cur magis offenduntur theologi, si modo sunt qui offendantur, quàm reges, quàm primates, quàm magistratus, quàm episcopi, quàm cardinales, quàm summi pontifices? denique quàm negotiatores, quàm mariti, quàm uxores, quàm jureconsulti, quàm poëtae? [nullum enim omnino mortalium genus præterit MORIA,] nisi quod non usqueadeo desipiunt, ut in se quisque dictum existimet, quod in genere dictum sit in malos. Divus Hieronymus scripsit ad Eustochium *de virginitate*, atque in eo libro malarum virginum

mores ita depingit, ut nullus Apelles magis possit oculis exponere. Nunquid offensa est Eustochium? nunquid succensuit Hieronymo, quod virginum ordinem dehonestasset? ne tantulum quidem, at quamobrem tandem? nempe quod virgo prudens non existimaret ad se pertinere, si quid dictum esset in malas, imò gaudebat admoneri bonas, ne in tales degenerarent: gaudebat admoneri malas, ut tales esse desinerent. Scripsit ad Nepotianum, *de vita clericorum*, scripsit ad Rusticum, *de vita monachorum*, ac miris coloribus pingit, miris salibus taxat utriusque generis vitia. Nihil offensi sunt ad quos scripsit, quod scirent horum nihil ad se pertinere. Cur non alienatus est Guilielmus Montioius, inter optimates aulicos non infimus, quod multa luserit MORIA in proceres aulicos? Nempe cum ipse sit vir & optimus & prudentissimus, arbitratur, id quod res est, quod in malos ac stultos dictum est primates, nihil ad se pertinere. Quam multa luserit in malos & laicos episcopos MORIA? Cur nihil hisce rebus offensus est Archiepiscopus Cantuariensis? Nempe quia vir omni virtutum genere absolutus, nihil horum ad se pertinere iudicat. Quid ego Tibi pergam commemorare nominatim de summis principibus, de cæteris episcopis, de abbatibus, de cardinalibus, de viris eruditione claris, quorum neminem adhuc sentio vel pilo factum alieniorem MORIÆ gratiæ? Nec adduci possum ut credam ullos Theologos irritatos hoc libello, nisi fortè pauculos aliquot, qui vel non intelligant, vel invidiant, vel naturā sint adeo morosā, ut nihil omnino probent. Habet enim, id quod in confesso est, hoc hominum genus admixtos quosdam, primū ingenio iudicioque adeo infelici, ut ad nullas omnino litteras sint apppositi, nedum theologicas. Deinde posteaquam pauculas Alexandri Galli regulas

edidicerint, ad hæc paululum ineptissimæ sophistices attigerint, post ex Aristotele decem tenuerint propositiones, nec has intellectas, postremò & Scoto aut Occam totidem edidicerint quæstiones, quod superest, ex Catholico, Mammetreſto, & consimilibus dictionariis, velut ex Copiæ-cornu petituri, mirum quàm cristas efferant, ut nihil est arrogantiùs imperitia. Isti sunt qui contemnunt divum Hieronymum ut grammaticum, quia non intelligant. Isti græcas, hebraicas, imò & latinas rident litteras. Et cùm sint quovis sue stupidiore, ac ne sensu quidem communi præditi, putant se totius arcem tenere sapientiæ. Censent omnes, damnant, pronunciant, nihil ad-dubitant, nusquam hærent, nihil nesciunt: Et tamen isti duo trêſve, magnas sæpenumero commovent tragœdias. Quid enim est inscitia vel impudentius, vel pertinacius? Hi magno studio conspirant in bonas litteras, ambiunt in senatu theologorum aliquid esse, & verentur, ne, si renascantur bonæ litteræ, & si respiscat mundus, videantur nihil scisse, qui antehac vulgò nihil nescire videbantur. Horum sunt illi clamores, horum tumultus, horum conjuratio in viros melioribus addictos litteris. His non placet MORIA, quia non intelligunt neque græcè, neque latinè. In hujusmodi non theologos, sed theologiæ histriones, si quid fortè dictum sit acerbiùs, quid hoc ad magnificentissimum bonorum theologorum ordinem? Nam si pietatis studio commoventur isti, cur MORIÆ potissimum succensent? Quam impia, quam spurca, quàm pestifera scripsit Poggius? At hic ut autor Christianus passim habetur in sinu, in omneis pænè versus linguas. Quibus probis, quibus maledictis clericos infectatur Pontanus? At hic ut lepidus ac festivus legitur. Quantum obſcœnitatis est in Juvenale?

At hunc quidam putant concionatoribus etiam utilem esse. Quàm maledicè scripsit in Christianos Cornelius Tacitus? quàm inimicè Suetonius? quam impie derident immortalitatem animarum Plinius & Lucianus? At hos tamen eruditionis gratiâ legunt omnes, & merito quidem legunt. Solam MORIAM, quia salibus aliquot luserit, non in bonos theologos, & eo dignos titulo, sed in ineruditorum frivolas quæstiunculas, & ridiculum *Magistri nostri* titulum, ferre non possunt. Ac duo trêsvē nebulones theologico schemate personati, mihi conantur hanc movere invidiam, quasi theologorum ordinem læserim & alienarim. Ego tantum tribuo theologicis litteris, ut eas solas solem appellare litteras. Ita suspicio venerorque hunc ordinem, ut huic uni nomen dederim, ac voluerim ascribi. Quanquam pudore prohibeor, quo minùs mihi tam eximium titulum asseram, quippe qui non ignorem, quæ dotes & eruditionis & vitæ theologico nomini debeantur. Nescio quid homine majus profitetur, qui theologum profitetur. Episcoporum ea dignitas est, haud mei similitum. Nobis satis est Socraticum illud didicisse, quod nihil omnino scimus, & quâ possumus, operam nostram juvandis aliorum studiis conferre. Equidem nescio ubi nam lateant isti duo trêsvē theologorum Dii, quos scribis mihi parùm esse propitios. Ipse compluribus in locis sum versatus ab edita MORIA, in tot academiis vixi, in tot frequentissimis urbibus, nullum unquam theologum mihi sensi iratum, nisi unum aut alterum ex istorum numero, qui omnibus bonis literis sunt hostes. Nec ii tamen unquam verbo mecum exposulârunt. Quid in absentem mulsitent; non admodum observo, tot bonorum judicio fretus. Ni verer, mi Dorpi, ne cui videar arrogantius quàm veriùs hæc dicere,

quàm multos tibi possem recensere theologos, vitæ
sanctimoniâ celebres, eruditione præcellentes,
dignitate præminentes, aliquot ex his etiam episcopos,
qui me nunquam magis amplexi sunt, quàm post
editam MORIAM, & quibus ille libellus magis arridet,
quàm mihi ipsi. Horum singulos titulis ac nominibus
suis hoc loco referrem, nisi vererem, ne tantis etiam
viris, MORIÆ causâ, futuri sint iniquiores tres isti
theologi: imo unum duntaxat esse puto apud vos
istius autorem tragædiæ. Nam rem propemodum
conjecturis assequor. Quem si vellem suis depingere
coloribus, nemo miraretur ejusmodi viro displicuisse
MORIAM: imo mihi non placeret, nisi talibus displice-
ret; quanquam nec mihi placet. At isto certè nomine
minùs displicet, quòd talibus ingeniis non placet.
Plus apud me ponderis habet sapientum & eruditorum
theologorum judicium, qui tantum absunt ut me
fugillent mordacitatis, ut moderationem etiam &
candorem meum laudibus vehant, qui procax per se
argumentum citra procaciam tractarim, & in re jocosa
sine dente luserim. Etenim ut solis respondeam
Theologis, quos solos audio offendi, quis nescit quàm
multa vulgò quoque dicantur in mores malorum
Theologorum? MORIA nihil attingit istiusmodi:
tantum jocatur in otiosas illorum disceptatiunculas;
nec has ipsas tamen simpliciter improbat, verùm eos
damnat, qui in his solis theologicæ rei puppim, ut
ajunt, & proram collocant, quique logomachiis, ut
divus appellavit Paulus, ejusmodi sic occupantur, ut
nec evangelicas, nec propheticas, nec apostolicas litteras
vacet legere. Atque utinam, mi Dorpi, pauciores
essent huic obnoxii crimini! Possem tibi producere,
qui annum egressi octogesimum, tantum ætatis in
hujusmodi tricis perdiderint, nec unquam contextum

Evangelicum evolverint; id quod à me compertum ipsi quoque demum confessi sunt. Ne sub MORIÆ quidem persona sum ausus dicere, quod tamen non raro multos audio deplorantes, theologos & ipsos, sed verè theologos, hoc est, viros integros, graves, eruditos, & qui Christi doctrinam penitus ex ipsis imbiberint fontibus. Ii quoties apud eos sunt, apud quos fas liberæ animi voces depromere, deplorant, hoc recentius Theologiæ genus mundo investum, & verus illud desiderant. Quid enim eo sanctius, quid augustius, quod æquè respiciens ac referens illa cœlestia Christi dogmata? at hoc, ut omittam barbari factitiique sermonis fordes & portenta, ut omittam omnium bonarum literarum inscitiam, ut imperitiam linguarum, sic Aristotele, sic humanis inventiunculis, sic prophanis etiam legibus est contaminatum, ut haud sciam, an purum illum ac sincerum Christum sapiat. Fit enim, ut dum ad humanas traditiones nimium advertit oculos, minus assequatur archetypum. Hinc sæpenumero coguntur Theologi cordatiores, aliud ad populum dicere, quàm vel apud se sentiant, vel apud familiares loquantur, & aliquoties non habeant quod respondeant consultoribus, cum perspiciunt aliud docuisse Christum, aliud humanis traditiunculis imperari. Quæso, quid commercii Christo & Aristoteli? Quid sophisticis captiunculis, cum æternæ sapientiæ mysteriis? Quorsum tot quæstionum labyrinthi? inter quas quàm multæ sunt otiosæ, quàm multæ pestilentes, vel hoc ipso quòd contentiones & dissidia pariunt? At sunt vestiganda quædam, sunt & decernenda quædam. Non abnuo. Sed è diverso permulta sunt quæ rectius sit omittere quàm inquirere. Et scientiæ pars est quædam nescire, permulta de quibus salubrius est ambigere quàm statuere. Postremo

si quid statuendum est, id velim reverenter, non arroganter, & ex divinis litteris, non è commerciis hominum, ratiunculis statui. Nunc neque quæstionularum ullus est finis, in quibus ipsis tamen quanta familiarum & factionum dissensio? & quotidie decretum ex decreto nascitur. Breviter, eo redacta res est, ut negotii summa non tam ex Christi præscripto, quàm ex scholasticorum definitionibus & episcoporum qualiumcunque potestate dependeat. Quibus rebus sic involuta sunt omnia, ut ne spes quidem sit mundum ad verum illum christianismum revocandi. Hæc aliæque permulta perspiciunt ac deplorant sanctissimi iidemque doctissimi viri, quorum omnium præcipuam causam in audax hoc & irreverens recentium theologorum genus rejiciunt. O si tibi liceret, mi Dorpi, tacitis oculis animi mei cogitationes intueri! nimirum intelligeres quàm multa prudens hoc reticeam loco. At horum aut nihil attigit MORIA, aut certè levissimè attigit, ne quem offenderem. Atque eandem cautionem in omnibus servare curavi, ne quid obscæne scriberem, ne quid pestiferum moribus, ne quid seditiosum, aut quod cum ullius ordinis injuria conjunctum videri posset. Si quid ibi dictum est *de divorum cultu*, semper reperies aliquid ascriptum, quod palam testetur nihil aliud taxari quàm superstitionem non rectè colentium divos. Item si quid *in principes*, si quid *in episcopos*, si quid dicitur *in monachos* semper addimus quod declaret, illud in ordinis injuriam non esse dictum, sed in corruptos & suo indignos ordine, ne quemquam bonum læderem, dum malorum insector vitia. Ac rursus dum hoc ago, subtrahis omnium nominibus, effeci quod in me fuit, ne vel mali possent offendi. Postremò dum salibus & jocis, sictæque & ridicula personâ, totâ peragitur

fabula, curatum est ut tristes etiam & morosi, boni consulant. Jam illud non ut mordaciùs dictum notari scribis, sed ut impium. Nam quo, inquis, pacto ferant pię aures, quod futurę vitę felicitatem dementię speciem vocas? Obsecro te, optime Dorpi, quis tuum candorem docuit subdolum hoc calumniandigenus? sive, quod magis arbitror, quis astutus ad hanc mihi struendam calumniam tua abusus est simplicitate? Ad hunc modum solent isti calumniatores pestilentissimi duo verba decerpere, eaque nuda, nonnunquam & immutata nonnihil, prætermittis his quę durum alioqui sermonem leniunt & explicant. Notat ac docet hanc astutiam in suis institutionibus Quintilianus, ut nostra quàm commodissimè referamus, additis confirmationibus, & si quid est quod mitiget, quod extenuet, quod alioqui causam adjuvet: contrà, quę sunt adversariorum, ea destituta his omnibus recitemus idque verbis, quàm fieri potest, odiosissimis. Hanc artem isti non ex Quintiliani præceptis, sed ex sua malevolentia didicerunt; quā sæpenumero fit, ut quę magnoperè placitura fuerint si sic referantur ut scripta sunt, aliter recitata vehementer offendant. Relege, quæso te, locum, ac diligenter inspicere, quibus gradibus, quoque sermonis progressu huc perventum sit, ut felicitatem illam dementię speciem esse dicerem. Ad hæc observa, quibus verbis id explicem, videbis illic esse, quod verè pię aures etiam delectet, tantum abest ut quicquam sit quod offendant. In tua recitatione offendiculum est, non in meo libello. Etenim cum hoc agere MORIA, ut universum rerum genus Stultitię nomine completeretur, docerétque, rotius humanę felicitatis summam à Stultitia pendere, per omne mortalium genus pervagata est, usque ad reges ac summos pontifices. Deinde perventum est ad ipsos

Apostolos, atque adeo Christum, quibus stultitiam quandam tributam reperimus in sacris litteris. Neque verò periculum est, ne quis hic imaginetur Apostolos aut Christum verè stultos fuisse, sed quòd in his quoq; fuerit infirmum quiddam, & nostris tributum affectibus, quod ad æternam illam ac puram sapientiam parùm sapiens videri possit. Verùm hæc ipsa stultitia vincit omnem mundi sapientiam, quemadmodum & propheta omnem mortalium iustitiam pannis confert fœminæ menstruò fluxu contaminatæ, non quòd bonorum iustitia polluta sit, sed quòd ea quæ apud homines purissima sunt, quodammodo impura sint, si ad illam ineffabilem Dei puritatem conferantur. Et ut sapientem proposui stultitiam, ita sanam insaniam, & cordatam amentiam facio. Quoque mollius esset, quod de sanctorum fruitione sequebatur, præmitto tres Platonis furores, è quibus felicissimus sit amantium, qui nihil aliud sit quàm exstasis quædam. At piorum exstasis nihil aliud est quàm gustus quidam futuræ beatitudinis, quâ toti absorbebimur in Deum, in illo magis quàm in nobis ipsi futuri. At hunc Plato *furorem* vocat, cùm quis extra se raptus, in eo est quod amat, eoque fruitur. Non vides quàm diligenter paulò post distinxerim stultitiæ & insaniam genera, ne quis simplicium in verbis nostris labi posset? Verùm de re non pugno, inquis; à verbis ipsis abhorrent piorum aures. At cur non offenduntur eadem aures istæ, cùm Paulum audiunt dicentem: Quod stultum est *Dei*? &, *Stultitiam crucis*? Cur non divum Thomam in ius vocant, qui de Petri exstasi scribit in hunc modum: *Dum piè despicit, sermonem incipit de tabernaculis*. Sacrum illum ac felicem raptum *desipientiam* vocat, & tamen ista canuntur in templis. Cur mihi non olim scripsère dicam, quòd in precatione

quadam Christum magnum dixerim & incantatorem? Divus Hieronymus Christum *Samaritanum* appellat, cum fuerit Judæus. Paulus eundem & *peccatum* vocat, quasi plus dicas quàm peccatorem: *Maledictum* vocat. Quàm impium convitium, si quis malignè velit interpretari? quàm pia laus, si quis, ut Paulus scripsit, ita accipiat? Ad consimilem modum, si quis Christum *pradonem* appellet, si quis *adulterum*, si quis *temulentum*, si quis *hereticum*, nonne futurum sit, ut boni omnes obturent aures? At si quis commodis verbis hæc efferat, & sermonis progressu paulatim huc lectorem veluti manu deducat; quemadmodum triumphans per crucem, prædam ab inferis abductam patri revexerit; quemadmodum Moyse synagogam, velut uxorem Uriæ sibi adjunxerit, ut ex ea nasceretur pacificus ille populus; quo pacto charitatis musto temulentus, semetipsum nobis impenderit; quemadmodum novum doctrinæ genus invexerit, ab omnium & sapientum & insipientum placitis longè diversissimum: quis quæso poterit offendi? præsertim cùm horum vocabulorum singula nonnunquam reperiamus in arcanis litteris, in bonum usurpata sensum? Nos in *Chiliadibus* (nam id obiter venit in mentem) Apostolos *Silenos* appellavimus, imo Christum ipsum *Silenum* quendam diximus. Accedat iniquus interpres, qui hoc tribus verbis odiosius explicet, quid intolerabilius? At legat pius & æquus quæ scripsi, probabit allegoriam. Demiror autem, nec illud animadversum ab istis, quàm cautim efferam ista, quàmque correctione studeam mitigare, sic enim propono: *Sed posteaquam semel thv xpothv induimus, age doceamus & illud, felicitatem Christianorum, quam tot laboribus expetunt, nihil aliud esse quàm insania stultitiaeque genus quoddam.* Absit invidia verbis, rem ipsam potius expendite.

expendite. Audis-ne? Primum quòd MORIA de re tam arcana disputat, id mirigo proverbio, quòd *jam leonis exuvium induerit*. Nec simpliciter appello stultitiam aut insaniam, sed *stultitiae insanique genus*, ut piam stultitiam, & felicem intelligas insaniam, juxta distinctionem quam mox subjicio. Nec hoc contentus, addo, *quoddam*, ut appareat, figuram subesse, non simplicem esse sermonem. Nec his contentus, offensam deprecor, quam verborum tonus possit gignere; & admoneo, ut magis observent quid dicatur, quàm quibus dicatur verbis: atque hæc quidem in ipsa statim propositione. Jam verò in ipsa tractatione quid est omninò, quod non piè, quod non circumspèctè sit dictum, ac reverentiùs etiam quàm ut conveniat MORIÆ? Sed ibi malui paulisper oblivisci decori, quàm non satisfacere dignitati rei; malui rhetoricen offendere, quàm lædere pietatem. Ac postremò peracta probatione, ne quem moveret, quòd de re tam sacra, Stultitiam, hoc est, jocosam personam, fecerim loquentem, & hanc deprecor culpam hisce verbis: *Verùm ego jamdududum oblita mei, ὡς ἂν τὰ ἐναυμοῦνα πυνθῶ*. Quanquam si quid petulantius aut loquaciùs à me dictum videbitur, cogitate, & Stultitiam & mulierem dixisse. Vides ut nusquam cessarim omnem offendiculi ansam præcidere. Verùm ista non perpendunt, quorum aures præter propositiones, conclusiones & corollaria nihil admittunt. Quid quod præfatione præmunierim libellum, quâ conor omnem præcludere calumniam? neque quicquam addubito, quin ea candidis omnibus faciat satis. Quid autem facias istis, qui vel ob ingenii pertinaciam sibi satisfieri nolint, vel stupidiore sint, quàm ut satisfactionem intelligant? Nam quemadmodum Simonides dixit, Thessalos hebetiores esse, quàm ut possint à se decipi,

R

ita quosdam videas stupidiore, quàm ut placari queant. Ad hæc, non mirum est, invenire quod calumniatur, qui nihil aliud quærit nisi quod calumniatur. Quòd si quis eodem animo legat divi Hieronymi libros, centum locos offendet qui calumniæ pateant: nec deerit in omnium christianissimo doctore quod ab istis hæreticum possit appellari. Ne quid interim dicam de Cypriano, de Lactantio, deque cæteris consimilibus. Denique quis unquam audivit ludicrum argumentum in Theologorum vocari cognitionem? Quòd si placet, cur non eadem operâ quicquid à poëtis hodie scribitur aut luditur, ad hanc excutiunt legem? quot illic reperient obscena, quot veterem paganisum olentia? Verùm hæc quoniam inter seria non habentur, nemo theologorum existimat ad se pertinere. Neque tamen postulem istorum exemplum mihi patrocinari. Ego nec joco scriptum à me velim, quod ullo pacto Christianorum officiat pietati. Modò detur qui quod scriptum est, intelligat: modò detur æquus & integer, quique cognoscere studeat, non affectet calumniari. At si quis istorum habeat rationem, qui primùm nullo sunt ingenio præditi, minore judicio, deinde nihil omninò bonarum litterarum attigerunt, sordidâ tantùm istâ, perturbatâq; doctrinâ infecti potius quàm eruditi: denique insensu omnibus, qui sciunt quod ipsi nesciant, nec aliud secum adferentes propositum, quàm calumniandi, quicquid illud sit, quod fortè utcunque intellexerint: is nimirum nihil omninò scripturus est, si vacare velit calumniâ. Quid quod istorum nonnullos gloriæ studium ad calumniandum adducit? Nihil enim gloriosius inscitâ cum scientiæ persuasione conjunctâ. Proinde cum vehementer vitiant famam, nec eam possint bonis rationibus assequi, malunt Ephesium

illum juvenem imitari, qui incenso phano totius orbis celeberrimo nobilitatus est, quàm inglorii vivere. Et cum ipsi nihil lectu dignum possint edere, toti sunt in hoc, ut celebrium virorum lucubrationes carpant. De aliis loquor, non de me, qui nihil omninò sum. Ac MORIÆ libellum ipse ne pili quidem facio, ne quis putet hac re commoveri nos. Quid autem mirum, si tales, quales modò diximus, propositiones aliquot eligant, ex magno decerptas opere, quarum alias faciant scandalosas, alias irreverentiales, alias malè sonantes, alias impias & hæresim sapientes? non quòd hæc mala reperiant illic, sed quòd ipsi secum adferant, Quantò placabilius erat, & christiano candore dignius, eruditorum hominum industriam favore alere? & si quid forte-fortuna fuerit elapsum incogitantius, aut connivere, aut comiter interpretari, quàm inimicè quærere quod reprehendas, & sycphantam agere, non Theologum? Quantò felicius, mutua collatione vel docere, vel discere: &, ut Hieronymianis utar verbis, in scripturarum campo sine nostro dolore ludere? At in istis mirum quàm nihil sit medium. Quosdam autores sic legunt ut quantumvis manifestum inciderit erratum, vel frivolo prætextu defendant, in quosdam adeò sunt iniqui, ut nihil tam circumspectè dici possit, quod non aliqua ratione calumnientur. Quanto præstiterat, dum hæc agunt, dum vicissim & lacerant, & lacerantur, simul & suum perdentes otium, & alienum, græcas aut hebraicas, aut certè latinas litteras discere? quarum cognitio tantum adfert momenti ad divinarum scientiam litterarum, ut mihi sanè videatur vehementer impudens, earum rudem *Theologi* nomen sibi vindicare. Proinde, Martine optime pro mea in Te benevolentia, non Te desinam adhortari, quod antehac sæpiùs feci, ut studiis tuis

saltem græcarum litterarum cognitionem adjungas. Rara quædam est ingenii tui felicitas. Stylus solidus & nervosus, ac fluens & exuberans, animum arguit non sanum modò, verumetiam fecundum. Suppetit ætas non tantùm integra, sed virens adhuc & florida: & vulgatum istum studiorum cursum jam feliciter absolvisti. Crede mihi, si istis tam præclaris initiis græcicæ litteraturæ colophonem addideris, ausim tum mihi, tum aliis omnibus, magnum quiddam de Te polliceri, & quod antehac nemo recentium theologorum præstiterit. Quod si in hac es opinione, ut amore veræ pietatis putes omnem humanam eruditionem esse contemnendam; & arbitraris ad hanc sapientiam majore compendio perveniri transfiguratione quadam in Christum; cæteraque omnia quæ digna cognitu sint, plenius in fidei lumine perspicere quàm in hominum libris: facile tuæ subscripsero sententiæ. Quod si, ut nunc habet humanarum rerum status, veram Theologicæ rei cognitionem Tibi promittis absque linguarum peritiâ, præsertim ejus, in qua pleræque sunt traditæ divinæ litteræ, totâ nimirum erras viâ. Atque utinam hanc rem persuadere Tibi tam possim quàm cupio: nam cupio non minùs quàm & Te diligo & tuis studiis faveo: porrò tum diligo effusissimè, tum faveo impensissimè. Quod si tibi non possum approbare, saltem illud amici precibus donec velim, ut periculum facias. Nihil recusabo supplicii, nisi fateberis amicum ac fidum fuisse consilium. Si quid meretur hic meus in Te amor, si quid valet patria communis, si quid tribuis huic, non ausim dicere, doctrinæ, sed certè laboriosæ in bonis litteris exercitationi, si quid tribuis ætati, [nam quantum ad annos attinet, ego Tibi pateresse possem,] sine me hoc vel gratiâ, vel autoritate, si minùs.

argumentis, abs te impetrare. Ita demum mihi videbor eloquens, quod tu mihi soles tribuere, si hanc rem persuafero. Quod si assequor, futurum est ut uterque gaudeamus, ego dedisse consilium, tu paruisse. Et qui nunc es omnium charissimus, hoc nomine non paulò futurus es charior, quod Te Tibi reddiderim chariorem, sin minus, vereor, ne natu jam grandior, ac rerum usu doctus, & meum probaturus sis consilium, & tuam damnaturus sententiam: quodque ferè solet usu venire, tum intelligas errorem tuum, cum serum erit mederi. Possem tibi permultos enumerare nominatim, qui cani jam cœperint in his litteris repuerascere, quod tandem animadvertissent sine his mancum ac cæcum esse litterarum studium. Verùm hac de re nimis jam multa: ut ad Tuam redeam epistolam. Quoniam existimas, hac una ratione leniri posse Theologorum invidiam, & veterem instaurari favorem, si quasi *παλινωδῶν*, Sophiæ laudem opponam MORIAS ENCOMIO: vehementer hortaris & obsecras ut ita faciam: Ego, mi Dorpi, qui neminem contemno nisi meipsum, quique cupiam, si liceat, universos mortales habere placatos, nec hoc laboris gravarer suscipere, nisi prospicerem futurum, ut, si quid apud pauculos iniquos & indoctos ortum est invidiæ, non solùm non extinguatur, verùm etiam magis exacerbetur. Proinde satius esse duco, *μὴ νυνὲν τὸ ὄν νέμενον πανόν, καὶ πάντες παραρίνας μὴ ἀπείδαι*. Rectius, ni fallor, tempore languescet hæc excetra. Nunc ad alteram epistolæ tuæ partem venio. Operam meam in Hieronymo restituendo magnopere comprobas, & ad consimiles hortaris labores. Hortaris tu quidem jam currentem; quanquam non tam hortatoribus opus est ad hanc rem quàm adjutoribus: tantum est in negotio difficultatis. Verùm nolo posthac mihi

quicquam credas, nisi hic veracem deprehenderis. Isti quos tantoperè offendit MORIA, nec Hieronymi probabant editionem, nec isti multò sunt æquiores Basilio, Chrysostomo, Nazianzeno, quàm nobis; nisi quòd in nos licentiùs debacchantur; quanquam aliquoties irritiores, nec illis indigna luminibus verentur effutire: bonas litteras metuunt & suæ timent tyrannidi. Atque ut intelligas me non temerè hoc divinare, cùm opus esset institutum, & fama jam percrebuisset, accurrere quidam graves, ut habentur, viri, & insignes, ut sibi videntur, Theologi, per omnia sacra typographum obrestantes, ne quid græcitatìs aut hebraismi pateretur admisceri: ingens in eis litteris esse periculum, nec quicquam esse fructus, ad solam curiositatem esse paratas. Et ante hoc tempus cùm apud Britannos agerem, forte-fortuna incidit mihi computatio cum Franciscano quodam primi nominis Scotista, qui plebis iudicio multùm sapere, suo nihil nescire videbatur: haic cùm exposuissem quid in Hieronymo conarer, vehementer admiratus est, esse quicquam in hujus libris, quòd à Theologis non intelligeretur: homo usque adeò indoctus, ut demirer si tres versus in omnibus Hieronymi lucubrationibus rectè intelligat. Addebat homo suavis, si quid in Hieronymi præfationibus addubitarem, Britonem omnia luculenter exposuisse. Quæso, mi Dorpi, quid istis facias Theologis, aut quid preceris, nisi fortè fidelem medicum, qui cerebro medeatur? Et tamen hujus farinæ sunt aliquoties, qui in theologorum confesso fortissimè vociferantur. Hi de christianismo pronunciant. Timent & horrent ceu rem periculosam ac pestilentem, quam divus Hieronymus, quam Origenes etiam senex magnis sudoribus sibi paravit, quo verè theologus esset. At

Augustinus jam episcopus, jam senex, in *Confessionum* libris deplorat quod juvenis ab eis litteris abhorruisset, quæ sibi in exponendis sacris litteris magno usui esse potuissent. Si periculum est, non metuum hoc discriminis, quod viri tum sapientes affectarunt: si curiositas, nolim esse sanctior Hieronymo; de quo quàm bene mereantur isti, qui quod ille fecit, curiositatem vocant, viderint ipsi. Extat pervetustum Pontificii senatus decretum, de constituendis doctoribus, qui linguas aliquot publicè traderent: cum de sophistica, de Aristotelis philosophia perdiscenda, nusquam unquam quicquam sit cautum: nisi quod ista in decretis vocantur in dubium, utrum fas sit ea discere, nec ne; atque horum studium à multis ac magnis autoribus improbat. Cur quod Pontificum autoritas jussit, negligimus: de quo dubitatum est, imò quod improbatum, id solum amplectimur? quanquam idem istis evenit in Aristotele, quod in divinis litteris: adest ubique Nemesis illa, contempti sermonis ultrix: passim & hic hallucinantur, somniant, excutunt, impingunt, meràque portenta proferunt. His egregiis Theologis debemus quod ex tam multis scriptoribus, quos in catalogo recenset Hieronymus, tam pauci supersint, quia scribebant quod *Magistri nostri* non intelligerent. His debemus quod divum Hieronymum sic habemus depravatum ac mutilum, ut aliis plus propè negotii sit in restituendo, quàm ipsi fuerit in scribendo. Jam verò quod tertio loco scribis de *Novo Testamento*, sanè demiror quid tibi acciderit, aut quonam interim perspicacissimos ingenii tui oculos averteris. Nolis quicquam à me mutari, nisi si quid fortè sit apud Græcos significantius: & negas in hac, qua vulgò utimur editione, quicquam esse vitii. Nefas esse putas, rem tot sæculorum consensu, tot synodis

approbatam, ullo pacto convellere. Obsecro te, si vera scribis, eruditissime Dorpi, cur frequenter aliter citat Hieronymus, aliter Augustinus, aliter Ambrosius, quàm nos legimus? Cur Hieronymus multa reprehendit & corrigit nominatim, quæ tamen in hac habentur editione? Quid facies cùm tam multa consentiunt, hoc est, cùm secus habent græcorum codices, cùm ad horum exemplar citat Hieronymus, cùm idem habent vetustissima latinorum exemplaria, cùm ipse sensus multo rectius quadrat? num his omnibus contemptis, tuum sequeris codicem, fortassis à scriba depravatum? Neq; verò quisquam asseverat in divinis litteris ullum esse mendacium: Quandoquidem & hoc adductum est abs te? neque totum hoc, de quo cum Hieronymo digladiatur Augustinus, quicquam ad rem pertinet. At illud ipsa res clamat, & vel cæco, quod ajunt, potest esse perspicuum, sæpè vel ob imperitiam interpretis, vel ob oscitantiam, græca malè reddita esse, sæpè germanam ac veram lectionem ab indoctis librariis fuisse depravatam, [id quod quotidie videmus accidere,] aliquoties mutatam à semidoctis, parùm attentis. Uter magis faver mendacio, qui hæc corrigit ac restituit, an qui citius ferat addi mendam, quàm tolli? Quandoquidem ea depravatorum natura est, ut menda mendam gignat. Et sunt ferè ejusmodi, quæ mutamus, ut ad emphasim pertineant magis, quàm ad sensum ipsum, quanquam sæpenumero magna sensus pars est emphasis. Verùm non rarè totà aberratum est viâ. Quod quoties accidit, quæso te, quo confugit Augustinus, quo Ambrosius, quo Hilarius, quo Hieronymus, nisi ad Græcorum fontes? Id cum sit ecclesiasticis quoque decretis comprobatum, tamen tergiversaris, & studes refellere, vel potiùs elabi distinctiunculâ. Scribis, eo sæculo Græcorum

codices emendatiores fuisse Latinis : nunc contra esse, nec fidendum illorum libris, qui desciverint ab ecclesia Romana. Vix adducor, ut credam Te hoc ex animo scribere. Quid ais ? non legemus eorum libros, qui desciverunt à fide christiana ? Cur igitur Aristoteli tantum autoritatis tribuunt ethnico, cui nihil unquam fuerit cum fide commercii ? Tota Judæorum gens à Christo descivit ; nihil igitur ponderis habebunt apud nos psalmi & Prophetæ, illorum sermones scripti ? Jam mihi recense capita omnia, in quibus Græci à Latinis dissentiunt orthodoxis : nihil reperies, quod ex novi Testamenti verbis natum sit, aut quod huc pertineat. Tantum de vocabulo hypostaseos, de processione sancti spiritus, de consecrandis cærimoniis, de paupertate sacerdotum, de potestate Romani pontificis controversia est. At nihil horum ex falsatis approbant exemplaribus. At quid dices, ubi videris sic interpretatum Originem, sic Chrysostomum, sic Basilium, sic Hieronymum ? Num eo quoque sæculo falsaverat aliquis Græcorum codices ? Aut quis unquam deprehendit græcorum codices, vel uno in loco falsatos fuisse ? Postremò cur falsare velint, cum hinc non tueantur sua dogmata ? Adde huc, quod semper in omni doctrinæ genere Græcorum codices emendatiores fuisse, quàm nostros, fateretur & Marcus Tullius, quanquam alioqui Græcis iniquior. Nam distinctio litterarum, apices, & ipsa scripturæ difficultas, in causa est, quo minùs facilè queant vitari : aut si quid fuerit vitiatum, faciliùs possit restitui. Porro quod scribis, ab hac editione non esse recedendum, tot videlicet conciliis approbata : More vulgarium theologorum facis, qui quicquid ullo modo in publicum usum irrepsit, ecclesiasticæ tribuere solent autoritati. At mihi vel unam profer synodum, in qua

fit hæc editio comprobata. Nam qui comprobavit, quæ, cujus sit, nemo novit? Nam Hieronymi non esse, vel ipsæ testantur Hieronymi præfationes. Sed esto, comprobabit synodus aliqua, num ita comprobavit, ut nihil omnino liceat ex Græcorum fontibus emendare? Num mendas etiam omnes comprobavit, quæ variis modis potuerint irrepere? Num hujusmodi verbis conceptum fuit decretum à Patribus? Hæc editio cujus sit auctoris nescimus, sed tamen eam approbamus: nec ob stare volumus, si quid secus habent græci codices, quantumvis emendati; si quid secus legit Chrysostomus, aut Basilus, aut Athanasius, aut Hieronymus; etiam si illud magis quadraverit ad sensum Evangelicum: & tamen hos ipsos auctores in cæteris magnopere comprobamus. Quin etiam quicquid in posterum, quocunque modo, vel à semidoctis & audaculis, vel ab imperitis, ebriis, oscitantibus librariis fuerit vitiarum, depravatum, additum, omissum, eadem probamus auctoritate: neque cuiquam volumus licere, mutare scripturam semel inductam. Ridiculum decretum, inquis. At hujusmodi necesse est fuisse, si nos auctoritate synodi deterres ab hac industria. Postremò quid dicturi sumus, ubi viderimus nec hujus editionis exemplaria consentire? Num & hanc pugnantiam approbavit synodus, præscia videlicet, quid quisquam mutaturus esset? Atque utinam, mi Dorpi, tantum esset otii Romanis Pontificibus, ut hisce de rebus salutare ederent constitutiones, quibus caveretur, de restituendis bonorum auctorum monumentis, de parandis & reponendis emendatis exemplaribus. Verùm in eo consilio sedere nolim istos falsissimo nomine theologos qui huc tantum spectant, ut quod ipsi didicerunt, id solum habeatur in pretio. Quid autem isti didicerunt,

quod non sit ineptissimum, & idem confusissimum? Quibus si contingat tyrannis, futurum est, ut antiquatis optimis autoribus, insulsissimas istorum nænias pro oraculis habere cogatur mundus; quæ usque adeo nihil habent bonæ eruditionis, ut ego sanè malim vel mediocris esse cerdo, quàm istius generis optimus, si nihil melioris accesserit doctrinæ. Isti sunt, qui nolint quicquam restitui, ne quid ignorasse videantur. Hi nobis fictam synodorum auctoritatem objiciunt: hi magnum christianæ fidei discrimen exaggerant: hi periculum ecclesiæ, quam isti scilicet humeris suppositis fulciunt, rectius plaustrum fulturi: & hujusmodi fumos spargunt apud vulgus indoctum ac superstitiosum: apud quod cum pro Theologis habeantur, nolint ullam opinionis suæ jacturam facere. Verentur ne, cum perperam divinas citant litteras, id quod sæpenumero faciunt, græcæ aut hebraicæ veritatis auctoritas in os jaciatur, & mox appareat esse somnium quod velut oraculum adducebatur. Divus Augustinus, vir tantus, ad hæc episcopus, non gravatur vel ab anniculo puero discere. Isti tales malunt omnia sursum ac deorsum miscere, quàm comittere, ut quicquam videantur ignorare, quod ad absolutam pertineat eruditionem. Quamquam nihil hic video, quod magnopere pertineat ad fidei christianæ sinceritatem: quod si maximè pertineret, hoc certè magis esset elaborandum. Neque verò periculum est, ne protinus omnes desciscant à Christo, si fors auditum fuerit, repertum esse in sacris libris, quod vel scriba depravarit indoctus aut dormitans, vel interpretes nescio quis, parum aptè verterit. Aliis ex rebus hoc periculum est, quas hoc loco prudens subiceo. Quanto Christianius fuerit, semotis contentionibus, quod quisque possit, in communem usum libenter conferre, idque candidè amplecti,

simulque & citra fastum discere quod nescias, & citra invidiam docere quod scias. Quod si qui sunt illitteratiores quàm ut quicquam recte docere possint, elatiores quàm ut quicquam discere velint, hos, quoniam pauculi sunt, valere sinamus, & bonarum, aut certe bonæ spei mentium, potius habeamus rationem. Ostendi quondam meas annotationes rudes adhuc, & adhuc à follibus, quod ajunt, calentes, viris integerrimis, summis Theologis, doctissimis episcopis: hi fatebantur, ex illis qualibuscunque rudimentis sibi plurimum lucis affulxisse ad divinarum litterarum cognitionem. Porro quod admones, sciebam, Laurentium Vallam ante nos hoc laboris occupasse; quippe cujus annotationes primus curarim evulgandas & Jacobi Fabri in *Paulinas epistolas* commentarios videram: atque utinam ab his sic esset elaboratum, ut nostra industria nihil foret opus. Equidem Vallam plurima laude dignum arbitror, hominem rhetoricum magis quàm theologum, qui hac diligentia sit usus in sacris litteris, ut græca cum latinis contulerit, cum non pauci sint Theologi, qui nunquam universum testamentum ordine perlegerint: quanquam ab hoc aliquot locis dissentio, præsertim in his quæ ad rem theologicam pertinent. Porro Jacobus Faber commentarios illos jam tum habebat in manibus, cum nos hoc operis moliremur: ac parùm commodè evenit, ut nec in familiarissimis colloquiis alterutri nostrum in mentem venerit, de suo meminisse instituto. Nec ante cognovi quid agitasset ille, priusquam opus formulis excusum prodisset. Et hujus conatum vehementer approbo: quanquam ab hoc quoque locis aliquot dissentimus inviti, cum tali amico libenter *ὁμόθυροι* futuri per omnia, nisi veri magis quàm amici esset habenda ratio, præsertim in sacris litteris. Sed

mihi nondum satis liquet, cur hos duos objicias, num ut à re velut occupata deterreas? At apparebit me post tantos etiam viros non sine causa laborem hunc suscepisse. An hoc significas, nec istorum industriam probari Theologis? Equidem quid Laurentio ad veterem illam invidiam accefferit, non video. Fabrum audio probari ab omnibus. Quid, quod nec omninò simile negotium molimur? Laurentius tantum annotavit locos aliquot, idq; ut apparet, in transcurso, levique, quod dici solet, brachio. Faber in Paulinas duntaxat epistolas edidit commentarios, easque suo more vertit: dum si quid discrepat, obiter annotavit. Nos universum Testamentum novum ad Græcorum exemplaria vertimus, additis è regione græcis, quò cuivis promptum sit conferre. Adjecimus separatim annotationes, in quibus partim argumentis, partim veterum autoritate theologorum docemus, non temerè mutatum quod emendavimus, ne vel fide careat nostra correctio, vel facilè depravari possit quod emendatum est. Atque utinam præstare potuissemus, quod sedulò sumus conati. Nam quantum ad Ecclesiæ negotium attrinet, nihil verebor has meas vigiliolas cuivis Episcopo, cuivis Cardinali, cuivis etiam Romano Pontifici dare, modò talis sit, qualem habemus. Postremò non dubito futurum, quin tu quoque sis edito libro gratulaturus qui nunc abedendo dehortaris, modo vel paululum eas degustaris litteras, sine quibus hisce de rebus rectè judicari non possit. Vide, mi Dorpi, ut eodem officio geminam inieris gratiam: nimirum alteram apud Theologos istos, quorum nomine diligentissimè functus sis Tua legatione: alteram apud me, cui tam amica admonitione testatiorem feceris amorem tuum. Tu vicissim boni consules nostram æquè liberam satisfactionem, & si

fapis, nostro consilio potiùs accedes, qui tuam unius rem ago, quàm istorum, qui tuum ingenium eximiis rebus natum, non ob aliud student in suam trahere factionem, quàm quo tanti ducis accessione suas communiant copias. Sequantur illi meliora si possint: sin minus, Tu tamen, quod est optimum sequere. Quod si non potes illos reddere meliores, id quod velim Te adniti, saltem illud cave, ne Te reddant deteriore. Porro fac, ut qua fide causam istorum apud me egisti, eadem meam agas apud istos. Placabis homines, quod fieri potest, & persuadebis, me, quod facio, non in eorum facere contumeliam, qui hasce litteras nesciunt, sed in publicam omnium utilitatem; quæ nemini non patebit, si velit uti; neminem urgebit, si malit carere: tum eo esse animo, ut si quis exoriatur qui rectiora docere possit aut velit, me primum fore qui nostra rescindam & abrogem & illius subscribam sententiæ. Joanni Paludano multam ex me salutem dicito; cum quo fac ut hanc de MORIA litem partiaris, propter commentarios illi dicatos à Listris nostris. Doctissimo Nevio, humanissimo D. Nicolai de Beveris, Præposito divi Petri, fac me diligenter commendes. Menardum abbatem, quem tam magnificis ornas præconiis, nec dubito quin, qua es fide, verissimis, vel tua causa diligo, venerorque; neque negligam in litteris meis, simulatque inciderit commoditas, ejus honorificam facere mentionem. Bene vale, mortalium charissime Dorpi. Antuerpiæ,
Anno MDXV.

ERASMVS ROTER.
THOMÆ MORO,

S. P.

QUÆ tibi narrata sunt de concertatiuncula, quæ mihi fuit apud hujus Academiæ Rectorem cum Nicolao Egmondano, nec omnino vera sunt, neque tamen nihil habent veri: sic enim solet rumor, & augere quod gestum est, & variare fabulas: neque verò mihi tam inimicus est, ut patiar illum mendaciis traduci. Rem igitur ut habet, accipe: Quandoquidem video nobis isthic tantum esse otii, ut quid heic ineptiamus vacet cognoscere. Ubi litteris exposulassem apud hujus Academiæ Rectorem, quòd Egmondanus in concione nos perstrinxisset, rescripsit ille: Si placeret ipsum audire coram, sua verba sonantem, fortasse rem posse componi. Respondi, me nihil de rectare, tamen non essem nescius, ab illo *μολὴν ὕγιες* proditurum. Covenimus, confedit Rector, huic ego dexter assedi, sinister ille. Nec erat inanis ordo: noverat Egmondani mores, ac de me sibi falsò persuaserat, eum esse, qui possem irritari: proinde medius confedit, quòd pugnam dirimeret, si fortè *λογουχία* ad unguis ac pugnos efferverceret. Rem igitur paucis exponit Rector. Ibi composito ad miram, sed ridiculam gravitatem vultu, inquit Egmondanus: Ego nulli feci injuriam in sacris concionibus: si Erasmus se putat læsum, proferat; sum illi responsurus. Rogabam, an putaret ullam atrociorē injuriam,

quàm hominem immerentem in publica concione traducere mendaciis. Ibi continuò commotus homo, & relictâ quam coeperat personâ, magis etiâ purpurascens [nam-rubebat & antea, erat enim tempus pomeridianum,] Et cur, inquit, Tu nos traducis tuis sacris libris? In libris, inquam, meis nusquam est nomen tuum. Nec in concionibus, inquit, meis auditum est nomen tuum. Negavi libros meos esse sacros, in quibus aliquando narrem etiâ somnia mea, nihilque non nuger: non idem licere in sacris concionibus. Præterea longè minus, inquam, scripsi de Te quàm res habet. Tu de me publicè mentitus es, dicens fuisse Luthero, cui nunquam favi in eum sensum, in quem tua dicta interpretatur populus, & ipse sentis. Ibi jam non commotus, sed furenti similis: Imo, inquit, tu es autor horum omnium, tu es versipellis ac veterator, & nihil non intorques caudâ quâdam. Atque his similia multa evomuit veriùs, quàm dixit, quæ illi tum suggerebat splendida bilis. Sensi & mihi concitari stomachum, jamque vox quâdam eruperat, sermonis non satis temperati procemium, non quidem racha, sed aliud quiddam, quod pejus oleat quàm sonat. Sed repressi me illico, satiùs ducens, & meâ [nam parùm valebam] & Rectoris parcere valetudini, cui & ipsi cum Medicis res erat, postremò stultum & indecorum ratus adversus furentem furere. Itaque subridens verti me ad Rectorem: Possem, inquam, testari de insigni contumelia, possem regerere convicia, appellat me versipellem, liceret ipsum vicissim appellare vulpem: appellat me duplicem, possem ipsum appellare quadruplicem: ait me caudâ contorquere omnia, possem dicere illum linguâ suâ inficere omnia: sed hæc nec viris digna sunt, ac vix etiâ mulieribus. Agamus argumentis: finge me... Hic ille protinus

interpellans magno clamore nautico: Non fingo, inquit, nolo fingere, hoc vestrum est, vos poëtae fingitis, ac mentimini omnia. Jam magis ridere libebat, quàm indignari. Si fingere non vis, inquam, da igitur... Nolo, inquit, dare. Fac, inquam, ita esse... Non faciam, inquit. Sit igitur ita.. inquam. At non est, inquit. Quid igitur, inquam, vis me dicere? Dic, inquit, Ita est. Vix Rector impetravit, ut fineret me loqui. Ut verum sit, inquam, me in libris meis quaedam scripsisse secus quàm oportet, non tamen hoc erat tuum, ad animi tui vindictam abuti sacri loci, sacrae concionis autoritate, & populi simplicis credulitate. Poteras vicissim in me scribere, poteras me in jus vocare. Nunc non tam mihi facis injuriam, quàm toti huic academïæ, quàm toti populo, quàm sacrae concioni, quæ longè aliis fabulis dicata est. Hic quum deesset homini quod responderet, aliò ut solet, deflexit. Ja, inquit, optares Tibi similem autoritatem. Quam, inquam, concionandi? annuit. Atqui, inquam, & olim sum concionatus, & arbitror me posse meliora dicere, quàm audio Te aliquando proferentem. Quin igitur, inquit, facis? Quia puto me, inquam, majus operæ pretium facere scribendis libris: tamen si tuam industriam non improbarem, si modò doceres ea quæ faciunt ad bonos mores. Ibì venit homini in mentem, quod scripsissem in litteris ad Rectorem, [legerat enim] hæc mihi immerenti, imò benè merenti indignè fieri. Ubi, inquit, tu benè mereris? Fatentur, inquam, hoc plurimi, me non malè meritum de bonis litteris. Ja, inquit, sic vos eas appellatis; sunt malæ litteræ. Et in sacris, inquam, litteris multa restitui. Imò, inquit, multa falsasti. Cur igitur, inquam, approbat Romanus Pontifex suo

diplomate? Ita diplomate? inquit: Quis vidit tuum diploma? subindicans à me confectum esse. An postulas, inquam, ut diploma per singulos circumferam, aut in foro exhibeam? Exhibui Atensi, vidit Dorpius. Ja Dorpius, inquit, additurus & in illum aliquid convicii, ni Rector illum suo vultu compefcuisset. Videbis & Tu, si voles, inquam. Nolo, inquit, videre tua. Cur igitur damnas, inquam: Cur in Luthero damnando tantum apud Te valet Pontificis autoritas, in meis probandis, pluma levior est? Hoc sermone omisso, cœpit commemorare, jam velut affectum moturus arte rhetorica, quantis honoribus affecissent me Theologi Lovanienses, priusquam in eos scripsissem. Quid non fecimus, inquit, Tibi? Cæterùm de virulentis obtrestationibus, quibus me laniarat Egmondanus, etiam priusquam Lovanium commigrarem, nulla mentio. Respondi, non esse mei moris extenuare cujusquam in me beneficium, cæterùm me hætenus Theologorum beneficio non admodum usum fuisse. Ibi nescio quo pacto factus mitior, Verum, inquit; quia non potuimus. Ergo, inquam, ne imputes, quod non præstitistis. Nam quantum potueritis malè faciendo, sensi; officii nihil expertus sum, nisi quòd me vocastis ad actus, quos vocatis, & convivia quædam solennia, à quibus nemo magis abhorret quàm ego: tantum abest, ut existimem me hoc nomine multùm debere vobis. Vos me ultrò invitastis ad amicitiam; ego ut nunquam ambii, ita nunquam dedi ansam dirimendæ. Ex hoc sermone venit homini in mentem, de facta inter nos amicitia, uno ipso nondum satis placato, cùm nemo stolidiùs læsisset, quàm ille. Putant hoc esse religionis colophonem, ut illis supplices sint, etiam qui non ferendis injuriis sint affecti: tantum

abest, ut quenquam ipsi reconcilient, aut juxta doctrinam Evangelicam benefaciant ei qui læserit. Bene mones, inquit; jactas inter nos factam fuisse concordiam. Quid? an non fuit? inquam. Nonne computavimus splendidè in collegio Falconis? [Constiterat hoc prandium ejus domus moderatori non mediocri pecunia: Et quoniam erat dies Mercurii, tantum piscium erat paratum uni Egmondano, quantum satis esset quatuor athletic] Nonne proposita pacis conditio, ut utrinque deleteret offensas omnes amnestiâ? Negavit ille fortiter, quod tot testibus actum erat. Rector interpellans ita moderatus est litem, ut fateretur, inter omnes Christianos esse aliquam concordiam, cæterum eam pacem non fuisse numeris omnibus absolutam. Ego arridens rogabam, quota computatione pax theologica absolveretur; Me simplicem arbitrari, vel sine computatione confici pacem inter bonos. Hinc rursus aliud illi venit in mentem. Rectè admones, inquit; tu nos habes ludibrio, traducis tanquam ebrios. Expostulante me, ubi vocassem eum ebrium, Scribis, inquit, me fuisse *uvidum à prandio largiore*: quid hoc aliud est, quàm esse ebriosum? Hoc, inquam, neque Te nominato scripsi, & narro ab aliis dictum: nam tui Carmelitæ hoc lemmate te excusabant, ne quis gravius ferret, quod dixeras, *uvidus à prandio largiore*. Ja Tui, inquit; indignans opinor, quod Tui dixissem, non vestri. Quod si maximè, inquam, edidissem nomen, quid erat flagitii, si quod tu publicè ausus es dicere, ego simili libertate retulissem? nunc honoris tui gratia supprimo nomen tuum, & rem atrocem civiliter narro. Dixeras Fabrum ac me, qui nunc pugnaremus inter nos, olim pugnatueros in profundo tartaro. Ja,

inquit, hæc ab aliis audisti. Verum, inquam; at non ab uno. Sed audes Tu negare dictum? Obtulit. qua quidem in re primum sum admiratus novum hominis pudorem. Mox in alium campum expatiatus, negavit se unquam facturum finem vociferandi in Lutherum, donec illum confecisset. Respondi, per me licere illi vociferari usque ad illum diruptionem, modò ne in me blateraret: neque me queri, quòd in Lutherum clamasset, sed quòd in me: quòd ipsum, si illi usque adeò cordi esset, pergeret, nihil tamen lucri facturum, nisi ut esset bonis omnibus ludibrio, quandoquidem in ea concione vidissem passim omnes ridentes. Hic ille: Ja, inquit, illi Tui erant. Quàm mei sint, inquam, nescio; plerosque ne de facie quidem noveram. Inter cætera crimina objecit & hoc, quòd allegarem epistolas illustrium virorum, qui mihi nonnihil tribuerent, significans, eas à Me confingi, nec ullos esse qui mea probarent; cùm ego fermè totum hoc epistolarum genus premam: simulq; indicans, nihil oportere probatum haberi, quod ipsius calculo non esset commendatum. Hinc conijcere licet simul & modestiam hominis, qui sibi tam parùm tribuat, & simplicem purèque christianum animum, qui nihil mali non suspicetur de proximo. Cùm inter cætera dixissem, non debere videri mirum, sicubi querar nonnihil de Theologis in libris meis: cùm Joannes Standitius Minorita, theologus, episcopus à sancto Afino, apud Regem ac Reginam Angliæ, multis proceribus & eruditis adstantibus, impudentissimè me detulerit tribus nominibus; primum quòd tollerem resurrectionem: deinde quòd nihili facerem sacramentum matrimonii: Præterea quòd malè sentirem de Eucharistia: cùm in omnibus libris meis nihil

magis asseram quàm resurrectionem, ac matrimonium edita declamatione sic prædicarim, ut Theologi putarint errorem esse hæreticum, quòd matrimonio plus satis tribuerim. Postremò cum de Eucharistia nusquam, neque scripserim, neque locutus sim, uti sicut decet, id est, summa cum reverentia: Ja, inquit, hæc omnia fortasse sunt vera. O vocem impotentis animi, sibi que nihil non indulgentis: cur hæc potius in me vera essent, quàm si quis dicat Egmondanum compilasse sacrarum ædium gazophylacium? quàm incantasse morituros, uti sibi traderent hæreditatem, frustratis hæredibus? quàm ad quæstum prodidisse, quæ audivit in arcanis confessionibus? Hæc fortasse probabilius in illum competerent, quàm quæ volebat ille videri non abhorrentia à veris in me. Huic divo committant parentes liberos suos, ut imbibant veræ religionis semina. Quid Tibi nunc referam singula? quicquid quocunque casu dicebatur, rapiebatur in occasionem convicii, non aliter quàm solent pueri rixantes, ac milierculæ procaces: quicquid dixeram regerebat in diversum. Objiciebat epistolam ad Lutherum scriptam. Illic, inquam, moneo quid debuerit vitare. Immo, inquit, doces eum scribere. Etiam hoc videbatur malè habiturum hominem, si Lutherus aliquanto melius scripsisset: adeo illum perire cupiebat, non corrigi. Sed illud nullo modo concoquebat, quod adjecissem, Non admoneo quid facias, sed ut quòd facis, perpetuò facias. Hic cum excusarem civilitatem rhetoricam, qua negamus nos admonere, cum maximè admonemus, rursus incanduit. Pulchrè, inquit, dixisti; hoc verè Rhetorum est, omnia fucare, fingere, mentiri. Arridens fassus sum aliquando mentiri Rhetores, sed interim mentiri nonnunquam

& Magistros nostros. Rursum cum dicerem me consuluisse dignitati Theologorum, respondit: Nobis hanc curam relinque, nos prospiciemus. Cum adderem, ~~extremis~~ Lutheri libris eum è bibliothecis eximi posse, ex animis non item: Ja, inquit, ex animis: ibi eum Tu posuisti. Cum nihil inter nos conveniret: adeo ut si dicerem litteras bonas, ille continuò vocaret malas: si librum castigatum, ille falsatum: si me dixissem alienum à factione, ille protinus caput factionis appellaret: negaturus & intra oleam esse duri quicquam, aut extra juglandem esse duri quicquam, si quid tale affirmassem: Rector interfecans rixam jam nimis longam, negavit hæc esse digna Theologis: se libentius auditurum, si quid faceret ad concordiam faciendam. Age, inquam, quando negas eam concordiam unica computatione potuisse coire, quid superest ad consummandam? Hortante Rectore dixit: Ut sarcias famam nostram abs Te læsam. Ubi, inquam? in epistolis? annuit. Illis, inquam, jam evulgatis mihi non est in manu quod peris; quanquam illic nullius famam læsi. Ergo palinodiam, inquit, cane. Quam? Scribe, Lovanii sinceros & probos esse Theologos. Id, inquam, haud unquam negavi, sed quos ego taxavi, si mihi præbebunt probam materiam, magnificè de illis scribam. Hic irritatus, Et Tu, inquit, si nobis præbueris benè loquendi materiam, benè de Te loquemur. Tu stylum habes, nos linguam habemus. Taxas, inquit, nos, quòd Tibi oblatremus à tergo; audeo Tibi in os dicere. Nec mirum, inquam; Tu quibus es moribus, auderes etiam conspuere os boni viri. Negavit se adhuc esse tam contumacem. Hoc sermone interrupto, Rector admonuit, ut de Luthero,

quod erat caput, ageretur. Age, inquit, scripsisti pro
Luthero; nunc scribe adversus illum. Hic inficiatus
me scripsisse pro illo, sed pro Theologis potius adversus
illum, cum excusassem multa, otium, imperitiam,
metum, inter alia prætexi susceptionem credulitatis, si
favirem stylo meo in hominem prostratum ac victum.
Imò hoc ipsum, inquit, scribe, Lutherum à nobis
victum esse. Respondi, non deesse qui hoc vocifera-
rentur, vel metacente. Præterea magis fore decorum,
si ipsi suam celebrarent victoriam, qui peperissent.
Postremò mihi non constare, quòd eum vicissent, cum
libri illorum nondum prodissent in lucem. Sub hæc
desperans, versus ad Rectorem ait, Nonne prædixi nos
nihil acturos? Quamdiu, inquit, detrectat scribere
adversus Lutherum, tam diu habebimus eum pro
Lutherano. At isthoc, inquam, nomine Tu mihi
Lutheranus eris, qui nihil scribas adversus illum,
neque Tu solus tantum, sed innumeri tecum. Atque
ita non dicto, sed significato vale, Rectori, non
mihi, discessit: quemadmodum qui in gladiatoria
schola vulnus præter certaminis leges acceperunt,
cæteris quidem dant dextram, ei à quo læsi sunt non
dant. Habes ferè summam illius præclari colloquii,
quod illi tamen visum est admodum blandum, cum
hoc ageretur, ut me pelliceret eloquentiâ suâ ad
infectandum stylo meo Lutherum. Neque passus est
ille sibi perire hujus conflictationis gloriam. Jactavit
apud compotiores suos, quàm fortiter obstitisset in
os Erasmo. Rector eadem suis denarrans, non
sine risu, negavit se unquam crediturum fuisse mihi
tantum esse temperantiæ. Quanquam non hinc
mihi laudem hanc arrogo, qui prorsus insanus
fuissem, si cum illo contendissem. Et tamen est

unus aut alter hoc scelerator. Nam hic ut molestus est & pertinax, ita minùs habet fuci, semper sui similis. Talem ajunt fuisse puerum, talem magistrum, talem baccalaureum, talem Theologiæ professorem, qualis nunc est Carmelita. Ne Vulcanus quidem hunc recudat, neque refingat Mercurius. Sibi tamen videtur præcipua basis Christianæ religionis, & ordinis Carmelitici decus. Tam jucundus est huic Academiæ, quàm sunt fici in oculis. Sed vomitam hanc nemo potest excutere. Benè vale, mi More. Lovanii. Anno MDXX.

Viro undecunque doctissimo,

MARTINO DORPIO,
THEOLOGO, LOVANII.

Thomas Morus, Martino Dorpio,

S. P. D.

SI mihi ad Te venire tam esset liberum, quàm vehementer, mi Dorpi, cupio; tum ista, quæ nunc parum commodè committo litteris, commodiùs tecum coram ipse tractarem; tum [quo nihil mihi jucundius potuisset accidere] Te ipso interea præsens præsentem perfruerer: cujus videndi, cognoscendi, complectendique, mirum pectori meo desiderium iniecit Erasmus, utriusque nostrum amantissimus; tum utrique, uti spero, ex æquo charus. Nihil est enim, quod ille majore cum voluptate faciat, quàm ut apud præsentem amicos suos, absentes prædicet. Siquidem quum sit ipse plurimis, idque in diversis orbis terrarum partibus, doctrinæ suavissimorumq; morum gratiâ charissimus; conatur sedulò, ut, quo in unum se omnes animo sunt, eodem etiam inter se omnes conglutinet. Non cessat ergo apud universos singulatim amicorum quemque referre; &, quo in cunctorum amicitias insinuet, omnes cujusque dotes quibus amari promereatur, exponere. Quod quum ille assidue faciat de omnibus; de nullo tamen sæpiùs, de nullo facit

S 5

effusius, de nullo quam de Te, charissime Dorpi, libentius: quem ita dudum celebravit in Anglia, ut nemo sit ibi litteratorum virorum, cui non Dorpii nomen æquè notum celebréque, atque Lovaniensibus ipsis, quibus est (ut esse debet) celeberrimum. Seorsum verò ita Te depinxit apud me, ut jam olim pulcherrimam animi tui imaginem, planéque eandem apud animum meum præsumpserim, quæ mihi, posteaquam huc adpulit, ex elegantissimis opusculis Tuis eluxit. Itaque quum me primum scirem ab invisißimo Rege nostro in has partes legatione functurum; crede, mi Dorpi, mihi, non pro minimo itineris tanti pretio ducebam, quòd oblata mihi videbatur occasio qua tecum quòquo pacto congredere. Verùm istam conveniendi Tui facultatem, quam præbitam esse speraveram, negotii nobis demandati ratio præripuit; quæ me Brugis, ubi cum magnificis illustrissimi Principis vestri oratoribus, res ut nobis tractaretur, convenerat, alligavit. Quò fit, ut vehementer doleam, quum hæc legatio mihi multis alioqui nominibus arrideat, qua tamen in re optaveram maximè fortunam mihi affuisse propitiam, ea me maximè ab illa destitui. Verùm [ut ad id tandem veniam quod me coëgit in præsens scribere] dum heic versor, incidi fortè in quosdam, qui non alieni à litteris videbantur. Apud hos de Erasmo, & de Te item, sermonem ingero. Illum ex litteris ac fama; Te verò etiam aliàs noverant. Narrant mihi rem, ut parùm lætam, ita neutiquam credibilem; Te videlicet in Erasmus animo esse parùm amico; idque ex litteris ad eum Tuis liquere; quas [quoniam ad credendum ægrè me adduci videbant] postero die allaturos sese pollicebantur. Redierunt postridie; tum litteras ad me ternas adportarunt. Unas abs Te ad Erasmus

scriptas; quas ille [quod ex ejus responsione colligo] non acceperat, sed earum exemplar [id quod mihi nunc evenit] nescio quo monstrante legerat. In his MORIAM insimulas, & ad sapientiæ laudem invitas. Institutum ejus, de emendando Novo Testamento ex græcis codicibus, tam parùm probas, tam angustis limitibus ut *coarctet suades*, ut pænè in universum dissuades. Alteræ fuerunt ipsius; quibus tibi breviter, utpotè fessus ex itinere, atque adedò in eodem adhuc itinere occupetur, satisfacit; copiosius idem se facturum professus, quàm Basileam delatus esset. Denique, tertiæ litteræ tuæ fuerunt; quibus rursus ad hanc Erasmi respondes epistolam. Has ego quum præsentibus illis perlegissem; quanquam erant aliqua, non quæ mihi quidem inimicum esse Te illi persuaderent, [quid enim posset esse, tale ut hoc persuadeat mihi?] sed animo tamen aliquantò magis turbido quàm exspectarem; tamen, quia hanc opinionem illis ex animo eradi potius, quàm confirmari cupiebam, asserui, nihil ibi legisse me, quod non ab amicissimo pectore profectum videatur. At, inquit eorum unus, non æstimo quæ scripserit; sed meo judicio neutiquam amicè fecit omninò quod scripserit. Nam si MORIA quemquam tam vehementer offendit, quod ego nusquam, ne Lovanii quidem, quamquam ibi post editam MORIAM sæpè multumque versatus, audivi, præterquam ab uno aut altero, morosissimis atque infantissimis senibus, & quos ipsi pueri quoque ridet; quum alioquin & heic & ibi tam grata fuerit omnibus, ut multi multas ejus partes memoriter ediscant etiam: verùm, quod cœpi dicere, si MORIA quemquam tam vehementer offendit, ut Erasmus ad palinodiam quoque videretur invitandus; tamen, quum Dorpius non ita pridem accersitus ad Erasmus esset; idque, ut ipse scribit,

solus; quid attinebat scribere? si quid monendum putavit, cur non præsentem præsens admonuit; cur non [ut apud Terentium est] coram, quæ facto opus essent, imperabat potius, quàm, quum exisset, clamaret de via; idque Erasmo tam longè semoto, ut, quæ eum aut primum, aut etiam solum, audire oportuerat, ea & solus aliquamdiu nesciverit, & postremò non nisi per alios acceperit? qua in re vide quàm sincerè faciat. Primum, quem nemo accusat, eum apud omnes defendere sese simulat. Deinde, quibus eum rationibus tuetur, quum nescio an quisquam audiat quæ contra eum objicit, [præter eum solum qui solus debet,] publicè legunt omnes. Hæc quum ille dixisset; aliq; eorum alia, quæ nunc necesse non habeo commemorare; ita respondi, atque ita à me dimisi, ut facilè intelligerent, nihil sinistri me de Te libenter audire; animoque esse in Te propemodum æquè propenso atque in Erasmus ipsum, in quem tam propenso sum, ut esse propensiore non possim. Nam quod scribere ad eum, quàm coram rem tractare, maluisti; quocúmque Tu id consilio feceris; certè non fecisse malo. Et ego, mi Dorpi, mihi pro mea de Te opinione persuadeo; & ille certus animi erga se Tui, non dubitat. At secundas istas litteras tuas, quæ jam passim parùm secundæ leguntur, nullo omnino consilio tuo, sed planè casu quopiam in publicum emanasse crediderim. In quam sententiam vel eo in primis impellor, quòd in his nonnulla sunt huiusmodi, ut planè mihi persuadeam, Te, si velles emittere, fuisse mutaturum, utpote non satis idonea, quæ vel ad eum scriberentur, vel abs Te. Neque enim quædam tam acerbè ad amicum tantum, neque tam neglectim ad hominem tam doctum; imò, sat scio, & pro modestissimo ingenio tuo clementius, & pro eximia doctrina tua scripsisses accuratius. Porro, jocis

scommatibusque, quibus plus quàm modicè scriptio
 tota scatet, non dubito quin usurus fueras aut
 aliquanto parcius, aut certè, mi Dorpi, falsius. Nam
 quòd MORIAM insectaris, quòd in Poëtas inveheris,
 Grammaricos omnes subsanas, annotationes in
 Scripturarum parùm probas, græcarum litterarum
 peritiam non admodum ad rem pertinere censes; hæc,
 inquam, omnia non magni facio, ut in quibus citra
 cuiusquam offensum liberum cuivis est, sentire quod
 velit; & ita abs Te sunt adhuc disputata, ut non
 dubitem, quin inter legendum multa cuiq; succurrant
 quæ responderi ex adverso debeant. Porro, tantum
 adest, ut in horum quoque nimium abs Te dictum
 existimem, ut in quibusdam etiam multa desiderem,
 quibus optassem hoc scriptum tuum ad Erasmus
 prodiisse instructius; quòd major ei præberetur occasio,
 sua ex adverso castra majoribus operibus commu-
 niendi. At istud me non nihil certè commovit, quòd
 Erasmus in eo libello tuo videris aliquanto secus,
 quàm Te atque illo est dignum, attingere. Quippe
 quem ita tractas, tamquam modò contemnas, modò
 velut è sublimi derideas: interdum quasi non
 admoneas, sed tanquam patruus, aut tristis censor,
 objurges: postremò, verbis ejus aliorum detortis,
 Theologos omnes, atque adeò Universitates [quas
 vocant] in eum concites. Nec in eam partem accipi
 hæc mea scripta volo, quasi adversus Te, quem planè
 credo nihil horum ulla in eum malignitate fecisse, ego,
 cui nimirum ipsi patronò opus sit, in patrocinium
 suscipiam illum, quem certè majorem & haberi apud
 omnes & esse scio quàm ut in reorum ordinem redigi
 debeat: Sed quoniam Te amo, famæque tuæ benè
 cupio; idcirco admonere Te eorum volui, unde ansam
 apprehendunt hi, [quibus modestia Tua, & verè

cygnius animi tui candor, non satis exploratus est,] quâ famæ Te, & tuæ nimis avidum, & alienæ insidiantem putant. Utinam, quemadmodum Æneas sese apud Virgilium, circumseptus nebula, Carthaginienſibus immiscuit, ac se suâque facta in tæpetibus depicta spectavit: sic utinam non visus ipse videre posses, quo vultu posterior hæc epistola Tua legatur. Sat scio, longè majores mihi gratias habendas duceres, qui Te sincerè admoneam, ut mutare possis (potes namque mutando efficere, ut hanc omnes, id quod ipse facio, non emissam tibi, sed elapsam judicent;) quàm eis, qui, quæ Te coram adulati laudant, eadem clam etiam ipsi detractant. Quamquam profectò miror, si quisquam usque adeo adulari in animum induxit suum, ut ista vel Te præſente collauder, quæ, ut cœpi dicere, utinam per cancellos transpicere possis, quo vultu, qua voce, quo affectu legantur, quum apud Erasmus non semel inculcas, *Theologos nostros, Erasme, & grammaticos vestros*; quasi quum ipse sublimis in Theologorum ordine consideas, illum deorsum inter grammaticulos detrudas. Et sedes Tu quidem inter Theologos meritò; nec sedes modò, sed præſides quoque. Nec ille tamen è Theologorum soliis in Grammaticorum subsellia depellendus. Quamquam Grammatici nomen, quod Tu frequentiùs, quàm facetiùs, irrides, Erasmus, opinor, haud aspernabitur? imò, [ut est modestus,] quamquam meretur maximè, fortasse nec agnoscer tamen; quippe quum sciat, Grammaticum idem omninò significare quod Litteratus; cujus officium per omnes litterarum species, hoc est, per omnes sese disciplinas effundit. Quod fit, ut, qui dialecticè imbiberit, Dialecticus; qui arithmeticè, Arithmeticus vocari possit. Tum in cæteris artibus ad eundem

modum. At Litteratus, meâ certè sententiâ, nisi qui omnes omninò scientias excusserit, appellari nomen debet. Alioquin & infantibus licet *Grammaticorum* nomen attribuas, quicumque ex Alpha-Beta ipsas litterarum formas edidicere. Quod si tu eos tantum Grammaticos esse vis, quos ais ferulas sceptrorum vice gestantes in antro glagoso regnare, tum philautiâ ac MORIA stultiores, arbitrati, se omnes nosse disciplinas, quod voculas intelligunt ipsas, & orationum structuram ego medius fidiis, mi Dorpi, etiam eos, quamquam procul ab disciplinis esse concesserim, tam aliquantò propiùs accessisse puto, quàm Theologos illos, qui & structuram orationum & voculas ipsas ignorant. Ex quo genere & ego aliquot, & tu [ut opinor] plures, quamquam uterque sedulò dissimulamus, agnoscimus. Erasmus certè neque illis ex Grammaticis est, qui tantum voculas didicerunt; neque ex his Theologis, quibus præter perplexum quæstiuncularum labyrinthum, nihil omninò cognitum est; sed ex illorum Grammaticorum genere, quo Varro atque Aristarchus; ex illo Theologorum, quo ipse Tu, mi Dorpi, hoc est, ex optimo; ut qui nec illas quæstiunculas ignoret, & quod Tu quoque abundè fecisti, longè utiliorem bonarum litterarum, id est, sacrarum maximè, tum cæterarum quoque, peritiam adjunxerit. Sed pergo in epistola tua, in qua illud quoque ejusdem ferme notæ est: *Si unquam Decretales, Erasme, videris, quasi Decretales epistolas,* quas tu vidisse Te significas, ille videlicet nusquam videre potuerit! Jam illud quale est, quod in eum objicis, *Aquam ardea perturbatam esse, & imperitis item omnia perturbata, quoties in disceptandî palæstram descenditur.* Et illud præterea: *Non enim potes, Erasme, dijudicare, inter Dialecticum & Sophistam quid intersit; si utramque artem ignores.* Et paulò post: *Nisi*

forte tibi Sophista sunt omnes, quibus disputatione videaris inferior, hoc est, omnes dialectici. Ita ne, quæso, Dorpi, putas perturbata Erasmo omnia disputanti fore; nequeant, quid dialecticè sit, aut, quid sit omnino sophista, novisse? & eum nescire solum, quæ ferme pueri sciunt omnes? At rhetoricam, opinor, vel Tu propriam ei ac quodammodo peculiarem, esse concedes quam si tribuas, nescio quî possis dialecticam tam prorsus adimere. Siquidem rectè senserunt non infimi philosophorum; qui tantum censuerunt inter dialecticam rhetoricamque differre, quantum pugnus distat à palma; quod, quæ dialecticè colligit restrictius, eadem omnia rhetoricè copiosius explicat; utque illa mucrone pungit, ita hæc ipsa mole penitus prostermit obruitque. Sed age, nihil sit dialecticæ cum rhetorica commune. Ergo, quia non in scholis disputat, quia non in puerorum corona rixatur, quia jam [quod Tu quoque postea facies] quæstiunculas illas valere sinit; nunquam eum putas illas didicisse? Sed existim. s, in disputando inferiorem esse dialecticis omnibus? At, heic vide, quàm oppido abs Te dissentiam. Ego nec illiteratum quidem quempiam, mediocri ingenio præditum, longo tamen intervallo minore quàm sit Erasmicum hunc, inquam, ego non omni dialectico reor inferiorem in disputando fore, modò res, de qua disceptant, utcunque sit nota. Quum quod arti deest, ingenium suppleat. Nam & ipsa dialectices præcepta quid aliud quàm quædam, ingenii foetura sunt: ratiocinationum videlicet formæ quædam quas ratio fore ad rerum disquisitionem utiles animadvertit? Tantum abest, ut Erasmus, cuius & ingenium & doctrinam mirantur omnes, futurus sit in disputando omnibus prorsus dialecticis, hoc est, etiam pueris, inferior. Sed mitto ista omnia, nempe minoris momenti; ut in quibus
litterarum

litterarum dumtaxat æstimatio ventiletur. At illud certe odiosius est, quòd Hieronymi Hussitæ, Cresconique grammatici, utriusq; videlicet hæretici, mentio abs Te non satis temperanter injecta est; quippe quos quibusdam ita referre videris, tanquam conferre velis. Quid, quòd nonnulla tam acerbè tractas, tanquam nihil agas aliud, quàm, ut in eum primò Lovanienses Theologos, quotquot ubique sunt, omnes; postremò Academias universas, existimules, inque eam rem quibusdam verbis illius, longissimè à proposito detortis abutaris. Nam [ut à postremo incipiam] quum ille dixisset, non omnes Theologos damnare MORIAM, sed eos solos has excitare tragædias, qui dolent, bonas renasci litteras; forèque, ut nec Hieronymianam editionem [quam Tu Theologis placere scripseras] comprobarent hi, qui MORIAM damnaverant: ibi Tu protinus arreptâ lepidâ jocandi materiâ, *Nova*, inquis, *gloria, si edas quod pauci probabunt*. Quasi verò relinquantur pauci qui probent, si ex tanto dignissimorum Theologorum cœtu unus aut alter morosissimi senes, nec ullo minus digni, quàm quod profitentur nomen, eximantur? Et Tu tamen, Dorpi, longiùs eundem tam festivum jocum prosequeris. Ais enim: *Age, non probabunt Theologi*. [sic ille dixit scilicet!] *Qui quæso probabunt, ergo Furisconsulti? An medici, an philosophi deniq;* ut falcem immittant aliena mesi? Sed Grammaticis ea n paras. Sedeant itaque Grammatici in solio censores omnium disciplinarum, & novam nobis Theologiam parturiant, nascituram tandem aliquando cum ridiculo mure. Verùm nec metus est, ne nolint studiosi illorum, se sceptris inclinare, scepra enim sunt ferula, quibus plagoso regnant in antro; & philauti, & MORIA stultiores, arbitrantur, se omnes nosse disciplinas, quòd vocular intelligunt ipsas & orationum structuram. Ergo non est opus Academicis, schola Nolenis aut

Daventriana suffecerit. Et certè hæc est sententia magni viri Hieronymi Hufite, Universitates tam prodesse ecclesie Dei quàm diabolum. Nec Grammaticos vel tantillum commover, quòd damnata fuerit ea sententia in concilio Constantiensi; quippe in quo, certum sit, neminem fuisse non amicum, aut qui non ignoraverit græcè. Injurius tibi, Dorpi, sim, si jocosum sæpius interpellem tuum; in quo jam diu mirum quàm Te suaviter oblectasti. Sed si satis jocosus es, audi nunc jam, Dorpi. Nemini obscurum esse potest, Tua ipsius verba legenti, Te ad hanc Universitatem mentionem, sine ulla prorsus occasione descendisse; totumque hunc locum tibi copiosè, ac perquam disertè sanè, sed extra controversiam tamen, esse declamatum; nec esse ulla responsione opus. Neque tamen ambigendum puto, quo in Universitates affectu Erasmus sit: in quibus & didicit, & docuit; non ea modò, quæ Tu grammatica vocas; sed cum alia multa, multò magis Christianis omnibus utilia; tum eas etiam ipsas [quas Tu nunc tam magnificas quàm posthac parvi facturuses] quæstiunculas. Quis nescit, quam diu Parisiis ille, quantòque in pretio fuit? tum Bononiæ præterea, ut nihil interim de Roma dicam; quam ego tamen vel principem Academiæ esse omnium duco. Jam Oxonia Cantabrigiæque tam clarum habent Erasmus, quàm habere debent eum, qui in utraque diu, cum ingente scholasticorum fruge, nec minore sua laude versatus est. Utraque eum ad se invitat; utraque eum in suorum Theologorum numerum [quoniam eo honore alibi est insignitus] transplantare conatur. Sed Tu quanti nostras Universitates facis, haud scio, qui tantum Lovanio Parisiisque tribuis, ut cæteris videre mortalibus, præsertim ex dialectica, nihil omninò relinquere. Ais enim, Nisi Lovanienses ac Parisienses Theologi essent dialectici, fieri

videlicet, ut dialectica toto exsulat orbe, exsulaveritque multis jam sæculis. Ego in utraque Academia fui abhinc septennium; non diu quidem; sed interim tamen dedi operam, quæ in utraque traduntur, quisque sit utrobique tradendi modus, ut scirem. Et profectò, quamquam utràmque suspicio; quantum tamen quivi, vel præsens audiendo, vel absens inquirendo, cognoscere, nihil hætenus unquam accepi causæ, quamobrem vel in dialectica meos liberos, quibus optimè consultum cupio, in alterutra earum edoceri potius, quàm Oxoniæ aut Cantabrigiæ velim. Non negabo tamen [neque enim libenter quemquam suâ gloriâ fraudaverim,] nostras permultum Jacobo Fabro Parisiensi debere; quem, ut instauratorem veræ dialecticæ, veræque philosophiæ, præsertim Aristotelicæ, feliciora passim apud nos ingenia, sanioraque judicia, confectantur; at per eum virum Lutetia gratiam nobis referre quodammodo accepti olim beneficii videatur, quum per eum apud nos disciplinas restauraret, quas ipsi à nobis initio acceperunt. Quod usque adeo in confesso est, ut id Gaguinus quoque, nec detractor gallicæ laudis, nec buccinator nostræ, in annales suos retulerit. Atque utinam & Lovanienses & Parisienses quoque Scholastici omnes, Fabri commentarios in Aristotelicam dialecticam reciperent: Esset ea disciplina [ni fallor] & minùs utrisque rixosa, & paulò repurgatior. Miror tamen cur Lovanienses ac Parisienses in dialectices commemoratione conjunxeris; qui usque adeo inter se discordant, ut ne nomine quidem conveniant; quum alteri *Realium*, alteri *Nominalium*, nomen affectent. Quamquam, si Aristotelem recipiunt, si utrique interpretantur, si non alià de re quàm de ejus mente tot inter se rixas excitant; jam quam

Parisienses aliter, aliter eum Lovanienses interpretantur, nec aliter modò, sed contrà quoque; quì scire possis, utris potius accedendum censeas? Sin ad dialecticè pertinent hujusmodi lites, sed nihil ad Aristotelem tamen; jam non Aristotelicam tantum logicam [quod Tu ais,] sed aliam præterea, aut utrique profitentur. Sin autem, quæ in tanta controversia sunt, nec ad ipsam dialecticam attineant, [nec attinent certè, si ad eam non attinent, modò is dialecticam perfectè tradiderit;] jam hoc egregiè fuerit absurdum, ut dicatur dialectica de rebus ad eam rem neutiquam spectantibus tot annos digladiari. Et profectò, Dorpi, propemodum adducor, ut credam, magnam illam opinionum partem, de quibus tam diu tanta contentione, velut pro aris focusque dimicatur, aut ad logicam parùm pertinere, aut ad eam perdiscendam non admodum conferre. Nam, ut in grammatica suffecerit, eas observationes didicisse, quibus possis & ipse latinè loqui, & quæ ab aliis latinè scripta sunt, intelligere; non autem anxie innumeras loquendi regulas aucupari, litterasque inter ac syllabas insensescere: itidem in dialectica fatis esse crediderim, dictionum naturam, enuntiationum vires, tum ex his collectionum formulas edoctum, dialecticam protinus, velut instrumentum, ad cæteras disciplinas accommodare. Atque hoc nimirum ipsum spectavit Aristoteles, quum dialecticam suam decem illis summis, sive rerum sive nominum generibus; deinde enuntiationum tractatu; adjunctis postremò collectionum formulis, & quæ necessariò demonstrant, & quæ suadent probabiliter, & quæ callidè cavillantur, absolvit. Ad hæc, tanquam aditum introitumque quemdam Porphyrius, quinque illas universa complectentes, seu res seu voces appellari

malis, adjecit. Porro ejusmodi quæstiones, quibus rudia adhuc, & aptioribus imbuenda, detinentur potius quam promoventur ingenia, neuter eorum proposuit. Porphyrius etiam ex professo abstinuit. At nunc absurda quædam portenta, ad certam bonarum artium nata perniciem, & luculenter ab antiquis distincta, commiscuerunt; & ad veterum purissimas traditiones suis adjectis sordibus infecerunt omnia: Nam in grammatica [ut omittam Alexandrum, atque id genus alios; qui, quamquam imperitè, tamen grammaticam utcunque docuerunt] Albertus quidam, grammaticam se traditurum professus, logicam nobis quamdam aut metaphysicam, imò neutram, sed mera somnia, mera deliria, grammaticæ loco substituit, & tamen hæ nugacissimæ nugæ in publicas Academias non tantum receptæ sunt, sed etiam plerisque tam impensè placuerunt, ut is prope modum solus aliquid in grammatica valere censeatur quisquis fuerit *Albertiste* nomen assequutus. Tantum auctoritatis habet, ad pervertenda bonorum quoque ingeniorum judicia, semel ab ineptis tradita magistris, deinde tempore corroborata, persuasio. Quò fit, ut minùs mirer, ad eundem modum in dialecticæ locum nugas plus quàm sophisticas irrepisse; quæ cultoribus suis argutiarum nomine tam vehementer arrident; ut mihi nuper his de rebus obiter loquenti, quidam dialecticus [ut ferebatur] doctissimus, asseruerit, *Aristotelem* [referam ipsius verba; neque enim aliter possum tam nitidum eloquentiæ florem assequi] nisi grosso modo scripsisse, & nunc sunt [inquit] pueri in parvis logicalibus suis tam mirabiliter fundati, quod benè, credo certè, quòd si *Aristoteles* à sepulchro suo resurrexeret, & argueret cum eis, illi benè concluderent, cum non solum in *sophistica*, sed etiam in *logica* sua. Reliqui hominem oppidò

quam invitus; nisi quòd aliquanto [ut tum res erat] occupatior fui, quàm ut vacaret ludere. Sed liber ille parvorum logicalium quem ideo sic appellatum puto, quod parum habeat logices] operæ pretium est videre in suppositionibus, quas vocant, in ampliacionibus, restrictionibus, appellationibus, & ubi non? quam ineptas, quàm etiam falsas præceptiunculas habet? ut ex quibus adiguntur inter has atque hujuscemodi enuntiaciones distinguere. *Leo animali est fortior: &, Leo est fortior animali.* Quasi non idem significant? Et profectò tam sunt ineptæ, ut utraque propemodum nihil significet; quanquam si quicquam, haud dubiè idem. Tantundémque inter se differunt: *Vinum bibi* & *Bis vinum bibi.* Hoc est secundùm hos logistas multùm; sed revera nihil. Jam, si quis non assas modò, sed adustas quoque carnes ederit, eum volunt verum dicere, si sic enuntiet: *Ego crudas carnes comedi:* non autem si sic: *Ego comedi crudas carnes.* Tum, si quis, parte relicta mihi, partem sibi pecuniæ meæ sustulerit; mentiar videlicet, si dixerò: *Spoliavit me denariis:* sed, ne desint mihi verba quibus apud judicem querar, licebit dicere: *Denarius spoliavit me.* Et, in aliquo casu [ut ajunt] possibili posito, hæc erit vera: *Papam verberavi:* quum, eodem manente casu, hæc erit falsa: *Verberavi Papam.* Nempe, si is, qui nunc Papa sit, puer olim à me vapulaverit. Digni hercle qui talia jam senes docent, ut, quoties pueros docent, toties ipsi vapulent. Quid, quæso, quòd hanc falsam ajunt? *Omnis homo est pater qui habet filium;* nisi omnes prorsus homines jam habeant filios. Quoniam videlicet huic æquipollet: *Omnis homo est pater;* &, *Omnis homo habet filium.* At hanc interim veram affirmant: *Pater erit Socrates, quando Socrates non erit pater:* & hanc; *Pater manebit Joannes, quando Joannes non manebit pater.* Quod

quis sic audire potest, ut sibi non interim credat ænigma proponi? Ad hæc verba, SVM & POSSVM, regnant planè; & quoniam [ut ajunt] ampliativa sunt, pomeria sua ultra ipsas naturæ fines longè latèque proferunt. Nam hanc veram astruunt: *Omne quod erit, est.* Sed eam tum callidè interpretantur: ajunt enim, *Omne quod erit, est, significare, Omne, quod est quod erit, est.* Atque hoc pacto cavent, ne Antichristus, qui olim erit, jam sit: nam, quamquam omne, quod erit, est; & quanquam Antichristus erit: tamen non sequitur, *Antichristus est.* Propterea scilicet, quod Antichristus non est ens quod erit. Qui nisi hanc plusquam subtilem propositionis hujus expositionem circumspexissent acuti in dialecticis argutiis Theologi, Rempubicam christianam haud dubiè jam olim Antichristus invasisset, non sine magno cæterorum omnium periculo. Nam ipsis non video quid possit imminere discriminis; quippe quum fateantur, has etiam veras esse: *Antichristus est amabilis; & Antichristus est amativus.* Quanquam profectò nec Antichristus, nec supremus ipse judicii dies, rerum naturam magis poterit quàm hæc dialectica subvertere: quæ docet, has enuntiationes esse veras: *Vivum fuit mortuum: Futurum fuit præteritum.* Quibus nimirum sit, ut mortuorum resurrectio non, ut ipsi loquuntur, in fieri, sed in facto esse videatur. Jam istæ non minùs mirandæ; sed sunt amœnæ quoque, ac plausibiles; quum sint veræ scilicet: *Virgo fuit meretrix; & Meretrix erit virgo; & Meretrix possibiliter est virgo.* Non facilè dictu est, dialecticis tam benignis utrè magis virginesne, an meretrices, debeant, debent certè utræq; plurimum. Poëta ergo nugas, dialectici seria tractant. Poëtæ fingunt ac mentiuntur; dialectici nunquam nisi vera loquuntur; ne tum quidem, quum hanc esse verissimam affirmant: *Homo mortuus potest celebrare*

missam. Quod quanquam non audeo asserentibus eis, ac propemodum etiam jurantibus, non credere; [neque enim tot doctoribus tam irrefragabilibus fas est refragari;] hæc tamen [quantum memini] neminem umquam reperi, qui se narraret mortuo celebranti ministrasse. Hancine dialecticam docet Aristoteles? Hanc probat Augustinus? quam [ut ait Persius:]

Non sani esse hominis, non sanus juret Orestes.

Miror hercle, homines acutuli quonam pacto senserunt, illas enuntiationes sic intelligendas esse, quomodo nemo in toto orbe præter eos intelligit. Nec sunt artis illa vocabula, ut sint eis quasi in peculio; & ab eis, si quis volet uti, sumenda mutuo. Communis nimirum sermo est; nisi quòd quædam deterius reddunt, quàm à cerdonibus eadem acceperunt. A vulgo sumpserunt; vulgaribus abutuntur. At regula, quam vocant, logices, in eos sensus tales propositiones docet interpretandas. Quæ [malum] regula, in angulo quopiam ab his composita qui vix loqui sciant, universo terrarum orbi novas loquendi leges imponet? Grammatica rectè loqui docet; nec ea tamen insuetas loquendi regulas comminiscitur: sed, quæ plurimum in loquendo videt observari, eorum loquendi rudes, ne contra morem loquantur, admonet. Nec alter quicquam dialectica facit quæ sana est. Nempe hic syllogismus; *Omne animal currit: Omnis homo est animal: Ergo omnis homo currit*; non ideo syllogismus est, quia ritè secundum dialecticæ normam colligitur, ac formatur in *Barbara*; sed, quia postremam orationem ad præmissa consequi docet oratio; quæ regulam ob id ipsum talem fecit, alioquin aliter eam factura, quæ versus ab ipsa rerum natura flecteretur. Ipsi quoque eodem modo hanc propositionem, *Meretrix erit virgo*;

ne dicant se interpretandam, *Meretrix quæ est, vel fuit* : quia sic jubet regula : sed rationem afferant ab ipsa re, quare fieri deberet talis regula. Nam, si recta est ea interpretatio ; necesse est, eam aut ab ipsa re, quæ enuntiatur, aut ex proprietate sermonis, emergere. Ergo, quum tam multis eorum, qui latinè jam olim loquuti sunt, neque ingenium defuerit, neque eruditio ; nec sermonis proprii fuerit minor quàm istis est [uti credo] pericia : quomodo evenit, ut ex illis nemo potuerit intelligere, hanc veram esse, *Meretrix erit virgo* ? aut inter has distinguere : *Numum non habeo* ; & , *Non habeo numum* ? Quamquam nemo negaverit, transpositiones vocabulorum divisum sæpè sensum gignere. Neque enim idem est : *Bibas priusquàm eas* ; & , *Eas priusquàm bibas*. Sed hoc affirmo : quando ita sensus sensus variatur, omnes in idem mortales assentire ; trahente videlicet ratione ; non dialecticorum jubente potius quàm persuadente regula ; quorum officium est, ut more nostro loquentes, quovis nos veris rationibus impellant ; sophistarum verò, ut insidiosis eo præstigiis adducant quò nos pervenisse miremur. Nam hoc hebetissimum acumen est, & stultissima solertia, se disputando pronuntiare viatores, & triumphum sibi decernere, quia nos nescimus, in quem sensum ipsi clanculum pacti sunt sermones nostros contra communem omnium sensum accipere. At hæc quum non sophistica dici mereantur, tamen non pro sophisticis nugis ducuntur, sed inter abstrusissimos dialecticæ thesauros numerantur ; nec à pueris tanquam dediscenda discuntur, sed à senibus quoque in ipsa Theologiæ penetralia suscipiantur. His quidam theologicas perplexitates infarciunt ; ex his propositiones tam ridiculas effingunt, ut ridendi materia nusquam oriri possit uberior ; nisi quod multò malim

eos, qui sic ineptiunt, ad sanitatem converti, quam ipse ex insanorum deliriis capere voluptatem. Quanquam quid hæc dico tibi, Dorpi? cui non dubito has nœnias non minùs displicere, quàm mihi, si posses mutare: Et fortasse poteris, adjutus à Tui similibus; modò ne statuas tecum, illorum obsequi ineptiis, quos multò magis par est tuo parere iudicio. Sed ad epistolam tuam revertor; ut ostendam, nullam ex Erasmi verbis ansam Tibi datam, quàm eum [id quod facis] diceres Lovanienses Theologos, multòque adhuc magis cæteros omnes, imperitiæ damnare. Siquidem, quum ille dixisset, se valere sinere, non omnes quidem Theologos, ut qui priùs in eadem epistola multos dixit esse præstantissimos; sed eos tantum [si qui tales sunt; ut certè sunt] qui præter sophisticas nugas nihil didicerunt: Heic Tu statim, *Theologos istos puto*, inquis, *Lovanienses designari*. Quid ita, Dorpi? Quasi verò difficile sit, hujus farinæ, imò istius fursuris, aliquos ubique reperire! Bellè profectò sentis de Lovaniensibus, si eos, & solos, & omnes, putas ejusmodi descriptione cognobiles; quod ille neque sentit, neque dicit. Paulò post tamen sic dictum accipis, tanquam non in Lovanienses modò, sed in omnes, quotcunque sunt ubique gentium Theologi, diceretur; quod nec in alios omnes, nec in Lovanienses ipsos est loquutus. Tu tamen perinde, ac si neque illum, neque temet audias, videris in hæc verba non descendere, sed velut abreptus impetu animi effervescentis erumpere: *Nonne videmus abjectissimos opifices, imò vilissima mancipia, clarissimis esse prædita ingenii?* Quid ergo sibi volunt hæc in Theologos omnes detorta vocabula: pingues, rudes, pestilentes, & qui nihil habent mentis? Nullius est artis, probra dicere in quosvis, sed neque honestum est, aut boni viri officium, si severam Salvatoris nostri sententiam

perpendamus: *Qui dixerit fratri suo, Racha; reus erit consilio. Qui autem dixerit, Fatue; reus erit gehenna ignis. Ubi Hieronymus: Si de otioso semine reddituri sumus rationem; quanto magis de contumelia? Qui in Deum credenti dicit, Fatue; impius est in religionem.* Sunt ista quidem verba tua, Dorpi; non gravitatis modò, sed sanctitatis quoq; plena; verèque severo Theologo digna; quæ utinam in loco dicerentur suo. Sunt enim meliora quàm ut perire debeant. Quod si desuper è suggestu librarentur in populum, nunquam ita errare possent, ut non in aliquem, in quo hæere viderentur, inciderent. At nunc me miseret, in unum Erasmus quòd declamas omnia; in quem unum, eorum quæ declamas omnium, nihil quidquam competit. Nam quod adfers ex Evangelio: *Qui dixerit fratri suo, Fatue; reus erit gehenna:* nihil ad eum spectat, qui nominato nemine, velis asserere, esse unum alterumve in magno hominum numero fatuum, alioquin decem gehennæ non suffecerint ei qui dixit, *Stultorum infinitus est numerus.* Porro, quod queris: *Quid sibi volunt hac in theologos omnes detorta vocabula?* hoc mihi de Te, Dorpi, querendum est. Nam, quæ ille dixit in paucos, tu solus in omnes detorsisti. Quod Te instituisse facere, vehementer admiror. Siquidem, ut nullius est artis, [veluti Tu dicis,] probrosa in quovis dicere; ita nullius est artis, quod Tu facis, benè dicta malè narrando corrumpere: quippe, quæ non malè scripta sunt in merentes, ea Tu conaris, quòd malè scripta viderentur, ad immerentes inflectere, quod in quavis re, quàm facilè factu sit, ipse facilè vides. Profectò, si quis ea, quæ Tu scripsisti, ad hunc excutiat modum; nihil tam circumspèctè scriptum est, [quanquam omnia circumspèctissimè,] ut non alicunde possit obnoxium esse calumniæ. Veluti illa ipsa, epistola, quæ est abs Te, ut novissimè, ita

accuratissime, scripta in editionem *Quodlibetorum* dignissimi Viri Adriani Florentini de Traiecto. In qua quum & opus magnificè, & autorem copiosè laudaveris; utrumque [ut ego certè puto] tam ex animo, quàm verè: tamen si quis incideret interpres paulò malignior, videri possis; altera manu panem, altera lapidem porrexisse. Primò, quòd, ut ejus operis editionem curares, nullo tuo in eum librum studio, nec nisi aliorum precibus, atque adeo opprobriationibus, adduci potuisti; quasi in rem, quam ipse non magnificeris, aliorum adfectibus operam tuam indulseris. Deinde, quòd te scribis seria studia tantisper seposuisse, dum *Quodlibetica* illa corrigeres; perinde ac si illa seriis non essent in studiis numeranda; quum tamen magister Joannes Athen, vir tantæ & doctrinæ pariter, & judicii, non gravabatur operam in eam rem suam, vel intempesta nocte, frequenter [ut ais] accommodare; tanquam, velut obitertrices excitari de nocte solent, quum mulieres parturiunt, ita hoc opus emendari non potuerit interdiu. Quid, quòd, ejusdem Adriani dum æquitatem laudas, æquitatem ei Lesbiam videris attribuire? ad Lesbiam nimirum regulam alludens, quam plumbeam fuisse, meminit Aristoteles, non æquam semper, sed ad rerum inæqualitates flexibilem. Nec me, mi Dorpi, putes, hæc eò dicere, quòd Te putem tale quidquam sensisse, aut sic denique, vel in tanto viro, vel tali opere, famæ commendando lussisse. Nam & virum multis modis audio multum eximiæ laudis assequutum; & opus ipsum censeo in suo certè genere perfectum. Sed hæc omnia eo dico, ut ostendam, nihil tam minutum esse, in quo locum sibi non possit invenire calumnia; quando tuis etiam scriptis, tam accuratè, tam circumspèctè limatis, tamen impetrandam est ut cum favore

legantur. Quanquam Erasmus, ne quisquam prorsus ullam occasionem possit arripere, quâ dicat, eum in omnes ea, quæ Tu objicis ei, dixisse theologos, vel eo cavisse videtur, quod ait: *Quotidie re ipsa experior, quàm nihil habeant mentis, qui præter sophisticas nugas nihil addiderunt.* Nemo dicit, quod nihil habent mentis omnes Theologi; sed neque, qui sophisticam didicerunt; sed, qui nihil præterea. Quamobrem sic scribis: *Porro, quod hypothesim facias, Erasme, nostros theologos solis sophismatum meditationibus esse occupatos, totâ erras viâ:* Hæc tu, mi Dorpi, totâ erras viâ, quum hypothesim facis, Erasmus talem hypothesim fecisse de omnibus Theologis vestris; quam ille, de uno tantum facit, aut altero; neque quidquam dicit, quo sit necesse omnes Theologos includi. Quare nec id quidem ad rem facit, quod protinus adjecisti: *Dic, age, quidnam eos, quamvis sanè pœssos ignaros, arcebit ab Evangeliiis, Paulinis epistolis, totâque Biblia evolvenda?* Nihil sanè, Dorpi, modò ipsi non arcerent sese; quod aliqui faciunt, qui vitam universam quæstiunculis impendentes, Bibliam certè, veluti nihil ad rem pertineat, nunquam dignantur inspicere. Atque ille aliquos hujusmodi putat esse; non omnes, ut intelligas, id quoque Te sine causa ulla subnectere: *Proferam ego multos hinc, qui rejectis libris, sola memoriæ vi, cum quovis de textu scripturæ certabunt.* Cave, credas, Endimionis somnum dormire Theologos, quo tempore vos litteris invigilatis; aut ingenio carere, quicumque non pœtantur, aut rhetorissant. Nemo, Dorpi, negat, esse qui rejectis libris, de scripturæ textu certare possint. Imò plus satis ubique reperias eorum, qui libris non rejectis modò, sed etiam nunquam inspectis, non quovis in scripturis exercitissimo, sint parati, de quovis scripturæ textu, non memoriæ, sed MORIÆ vi, certare pertinacissimè.

Neque negabo tamen, & apud vos, & ubique esse, qui è scripturis multa memoriter teneant. Ex quibus eos; qui non in hoc solum collocarunt operam, ut memoriæ mandent, quod illitterati etiam monachi Fratresque faciunt; sed vel multò magis, ut intelligant; qui tantam sermonis facultatem paraverunt sibi, ut pernoscendis Hieronymi, Augustini, & Ambrosii, cæterorumque id genus lucubrationibus pares esse possint; eos, inquam, ego in Theologorum albo, meritisimo jure collocandos puto, etiamsi versus nunquam fecerint, tam hercle, quàm si disputatiunculis illis non totos centum annos insumserint, ut ne dicam, si in universum neglexerint. Sed Tu quoque, si vera vis fateri, non inicias ibis, ex Theologorum, qui vocantur, numero, esse rursus aliquos, qui scripturæ libros ita rejiciant, ut reiectos nunquam resumant; qui ita sese totos theologiæ huic disputatrici devoteant, ut non solum non poëtentur, neq; rhetorissent, verum etiam sanctissimos Patres, antiquissimos quosq; scripturarum interpretes, propemodum floccifaciant, [certè quod satis constat,] eorum in sacras litteras enarrationes negligant, unaque ipsum sacrarum litterarum studium, postremo, quęcunque sunt optima, piissima, maximè christiana, verisque Theologis dignissima, ea, inquam, omnia, quod sint [ut ipsi vocant] positiva, contemnant; neque eorum quidquam dignum putent, ubi ipsi nervos intendant suos; homines ad quæstiunculas nati, res tanto videlicet intervallo majores; ex quibus ipsi tamen maximè quæstiones consectantur ejusmodi, quæ vel ad fidei pietatem, vel ad morum cultum minimè omnium pertineant. Ego itaque, ut prius illud Theologorum genus veneror ac suspicio; ita hoc posterius hercle non admodum magnipendo. Adversus

quos tamen, non est consilium, poesim aut rhetoricam defendere; quippe qui à poesi rhetoricâque tam longè propemodum absunt, quàm illi ipsi. Absunt ipsi tam longè ferè, quàm ab ipsa Theologia; à qua tam longè absunt, ut ab nulla re absint, præterquam à communi hominum sensu, longiùs vel ideo maximè, quod ad insignem rerum omnium inscitiam accessit omnigenæ scientiæ perversa persuasio; quâ sibi adeò blandiuntur, ut omnium scripta, ac ipsas etiam sacras litteras, [ut quidquam audierint quapiam occasione prolatum, qui, locum nunquam viderint, nunquam librum inspexerint, quid ea verba præcedat, quid sequatur, nesciunt,] imò ad ipsum quod citatur, ignorent. Se tamen solos arbitrantur idoneos, qui pròtinus, in quemcunq; libeat sensum, interpretentur. Ex quo genere quum in multos inciderim, unum saltem, ex quo cæterorum indoles agnosci possint, non pigebit, velut speciminis loco, referre. Cænavi olim apud Italum quendam mercatorem, non minùs doctum quàm divitem; erat autem dirissimus. Fortè aderat in cæna religiosus quidam theologus, disputator egregius; qui recens è Continente venerat, ut quæstiones aliquot, quas præmeditatas advexerat, Londini disputaret; experturus videlicet, in ea disceptandi palæstra, quid Angli præstare possent; simul nomen suum, jam apud suos celebre, apud nostros quoque propagaturus. Is quas conclusiones adfixerit; tum, quàm bella disputatio processerit homini, quamquam longum esset, non graverer professò narrare, si tam ad hanc rem pertinens foret, quàm festivum fuit. Cæterum, in cæna nihil à quoquam dici tam benè munitum, aut libratum tam circumspèctè potuit, quod non ille vix prolatum, aliquo statim syllogismo convelleret; quantumvis res,

de qua sermo erat, nihil ad theologiam pertinens, ad philosophiam tantundem, quantumvis denique ab universa ejus professione esset alienum; nisi, quod initio cænæ fecerat, ne alienum esse quidquam ab ejus professione posset. Professus est enim, se in utramque partem de re quacunq̃ue disputaturum. Paulatim cœpit mercator ad quæstiones magis theologicas descendere. *De usura* proponebat; *de decimis*; quædam *de confessionibus*, quæ in aliena parochia Fratribus essent factæ. In omnibus nihil erat Theologo pensi, utram sustineret partem; sed utramcunq̃ue aliquis asseruisset, illam oppugnabat; ac vicissim, quamcunq̃ue alius negaverat, hanc ille protinus astruebat. Tandem per jocum mercator sermonem *de concubinis* iniecit; cœpitque defendere, minus mali esse unam quampiam domi habere, quàm foris per multas discurrere. Ibi rursus Theologus instare, oppugnare ferociter; nec quod usque ad eò concubinam videretur odisse; sed ne cum quoquam ei quidquam conveniret; sive quòd hominem fortasse varietas oblectabat. Cæterum, assererat, esse conclusionem famosam cujusdam limpidissimi doctoris, qui fecit illum singularissimum librum, qui intitulatur, *Directorium concubinariorum*. Idque cum ob malum exemplum, tum ob occasionem sæpius peccandi cum ea quæ domi sit. Respondit mercator doctè, me hercle, & acutè; quæ & longum recitare fuerit, & apud Te supervacaneum. At, quum olfecisset, Theologum non perinde in scripturis atque in quæstiunculis illis exercitatum; cœpit hominem ludere, argumentarique interdum per locos ab auctoritate. Effingebat enim ex tempore sententioas quasdam breves, suæ parti quæ viderentur ad stipulari. Quumque ipse omnes nusquam ante auditas pro libito fuisset commentus; hanc tamen ex epistola quampiam

divi

divi Pauli, illam ex Petri, aliam rursus ex medio citabat Evangelio: idque tam diligenter, ut neque capitulum unquam, dum citabat, omitteret; nisi quod, si quis liber in sexdecim capitula distinguebatur, ille datâ operâ citabat ex vicesimo. Quid ille bonus Theologus interim? Ad cætera certè strenuus; & tanquam herinacius spinis sese suis obvolvit. At personatas illas auctoritates vix hercle huc atque illuc vitabundus evasit: Sed evasit tamen. Tantum valet ars & exercitatio differendi. Nam, quum ille, quid in sacris continebatur litteris, omnino nesciret: neque dubitare, quin quod inde citaretur, ibi esset; non deferre vero, cederèque auctoritati scripturæ, nefas duceret; at loco depelli, vincique, turpissimum: tantis circumseptus angustiiis, vide, obsecro, quâ astutiâ tamen Proteus ille è mediis retibus elapsus est. Statim, ut aliqua sententia, quæ nusquam erat, tanquam è sacris litteris, adversus eum citabatur: *Benè citas*, [inquit,] *Domine; sed illum textum ego sic intelligo.* Et jam interpretabatur, non sine aliqua distinctione bimembri; quorum alterum pro adversario stare diceret, altero ipse effugeret. Quod si quando mercator instabat molestius, contenditque, ejus textus non illum verum esse sensum, quem Theologus afferebat; jurabat homo tam sanctè, ut quivis posset credere, Nicolaum de Lyra eundem textum sic interpretari. Profectò, mi Dorpi, in illa una cæna plus quàm viginti poculenti textus, totidèmq; poculenta glossemata, inter pocula, & adeò ex poculis, tanquam è serpentis dentibus terrigenæ illi fratres, & nati sunt, & periire. Quid tu ais ergo, Dorpi? Tu istiusmodi homines, sacrarum inanes litterarum, quæstionibus illis theologicis quantumcunque distentos, Theologorum censens insigniendos vocabulo? Non opinor. Quanquam

hercle, ut verè dicam, animi ambiguum tui hæc tua me verba faciunt: Non persuadeas, Erasme, tibi eum demum absolutum esse theologum, qui Biblia seriem ad litteram intelligat; nec eum item, qui morales sensus, æquè atque alter Origenes, novit erigere. Multa restant discenda, ut intellectu difficiliora, ita & utiliora gregi pro quo mortuus est Christus. Alioqui quid sciemus, ut sacramenta sint administranda; quanam sint eorum forma, quando absolvendus peccator, quando sit rejiciendus; quid præceptum sit restitui, quid servari possit; & innumera ejusmodi? Multum nisi erro, longè minori opera bonam Bibliæ partem edisceres, priusquam vel unius perplexitatis nodum discas dissolvere; cujusmodi plurimi quotidie occurrunt, ubi vel in quatuor verbis diutissime hærendum est. Nisi tu has etiam voces theologorum nantas, quæcunque ad sacramenta pertineant; sine quibus tamen sancta Dei Ecclesia Catholica proficitur salutem hominis periclitari. Crede mihi, Dorpi, nisi hæc turè scriberes, nunquam adduci possem, hæc Te sentire ut crederem. Scilicet istæ neotericorum quæstiunculæ, [nam de his agitur,] non intellectu tantum difficiliores; sed gregi quoque, pro quo mortuus est Christus, utiliores sint, quàm exactissima cognitio sacrarum litterarum omnium! Hui, ex quantula culice quàm ingentem elephantem facis? Nam eam rem primùm tam difficilem putas, ut Erasmus minore opera bonam Bibliæ partem posset ediscere, quàm vel unius perplexitatis nodum discat dissolvere; cujusmodi plurimos quotidie in scirpo quærunt; sibi tam diu in tenaci, ne dicam sordido, quatuor verborum luto hærendum est, dum posses amœnissimum ac saluberrimum totius Bibliæ pratum, à capite pænè ad calcem, sensim perambulare. Hactenus ergo periculum erat, ne quæstiunculas istas non didicisset. Nunc, ut video, majus quidpiam timendum est, ne tam longè supra captum ejus sint, ut apprehendere

ne sufficiat quidem: Quid ille possit, omitto quærere. Verùm hoc scio, quosdam novisse me, ad cætera planè stipites, ingenio certè pistillo quovis obtusiore; qui in ejusmodi tamen argutiis non modo brevi promoverint; sed sodales suos quoque, multo melioris ingenii, nec industriæ, equis [ut ajunt] albis in disputando præcesserint: Ita quovis importunè prorumpit audax & inverecunda stultitia; quum ingenuam animi indolem & sanum plerumque judicium nugandi remoratur pudor. Est profectò, Dorpi, quod meritò gaudere debes, nec tuis viribus acceptum, sed bonorum omnium largitori Deo, referre, cujus eximiâ in Te benignitate profuxit hæc tam rara felicitas, ut in sacris litteris omnia tibi tam facilia videantur. Neque enim in hoc libro, quem signacula septem clausurunt, cuncta reperires aperta, nisi ille tibi Agnus librum resignasset, qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Sed hic ipse liber, Dorpi, qui tam facilis tibi videtur, Hieronymo certè visus est difficillimus. Augustinus putavit impenetrabilem. Neque quisquam est antiquorum omnium, qui se fateri est ausus intelligere; ut cujus intellectum putant, altissimo Dei consilio, vel ob id ipsum profundius obstrusum esse, ut curiosos oculos provocaret, & semotis ac labore eruendis opibus segnia excitaret ingenia, quæ alioquin ad obvios expositosque thesauros ipsa securitate torpescerent. Jam ut omittam interim, quàm non sit vulgaris eruditionis opus, quàm non cujuslibet ingenii; quæ à moribus interdum primo aspectu abhorreant, ea tam commodè ad mores ac tam feliciter adpellere, ut non aliunde eò tracta, sed ad id ipsum nata videantur. Quam rem nonnulli nunc tam ineptè moliantur, ut, quum hætenus sint progressi, ut rem ab ipsius magis loco detraxerint, quàm ad suum perduxerint, quàm

neque in re consilium sit, neque in verbis venus; sit nimirum, uti tota illa monitificatio, quam vocant, sine ulla gratia spiritûque frigescat. Sed hæc, ut dixi, omittam. At certè ipsum litteralem sensum, tantum continere difficultatis puto, quantum nescio an quisquam omnium comprehendere possit. Neque enim cuiquam censeo litteralem horum verborum sensum comprehensum esse; *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis*; nisi ei, qui ea Prophetam de ipso Christo vaticinatum intelligat. Quod, exceptis prophetis, nec Judæorum quisquam, quamquam in hos libros universam operam suam collocabant, intellexit, priusquam Christus eis hunc ejus litteræ sensum aperuit. Qui, tametsi Apostolis ac Discipulis suis interpretatus est scripturas; [neque enim, quod sciam, quæstiunculas istas cum eis disputavit unquam] non ausim tamen affirmare, universæ scripturæ sensus eis ipsum, aut præsentem tradidisse, aut per Spiritum sanctum, postquam ascendit, infudisse. Nam, ut multa sunt ibi, quæ de Christo Prophetæ cecinerant; quorum alios omnes subterfugit intellectus, quousq; ea omnia ipsius vita, passio, resurrectioque declaraverunt: ita mortalium impares esse vires puto ad indagandum, utrum adhuc in eisdem lateant, aut de finali judicio, aut aliis de rebus, nobis incogitabilibus, neque ulli hominum aut hætenus cognita aut ante cognoscenda mysteria, quàm eventus eadem, temporibus ac momentis soli prævisis inscrutabili Dei providentiæ, patefecerit. Sed esto, Dorpi: sit scriptura facilis; difficiles quæstiunculæ: nihil impedit tamen, quin illius cognitio, harum possit esse disciplina fructuosior. Quamquam enim saltare, atque in gyrum se colligere, quod saltatriculi quidam circulatores faciunt, difficilius est quàm ambulare; & dentibus panem

faciliu
nemini
natur
permu
admo
sacraru
esse vis
profede
haud re
non to
coquin
omniu
etiam;
me-he
eas om
magnif
queo,
attolli
celum
hoc e
incum
tota se
qui sci
sine e
rejicie
Ita n
apud
omne
ignor
ad fa
Ergo
quar
Petr
equo

facilius est quàm testacea fragmenta conterere: neminem tamen esse puto, qui rectos illos vulgaresque naturæ usus velit hujusmodi inanibus ostentis permutare. Quamobrem, utra res sit difficilior, non admodum magnifacio. At, quod utiliores etiam sacrarum litterarum cognitione quæstiunculas istas esse vis gregi pro quo mortuus est Christus; ferre profectò non possum. Quas si cognoscendas assereres, haud refragarer, si veterum lucubrationibus exequares, non tolerarem. Nunc verò, quum ancillas istas coquinarias ipsi Bibliæ sacrosanctæ, litterarum omnium reginæ, non confers modò, sed præfers etiam; [dabis mihi, mi Dorpi, veniam] continere me-hercle non possum, quin illo Terentiano procul eas omnes abigam: *Abite hinc in malam rem, cum istac magnificèntia, fugitive.* Neque profectò satis admirari queo, quum ea verba legò, quibus eas ita magnificè attollis, tanquam, uti apud poëtas in Atlantis humeros cœlum, ita in perplexas hujuscemodi quæstiunculas, hoc est, arundinem, universa prorsus inclinata incumbat Ecclesia: alioqui videlicet periclitatura, ne tota semel collaberetur in cineres. Ais enim: *Alioqui quæ sciemus, quomodo sint sacramenta administranda; quænam sint eorum formæ; quando absolvendus peccator, quando rejiciendus; quid præceptum sit restituere, quid servari possit?* Ita ne putas, Dorpi, ista, quæ Tu nusquam alibi quàm apud neotericos Quæstionistas inveniri vis, antiquos omnes, scientissimos Patres, nec minùs etiam doctos, ignorasse omnia? Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, ad sacramentorum formas & materias cæcutiebant? Ergo tota ecclesia plus quàm mille annos, [nam plus quàm mille anni à passione Christi numerantur ad Petri Lombardi tempora; è cujus sententiis, velut ex equo Trojano, universum istud quæstionum agmen

erupit,] tot annos ergo, imò tot sæcula, universa Christi Ecclesia, aut sacramentis caruit, aut ista non habuit? quando recipiendus peccator, quando rejiciendus, tam diu fuit incognitum? & item, quid præceptum esset restitui, nesciebant? nam, quid servari posset, concesserim, apud veteres non fuisse tam acutè quàm apud istos disputatum. Sed, ut Zacchæus veritus non malè parta parcè redderet, quadruplum sese redditurum professus est; ita veteres illi Patres, ut vel plus satis quisque restitueret, hortabantur. Non erant illi, fateor, hac in re, quàm isti sunt, tam in deffiniendo ac distinguendo curiosi. Sed ego tamen illorum [ut Terentius ait] æmulari malo negligentiam potius, quàm istorum obscuram diligentiam apud quos anxie res disputatur, & quæritur, non tam quid restitui debeat, quàm quid servari possit; non quàm procul à peccato sit abscedendum, sed quàm prope ad peccatum sine peccato liceat, accedere. Et, qui consilium convasatori dat; nimirum tanquam alienæ pecuniæ frugi dispensator; observat, ut in reddendo citra subsistat potius vel mille passus, quàm ultra latum [ut ajunt] unguem promoveat. Ego certè, mi Dorpi, nec Te, puto, refragante, contenderim, quæcunque sunt ad salutem necessaria; id est, sine quibus salvi esse non possumus, ea primum ab ipsis sacris litteris, deinde priscis earum interpretibus, ad hæc communi ab antiquis Patribus quasi per manus tradita consuetudine, postremò sacris Ecclesiæ sanctionibus, abundè nobis tradita. Quòd si quid supra, quàm in his est, homines isti acuti curiosius addiderunt; ut multa concedam commoda esse atque utilia, ita planè ejus esse generis puto omnia, ut sine ejus vivi possit. At fortasse dices, non omnia apud veteres tam inventu prompta, tamq; in numerato

esse, quàm apud istos recentiores; qui omnia cognata, quasque similia, in capita quædam, velut in sum quodque tribum, descripserunt. In hac re, Dorpi, fortasse accedo Tibi, fateorque, non nihil esse commodi, velut in domestica supellectile, sic in re litteraria quaq; ita seorsum habere singula quæque distincta, ut, ad quodcunque velis, illico manum possis absque errore porrigere. Est istud quidem, ut dixi, commodum. Verùm hoc tanto commodò quidam tam abutuntur incommodè, ut propemodum præstitisse videatur, hoc ipso etiam commodò caruisse. Neque enim aliud quidquam magis in causa fuisse puto, quare vetustissimus quisque sacrarum litterarum interpres à tam multis tam diu neglectui habeatur, quàm quod infelicium ingeniorum corrupta iudicia, primum sibi, deinde aliis quoq; persuasere, nihil usquam esse mellis, quod non in illos summularum alveos congestum sit. ideoque fit, ut illis contenti solis, cætera omnia per incuriam contemnant. In cujus animi quendam etiam ipse jam olim in quadam bibliopolæ taberna incidi. Erat enim senex, qui alterum [ut ajunt] pedem habebat in sepulchro: Et certè non multò post utrumq; Jam doctoratus [ut vocant] honore plusquam annos triginta fuerat insignitus. Dico fortè apud eum; beatum Augustinum aliquando putasse, dæmones omneis substantias esse corporeas. Ibi ille statim supercilium contrahere, & temeritatem meam rugosa fronte compescere. Tum ego: Non dico, inquam, hoc ipse, Pater; nec Augustinum in ea re defendo; Homo erat, errare potuit. Credo ei quantum cui plurima: sed nemini uni omnia. Jam verò cœpit homo excandescere; vel ob id præcipuè, quòd tanto Patri calumniam tantam intenderem. Nam, *Putas me [inquit] non legisse Augustinum?* imò [inquit] priusquam

Tu nascereris. Me jam suis sævis dictis protelasset, nisi commodè fuisset paratus elenchus. Nam, ut erat in taberna, sumo in manus libellum Augustini *de divinatione demonum*. Verto ad locum, atque ostendo: Ubi locum semel atque iterum legit; ac tertia demum lectione [me adjuvante] cœpisset intelligere: tandem admirabundus. Certè [inquit] ego valde miror de hoc, quod Augustinus dicit sic in isto libro: quod certè non dicit sic in *Magistro sententiarum*; qui est liber magis magistralis quàm iste. Qui sunt ex hac farragine, qui neq; veterum quemquam, neque scripturarum quidquam legunt, nisi in sententiis, & earum commentariis. Hi perinde mihi videntur facere, ac si quis auctoribus omnibus, qui latinè scripserunt, omissis; constructionum præceptis ab Alexandro petitis, reliquum latinæ linguæ, ex *Perotti Cornucopia*, & *Calepino*, conetur ediscere; quod persuasum habeat, in his omnia latinæ linguæ vocabula sese reperturum. Et profectò reperiet plurima, eadèmq; electissima. Utq; apud recentiores theologos, Patrum dicta auctoritatis loco leguntur inserta: ita heic quoque veteres poetæ atque oratores aliquot, etiam qui nunc nec exstant quidem. Sed neq; hæc unquam facient latinum: nec illa, mi Dorpi, theologum, si sola sint; etiam si decem millibus spinosissimarum quæstionum fuerit instructus. Quibus miror, quum sit talis, qua in re possit Ecclesiæ esse usui. Disputando fortasse adversus hæreticos. [Nam hoc nomine præcipuè sese solent venditare.] At hi aut docti sunt, aut indocti. Si indocti; [ut est multo maxima pars] neque acumina ista, quibus iste solis assuevit, intelligerent. Necessè est ergo, talem disputationem tantum fructus consequi, quantum, si quis Turcam quempiam, patriæ duntaxat linguæ peritum, composita oratione sermone gallico [nam eum solum

elegantem Galli putant] exhortetur ad fidem. Sin-
 docti sint hæretici; idque in illis ipsis quæstionibus;
 [neque enim fere accidit ut aliâs sint hæretici:]
 quando jam redarguentur? quis disputandi finis?
 quum ex illis ipsis quæstionibus, quibus
 oppugnantibus, ipsis quoque referendi ministratur
 inexhausta materia: ut propemodum eis accidere
 videatur, quod nudis inter acervos lapidum
 pugnantibus, ut, quo feriat, neutri desit; quo se
 defendat, neuter habeat. Nempe quidam, qui in
 scholis inter primas leguntur; & sunt non minùs,
 quàm habentur, acuti; ut omittam interim, quod
 quasdam quæstiones de Deo tam ridiculas excogi-
 tarunt, ut putes ridere; propositiones tam blasphemias,
 ut censeas irridere: certè contra fidem tam gnaviter
 objiciunt, tam segniter objecta dissolvunt, ut
 prævaricatores agere, & fidem jocò tueri, seriò
 oppugnare videantur. Hæretici ergo cum talibus
 compositi, quales ante dixi theologos; quum sint in
 eodem docti ludo; quando succumbent? Non cito
 hercle, opinor; si non unum magis lignorum
 fasciculum vererentur, quàm multos syllogismorum
 fasces pertimescerent. Sed idoneus erit saltem qui
 concionetur ad populum. Hercules, hoc ipsum est
 quod ajunt: Bovem ad ceroma. Nam quum nihil
 didicerit, præter quæstiones, quæ sunt ad aures populi
 perquam insolentes, minimèque omnium idoneæ,
 ediscendus est ei nimirum Sermo quispiam ex
 Sermonibus discipuli, aut VENI MECUM, aut
 DORMI SECURE. Res per se ineptæ: quas dum
 homo tractat ineptior, ut pote nec ad id munus assuetus,
 & quotam illam verborum congeriem ex alieno
 stomacho declamet, necesse est ut concio tota frigeat.
 Quamobrem plane non video, quæstiones istæ quid

faciant ei quem solæ possident, nisi quod eum ad cætera omnia reddunt inutilem, ut; cui si quid ex his proponatur, subtilibus magis quàm solidis disputationibus, in quibus se ante millies exercuit; jam domi suæ est, jam cristas erigit, velut gallus qui in suo sterquilinio superbit: at extra illa septa si paulo producat longiùs; illico ignota rerum omnium facies tenebras ac vertiginem offundit. Nec jam dialectica, rerum cæcitate labanti, quantumvis acuta, succurrit; quæ, ut cognita rerum natura, varias inde species multasque argumentorum formas elicit; ita rebus ignoratis ipsis, necesse est sine ullo usu obmutescat. Adde, quod illas ipsas quæstiones, quas & penitus & solas per tot annos imbibit; quum sese jam senex scholasticorum contubernio, ubi eadem assiduè ventilantur, quapiam occasione subduxerit; jam intra biennium acumina illa universa, nimium videlicet evanida, nullo rerum subnixa pondere tamquam nebula, fumusque, disparent. Jamque ei nimirum ipsi usu venit, quod de anima pueri ex Aristotele subinde citari solet; ut ipsius anima fiat denique velut tabula rasa, in qua nihil omninò depingitur. Et mirum in modum versa rerum vice contingit, ut, qui prius omnes sapientiæ numeros in argumentosa loquacitate posuerat, jam senex infantissimus omnibus risui foret, nisi stultitiæ suæ superciliosum silentium sapientiæ loco prætexeret; imò potius hoc ipso ridiculus, quod, qui fuerat Stentore modò clamosior, nunc vitio tam longè diverso taciturnior pisce reddetur, & inter loquentes sedeat, veluti caput sine lingua, atque [ut ajunt] personæ mutæ truncòque simillimus Hermæ. Denique, ut, quid ego de hac tota re sentio, semel intelligas; Neque Theologos omnes taxo; neq; neotericorum quæstiones

omnes condemno; sed eas, quæ nihil ad rem pertinent; quæ sunt hujusmodi, ut neque quidquam eruditioni conferant, & multum pietati detrahant: eas non improbandas modò, sed despuendas quoque censeo. Cæteras verò, quæ tractant aut humana graviter, aut divina reverenter; tum utrisque adhibitâ modestiâ, quâ veritatem sese investigare magis quàm altercari probent; modò ne quemquam sibi totum vendicent, ne quemquam nimis diu detineant, & suo se pede metiantur; neque se melioribus conferant, ne dum non ante ferant; has, inquam, sic institutas, admodum libenter amplector; hætenus tamen ut eas tales esse fatear, quibus non inutiliter exerceantur ingenia; tales esse pernegem in quas salus universæ procumbat atque invitatur Ecclesiæ. Jam Theologos non eos vitupero, qui has degustarunt; imò laudo etiam, quòd ad altiorum sacrarum litterarum peritiam, ad meliorem priscorum & sanctissimorum & doctissimorum Patrum eruditionem, has quoque non abjiciendas accessiones adjecerint. Verùm hujusmodi Theologos [ut ex animo dicam] non probo, qui quæstionibus cujusque generis non infenescent modò, sed immoriuntur quoque; qui seu ingenii sterilitate quadam impediti, seu puerili scholasticorum incitati plausu, neglectis antiquorum omnium litteris, posthabitis etiam ipsis, quorum se doctores profitentur, Evangeliiis, nihil omninò præter quæstiunculas didicerunt, partim per se inanes, partim inanes his, qui cæterarum rerum omnium inanes ipsi sunt; idque jam senes, atque ideo deplorati, quòd neque scripturas commodè tractare, incognitis veterum scriptis, queunt, neque ad ea cognoscenda, quæ nunc sunt latinæ linguæ penuriâ, pares esse possunt; redire verò ad grammaticam, atque inter pueros, imò verò à pueris etiam, discere, hoc non solum dispudet, sed

etiam ferum est. Istos ego, mi Dorpi, tantum abest, ut etiam, quomodo apud Romanos mali magistratus publicis sese cogebantur abdicare muneribus, ita istos quoque, non tam re quàm vocabulo Theologos, adigendos censeam, ad hunc magistratum, quo tam immerito funguntur, ejurandum. Neque mirum est tamen esse aliquos in tanto Theologorum numero tales. Nam quis ordo obsepiri tam diligenter potest, ut non ambitione, pretio, gratia, aut aliis malis artibus, aliquis indignus irrepat? qui, quum sit in editum receptus, quàm potest plurimos sui similes in eundem locum suo suffragio subleuat. Ita fit, ut nullus ordo sit, qui non indignis abundet. Nam, ut in Senatu Romano fuerunt, quorum majestatem nulli Reges æquabant; ita rursus erant quidam adeo tenues atque inglorii, ut misere inter spectacula vulgi compressi elisi perierint. Quamquam, ut nec illorum fulgori, istorum humilitas obsuit; nec istorum tenuitatem, senatorium nomen exemit contemptui: ita nec indignos Theologos nomen eripit contumeliis; nec eorum contemptus, aut ergo singulos qui verè sunt, honoris adimit quidquam, aut erga universos quidquam reverentiæ ac majestatis imminuit, cujus ego certè tam conservandæ atque ampliandæ sum cupidus, quàm quisquis juvit usquam cupidissimus. Nam de Erasmo stultum fuerit idem polliceri; quum nemo nesciat, in sacrum Theologorum ordinem nihil perperam aut dici aut fingi posse, ut non propriè ac peculiariter ipsius agatur negotium.

Habes igitur hac in re animum, mi Dorpi, meum; nec dubitò hercle, quin etiam [si Tu is es quem ego mecum fingo] tuum: quem si probas, etiam Erasmi puta: sin minus; nec meum diutius, quàm Tu voles, futurum. Neque enim quidquam animo est unquam

obstinatè obfirmatum meo, ut non paratus sim eo jubente mutare, quem sciam unquam quidquam sine ratione iussurum. Sed hæc hæcenus. Ad reliquas Epistolæ tuæ partes ero tantò brevior, quantò in hac fui vel æquo verbosior. Utrumque etiam mered. Nam, ut ea, de quibus ante disserui, Erasmus nunquam vidit; ita, de quibus deinceps sum dicturus, & scripsit ipse, & se diligentius pollicetur scripturum. Tum quædam verò sunt huiusmodi, ut in his divus etiam Hieronymus, non suo solùm exemplo, quasi præjudicio, Erasmi partem tueatur; sed totam litem quoque, tanquam edita in scriptis sententiâ, secundum eum pronuntiaverit. Neque enim quidquam est, quo Tu, ne quidquam in scriptura mutetur è græcorum fide codicum, prohibes, quod non olim adversus beatum Hieronymum & objectum sit, & ab eo validissimè confutatum. Nisi hoc videri novum vis; quod translationibus, [ut ais,] quæ multæ olim fuerant, ejectis omnibus, ne varietate codicum fideles vacillarent; hanc unam à sanctis Patribus acceptam, ab Hieronymo castigatam, atque ad nos usque transmissam, comprobavit Ecclesia; non uno aliquo concilio, sed perpetua consuetudine ad eam recurrenti, quoties in ullo concilio de fide nodus incidisset. Neq; enim alioquin fieri potuisse, ut cæteræ omnes interierint, atque hæc ad nos sola pervenerit, nisi id non sorte accidisset, sed adhibitâ à maioribus nostris industriâ fuisset curatum. Primùm, mi Dorpi, nemini dubium esse puto, quin hæc ipsa editio ante Hieronymi tempora [neque enim alioquin ipse hanc potissimum castigasset] & recepta sit ab Ecclesia, & assiduo citandi usu comprobata; quod ego vel solum in causa fuisse puto, quod ad nos usque sola duraverit. Cur ergo Hieronymus ausus est mutare quidquam? idque non aliis modò & optimis

& sanctissimis viris adprobantibus factum, sed ipso quoque Augustino adhortante ut fieret? Mutavit verò Hieronymus, [ut ipse fatetur,] si quid in sensu fuit, quò latinus codex discreparet à græco. Hoc ille putavit utilius, quàm ea quæ Tu Erasmo suades ut faciat: videlicet, ut ea tantum adnotet, quæ commodiùs ac significantiùs interpres vertere potuisset; sensum verò, si quando discrepent, manere patiatur, nec mendæ manifestæ Latinos admoneat. Quod divus Hieronymus non usque adeo curandum censuit, ejus Tu præcipuam curam habendam putas. Quod ille judicavit potissimum, ab eo Tu potissimum deterres. Sed heic occurris; ac fateris, id ab Hieronymo rectè factum; quod videlicet tunc opus erat, dum adhuc vulgata hæc editio non satis esset emendata: at nunc repurgatis vitiis, supervacaneum iterum purgandi laborem fore. Nam, si opus tam nunc esset, quàm tunc erat, non est ratio, cur minùs benè mereretur, à quo nunc idem denuo fieret, quod tunc Hieronymus fecit. Primum, neminem esse omnium puto, [dicam enim audaciùs,] nec Hieronymum quidem ipsum, qui profiteri ausus sit, esse se tam certum sui, ut in vertendo nihil eum omnino possit subterfugere. Usque adeo non deerit, vel mediocribus interdum, post meliores etiam, in quo versentur utiliter. Ergo quis vertendi finis erit? inquis. Facillimus; si evenierit, ut quisquam tam commodè verterit, aut ab alio non optimè versum alius ita correxerit, ut his manentibus integris, non inveniant posteri quod immutandum censeant. At periculum est interim, ne variæ translationes dubios faciant animos fidelium, utram cedere debeant veriore; quod ipsum in causa fuisse censet, ut reliquæ omnes de industria rejectæ sint, hæc unâ servatâ, ne fideles vacillarent. Qua in

re usque adèd abs Te dissentio, ut, quod Tu Majorum curæ tribuis, ego temporum assignem incuriæ; quâ nimirum non illæ tantum translationes, sed multa etiam alia periere. Alioquin, etiamsi unam in Ecclesiis cavendam recepissent; reliquas tamen quid necesse fuit abjicere? ex quibus non erat periculum ne fideles vacillarent: sed, quemadmodum nunc Evangelistarum varia narratione series rerum in luculentiore pervenit notitiam; ita in diversorum collatione interpretum, studioso lectori daretur occasio, si quem aut verbum fefellit æquivocum, aut orationis amphibolia decepit, aut sermonis proprietates imposuit, ex reliquis conji- ciendi quid verum sit. Quod utilissimum esse, & Augustinus sentit, & Origenes experimento didicit, & Jacobus Faber *Psalterii quintuplicis* editione docuit. Atque hæc idèd dixi, ut ostenderem: etiamsi divi Hieronymi labor adhuc maneret integer, non illum tamen reprehendendum esse, quisquis, si quid ab illo quoque præteritum invenisset, hoc ipse, velut relictas à messorie spicas, colligeret. Nunc verò, quis non putet, codices latinos, nihilominus atq; olim, è græcis esse corrigendos? quum ita sint rursus infecti mendis, ut ne vestigia quidem Hieronymianæ emendationis appareant. Quod usque adèd in confesso est, ut ipse Tu, qui maximè negas, fatearis tamen. Nam, quum idèd maximè contendas, corrigendi laborem frustra sumi, quod Hieronymi castigationes asseris magnâ Patrum diligentia servatas esse integras; tamen in proximo fere versu subdidisti. *Responde jam, Erasme, utram probe editionem Ecclesia? Græcæne, quâ non utitur? an latinam, quam solam citat, quoties ex sacra scriptura aliquid definiendum est, vel præterito Hieronymo, si quando aliter legat; quod quidem non rarò contingit?* Imò Tu nunc responde, Dorpi: si [ut ipse dicis, & verè dicis] non

rarò legat aliter Hieronymus, quàm vulgaris habet
 editio; quomodo potest esse verum quod ante dixisti,
 eandem editionem ita manere correctam ut ille corre-
 xerat? neq; enim quemquem arbitror esse crediturum,
 illum quidquam contra suam ipsius correctionem
 proposuisse legendum. Tam ergo nunc opus corre-
 ctione est, quàm olim fuit. An tantundem liceat, hoc
 restat inquirendum. Quamquam nec inquirendum
 hoc nec dubitandum videtur, quin emendati codices
 tam nunc sint Ecclesiæ utiles quàm olim fuerunt. Sed
 Ecclesia nunc, inquis, istam editionem comprobavit.
 Atqui eadem Ecclesia, eodem etiam modo, eandem
 ante Hieronymi correctiones approbaverat; id quod
 jam ante respondi. Quamquam non pigebit, eandem
 rationem tuam, quam Tu tam invictam censes, denuò
 excutere; ne, me prætervehi quidquam dissimulanter,
 putes. Videris ergo mihi sic colligere: Augustinus
 nec Evangelio duxit esse credendum, nisi Ecclesiæ
 compelleret autoritas. At Ecclesia comprobavit, in hac
 translatione verum esse Evangelium. Consequitur
 ergo; si quid sit græcis codicibus diversum, ut verum
 in illis Evangelium esse non possit. Hæc est [uti mihi
 videtur] argumentationis tuæ summa; quæ mihi
 videtur ejusmodi, quàm non sit difficile solvere. Nam
 primum, ecclesia sic in latinis codicibus contineri credit
 Evangelium, ut fateatur tamen, è græco translatum.
 Credit ergo translationi; sed magis tamen archetypo.
 Credit, Evangelium in græcis esse verum; in latinis
 verum esse credit eatenus, quatenus fidei interpreti;
 in quo [ut opinor] nunquam tantam habet fiduciam,
 quin eum labi cognoscat humana fragilitate potuisse.
 At in conciliis citatur ex latino codice; non ex græco.
 Mirum verò, si Latini ex latino citent codice! quasi
 ideo fecerint, ut de industria fidem græcis archetypis
 abrogent!

abrogent ! Apostoli nonne citabant ex propheti secundum translationem septuaginta interpretum omiſſa interim hebræici textus veritate, dum Græcis ſcriberent ? Nec ideo tamen Hieronymus factum putavit eſſe præjudicium ; quaſi græca tranſlatio quàm hebræica littera Apoſtolorum cenſeatur autoritate ſincerior. Ego certè hoc perſuadeo mihi, idque [ut opinor] verè: quidquid ad fidem adſtruendam faciat, non eſſe à quovis melius verſum, quàm ab ipſis Apoſtolis perſcriptum. Ideoque ſit, ut, quotiens in latinis codicibus occurrat quidquam, quod aut contra fidem aut mores facere videatur, ſcripturarum interpretes aut ex aliis alibi verbis, quid illud ſibi velit dubium expiſcentur, aut ad vivum Evangelium fidei, quod per univerſam Eccleſiam in corda fidelium infuſum eſt, quod etiam, priuſquam ſcriberetur à quoquam, Apoſtolis à Chriſto, ab Apoſtolis univerſo mundo prædicatum eſt, dubios ejuſmodi ſermones applicent, atque ad inflexibilem veritatis regulam examinent: ad quam ſi non ſatis adaptare queunt, aut ſeſe non intelligere, aut mendosum eſſe codicem, non dubitant. Cujus morbi medelam cenſent, aut à diverſis interpretationibus, tanquam medicis, implorandam; [quod tibi tam periculoſum videbatur] aut, velut à fonte quodam, ab ea lingua repetendam, unde ea ſcriptura in latinum profluxit eloquium. Verùm Tu, mi Dorpi, concedis, olim rectè ſeciſſe eos, qui latinos, quamquam ab Eccleſia receptos atque approbatos, codices è græcis emendaverint. Sed idem Tu negas nunc rectè fieri: propterea quod ſit veriſimile, ipſorum libros Græcorum, aut indiſtriâ depravatos ab ipſis, jam olim ab Eccleſia Romana deſciſcentibus; aut poſtea ſaltem per incuriam vitiatos. Neque enim eſſe credibile; ſi Latinorum, quibus perpetua fidei cura

fuit, codices paulatim tamen labefactati sunt; incorruptos, adhuc restare Græcorum, apud quos ipsa jam olim fides corrupta sit. Hæc ratio, Dorpi, non flexit Hieronymum, quo minus instrumentum vetus ex hebræo sermone transferret. Quamquam, si quid heic valere debet, ibi multò magis debuit; quum nemo nesciat, Judæos ex professo infestiores fuisse hostes Christianis omnibus [ut quibus in universo repugnabant] quam Græcos Latinis, quibuscum communi Christianorum nomine convenerant, licet in quibusdam dissenserant. Et profectò [ut vera dicam] videtur mihi neutiquam credibile, ullam gentem in depravandos libros unquam conspirare voluisse, ut ne dicam, ne potuisse quidem. Quæ enim spes esse potuisset, neminem ab ea re alieno animo fore? aut clam id fore consilium? quod si rescisceretur; [ut erat necesse; quum à Judæis ad Christum, à Græcis ad Latinos, aliqui nullo non die perfugerent:] nonne prævidebant, fore, quum nihil assequerentur, suæ præterea parti sese præjudicium allaturos, si se faterentur eam fovere causam, quam sibi conscii essent non aliter posse se quàm codicum depravatione defendere? Sed de Judæis Hieronymus viderit. Græcos certè ab hac falsitatis suspicione liberat vel istud; quòd in his, de quibus eis nobiscum fuit controversia, eorum libri cum nostris consentiunt: nec de littera unquam, sed de intellectu litteræ, quæstio fuit. Quamquam nemini potest esse dubium, eos, si mutare voluissent quidquam, non ea primum modò, sed simul quoque fuisse mutaturos quæ pro nobis contra eos faciunt. Quæ si falsassent, non fuisset causa tamen cur in aliis idem facturi putarentur. Nunc verò quid comminisci quisquam possit, cur alia falsare velint, quum hæc ipsa reliquerunt integra quæ vel sola falsare

voluissent? Sed incuriâ saltem vitiatos esse, credi potest; præsertim, si hoc nostris contigit; quibus verisimile est, libros fidei, sicut fidem ipsam, majori semper curæ fuisse. Possem heic opponere, non Hieronymum, sed Augustinum quoque; quorum uterque censet, emendatiores esse græcos codices quàm latinos. Sed ego ratione malo quam autoritate contendere. Hoc certè assero, neminem esse tam cujusquam libri incuriosum, ut ita transcribendum locet, tanquam pensi non sit habiturus, nihil vitiosumne an emendatum referat: quum alioqui possit opere & impensis parcere, si, omninò ne scribatur, curet. Persuadeo ergo mihi, Græcos etiam curasse ut diligentia in transcribendis ipsorum libris adhiberetur; quod nemo dubitaverit, qui libros eorum diligenter inspexerit. Hoc præterea rursus adfirmo, apiculas, distinctiones, & accentuum notas, in causâ esse, quo minùs facile apud eos scribendo erratur. Nec ab hoc adfirmando deterreor, quod Tu hoc argumentum in adversam partem retorsisti; propterea, quòd [ut ais] faciliùs erratur ubi multa sunt observanda. Verùm ego contra censeo, ibi minùs facile errari, ubi facile erratur; ut ego quoque dialécticorum more ænigma proponam. Verùm sic opinor tamen, immo sic experior: quemadmodum in planitie, dum festinamus intrepidè, ubi nemo casum exspectat, sæpè labimur; cùm à præcipitio salvi, sensim nec nisi certo atque explorato gressu descendimus: haud aliter evenire scribendo; ut ad exemplar perplexum scriptor eò transcribat veriùs, quo videlicet attentius; quum ex pulcro codice ipsa securitate labatur. Quamquam & nostros vitiatos esse, & eos remansisse sinceros, vel hinc elucescit; quod in nostris eadem nunc vitiaprehendantur, quæ Hieronymus olim censuit.

emendanda; in illis eadem adhuc videbis verba, ex quibus ea Hieronymum constat emendasse. Ergo quas ille mendas olim ejecit; nunc non licebit ex iisdem codicibus rursus ejicere? Et, quum religiones [quas vocant] omnes fas erit sæpius, renascentibus vitiis, reformare: libros semel purgatos, repulantibus mendis, nefas repurgare ducemus? Jam, quod quæris, quid sit quod latinos codices non finat incorruptos: deinde Tibi ipse respondes; *Quid? nisi chalcographorum incuria pariter, & imperitia?* & illico subjungis: *Vide jam, utros invenies rariores? qui græcis imprimendis sint idonei, an qui latinis?* & scies, utros codices censere debeas castigatiores. Quid Tu his verbis, Dorpi velis, non intelligo, neque enim Te vereri puto, ne in annotationibus in scripturas Erasmus impressis utatur libris: cum neque scriptorum codicum desit copia; neque in eam rem impressis uti, etiamsi velit, possit: quum novum testamentum, in quod ejus defudat labor, numquam hactenus, quod sciam, græcè chalcographorum typis excusum sit. Quod si hoc voluisti dicere; Quum chalcographi græcas imprimant litteras quàm latinas depravatiùs, idem in veteribus etiam utriusque linguæ scriptoribus accidere: Semoveamus istos, Dorpi, qui litteras sic latinas imprimunt, ut græcæ magis quàm latinæ sic vicissim græcas, ut arabicæ magis quàm græcè, videantur: comparemus in utroque genere, qui utrumque possunt: cujusmodi Aldus Manutius Romanus erat in primis; & nunc quoque Joannes Frobenius Basiliensis. Hos atque hujusmodi chalcographos audeo affirmare, quod ipse quotidie experimentis comperio, veriùs ac sincerius græca quàm ipsa latina referre. Quod ipsum, multaque iidem alia ad hanc rem facientia, multo certius ipse legendo quàm audiendo intelliges:

fi Te quoque aliquando ad græcam linguam perno-
scendam converteris : id quod valdè opto. Nam
suasurus frustra sim, quod nec Erasmus persuasit;
adversus quem, imò Temet adversus ipsum sedulò Te
defendis, ne cogare videlicet ex græcarum litterarum
cognitione proficere. Quamobrem, ut ad eas Te litteras,
pro animo isthoc tuo tam adversus eas obfirmato,
hortari supersedeo, ita pro meo in Te amore optare
Tibi non desino. Nec spem tamen unquam depono,
fore aliquando, nec id quidem haud ita multo post,
ut [cessantibus hac de re disputationibus, in quibus
assidua tua illa in scholis victoria non patitur Te
libenter cedere] quod [ut video] jam nemo potest
alius, ipse nimirum persuadeas Tibi; quum istos
imperatores tuos, quibus nunc militas, quorúmque
interim gratiam tam magnæ eruditionis parti præfers,
aut maturiore judicio neglexeris, aut certè etiam illis
ipsis, utile & Tibi & eorum consiliis fore, persuaseris;
quò videlicet Græcistas istos suis ipsorum gladiis
confodias, majoréque adversus eos autoritate differas,
quàm tunc de re Tibi tam in totum ignorata disputes.
Qua de re tamen quum perinde scribas, ac si
supervacaneam putes operam, quæ in græcas litteras
impenditur, mihi profectò non persuades ea Te sentire
quæ scribis. Neque enim simile veri fit; Te, vel ea
prudentia, commoditates ejus linguæ non videre; vel
eo in bonas arteis omnes studio, non concupiscere:
præferim quum abs Te quoque, dum negligendam
disputas, propemodum asserantur causæ, quibus
incitari maximè ad eam consequendam possis. Nam,
si [ut tutè, verissimè, certè ac sapientissimè dixisti]
unaquæque lingua ea præcipuè dote præstat atque
excellit alias, si contingat ei, ut majorem bonarum
disciplinarum thesaurum in suis litteris velut arculis

contineat: quis hac una ratione tua nesciat, græcam esse eam, quæ summopere sit, cum universis mortalibus, tum verò seorsum à Christianis amplectenda? utpotè à qua & omnes disciplinæ reliquis, & Novum Testamentum ferè totum nobis, felicissimè successit. Nisi Tu illam, hoc translationum quotidiano proventu, velut assiduo partu, effœtam nunc tandem atque exhaustam putas. At primùm ex his ipsis commentatoribus Aristotelis, quos Tu in illa oratione commemoras, [quàm, sive ut Laurentium vituperes, sive ut laudes Aristotelem: nam utrumque acriter & ex æquo facis; elegantissimè certè scripsisti,] Alexandro, inquam, Themistio, Ammonio, Simplicio, Philopono, Olympiodoro; quotus quisque ex his, inquam, est, excepto uno Themistio, qui non adhuc sua tantum lingua legatur; nisi quòd Alexandri problemata in latinum venère sermonem? Ex reliquis si quid latine legitur, [neque enim ignoro, haberi & Alexandri & Simplicii fragmenta,] id totum tam est parùm latinum, ut à Latinis propemodum minùs quàm græca intelligatur. Neque jam aut de poëtis aut oratoribus dico quidquam: Sed neque de aliis Philosophis, aut aliis etiam ejusdem Aristotelis commentatoribus, verbum facio ullum. Quamquam vel unus Joannes Grammaticus tantum habet acuminis, tantum eruditionis, præsertim Aristotelicæ; ut, si cum eo posses ipsius lingua loqui, reducere Te, satis scio, unus ille Grammaticus, cum Grammaticis omnibus, quibus nunc parùm propitiùs videris, in gratiam. At ex antiquis christianæ doctrinæ scriptoribus cum multò maximam partem græcè constet scripsisse; perpauci pro tanto numero versi sunt; quidam verò ita versi, ut potiùs videantur subversi. Ad Aristotelem ipsum venio; quem & ego, ut supra multos, ita cum multis amo. Quem Tu in memorata oratione tua videris non supra multos modò

sed pro multis quoque, atque adeò pro omnibus amplecti. Hic ergo ipse non poterit totus Tibi sine græcarum peritia litterarum innotescere. Nam ut omittam illud, quòd nihil ejus tam commodè versum est, ut non idem suis ipsius verbis acceptum in pectus influat potentiùs: & illud item, quòd quædam opera ejus adhuc græca feruntur, quorum titulos nescio an Latini habeant; certè ex his ipsis operibus, quæ nunc habent, sic habent quædam, ut etiam non habeant. E qua sorte ipsum etiam *Metheorologicorum* opus tam constat esse, quàm dolendum est: quum nescio an ullus ex tam multis ejus viri laboribus dignior scitu sit; aut ipsa rerum natura ab ulla sui parte mirabilior, quàm ab ea, quæ, ut nobis proxima circumfusaque undique, ita magis ignorata atque incerta est, quàm astrorum positio, motùsque siderum, quæ tam porrò semota sunt. Sed hoc opus tamen spero propediem fore, ut à Thoma Linacro nostrate, illustrissimi Regis nostri medico, latinis donetur auribus; utpotè cujus jam nunc duos libros absolvit: perfecissetque nimirum opus, atque edidisset universum; nisi Galenus eum exorasset, ut, quum ipse dux atque imperator medicæ rei sit, vel seposito interim Aristotele, latinus ejus operâ priùs ipse redderetur. Prohibet ergo Aristoteles aliquanto seriùs; sed prohibet tamen nihil incultior: præterea nec incommittatus. Nam Alexandri Aphrodisæi commentarios in idem opus una vertit: initurus apud Latinos omnes immortalem grariam, in quorum non vulgarem utilitatem, Philosophi præstantissimi operi tam egregio, præstantissimum interpretem sic adjunxerit, ut ejus labore demum ab Latinis possit intelligi, quod hætenus à nemine, [ut ego certè suspicor,] qui græcè nescierit, intellectum est. Nam, quum ipse jam olim idem Aristotelis opus audirem græcè; eodem

mihi prælegente atque interpretante Linacro: libuit interdum experiundi gratiâ vulgatam etiam translationem inspicere; è cuius lectione mentem illico subit ejusdem Philosophi de physicis suis dictum. Nam, ut illa sic ait edita, ut tum edita non sint; ita hæc quoque sic versa videbantur, ut nullo pacto versa viderentur: usque adeò, ut, quæ græcè callebam probè, eadem ipsa versa non intelligerem. Neque est, quod à latinis interpretibus sperari possit auxilium; quum Albertus quoque, quem ad æmulationem Alexandri Magni *magnum* vocant, quique se periphrastem Aristotelis profiretur, paraphrastes veriùs in eo opere judicari debeat, ita, quum ejus officium sit, Aristotelis sensum aliis verbis referre, affert prorsus, ut ajunt, ex diametro diversa. At Cajetanus [nam is quoque facit commentarios] describit nobis. Unus terræ pugillus in quot pugillos aquæ liquefcit? & aquæ item pugillus unus in quot pugillos aëris dissolvitur? & quo non ulteriùs ad eundem modum progreditur? Sed dum has tam immensurabiles mensuras metitur, ad Aristotelis interim sensum ne gry quidem. Infinitum, mi Dorpi, fuerit explicare, quàm multa defunt ei cui græca defunt. Neque tamen ignoro, & alios multos, & Te inprimis ipsum, sine græcis litteris, ipsam doctrinæ arcem versus, eò usque provectum, quo multi non possint, etiam græcè docti, sudantes atque anhelantes ascendere. Sed hoc unum tamen ausim affirmare; Si cæteris disciplinis Tuis litteras præterea græcas adjeceris: quantum nunc alios, etiam græcè peritos, exsuperas; tantum tunc Te etiam ipsum superabis. De MORIA, quum Erasmus, qui eam olim meo patrocinio commendavit, eandem rursus tuendam suscepit sibi; non est necesse multa disserere: quum res per se facilis, reddita sit partito labore faciliior. Itaque, ut non dubito, quin ille sit ea dicturus, imò in illa brevi epistola jam

nunc dixit, quæ sufficere apud omnes debent; ita ego quæ dicam, quantulumcunque apud alios valitura sint, apud Te [ut opinor] invalida esse non possint. Et primum miror, quid hæc sibi tua verba velint: *Ecce repente infausta MORIA, tanquam Davus, interturbat omnia.* At quomodo nunc repente? quasi nunc primum MORIA repente prodierit! quæ jam plus annis septem, septies interim novis excusa formis, clarissima luce versata, in omnium sinus recepta sit. Aut, quam obrem quæso, infausta? quæ quum felicibus auspiciis processerit; nonne hoc abundè demonstrat, quòd non debuisset totiens in tot exemplaria diffundi, nisi tam multos invenisset, quibus impensè placuerit? nec hos ex fece vulgi, [neque enim eas merces facillè distractas esse mirarer, quæ placerent indoctis; quorum ubique turba scaturit,] sed ex doctissimis. Nam eam non nisi doctis placere, vel hoc indicio est: quòd non nisi docti intelligant. Quod ipsum fortasse fuit in causa, ut hi quoque duo aut tres Theologi, quos MORIA commovit, irascerentur; quod ab aliis persuasi credunt, plus ab ea dictum, quàm dictum sit; alioquin fors non succensuri, si ea ipsa, quæ dicuntur, ipsi intelligerent. Sed tu, mi Dorpi, putas, nullos rideri debuisse Theologos; quamquam tales esse, quales MORIA joco descripsit, ipse propemodum serio fateris, quum ais: *Asperæ facetiæ, quibus multum veri admixtum est, acrem sui memoriam relinquunt.* Verum est hercle, quod dicis. Non tam acriter has tulissent facetiæ isti Theologistæ, nisi, quàm erant asperæ, tam etiam veræ fuissent. Ergo, cum tales sint, quales ipse fateris esse; probas? Non opinor. Vituperas ergo? Apud Te certè, scio, facis; facerèsq; palam; nisi in animum induxisses tuum, nemini esse adversus; & ita Te comparare statuisses, ut Te omnes prorsus, cujuscunq; modi sint, docti, indocti, boni, malique, laudent; cui [ut ais] volupe sit, si vel catelli cauda, velut amicitia

symbolo, blandiantur. Facis Tu profectò, mi Dorpi, cautius? sed nec ille tamen deterius, qui in malos apertè ac simpliciter [quod Gerardus facit Noviomagus] invehitur, quanto minùs, qui, quod Erasmus facit, sumptà MORIÆ personā, & pudenter magis, & minùs licenter jocatur? cujus quum jocos salésque non feras, & palinodiam cani velis; in *satyris* Noviomagi, ut scribis, nihil invenisti, quod mutari velles: quum tamen illæ *satyrae* sint mordaciores ubi sunt levissimæ, quàm MORIA ubi mordet maximè meritòq; Nam id poësis natura poscit quæ nisi sit acerbæ, non est Satyra. Itaque operæ pretium est videre, quàm satyricè in monachos ubique ac Fratres invehitur; ut illorum superbiam, luxum, inscitiam, computationes, ingluviem, libidines, hypocrisisque describit; non minùs eleganter, quàm acerbè; nec minùs etiam meritò; quum, licet multi illis sint opprobriis indigni, non desint tamen, in quos univèrsa competant. Quamobrem non miror, quòd nihil in eis reperisti, quòd velles mutari; sicuti nec ego certè. Sed hoc miror, cur abs Te non possit impetrare MORIA, ut impune jocaretur in Theologos; quum illæ abs Te obtineant *Satyræ*, ut tam acriter oburgent religiosos, atq; in his Theologos etiam. Sed omitto Gerardi *satyras*. Si quis tuas, mi Dorpi, excutiat epistolas; nihil-ne reperiri possit, quòd Tu ullum hominum genus aliquo mordaci dicto perstrinxeris? An illud edentulum prorsus esse putas, quo in memorata epistola tua ad D. Menardum Abbatem, respergis Antistites? qui illum laudas, alios hoc pacto deploras: *Heu me, heu miseros eos, qui non religiosos agunt. Caballis stipati Caesaris triumphos nobis referant: quos satius foret humi repere, quàm ad inferos equites properare, ni pedites timeant serius illuc pervenire.* Hæc, mi Dorpi, tam mordax faceria usque adeo tibi blandita videtur, ut ideo de equis potissimum locutus videare, ne tam bonum dictum perderes; alioquin, opinor, vides, non usque

adeo magnum facinus esse, si abbates equitent, & bestiiis, in quos creati sunt usus, utantur. Audivi etiam, nec alios Antistites equitare semper; & illum tuum interdum; ut in illum ipsum pænè jocus tuus recidat, à quo eum cupis in alios avertere. Sed ita sua cuique blanditur ratio tam benè suis cuiq; crepitus olet, ut, quàm ad aliorum jocos frontem contrahimus, & velut asperos non patimur, nostros, neq; magis festivos & magis mordaces, amplectamur. Sed hæc in religiosos Antistites jocatum te negabis: verùm deplorasTe dices potiùs; præsertim quum ab illa inauspicata interjectione auspicaris, *Heu*. Ego certè, quæcumq; figura proferatur, jocum puto, quod ita dicitur ut nemo sine risu audiat. Quamquam quid refert, joco an seriò mordeas? Immo refert adeo: quum nemo fere sit, qui jocofo in se dicto non arrideat; serium nemo sit qui ferat. Alioqui, si deplorare licitum, jocari vetitum putas: facile MORIÆ fuerit, toti orationi jocosæ, interjectionem dolendi præponere; & mutatâ figurâ, Theologos eosdem quos ante derisist, iisdem verbis denuo deplorare, neque enim facile discernas, utrum deplorandî magis an ridendi sint. Sed in Antistites fortasse quidvis licere debet, etiam mediocres; at in Theologos, ut ut sint, licere debet nihil. Nam eo ferè tendunt, quæ in hac novissima ad Erasmus scribis epistola. Ais enim: *Miraris, tantos concivisse motus tuam MORIAM, qua plurimè placet, non Theologis modò, sed Episcopis etiam. Atqui ego Te demiror, Erasme, qui plurè facias Episcoporum in hac re judicium, quàm Theologorum, siquidem Episcoporum nostri sæculi vitam, mores, eruditionem dicam an inscitiam, noveris: quorum, ut sunt cerè nonnulli tanto digni fastigio, ita mira est paucitas. Heic Tu, Dorpi, quum Theologos ægrè levissimo joco patiaris opprobriis, magna cum autoritate perfundis: ut in quibus non tantum eruditionem requiris, & carpis inscitiam; sed vitam quoque ac mores contumeliosè condemnas. Sed*

Theologos plurimum refert [ut ais] integræ apud populum autoritatis esse: Quasi nihil referat apud populum quale æstimentur Episcopi! qui quem locum teneant in Ecclesia Christi, quàm longè supra Theologos tuos, non est ignotum tibi, qui Pontifices liquidissimè novisti in Apostolorum successisse locum. Neq; cautius perspexisse Te putes Tibi, quòd nonnullos fateris Episcopos tanto dignos esse fastigio; quum nec ipse MORIAM credas indignorum vitia dignis imputare Theologis. Quæ tamen vel hoc Te vincit, quòd nihil impedit, per eam multos dignos esse Theologos. At Episcoporum per Te bonorum non modo paucitas est, sed etiam mira paucitas. Sed donemus hoc Tibi, nihil esse mali, Pontifices vel ridere diæteriis, vel maledictis incessere; modò ne sacrosanctos Theologorum magistratus attingas: Quid ad hoc dices, quòd illos ipsos Theologos, non nomine quidem, sed descriptione tam evidente, ut non ullo nomine designari potuissent expressius, ita mordet, ut pænè laceres, in præmio quòd in *Pyrgopolinice* Plauti fabulam lepidissimè conscripsisti. Verùm interim Plauti me nomen admonuit eorum, quæ Tu sparsim per epistolam tuam in poëtas ex beati Augustini verbis congeris. Quæ res longiorem disquisitionem flagitat, quàm ut à me in hac disputeretur epistola. Sed hoc tamen abs Te quæro: utrum tibi illis verbis hoc voluisse videtur Augustinus, Christianis videlicet non esse legendum Terentium? Quod si ab eo perdiscendo non deterreat, nihil adversus poëtarum lectiones facit ille locus. Sin Augustinum id egisse putas, ut à poësis studio Christianos averteret; rursus abs Te percontor, ipse-ne Terentium adhuc docendum censeas. Quod si censes: quid attinet id tam citare diligenter, cui non putas esse parendum? Sin docendum neges, ab Augustino videlicet persuasus: miror profecto, quo pacto acciderit, ut tandem nunc

primùm tam serò persuaferit ille, quem Te non dubito
tam diu ante legisse, nec interea tamen abstinuisse à
Plauto legendo docendo, exhibendo, agendòq; publicè,
poëta nihil, quàm Terentius est, castiore, imò nec tam
casto quidem. Quid, quòd *militem gloriosum* facetissimo
prologo locupletasti? *Aulularia* non procœmium
modò, sed, qui comœdiæ defuerat, finem adiecisti?
qui mihi, seu sermonis elegantia spectetur seu sales verè
Plautini, nulla parte totius comœdiæ videtur inferior.
Cujus rei vel isti ipsi versus erunt indicio, quibus [ut
dixi] Theologos istos amufos, quos nunc tueris, ita
bellè describis, ut nemo derideat falsiùs nemo insectetur
vehementiùs. Nam quid his carminibus [referam enim]
vel magis facetum possit esse, vel magis elegans?

*Primum omnium, qui sint amusi, & litteris
Non proletariis male inaugurati, eos
Ablegat hinc in maximam malam crucem.
Siquidem stomachabundi, oblatratores, facere
Pergant etiamdum, quod numquam non fastitant;
Clamoribus ampullosis infremere, &
Venena livoris effunditare sui,
Et obloqui, & oggannire, & dentibus omnia
Arrodere carnivoracibus; & sicut canes
Solent, quibulibet allatrare sibi obuiis.
Eos homines, [siquidem sint & ipsi homines,]
Quum illiterati sint, quum sint agrarii,
Mibi sedulò jussit Plautus hinc abigere:
Sin forte sint præsto; nisi comprimant sibi os,
Nihilque graxint, minatu'st, fore ulmeos,
Ubi hospitio excipientur Acherontico.*

En, mi Dorpi, quàm neque poëris abstinentum putasti,
& amufos illos Theologos quàm benè suis coloribus
depinxisti! Quod Te neges tunc fuisse Theologum;
siquidem scripta sunt abhinc septennium: certè vix
sesquiannus elapsus est, quòd eadem recollecta edidisti;

jam certè Theologus quadriennio post habitam luculentissimam orationem tuam de assumptione Deiparæ Virginis. Quid ergo refert, an Theologus effeceris; an prius facta Theologus edendo comprobaveris? Ergo, mi Dorpi, dum è dentatis Gerardi *Satyris*, quibus religionum spurcissima describit vitia, nihil mutandum censens: dum ipse religionum Antistitem sic misereris ut rideas; sic rides ut mordeas: ceterorum Episcoporum, præterquam mirè paucorum, inscitiam, vitam ac mores, acerbè vituperas: dum Theologos istos ipsos, in quorum moriam MORIAM joculari nefas ducis, ipse amufos vocas, oblatratores, stomachabundos, litteris non proletariis malè inauguratos, ampullosis infremescentes clamoribus, venena livida effundentes, obloquentes, obgannientes, dentibus omnia carnivoracibus arrodentes; in obvios quosque, sicut canes solent, allatrant; illiteratos, agrarios; postremò vix homines; in maximam malam crucem censens ablegandos: dum hæc, mi Dorpi, facis; quomodo tibi non venerunt in mentem tua tam benè consultata, quibus Erasmus nunc tam amicè ac tam prudenter admones? ubi tunc illud Hieronymi? *Extremae dementiæ, nihil aliud, quàm odium se fatigando querere.* Ubi tunc illud Cornelii Taciti? *Aspera facietia, quibus multum veri admixtum est, acrem sui memoriam relinquere.* Quo tunc fugerat illud Epicteti? *Ne putes, omnibus jucunda auditu, quæ tibi sunt jucunda dictu.* Profectò, mi Dorpi charissime, sic est à natura comparatum, ut modum semper ab aliis exigamus, libertatem omnes indulgeamus nobis. Novi ego, qui Reuchlinum [Deus bone, quem virum?] non satis æquo animo ferrent; quòd in æmulos suos, videlicet imperitissimos doctissimos, in stupidissimos vir prudentissimos, in vanissimos nebulones homo integerimus; ab iisdem tam immani laceffitur injuria, ut, si manu se vindicasset, ignoscendum ei videretur; novi tamen, inquam, qui non ferrent, [quamquam ejus etiam

studiosi] quòd stylo contra illos liberè, nec magis liberè tamen, quàm verè, affectus suos effunderet. Novi itidem, eos ipsos, qui non ferebant, paulò post, in rebus, & minoris momenti, neq; ad se tam propriè pertinentibus, multò etiam atrocius excandescere. Tanto nimirum proclivius est, alienis adfèctibus quemquam temperare, quàm suis. Ergo non licuit [inquis] mihi vel *Satyras Gerardi* probare, vel in Theologos amufos, adde, Antistites, atque Episcopos quoque, vel joco vel seriò dicere, modò vera, neque nominato quoquam? Imo verò, mi Dorpi, usq; adeò licuisse Tibi censeo, quod fecisti, facere, ut mihi nihil unquam in vita melius fecisse videaris: modò ea ne desit æquitas, quâ Tibi quod laudi ducis, idem in alio ne vitio verteris. Istud ergo totum de MORIA, meâ, mi Dorpi, sententiâ, & sine causa mones; quum nihil sit quod moneri debeat: &, si quid esset, post tot annos etiam serò mones. Nam, quod in calce prioris epistolæ tuæ posuisti; reconciliatum iri Theologis istis Erasmus, quos MORIA commovit, si MORIÆ laudibus Sapientiæ laudem opposueret: mediocrem mihi risum medius fidius excitavit. Sapiunt scilicet, si hoc MORIÆ encomio Moriam sic putant esse laudatam, ut laudari cupiant eâdem figurâ Sapientiam! Quod si censent: quid irascuntur? quum sint ipsi quoque à tam laudata MORIA tam abundè laudati. Præterea non video, quo pacto veris sapientiæ laudibus istorum in se invidiam Erasmus lenire possit, quin potius, velit, nolit, multò acerbiorè reddere? quippe quum eos tam ex Sapientiæ contubernio cogeretur ejicere, quàm nunc coactus est inter penitissimos MORIÆ mystas adsciscere. Hæc scribenti mihi supervenerunt litteræ quibus ad se meus me Princeps revocat. Hæc me adhuc scripturientem coegerunt, ut sisterem aliquando, atque istam finirem vel invitus epistolam. Quæ quum tam longa sit, ut brevior fortasse fuerit,

Scriptus & in tergo, nec dum finitus Orestes?

nescio tamen, quo tecum colloquendi studio adhuc cupiebat incrementum. Verum, ut non ingrata est hæc epistolæ complicandæ necessitas; quod vereor, ne, quæ nunc est longitudo, Tibi possit esse molestia: ita non lætor, ademptam mihi facultatem, quæ hæc eadem liceat sub incudem revocare, atque hunc rudem & informem fœtum meum sæpius lambendo refingere. Quod facere profectò decreveram, ut ad Te, doctissime Dorpi, cultior aliquando veniret, cui me meaque omnia probata esse cupio. Quorum ruditati non ideo solum veniam dabis, quòd properus ille discessus effecit, ne mihi vel relegere liceret; sed ob id quoque, quòd ista scribenti mihi non modò libraria nulla, sed nec liber ferè ullus fuit. Quamquam ne nunc quidem ingrata Tibi hæc qualiacumque fore, in tua humanitate prima spes est: secunda in mei ipsius industria, quæ me sedulò cavisse confido, ne quidquam in his esset; quod tuas aures merito posset offendere; nisi mihi, ut homo sum, meorum amor imposuit. Quod si usquam incidat, culpam admonitus agnoscam ingenuè, nec tuebor meam, nempe, ut, quos amo, si quid eorum inter sit, non gravatim admoneo; sic ab amicis ipse admoneri, valde mediisfidius gaudeo. Neq; hoc me fugit tamen, Erasmo quædam ex stomacho Te non objecisse tuo, sed ab aliis accepta potiùs protulisse; ut Tu vicissim intelligas, me multa his in litteris, illis per Te potiùs respondisse, quam tibi. Quem ego non solum, ut amantissimum, diligo; ut doctissimum, suspicio: verum etiam, ut optimum virum, revereor. Vale, charissime Dorpi, verèq; tibi persuade, neminem esse tui magis vel in Hollandia tua studiosum, quàm sit Morus apud toto divisos orbe Britannos; ut cui non minùs charus es, quàm ipse es Erasmo: nam charior esse non potes, ne mihi quidem. Iterum vale. Brugis, vicesimo primo Octobris.

I N D E X

Rerum ac vocum quæ hisce commentariis
explanantur.

A.	A' λ α β ς	ibid.
 Braxas	163	Albis quadrigis 111
Abraxasii	ibid.	Aleatorum inter se fides 88
Academici	106	Aliena frui insania 52
Acies	167	Alpha 15. 132. 204
Accipere	in præfat.	Amaricinum 125
Acipenser	108	Amor cæcus 36
Aconitum	159	Amphion 46
Actores fabularum	54	Amusa in præfat.
A' γινωσκύτης	26	Amusis 59
Ad amusiim	59	A Nilo Aegypti 165
Ad ceroma	31	Anagyris 139
Ad cicutam	42	Anathemata 95
Ad farinas	in præfat.	Aniani apologus 78
Ad myrtum canere	33	A' νοικ 14
Ad noverca tumulum	118	Antagonista 132
Ad tres litteras	21	Antiquitatis studum 125
Aediles	98	Antoninus Imp. 44
Aegis Jovis	15	Antrum Trophonii 2
Aeneum stare	51	A' παίδεια 13
Aes Dodoneum	134	Apelles 109
Aethiopen dealbare	5	Apologus de ventre & aliis 47
Affectus qui παθή	58	membris 47
Africa	126	Apologus de equo & cervo 48
Agna	35	Apollinis epitheta 112
A' λαοσυνεπής	181	A' ποτρόπαυ 126

Y

Index Rerum.

Apum laus	72	Βασιλιῶς	210
Aqualiculus	161	Βάτραχοι ἐν τῆς γῆας	81
Aquila	218	Βατραχομουμαχία	in præfat.
Archilochus	41	Beata anicula	120
Arenam metiri	61	Belus fabula	165
Argos	117	Βελος·χαρὺς	112
Argus pastor	36	Bernardus	229
Ἀγεοσται	179	Bernardi VII. versus	93
Arridere	101	Bliteus, Bliton	75
Ἀρρῶτον	167	Bona triplicia	227
Artemisium	115	Bona leges ex malis moribus	68
Afinus Cumanus	124	Bonis avibus	199
Afinus ad Lyræm	45.100.205	Bonorum mare	184
Afinus in leonis exuvio	8	Bovinari	125
Ἀσπάρτα καὶ ἀνύροτα	12	Brabanti	23
Asphodelus	ibid.	Britanni	102
Astrologi prognostæ	13	Brutus	44.216
Ate	27.113	Bubseque	125
Attellana	29	Busiris	in præfat.
Atticus	83		
Audacissimi qui stupidissimi	41	C.	
Aureus ramus	123	Cacior talpa	167
Aut bibe aut abi	57.	Calculum addere	200
		Calisthenes	105
B.		Camarina	138
Babylonas capere	126	Candidati	50
Bacchus bis natus	26	Capra altrix	13
Bacchi cultus	25	Capulares	11.20.64
Bacchi epitheta	111	Capulus	20.64
Bacchi laudes	ibid.	Carthusienses	179
Barbara Diva	91	Cascus cascæm	36
Barbari	102	Cato censorius	43
Basilides hereticus	153	Cato Uticensis	45

Index Rerum.

210	Catullire	64	Commentatio	in præfat.
81	Censores	151	Comus	14
præfat.	Centones	in præfat.	Condonationes	92
120	Ceratini syllogismi	35	Congiarium	50
165	Cerdo	99	Convertere	175
112	Ceroma	31	Copista	184
229	Cerva Sertorii	47	Cordax	28
93	Cervus	218	Cornicum oculos configere	203
75	Chaldaei	69	Corollaria	139
227	Chaos	10	Corycaus	29
ibid. 68	Character Theologorum	146	Crabro	164
199	Chimæra	171	Crocodilites	34
184	Chiragra	89	Cræsus	84
125	Chiron	62	Cuculus	37
23	Choragus	55	Currucæ	ibid.
102	CHRISTI doctrina	212	Cyprus	117.
4. 216	CHRISTI præceptum	161		
125	Christophorus, Divus, Poly-		D.	
præfat.	phemus alter	90	Dama	55
	Chrysippus	148. 215	Dæmones	68
167	Ciceronis filius	44	Decem Dei nomina	155
200	Cicuta herba	42	Decii duo	50
105	Cilicina vestis	158	Decoquere	119
138	Circe venefica	24	Decorum	4
59	Clavis scientiæ	145	Δαλοὶ βροτοὶ	74
13	Clepsydra	92	Δαλία	ibid.
1. 20. 64	Cluniacenses	158	De lana caprinæ	134
20. 64	Cælum terramiscere	114	Delus insula	12
179	Colludere	128	Democritus	in præfat.
36	Columba	218	Demosthenes	41. 131
48	Cometes	174	Dialectici	6
41	Comicus	164	Diana	115
41	Comædus	ibid.	Didymus	215

Index Rerum.

Dii gemmei	195	Εν φιλότῳτι μυχθεῖς	11
Dii Homerici	2	Epicuri de grege porcus	197
Dii permittere	175	Epilogus	235
Dii selecti	11. 151	Επιμαχία	208
Diogenes cynicus	62	Episcopus	179
Dionysius	125	Επιψίψεω	200
Diræ ultrices	82	Εφοδῶ	169
Dis lux πασῶν	5	Equus Sejanus	193
Dispercam	in præfat.	Erasmus, Divus	91
Dogmata	16	Eros à fortitudine	82
Domitianus	55	Ε's νόρμας	199
Dormientis rete cepit	193	Excommunicati	185
Δωτιῆς ἐδώρ	7	Ex eodem ore	78
Due hominum lingue	78	Ex musca elephantem facere	5
Δύστην	74	Exotica	9
Duo vitia in amicitia	105	Ex una Venere	81
		Εὐτοχὺς	193.

E.

F.

Echo	198	Fabulosus	108
Educere	211	Facile agere	20.80
Εἰγωμιάζεω	in præfat.	Factum stultus novit	53
Εἰσαγωγή	202	Farrago	235
Εἰσαγωγή	112	Favonii venti	3
Elysium	79	Favonius	in præfat.
Elleborum	84	Febris delubrum	114
Emblemata	9	Ferox	210
Empireum cælum	153	Ficulnus	28.199
Encomium	in præfat.	Fiscus	175
Endymion	27	Flore ad noverca tumulum	118
Enni somnium	126	Franciscus Picus	134
Εν σπείρει γλαφυροῖσι	12	Fritillus	89
Εν τῷ φρονεῖν γὰρ μὴδὲν ἥδι-		Furia	187
γῶσι	18	Furor quadruplex	82

Index Rerum.

G.		<i>Icaromenippus</i>	118
<i>Gallus Lucianicus</i>	73.199	<i>Idea Platonis</i>	59
<i>Galericulum</i>	63	<i>Ἡ δὸν</i>	14
<i>Γαλατοποίος</i>	28	<i>Iesus hebraicè</i>	167
<i>Georgius D. alter Hercules</i>	91	<i>Ignem aquæ miscere</i>	52
<i>Γέρων</i>	64	<i>Ἰντρός γὰρ αὐτῆς πολλῶν αὐτά-</i>	
<i>Gigantum fabula</i>	74	<i>ξί & ἀλλῶν</i>	69
<i>Gloriosus</i>	205	<i>Iloto ore</i>	150
<i>Grammaticorum diræ</i>	123	<i>Illuminatus theologus</i>	141
<i>Gracchi</i>	44	<i>Imagines in templis</i>	115
<i>Grunnius Corotta</i>	in præfat.	<i>In confesso est</i>	58
<i>Gryllus</i>	in præfat.	<i>Indulgentia</i>	93
<i>Γυμνοπόδα</i>	28	<i>In foribus hydria</i>	202
H.		<i>Insanus</i>	82
<i>Hæretici</i>	112	<i>In sententiam pedibus ire</i>	214
<i>Harenam mètiri</i>	61	<i>Instantia</i>	142
<i>Harpocrates</i>	29	<i>Jovis epitbeta</i>	13.15
<i>Hercules</i>	112.126	<i>Ἡ γὰρ ἄλγες</i>	112.126
<i>Hermogenes</i>	100	<i>Isocrates</i>	43
<i>Hieronimus πεντάγλωττος</i>	206	<i>Judaorum genus</i>	163
<i>Hippolytus</i>	91	<i>Juvenari</i>	63
<i>Hirado bilinguis</i>	9	<i>Jureconsulti</i>	207.
<i>Hollandi</i>	24	K.	
<i>Homerus</i>	74	<i>καὶ ἀεὶ ἐνορῶσα δεξιᾷ</i>	26
<i>Homericus Jupiter</i>	112	<i>καὶ οὐ τῇ πορφυρᾷ πίδαμοι, καὶ</i>	
<i>Horatianus Priapus</i>	199	<i>οὐ τῇ λέοντι ὄνοι</i>	8
<i>Hymnus</i>	in præfat.	<i>καὶ ταῦτα δὴ μὲν ταῦτη</i>	9
<i>Hystrix</i>	198.	<i>καπεδῶν</i>	64
I.		<i>κοῖται ἀκαρναίους</i>	23
<i>Facta sit alea</i>	194	<i>κολανία</i>	14. 27. 112
		<i>κόρδαξ</i>	16
		<i>κρησφυγέτορ</i>	11

Index Rerum.

Κῶμοι

14. Lynceus

59. 143.

L.

M.

Labyrinthi	136. 144	Magi	131. 214
Lalius	129	Malea	88
Lampsacum	117	Malva	12
Larva	89	Mandare laqueum	60
Latifundia	71	Mantica in tergo	36
Latum digitum	174	Manticator	125
Laurunculi	in præfat.	M. Antoninus	44
Leges convivales	57	Maronis anima	126
Leges quaestuarie	187	Materia ἀλόγοι	in præfat.
Legulei	70	Medæa	24
Lemures	89	Medicina	70
Λεοντή	225	Medicorum filii	207
Λεπτολεχίαι	142	Μεγαλλορῆστες	179
Λεπτολόγοι	ibid.	Megareses	41
Lerna malorum	93	Melle perungere	65
Leibargus	162	Menenius Agrippa	47
Λίξοι, λείριον	21	Menippus	122
Litterarum inventor	67	Metamorphosis	20
Λύθη	14. 20	Methe seu Μέθη	13
Logodadali	67	Midas	4
Λογομαχίαι	147	Μυδων ὑγιές	26
Lucianus Samosat.	in præf.	Μυρολόγηρ	134
Luciani philopseudes	89	Μιλήσια virgines	61
Lucilius	129	Militum spes D. Barbara	91
Lucretii sententia	17	Minos rex	49
Lupata	72	Misera prudentia	52
Lupus conspectus	43	Μισογονία	14
Λύκος in fabula	45	Μυμώσιμων	in præfat.
Λύκος regi commentum	48	Mola	114
Λύκος phatus	45	Moly herba	12

Index Rerum.

Momus Deus	27	Nihil aliud quàm	27
Monachi	17. 156	ΝῆπιϞ	197
Monachi invisi	156	Νῆ τὸν Δία	204
Μῶρα μῶρϞ λέγει	77	Nihil ad versum	196
Mordicus	in præfat.	Niobe	168
MORIA	in præfat.	Nireus	40
Moricho stultior	25	Noctua volat	193
Μωρόσοφοι	9	Nominales	144
Μωρότατοι	8	Numa Pompilius	94.
Mortalium epitheta	74	O.	
Movere camarinam	138	Obasa navis	
Μοχθρός	74	Ὁβριμοπάτρης	15
Mulotriba	184	Odi memorem compotorem	235
Mutuum muli scabunt	105	Odi puerulum precoci sapi-	
Mycillus	110	entia	21
Myrias	162	Oditi natura fucos	71
Mystra	10. 115.	Ὀνόστοι	11
N.		Ὀϊον	175
Neavis	63	Olympia	117
Neaviseta	ibid.	Olympus	ibid.
Negotiatores	120	Omnibus horis sapere	85
Nemesis	191	Omnium horarum	in præf.
Νεότης	11	ὈνϞ πρὸς λῦσαν	45. 100. 205
Nepenthes	13	Orbus	120
Neque cælum neque terram		Orpheus	46
attingens	34. 170	Ovis mores	219
Nero Senecam sustulit	217	Ὀυδενὸν πρὸς ἑπϞ	196.
Nestor	40	P.	
Nestorea senectæ	63	Paan Apollo	112
Νεφέλη γερῆτις	15	Παιδωνποιεῖν	16
Νύχτες ὕπνϞ	14	Pallas	11
Nigrum in candida venere	78	Y	4

Index Rerum.

Παλίμπαυδες	20	Phalarismus	ibid.
Παλινωδία	152	Φιλαντία	14.127
Palinodia	ibid.	Φιλομεδής Venus	26
Panace	13	Φιλοποτία	14
Panici tumultus	26	Philosophia	225
Pan Deus	26.29	Philothesia	33
Panegyricus Erasmi	173	Philoxenus	18
Papa	182	Φίς αγαθόν	64
Parca	62	Φρόντισον	124
Παρθένια	173	Φροντισήριον	ibid.
Παρθένια σιδα	ibid.	Pinguiori Minerva	54
Παροιμιασιν	193	Plagiarii	130
Patronus	in præfat.	Plagium	ibid.
Pecunia contemptus	159	Plato	59.77.217
Pedibus ire in sententiam	214	Plutus	10
Pelles pro tentorii	212	Poeta liberi	127
Penelope	78.85	Polycrates	in præfat.
Πενταγλώττ	206	Πολυμήτις Ulysses	74
Πεντὲ κατάραι	123	Polyphemus	90
Penthemimeres	168	Polypus morbus	35
Πενθ	2	Pomerium	71
Peregrini	121	Populus bellua	50
Peripatetici	120	Porci Acarnanii	23
Per manus tradere	165	Præcox	31
Persarum Reges	127	Πρέπον	in præfat.
Persius	129	Piapus	169
Personā	54	Primum mobile	153
Peta Venus	37	Προβάτιον ἰδ	219
Petus	ibid.	Propitius	139
Phæbus	112	Πρὸς τ' ἄλφια	in præfat.
Phabi cognomina	ibid.	Puppis & prora	34
Phaon	23.40.64	Pupus, pupa	36
Phalaris	6.125	Putere	38

Index Rerum.

Putidus	101		
Pyrgus	89	S.	
Pythagoræ quaternio	17	Saculum	92
Pythagoras	75.	Sales	in præfat.
		Saturnius	112
		Satyræ	in præfat.
		Scandalum	152
		Sciurus	104
		Scotidæ	145
		Seneca	58
		Seipsum canere	4
		Semuncia ad assem	30
		Seneſtus moleſta	20
		Senes impotentiùs amant	64
		Senum epitheta	63
		Sertorii cerva	48
		Sileni Alcibiadis	53
		Silicernia	64
		Simiæ in purpura	8
		Similes habent labra lactu-	
		cas	101
		Sisyphus	133
		Συμφωνία	112
		Socrates	44. 107
		Socratis Pictum	68. 107
		Socratis dogmata	51
		Socratis uxor	44
		Somni epithetum	14. 129
		Sophiſtæ qui olim ſophi	4
		Sordidus	120
		Sorites ſyllogiſmus	34
		Specus Platonis	110

Y 5

Index Rerum.

Spōnfi Penelopes	178	Theophrastus	43
Spongia	73	Thersites	40
Stentor	135	Theutus	67
Stesichorus	152	Thomas Morus	in præfat.
Stoica rana	81	Tiberius Caesar	in præf.
Stoicidæ	145	Τὶ ἐπαθε	213
Stoicorum paradoxa	60	Timon μισάνθρωπος	46
Strabo	35	Timotheus felix	192
Strichnum herba	53	Tiresias	135
Stultitia ex divitiis	33	Titanes	15
Suppilare	194	Τὸ καλεπὸν γῆρας	20
Suppositræ	142	Τὸν ἀμὸν ἀναμετρεῖν	61
Συμμαχέων	208	Τὰτῶ πατρὸς δύχομαι εἶναι	11
Συμμαχία	ibid.	Trabem suspendio quærere	66
Συμπειθορά	33	Tragemata	33
Symphonisci	84	Tres hominis partes	227
Synaxis	141	Tres linguæ	204
Synesius	in præfat.	Τρετῶνδελο	28
		Trias	166
		Triens	111
Τὰ μὴ παλὰ πατὰ πέφανται	36	Trophonii specus	2
Tantali horti	59	Τρυφὸν	14
Tantum non	91	Tusculum	114
Τὰ ὅσα κινῶσι	9	Τῶ ὑπὸ τῷ νεονίονι	12.
Tela Penelopes	149		
Tenedia bipennis	141		
Tenedius patronus	214	V.	
Terram ore momordit	72	Ve particula	113
Tetragrammaton	214	Ve-Joves	ibid.
Themistocles	47	Venandi studium	86
Theologi neoterici	208	Veneres due	18
Θεολογῶτατ	166	Veneris donum	112
Θεομαχέων	74	Veneris epitheta	27
		Venus rerum origo	17

Index Rerum.

<i>Venus amica</i>	172	<i>Vocabula theologorum</i>	142
<i>Venus aurea</i>	26	<i>Vox λεγιώσα</i>	21
<i>Ventriculus</i>	119	<i>Usque ad ravim</i>	30
<i>Versura</i>	ibid.	<i>Uti foro</i>	57
<i>Veteres theologi</i>	141	<i>Vulcania vincula</i>	140
<i>Vetus comœdia</i>	in præf.	<i>Vulcani securis</i>	154
<i>Vidula</i>	211	<i>Vulcanus Deorum morio</i>	28
<i>Vietus</i>	65		
<i>Vita humana</i>	55	X.	
<i>Vitiligatores</i>	in præf.	<i>Xenocrates</i>	62.
<i>Vivere</i>	34. 80	Z.	
<i>Ultra fusum</i>	62	<i>Zeuxis</i>	109
<i>Ultra septa</i>	234	<i>Zelus</i>	186
<i>Ulysses</i>	74	<i>Zodiaci signa</i>	166.

F I N I S.

STULTORVM
PLENA SVNT OMNIA.

Cicero.

[Faint, mirrored text from the reverse side of the page, likely bleed-through from a library catalog or index.]

[Faint, mirrored text from the reverse side of the page.]

